

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



**YAŞLILARDA KÜLTÜREL SERMAYE İLE
YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ:
MALATYA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK**

**Hazırlayan
Nurullah SELÇUK**

MALATYA-2022

*Bu çalışmayı kültürel sermayenin “başarılı yaşlanma”daki önemini her fırsatta
bana deneyimle fırsatı veren canım anneme ithaf ediyorum.*



**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**YAŞLILARDA KÜLTÜREL SERMAYE İLE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ
İLİŞKİ: MALATYA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Nurullah SELÇUK

**Danışman
Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK**

MALATYA-2022

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak hazırlamış olduğum “Yaşlılarda Kültürel Sermaye ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki: Malatya Örneği” başlıklı çalışmada, bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış olup başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nurullah SELÇUK

ÖNSÖZ

Günümüz toplumlarında yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı, her geçen yıl artmaktadır. Demografik olarak gerçekleşen bu dönüşüm, sanayileşmenin etkisiyle modernleşmenin ve kentleşmenin ortaya koyduğu gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Sanayi ve üretim faaliyetleri, teknolojinin baş döndürücü bir şekilde ilerlemesi, modern tıbbın teşhis ve tedavideki başarılı sonuçları gibi gelişmeler, ortalama insan ömrünün uzamasına neden olmuş ve 21. yüzyılın en önemli demografik olgusu olan toplumsal yaşlanmayı ortaya çıkarmıştır. İnsan ömrünün uzamasına neden olan gelişmeler, yaşam konforunu ve refahını arttırmakla beraber, yaşlının toplumdaki sosyal konumunda birtakım değişimlere neden olmuştur. Yaşlının ömrü uzarken, statüsü düşmüştür. Yaşlının sosyal statüsünü etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Yaşlının konumunu farklılaştıran etkenlerden biri de ailelerin küçülmesidir. Ailelerin küçülmesiyle beraber yaşlı bireyin, çocuklarının yanında yer edinememesi, sağlık problemlerinin artması (sık sık tekrarlanan hastalıklar, kronik rahatsızlıklar), emeklilik sonrası düşen gelirin geçim koşullarını olumsuz etkilemesi, yaşlanmayla toplumdan geri çekilme ve artan sosyal uyum problemleri yaşlı için ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Toplumun yaşlanmasıyla, yani toplumsal yaşlanma oranının artmasıyla birlikte, yaşlıların yaşamış olduğu bu tip problemler bireysel olmaktan çıkmakta, toplumsal sorun haline dönüşmektedir. İktisadi açıdan üretimden arınmış olan yaşlının, ihtiyaçlarını karşılarken, gelirindeki düşüş nedeniyle yaşamış olduğu güçlüğü yanında, toplum tarafından salt tüketim eğilimi olan bir kitle olarak görülmesi ve bu durumun aktif nüfus tarafından sorgulanması, yaşlının toplumdaki konumunu da olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu sorunlar, yaşlı bireyin fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan, gereksinimlerinin yerinde ve zamanında karşılanamamasına, başkasının desteğine duyduğu ihtiyacın artmasına ve dolayısıyla yaşlı bireyin başkalarına bağımlı olmasına neden olmaktadır. Toplumsal yaşlanma oranının artması ve yaşlanmanın sosyal problem haline dönüşmesiyle yaşlılıkla ilgili birtakım toplumsal fayda tartışmalarının ve çalışmalarının arttığı görülmektedir. Yaşlılığın neden olduğu toplumsal sorunların çözümü için bir yandan sosyal politikalar geliştirilirken diğer yandan yaşlılıkla bireysel olarak başa çıkma modelleri üretilmektedir. Bu modellerin başında: başarılı yaşlanma, aktif nüfusa katılım ve yaşlı istihdamı (gümüş ekonomi) gibi başlıklar yer almaktadır.

Ülkemizde de modernitenin ortaya koyduğu değişimler, yaşlının aile içerisindeki konumunu değiştirmiştir. Geleneksel ailelerdeki yaşlının konumu, geniş aile yapısının

çözülmesiyle farklılaşmıştır. Toplumda bireyselleşmenin artması yaşlı bireyin yalnızlaşma, dışlanma ve ayrımcılık gibi sorunlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Günümüzde eğitim yoluyla elde edilen teorik bilginin kazandığı önem, geleneksel toplumlarda yaşlının en önemli sermaye kaynağı olan “bilge kişiliği”nin önemini yitirmesine ve dolayısıyla statüsünün önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur.

Sanayileşme ve modernleşmenin toplumdan beklentisi olan aktifliğin, yaşlının statüsünü, emek-değer, bilgi-değer bağlamında düşürmesine rağmen, sunduğu imkânlarla yaşlının başarılı ve aktif yaşlanmasına katkı sağlayacak gelişmeleri de ortaya koymuştur. Modernleşmeyle birlikte teorik bilginin ve okul yoluyla elde edilen mesleklerin tercih edilmesi, bireyin çeşitli sermaye türleri elde etmesine olanak sağlamıştır. Sermaye, kişinin ihtiyacı olduğunda kullanabileceği önemli bir kaynaktır. Aile, okul ve meslek yaşantısı boyunca kazandığı ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye türleri, bireye bir davranış tarzı kazandırmaktadır. Sermaye türlerinin birey üzerinde oluşturduğu bu davranış şekilleri, yaşlılıkta da ona referans olmaktadır. Pierre Bourdieu'nun literatüre kazandırdığı sermaye türlerinden üzerinde en çok durduğu, kültürel sermaye türüdür. Bourdieu, kültürel sermayenin önemli bir kısmının eğitim yoluyla elde edildiğini ve akademik özelliklere karşılık gelen bu kavramın, *bedenleşmiş yatkinlikler* (içselleştirilmiş davranış) ve *yeterlilikler* (akademik düzey) olduğunu düşünmektedir. Kültürel sermaye, bireyin sosyal hayatını inşa ederken kullanabileceği önemli bir kaynaktır. Okul yoluyla kazanılan kültürel sermaye, bireye sembolik sermaye (diploma), ekonomik sermaye (meslek kazandırma yoluyla iktisadi güç) ve sosyal sermaye (sosyal etkileşim ve çevreye uyum) kazandırmaktadır. Kültürel sermaye bireyin hayatını şekillendirmekte ve ona bedeni bir pratik kazandırmaktadır. Mesleki kariyer için son derece önem arz eden kültürel sermaye, yaşlılık döneminde de yaşamı şekillendiren önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlanmayla beraber önemli ölçüde düşen yaşam kalitesinin belirli bir seviyede tutulması, yaşlı bireyin sahip olduğu kültürel sermaye seviyesine ve bunu kaynak olarak kullanabilme potansiyeline göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermaye seviyesi, yaşlılıkta bireyin yaşam kalitesine etki etmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye düzeyi, yaşlı bireyin toplumsal alanda, sosyo-ekonomik ve kültürel hareket kabiliyetini belirlemektedir. Doğrudan ya da dolaylı olarak kişinin diğerlerine olan bağımlılığını ortadan kaldıracabilecek kaynaklar olan bu sermaye türleri, yaşlılıkta yaşam kalitesi açısından önemli bir değişkendir.

Günümüzde formel eğitim yoluyla elde edilen mesleklerin önem kazanması eğitimi ekonomik, sosyal ve kültürel bir sermaye aracı haline dönüştürmüştür. Bu bakımdan eğitim

yaşlılıkta bireyin kendisini gerçekleştirebilmesini, sosyal alan içerisinde aktif yaşlanmasını ve bağımlılıktan kurtulmasını sağlayacak ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye sunmaktadır. Bu noktada, özellikle formel eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye seviyesinin yaşlılık sürecinde kişinin sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan bağımsız olmasına katkısının ve yaşam kalitesine etkisinin araştırılması büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, formel eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin başarılı yaşlanma, yaşlı sorunlarının çözümü ve sosyo-kültürel faaliyetlere katılımındaki rolü ve dolayısıyla yaşam kalitesine etkisi araştırılmaktadır.

Uzun ve zor bir süreç olan bu yolda, engin bilgilerini paylaşan ve doktora eğitimimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Tez İzleme Komitesinde bulunan, deneyimlerini her fırsatta paylaşma inceliğini gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Vehbi BAYHAN'a ve Prof. Dr. Orhan YAZICI'ya şükranlarımı sunarım.

Bunun yanında çalışmada kullanılan ölçeklerin uygulanması sırasında yardımlarını esirgemeyen Malatya Öğretmenevi yöneticilerine, Malatya merkez çarşı, camii, dinlenme ve kıraathaneler gibi alanlarda araştırmaya dâhil olma nezaketini gösteren tüm katılımcılara teşekkür ederim. Araştırmanın ölçeklerinin uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen değerli doktora sınıf arkadaşım Kenan TAZEFİDAN'a şükranlarımı sunarım. Uygulamalardan elde edilen verilerin analizlerinin kontrolünde bulunan, değerli hocalarım Prof. Dr. Tayfun SERVİ ve Doç. Dr. Erhan BOĞAN' a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca yanımda olan anne ve babama, çalışmam boyunca desteğini sürekli hissettiğim değerli eşim Derya, çocuklarım Tarık Deniz ve Kaan'a teşekkür ederim.

Mart 2022
Nurullah SELÇUK

ÖZET

Sanayileşme ve modernleşmeyle beraber sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık alanındaki gelişmeler, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 60 yaşına ulaşıldığında, yaşanması beklenen ortalama ömrün uzamasına, dolayısıyla yaşlı nüfus oranının toplam nüfus içerisinde artmasına neden olmuştur. Bu artış hızı, günümüzde sosyal problem oluşturacak düzeyde olmasa da yakın bir gelecekte yaşlı nüfustaki devam eden artışın, önemli toplumsal sorunları doğuracağı düşünülmektedir. Bu da yaşlılığı, ürettiği sosyal problemler nedeniyle üzerinde çalışılması gereken önemli bir sosyal olgu olarak ortaya çıkarmaktadır. Yaşlanmayla ortaya çıkan sorunların çözümü için geliştirilen yaklaşımlardan biri, bireyin yaşlanmaya bağlı var olan değişime karşı uyumunun artırılması araştırmalarıdır. Buradan hareketle bu çalışma Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımından hareket ederek, yaşlanmanın neden olduğu değişime karşı, sahip olunan özellikle eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin, bireyin uyum gücüne katkısını ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada nicel yöntem uygulanmıştır. Yöntem olarak doküman incelemesi, anket formu, kültürel sermaye ve yaşam kalitesini ölçekleri kullanılmıştır. Veriler incelendiğinde, kültürel sermaye ile cinsiyet, eğitim durumu ve ekonomik düzey arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek olduğu, eğitim seviyesinin yükselmesiyle kültürel sermayenin arttığı ve gelir düzeyi ile doğru orantılı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet (duyusal-işlevleri-cinsiyet), eğitim ve gelir düzeyi ile yaşam kalitesi arasındaki fark incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, yaşlı bireylerin ekonomik düzeyleri yaşam kalitesini etkilemektedir. Araştırma modeline ilişkin analizler incelendiğinde, kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasında anlamlı düzeyde etkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Yaşlılık, Yaşlılık Sosyolojisi, Kültürel Sermaye, Yaşam Kalitesi, Aktif Yaşlanma

ABSTRACT

Along with industrialization and modernization, social, cultural, economic and health developments have led to an increase in the average life expectancy when the age of 60 is reached in our country, as in the rest of the world, and therefore the proportion of the elderly population in the total population. Although this rate of increase is not at a level to pose a social problem today, it is thought that the continuing increase in the elderly population will cause significant social problems in the near future. This reveals old age as an important social phenomenon that needs to be studied because of the social problems it produces. One of the approaches developed to solve the problems that occur with aging is research to increase the adaptation of the individual to the existing changes due to aging. Based on Bourdieu's sociological approach, this study aims to examine the contribution of cultural capital, especially acquired through education, on the individual's adaptability and quality of life, against the change caused by aging.

Quantitative method was used in the research. As a method, document review, questionnaire, cultural capital and quality of life scales were used. When the data are analyzed, there are significant differences between cultural capital and gender, educational status and economic level. It has been determined that the level of cultural capital is higher in men than in women, and there is a direct proportional relationship with the increase in cultural capital and income level with the increase in education level. When the difference between gender (sensory-functions-gender), education and income level and quality of life is examined, it is seen that there is a significant difference between them. According to these results, the economic levels of elderly individuals affect their quality of life. When the analyzes of the research model were examined, it was determined that there was a significant effect between cultural capital and quality of life.

Keywords: Aging, Aging, Sociology of Aging, Cultural Capital, Quality of Life, Active Aging

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xv
TABLolar LİSTESİ	xvi
ŞEKİL LİSTELER	xviii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	8
1.3. Araştırmanın Literatür Analizi	10
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	13
1.4.1. Araştırmanın Problemi	16
1.4.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri.....	17
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	19
1.5.1. Evren ve Örneklem	20
1.5.2. Ölçme Araçlarının Uygulanması ve Verilerin Toplanması.....	22
1.5.3. Veri Analizi	23

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yaşlanma ve Yaşlılık.....	24
2.1.1. Yaşlılık.....	29
2.1.2. Yaşlanma	31
2.1.2.1. Kronolojik Yaşlanma.....	34

2.1.2.2. Biyolojik Yaşlanma	34
2.1.2.3. Psikolojik Yaşlanma	35
2.1.2.4. Sosyolojik Yaşlanma	36
2.1.3. Yaşlanma Kuramları	40
2.1.3.1. Modernleşme Kuramı.....	42
2.1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı.....	44
2.1.3.3. Aktivite Kuramı	47
2.1.3.4. Süreklilik Kuramı	49
2.1.4. Sosyalleşme ve Yaşlılık.....	51
2.1.5. Sosyal Statü- Rol İlişkileri ve Yaşlılık	52
2.1.5.1. Sosyal Statü ve Rol.....	52
2.1.5.2. Statü-Rol İlişkisi Çerçevesinde Yaşlılık	53
2.1.5.2.1. Yaşlılıkta Kazanılan ve Kaybedilen Roller	54
2.1.6. Yaşlılığın Tarihsel Süreç İçindeki Seyri.....	56
2.1.7. Değişen Demografik Yapının Sosyolojik İzahı	59
2.1.7.1. Yaşlılığın Gençleşmesi	66
2.1.7.2. Yaşlılığın Meslekten Arındırılması	68
2.1.7.3. Yaşlılığın Kadınlaşması	73
2.1.7.4. Yaşlılığın Tekilleşmesi	76
2.1.7.5. Yaşlanan İşgücünün Örgütsel Yapıya Etkisi	79
2.1.7.6. Yaşlılığın Dijitalleşmesi: Yaşlılarda Teknoloji Kullanımı	82
2.1.7.7. Yaşlılığın Maarifleşmesi: Yaşlılarda Eğitim Durumu.....	88
2.1.8. Başarılı Yaşlanma.....	92
2.1.9. Yaşlının Toplumdaki Yeri ve Yaşlılık Sorunları.....	94
2.1.9.1. Yalnızlaşma ve Sosyal İzolasyon.....	99
2.1.9.2. Dışlanma	101
2.1.9.3. Yaşlı Ayrımcılığı.....	102
2.1.9.4. Yaşlılık ve Sağlık	104
2.1.9.5 Covid-19 Salgını Sürecinde Yeni Yaşlılık Ayrımcılığı: Damgalanan Yaşlılar	109
2.1.9.6. Yaşlı Bağımlılığı ve Yaşlı Yoksulluğu	111
2.2. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi	117

2.2.1. Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi	118
2.2.2. Toplumsal Dünyanın Tasviri: Sosyal Alan	120
2.2.3. Toplumsal Dünyanın Algılandığı Zihinsel Yapılar: Habitus	123
2.2.4. Pierre Bourdieu'nun Sermaye Kavramı	126
2.2.4.1. Kültürel Sermaye	126
2.2.4.2. Sosyal Sermaye.....	129
2.2.4.3. Ekonomik Sermaye	130
2.2.4.4. Sembolik Sermaye.....	131
2.3. Yaşam Kalitesi.....	132
2.3.1. Yaşam Kalitesi Ölçütleri.....	135
2.3.1.1. Sağlık.....	136
2.3.1.2. Gelir	138
2.3.1.3. İstihdam	139
2.3.1.4. Medeni Durum	140
2.3.1.5. Eğitim	140
2.3.1.6. Güvenlik.....	141
2.3.1.7. Evrensel Hukuk Kurallarına Göre Yaşam Kalitesi Ölçütü	142
2.3.1.8 Algılanan Değer ve İstek Sırasına Göre Yaşam Kalitesi Ölçütü.....	143
2.3.1.9. Yerleşim Alanı.....	145
2.4. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi Bağlamında Aktif Yaşlanma.....	146
2.4.1. Aktif Yaşlanma Endeksi (AAI)	150
2.4.2. Aktif Yaşlanma Belirleyicileri	152
2.4.2.1. Sağlık ve Sosyal Belirleyiciler	155
2.4.2.2. Ekonomik ve İstihdama Yönelik Belirleyiciler	158
2.4.2.3. Kişisel Belirleyiciler	164
2.4.2.4. Eğitim İçerikli Belirleyiciler.....	165
2.4.2.5. Davranışsal Belirleyiciler	168
2.4.3. Yaşam Boyu Öğrenme	169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YAŞLILARDA KÜLTÜREL SERMAYENİN YAŞAM KALİTESİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki.....	174
3.2. Araştırmanın Yapısal Regresyon Modeli	175
3.2.1. Kültürel Sermaye Boyutunun Yaşam Kalitesi Boyutlarından Duyusal İşlevler ile İlişkisi.....	176
3.2.2. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Özerklik ve Sosyal Katılım ile İlişkisi.....	178
3.2.3. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Ölüm ve Ölmek ile İlişkisi.....	179
3.2.4. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Yakınlık ile İlişkisi.....	180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ANALİZİ

4.1. Hipotez Testine İlişkin Analiz Sonuçları	182
4.1.1. Hipotez Testine İlişkin Normallik Testi	183
4.1.2. Hipotez Testi Sonuçları.....	184
4.1.2.1. Yaşlılarda Cinsiyetin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı ..	184
4.1.2.2. Yaşlılarda Eğitimin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı.....	190
4.1.2.3. Yaşlılarda Gelirin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı.....	196
4.1.2.4. Yaşlılarda Cinsiyetin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı	202
4.1.2.5. Yaşlılarda Eğitimin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı.....	209
4.1.2.6. Yaşlılarda Gelirin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı	215
4.2. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analiz Sonuçları	220
4.3. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)	
Sonuçları	221
4.4. AFA Sonrası Kültürel Sermaye Ölçeği Güvenilirlik Analiz Sonuçları.....	222
4.5. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	
Sonuçları	223
4.6. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analiz Sonuçları	227

4.7. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	228
4.8. AFA Sonrası Yaşam Kalitesi Ölçeği Güvenilirlik Analiz Sonuçları	229
4.9. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	230
4.10. Araştırmanın Modeline İlişkin Analiz: Yapısal Regresyon Modeli	233
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	239
KAYNAKÇA.....	270
EKLER	287



KISALTMALAR

AAI	: Aktif Yaşlanma Endeksi
AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BM AEK	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Komisyonu
KSÖ	: Kültürel Sermaye Ölçeği
QOL	: Yaşam Kalitesi
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YEM	: Yapısal Eşitlik Modellemesi
WHO (DSÖ)	: Dünya Sağlık Örgütü
WHOQOL	: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği
WHOQOL-OLD	: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği - Yaşlı
Modülü	

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklem İlişkin İstatistikleri	21
Tablo 2.1. Ülkemizde Cinsiyete göre ortalama yaş, 1935-2080	62
Tablo 2.2. Toplam Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	63
Tablo 2.3. Temel Doğurganlık Göstergeleri, 2001-2018	64
Tablo 2.4. Yıllara Göre Türkiye’de Toplam Yaşlı Nüfusun (65 + Yaş) Kadın Erkek Oranları	74
Tablo 2.5. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Tek Kişilik Hane Halklarında Yaşayan Yaşlı (65+ yaş) Nüfus, 2009-2017	78
Tablo 2.6. Aktif Sigortalıların İş Kazaları Vakalarının Yaş Gruplarına Ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2010-2011	81
Tablo 2.7. 55-74 Yaş arasındaki Bireylerin Bilgisayar Kullanım Oranları	85
Tablo 2.8. 55-74 Yaş Bireylerin İnternet Kullanım Oranları	87
Tablo 2.9. Aktif Yaşlanma Endeksi Göstergeleri	152
Tablo 2.10. 65 Yaş ve Üstü Kişilerin İlgili Yıllara Ait Sosyal Katılım Oranları.....	157
Tablo 2.11. Ülkemizdeki Yaşlı İstihdam oranı	164
Tablo 2.12. Ülkemizde İlgili Yıllara Ait Hayat Boyu Öğrenme ve Eğitim Düzeyi Oranları	167
Tablo 4.1. Ölçeklerin Normal Dağılımına İlişkin Değerler	183
Tablo 4.2. Kültürel Sermaye Boyutlarının “Cinsiyet” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları	186
Tablo 4.3. Kültürel Sermaye Boyutları Düzeylerinin “Eğitim Durumu” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları...	192
Tablo 4.4. Kültürel Sermaye Boyutları Düzeylerinin “Gelir Düzeyi” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları...	199
Tablo 4.5. Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2019.	205
Tablo 4.6. Yaşam Kalitesi Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları	206
Tablo 4.7. Yaşam Kalitesi Boyutları Düzeylerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları...	211

Tablo 4.8. Yaşam Kalitesi Boyutları Düzeylerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları.....	217
Tablo 4.9. Güvenilirlik İstatistikleri.....	220
Tablo 4.10. Döndürülmüş Bileşen Matriksi.....	221
Tablo 4.11. Madde- Toplam İstatistikleri	222
Tablo 4.12. Kültürel Sermaye Ölçeğinin Uyum İyiliği Değerleri	226
Tablo 4.13. Standartlaştırılmış Regresyon Ağırlıkları	227
Tablo 4.14. Güvenilirlik İstatistikleri.....	227
Tablo 4.15. Döndürülmüş Bileşen Matriksi.....	228
Tablo 4.16. Madde Toplam İstatistikleri.....	229
Tablo 4.17. Standartlaştırılmış Regresyon Ağırlıkları	232
Tablo 4.18. Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Uyum İyiliği Değerleri	232
Tablo 4.19. Araştırma Hipotezlerinin YEM Sonuçları	235
Tablo 4.20. Araştırma Modeline Ait Uyum İyiliği Değerleri	237

ŞEKİL LİSTELER

Şekil 1.1. Araştırmanın Deseni.....	17
Şekil 2.1. Geronteknoloji ve Yaşam Kalitesi İlişkisi Modeli.....	83
Şekil 2.2. Aktif Yaşlanma Endeksi Ülke Sıralamaları, 2014	151
Şekil 2.3. Aktif Yaşlanma Belirleyicileri	155
Şekil 2.4. Yaşam Boyu-Yaşam Çapı Boyutu	170
Şekil 3.1. Araştırmanın Deseni.....	175
Şekil 4.1. Kültürel Sermaye Path (Yol) Diyagramı.....	225
Şekil 4.2. Yaşam Kalitesi Path (Yol) Diyagramı.....	231
Şekil 4.3. Araştırmanın Modeline İlişkin Path (Yol) Diyagramı	234

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Erkekler İçin Beklenen Emeklilik Yılları:2007	72
Grafik 2.2. Japonya'da 65 Yaş ve Üzeri İnsanların Yaşam Düzenlemeleri: 1960 - 2005	77
Grafik 2.3. Yaş Grubu Durumlarına Göre Cep Telefonu Kullanım Oranı	84
Grafik 2.4. Okuma Yazma Bilmeyen Yaşlı Nüfus	89
Grafik 2.5. Yaşlı Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranı	89
Grafik 2.6. Eğitim Durumlarına Göre Yaşlı Nüfus	91
Grafik 2.7. 65 yaş Üstü Bireylerin Mutluluk Düzeyleri	95
Grafik 2.8. Ölüm Nedeni ve Cinsiyete Göre Ölen Yaşlıların Oranı.....	104
Grafik 2.9. Dünyada Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Görülme Oranları	106
Grafik 2.10. Dünyada Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Mortalite (Ölümlerin Toplam Nüfusa Bölünmesi) Oranları.....	107
Grafik 2.11. Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre 100.000 Kişiye Düşen Yeni COVID-19 Hasta Sayısı.....	108
Grafik 2.12. Türkiye'de COVID-19 Mortalite Oranlarının Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı.	108
Grafik 2.13. Yaşlı Bağımlılık Oranı 1935-2080.....	113
Grafik 2.14. Yaşlı Nüfusu Yoksulluk Oranı 2018.....	116
Grafik 2.15. Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (%), 2018, 2019.....	116
Grafik 2.16. Yaşlı İşçilerin Katılım Oranları (AB ve OECD Ülkeleri).....	162
Grafik 4.1. Cinsiyete göre en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların oranı (%), 2008-2019	204

GİRİŞ

Toplumun yaşlanmasına neden olan doğurganlığın azalması ve ölüm oranlarındaki düşüş, demografik dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Ortalama ömrün yükselmesinin nedeni ekonomik kalkınmanın neden olduğu sosyal refah, modern tıp, bilim ve teknolojinin ilerlemesi gibi gelişmeler sıralanabilir. Bu gelişmelere paralel olarak toplumda eğitimin ve eğitim yoluyla elde edilen mesleklerin öneminin artması, daha yüksek eğitime ulaşma çabası içerisindeki birey sayısını artırmıştır. Eğitim seviyesinin yükselmesi, yaşamı daha iyi planlayacak kültürel yatkınlık ve ekonomik sermaye sağlamaktadır. Eğitim yaşlılıkta önem taşıyan bu iki unsurun kaynağı niteliğindedir. Bu bakımdan özellikle yaşlanmayla daha çok ihtiyaç duyulan sağlıklı yaşama etki eden değişkenlerin tespiti, yaşlanan toplumlarda daha önemli bir hal almaktadır. Bu bakımdan sağlıklı yaşam tarzının ve dolayısıyla daha uzun bir ömür bilincinin oluşmasında, yaşamın tüm alanlarını şekillendiren eğitimin yerinin araştırılması önem arz etmektedir. Günümüzde yaşlılık tıbbi yönünün yanında, özellikle sağlık sosyolojisinin katkılarıyla sosyo-demografik özelliklerin de dâhil edildiği (eğitim, gelir düzeyi, kültürel etmenler gibi) sosyal bir olgu olarak daha çok dikkat çekmektedir. Bu çalışmalardan biri de gerontoloji alanına katkı sunan toplumsal yaşlanma kavramı üzerinde yapılan çalışmalardır. Toplumda yaşlının yeri, toplumun yaşlılık algısı, toplumun yaşlıdan beklentisi ve tarihsel dönemlere göre farklılaşan yaşlının toplumsal konumu gibi konular toplumsal yaşlanma başlığı altında irdelenmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde dönemin özelliklerine göre konumu değişen yaşlı birey, endüstri toplumlarında çalışan nüfusun üzerinde, yük olduğu düşünülen bir yerde konumlandırılmıştır. Bu durum, fiziksel ve biyolojik olarak yaşanan gerilemeyle oluşan olumsuzluğu, daha çok yaşlının aleyhinde olacak şekilde etkilemektedir. Sanayileşme ve modernleşmenin doğası, aktif nüfusun (16-64 yaş) ön planda olmasına, yaşlının ise göz ardı edilmesine neden olmuştur. Yaşlının ekonomik, kültürel ve sosyal olarak, aktif nüfus ile rekabet edebilecek düzeyde gücünün bulunmaması, toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani, sanayileşen üretim alanları ve dünya kapitalist sistemi, iş gücü potansiyeli arzını sağlayabilmek için, aktif nüfus olarak bilinen kitleyi ön plana çıkarmıştır. Aktif nüfus içerisinde yer edinemeyen ve tüketim özellikleriyle sürekli gündeme gelen yaşlı kitlenin durumu, onun arka planda kalmasına neden olmuştur. Demografik yaşlanma ile bu sorunlar, toplumsal problem haline dönüşmektedir. Yaşlılığın biyolojik,

fiziksel ve psikolojik sorunları ile baş etmeye çalışan yaşlı birey, bununla birlikte toplumda statüsünün düşmesine neden olan durumlarla başa çıkmak zorunda kalmakta ve bu durum onu psikososyal bir gerilime sürüklemektedir. Sosyal politikaların etkin bir şekilde yürütülememesi, fiziki-çevre değişiklikleri, salgın hastalıklar, bireyin düşük sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerinin etkileri, kırılgan nüfus (çocuk, kadın, engelli, yaşlı) üzerinde daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Bu olumsuzluklar, bireyin yaşam kalitesini olumsuz şekilde etkilemektedir. Yaşlıların yaşam kalitesinin olumsuz etkilendiği durumların başında, temel gereksinimlerin tek başına karşılanamamasıyla ortaya çıkan yaşlı bağımlılığı gelmektedir. Yaşlı bağımlılığı bireyin biyolojik, fiziksel ve zihinsel olarak yaşadığı gerileme nedeniyle ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarına gereksinim duymasıyla ortaya çıkmaktadır. Sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık gibi gereksinimlerin karşılanmasında yaşlanmaya bağlı olarak artan bağımlılık, yaşlılarda yaşam kalitesini düşürmektedir.

Yaşlılığın bağımlılığının engellenmesini sağlayan önemli etkenlerden biri, sağlıklı bir beden ve bunu yaşam tarzı haline getirecek bir bilinçtir. Sağlıklı bir beden için genetik yatkınlık önemli bir faktör olmakla birlikte, çevresel faktörlerin de göz ardı edilemeyecek katkıları bulunmaktadır. Bunun başında, eğitim gelmektedir. Eğitim bireyin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak ihtiyaçlarını gidermekte, başkalarına olan bağımlılığını ortadan kaldıracak birtakım beceriler kazandırmaktadır. Eğitim yoluyla kazanılmış kültürel yatkınlık, bireye sağlıklı yaşam bilinci kazandırırken, sosyal ve kültürel ilişkilerinde sağladığı avantajlarla bireyin aktif yaşlanmasına katkı sunmaktadır. Yaşlanmayla birlikte, formel eğitim yoluyla kazanılan kültürel sermayenin bireye sunduğu dil becerisi, mesleki yetenek ve kültürel kabiliyet, bu kaynakları kullanım seviyesine göre yaşam kalitesini artıracak bir etki ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, yaşlılıkta yaşam kalitesinin artması ya da düşmesi, sahip olunan kültürel sermaye düzeyi ile yakından ilişkilidir. Sahip olunan kültürel sermaye düzeyi, yaşlılıkta bireyin yaşam kalitesini etkilemekte ve aktif yaşlanmasını olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermaye, yaşlılıkta kaynak olarak kullanılabilir, ihtiyaç hissedilen önemli bir sermaye türüdür. Kültürel sermayenin bir davranış tarzı olarak kazandırdığı bedeni pratikler, bireyin aktif yaşlanmasını sağlayacak alternatifler oluşturmakta ve sonuç olarak da yaşam kalitesini arttırmaktadır.

Bu bağlamda araştırma, yaşlı bireyin yaşam kalitesini olumsuz etkileyen problemleri ele almakta ve eğitimin bu problemler karşısındaki yerini tartışmaktadır. Bununla beraber

kültürel sermaye düzeyi, yaşlanan bireyin yaşamdan geri çekilme veya aktif yaşlanma arasındaki etki farkını değerlendirmektedir. Yaşlanmayla yaşam kalitesinde meydana gelen düşüşün eğitim düzeyine göre bireyler arasındaki farkını ortaya koymaya çalışmaktadır. Kısacası bu çalışmada, eğitim yoluyla kazanılan ve kişilerde kültürel yapıyı, kültürel algıyı ve kültürel deneyimi ifade eden kültürel sermaye düzeyinin, yaşlanmayla birlikte kişilerin yaşam kalitesinde oluşturduğu farkın belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Günümüzde yaşlılarda eğitim oranının artması, geçmişe göre daha aktif bir yaşlılık gerçekleştiğini göstermektedir. Yaşlılardaki eğitim seviyesinin artmasının yanında, gerontolojik ve toplumsal yaşlanma çalışmalarının geliştirdiği kuramsal açılımlar da eklenince aktif, sağlıklı, başarılı yaşlanma söylemlerinin yaygınlaştığı ve bu konudaki hassasiyetin arttığı görülmektedir. Bu sonuçlara zemin hazırlayan gelişme ise demografik yaşlanma hızının artmasıdır. Ülkemizde beklenen ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlığın azalması, yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin doğurduğu toplumsal yaşlanma hızı yaşlılık çalışmalarına önem kazandırmış ve yaşlanma ile doğabilecek sorunlara dikkat çekilmiştir. Çalışma, bu gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan farklılıkları açıklayabilmek amacıyla çeşitli sorunsallar üzerinde durmaktadır. “Yaşlı kadınlardaki ve erkeklerdeki kültürel sermaye düzeylerinin yaşam kaliteleri üzerinde etkileri nedir?”, “Eğitim durumu ile kültürel sermaye arasındaki ilişki nedir?”, “Ekonomik durumun yaşam kalitesine etkisi nedir?” gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

Yaşlılıkta yaşam kalitesine etki eden göstergelerin tespit edilmesi ve tespit edilen göstergeler üzerinde sosyal politikalar geliştirilmesi yaşlının, sosyal katılım ve aktif yaşlanmasına katkı sağlamaktadır. Yaşam kalitesi göstergelerinden biri olan eğitimin, yaşlılıkta kişinin yaşam konforu üzerindeki etkisinin araştırılması, yani eğitim ile elde edilen kültürel sermayenin kazandırdığı davranış şekillerinin neden olduğu bedeni yatkınlığın, yaşlılıkta yaşam kalitesine katkısının değerlendirilmesi, yaşlılık sorunlarının çözümü için önem arz etmektedir. Kültürel sermayenin yaşlılıkta yaşam kalitesine etkisinin ve yaşlılıkta doğabilecek problemlerin ortadan kaldırılmasında etkisinin araştırılması, başarılı ve aktif yaşlanma çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan yaşlılar için sağlık/tedavi çalışmalarının yanında, yaşlılığa sosyal bir olgu olarak yaklaşılarak, toplumsal özelliklerinin de analiz edilmesi, yaşlılığa bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması ve çözüm odaklı başarılı sonuçlara ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla genel sağlık ve tedavi yöntemleriyle ilgili çalışmaların yanında, yaşlanma olgusunun sosyolojik bağlamda ele alınması ve

disiplinler arası yaklaşılması, daha geçerli sonuçlara ulaşılmasını olanaklı kılmaktadır. Bu amaçla, kültürel sermayenin ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin araştırılmasıyla yaşlılık çalışmalarına daha bütüncül bir çerçeveden bakılması konusunda yapılan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda sonuç olarak çalışma, yaşlanmayla ortaya çıkan problemlerle baş edilmesinde ve yaşam kalitesinin arttırılmasında, eğitim düzeyi ile şekillenen kültürel sermayenin önemini araştırmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, literatür analizi, araştırmanın yöntemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. Araştırmanın modeli ve hipotezleri de bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca çalışmanın evren ve örneklem bilgileri ile veri analizinde kullanılan yöntemler bulunmaktadır. İkinci bölümde yaşlılıkla ilgili temel kavramlar, yaşlanma kuramları, değişen demografik yapının sosyolojik olarak değerlendirilmesi, yaşlının toplumdaki yeri ve sorunları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, kültürel sermaye kavramı ve yaşam kalitesi kavramları açıklanmıştır. Bu bölümde, kültürel sermaye kavramı Pierre Bourdieu sosyolojisi bağlamında ele alınmış, bu kapsamda sosyal alan, habitus ve sermaye kavramlarına değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca, yaşam kalitesi kavramı ve ölçütleri açıklanarak, kültürel sermaye ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki bağlamında aktif yaşlanmaya değinilmiştir.

Araştırmanın son bölümünde elde edilen verilerin analizi gerçekleştirilmiş, yapılan analizler raporlaştırılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Beklenen ortalama yaşam süresi, ilerleyen zamanla doğru orantılı olarak yükselmektedir. Bu durum özellikle gelişmekte olan toplumlarda hızlı demografik yaşlanma anlamına gelmektedir. Yaşlılar ve onun sosyolojik boyutunu ortaya koyan yaşlılık, günümüzde hızla yaşlanan nüfusun ortaya çıkarabileceği sorunlar nedeniyle önemli bir sosyal olgu haline gelmiştir. Özellikle ileri endüstri toplumları, nüfusun yaşlanması ile yaşlı bireyi, salt tüketici nüfus olarak görmektedir. Bu yargı, gelişmekte olan ülkelerde de toplumsal yaşlanmanın hızlı yaşanması nedeniyle yaygınlaşmaktadır. Emeklilik ile birlikte işlevselliği yitirildiği düşünülen yaşlılar, faal nüfusun yükünü üstlendiği düşüncesiyle ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu durum yaşlılar için sosyal, psikolojik ve ekonomik birtakım problemler doğururken, giderek yaşlanan demografik yapı nedeniyle yaşlılık, bireysel problem olmanın yanında toplumsal bir sorun haline dönüşmektedir. Bu bağlamda, yaşlı nüfusun aktif nüfustan soyutlanmasına neden olan etkenlerin tespiti ve aktif yaşlılık için ölçütlerin belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Demografik olarak gelinen bu noktada yaşlılık ile ilgili yerel, ulusal ve uluslararası çalışmalar hız kazanmıştır. Yaşlılığın engellenmesi mümkün olmadığına göre yaşlanmaya yön vermek, aktif nüfus içerisinde yaşam kalitesini arttırarak yeniden nüfusun bir öznesi haline dönüştürmek ve bu sayede toplumsal gelişime katkı sağlamaya çalışmak, hızla yaşlanan toplumlarda yaşlılığın bilimsel olarak tartışılmasının yolunu açmıştır. Bu yol ile yaşlılığı sağlık, eğitim, sosyal, psikolojik ve ekonomik gibi çeşitli değişkenlerle ilişkilendirerek mevcut tabloyu resmetmek, yaşam kalitesine ve yaşlı problemlerine sorun çözme odaklı sosyal politikaların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Yaşlanma ve etkileri herkeste aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Buna etki eden genetik ve sosyal etkenler bulunmaktadır. Bu çalışma yaşlanmanın farklı düzeyde gerçekleşmesine neden olan çevresel-sosyal etkenlerden, eğitim faktörü üzerinde durmaktadır. Eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin kazandırdığı davranış şekillerinin, yaşlılıkta bireylerin yaşam kalitelerine ne şekilde etki ettiğini araştırmaktadır. Çalışma yaşlının eğitim düzeyi ile yaşam konforu ilişkisini, Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımına dayandırmaktadır. Bourdieu, toplumsal aktörlerin devamlı olarak rasyonel ve

ekonomik çıkarlara göre hareket ettiğini ve bu sayede pratik mantığın bedensel yatkınlık oluşturduğunu ifade etmektedir. İnsan rasyonel bir varlıktır ve içerisinde bulunduğu sosyal yapı içerisinde, eylemlerini planlayarak belirli bir pratik mantık ortaya koymaktadır. Bu pratik mantık, sosyal alan içerisinde yani toplumsal etkileşimle gerçekleşmektedir. Bedensel yatkınlığın oluşması için sosyal alan içerisinde mücadele edebilmek gerekmekte ve bu mücadelenin kazanılması için de bireyin sahip olduğu sermayenin gücü büyük önem arz etmektedir. Sahip olunan sermayenin gücü, bireyin sosyal alan içerisindeki sınırlarını belirlemekte ve verdiği mücadeledeki potansiyelini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal alan içerisinde bireyin rekabet edebilecek gücü, kaynak olarak kullanabileceği sermayesiyle gerçekleşmektedir. Yaşlılıkta da bireyin sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye düzeyi, bireye içinde bulunduğu sosyal alan içerisinde sağlayacağı avantaj ya da dezavantajlarla farklı düzeyde ve koşullarda yaşlanma olanağı sunmaktadır. Çalışma, yaşlılık öncesi var olan potansiyellerin yaşlılık döneminde kaynak olarak kullanılmasyla yaşam kalitesine etkisini araştırmaktadır. Bu potansiyeller, bireyin yaşamı boyunca sosyal alan içerisinde yapmış olduğu mücadelede rekabet edebilme gücünü kazanmak için ortaya koyduğu tüm kazanımları ifade etmektedir. Çalışma, Bourdieu'nun en çok önemsendiği ve önemli ölçüde eğitim yoluyla elde edilmiş sermaye biçimi olarak tanımladığı kültürel sermaye düzeyinin bireylere sağladığı avantajları (sosyal, ekonomik ve kültürel) ve kazandırdığı bakış açısını tartışmaktadır. Bu bağlamda bireyin davranışları üzerindeki etkisini ve yaşlılıkta hissedilen yaşam doyumuna katkısını ele almaktadır.

Çalışma ayrıca toplumun içinde yaşayan kişilerin görev ve sorumluluklarının yaşa göre tanımlandığı, sosyolojik düzeyde gerçekleşen yaşlanma olgusunu ele almaktadır. Toplumsal olarak inşa edilen bu olgu, bireyin sosyal çevresiyle olan etkileşimi ile başlamakta ve bireyin bilincinden bağımsız oluşturulan (dışsal-zorlayıcı) “yaşlılık algısını” şekillendirmektedir. Dolayısıyla, yaşanan toplumun özelliklerine göre şekil alan insan, toplumun yaşlı davranışlarına biçtiği rolü benimsemektedir. Yaşlılığın toplumsal yönünü ifade eden bu yaklaşım, yaşlıya toplumsal olarak bir rol biçilmiş olduğunu göstermektedir. Fakat biçilmiş bu role göre oluşturulan toplumsal yaşlanma, toplumun tüm kesiminin aynı düzeyde yaşlanması anlamına gelmez. Bu bakımdan çalışma aynı zamanda, aynı toplumda yaşayan, fakat edindiği bilgi ve beceri düzeyi farklı olan kişilerin, yaşlanmalarının neden aynı düzeyde gerçekleşmediğini sorgulamaktadır.

Akademik deneyim ve becerilerin kazanılmasında eğitim, kilit rol oynamaktadır. Eğitim, insanların belirli bir potansiyele ulaşabilmesine imkân sunan bilgi ve beceri kazandırmakta ve sosyal mevkii elde etmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla yaşlılıkta eğitim yoluyla elde edilen kazanımlar, kişinin kültürel sermaye birikimine işaret etmekte ve kültürel sermaye kaynak olarak yaşının yaşam kalitesini artırmada bir araç olarak avantaj sağlamaktadır. Eğitimin kişilere kazandırdığı önemli özelliklerden biri de problem çözme yeteneğidir. Eğitim, yaşlanmanın olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak, hafifletecek ya da erteleyebilecek bir takım yaşam alışkanlıkları kazandırmakta ve karşılaşılan sorunlara çözüm odaklı yaklaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan eğitim ile sağlık bilinci arasında bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyiyle sağlıklı olma ve fiziksel sağlığın korunması bilincinin, doğru orantılı bir şekilde arttığı bilinmektedir. Eğitimin kazandırdığı bakış açısı, yanlış beslenme ve yanlış hayat tarzı benimseme gibi fiziksel sağlığı tehdit edici yaşam biçimlerinden bireyi uzaklaştırarak, sağlık nedeniyle yaşam kalitesini düşürecek olumsuzlukları ortadan kaldırmaktadır. Eğitimli olmanın sadece fiziksel sağlığın değil, ruhsal sağlığın da korunmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Eğitimli insanlar olası zorlanti, depresyon ve travmalarla baş edebilmede, zihinsel olarak sağlıklı kalınabilmesi için alınması gereken önlemleri uygulayabilmede ve kendisi için uygun sağlık hizmetinden yararlanmada, daha geçerli sonuçlara ulaşabilmektedir.

Kültürel sermaye edinme sürecinde birey, içinde bulunduğu topluma ait sosyal değerleri ve normları öğrenmekte, toplumun beklentisi doğrultusunda inançlarını şekillendirmekte, etkili iletişim becerisi edinmekte ve farklı açılardan olayları değerlendirme olanağı kazanmaktadır. Bu bakımdan eğitim, yaşamın tüm dönemlerinde hayati bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam kalitesi ise bireyin ya da toplumun refah, mutluluk, bolluk ve zenginliğini ifade etmektedir. Yaşam kalitesi ölçütleri, subjektif ve objektif olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Yaşam kalitesi göstergelerinden mutluluk, özgürlük, ruh sağlığı gibi özellikleri subjektif yönünü ifade ederken, sosyal yaşam, güvenlik, gelir ve istihdam gibi birtakım ölçütler ise objektif yönünü ifade etmektedir. Objektif yönü somut olması nedeniyle tespiti, subjektif yönüne göre daha kolaydır. Yaşam kalitesinin subjektif yönü, bölgesel özelliklere ve bireylerin ihtiyaçlarına göre farklılaşması nedeniyle tespiti daha zordur. Kültürel sermaye, az önce bahsedildiği gibi bireyin ruhsal, biyolojik ve fiziksel sağlığını etkilemekle birlikte, ekonomik ve sosyal sermaye sağlayan bir ölçüt olması nedeniyle yaşam kalitesi ölçütlerinin her iki kriteri

içerisinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye, yaşam kalitesinin hem subjektif yönünü hem de objektif yönünü şekillendiren önemli bir değişkendir.

Bu çerçevede çalışma, yaşlıların yaşamları boyunca edinmiş oldukları kültürel birikimlerinin yaşam kalitelerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırma, Malatya ili merkezde yaşayan 60 yaş ve üstü bireylerin kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki düzeyini belirlemeye çalışmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

1990 yılında Birleşmiş Milletler, (BM) demografik yaşlanmanın hızını göz önünde bulundurarak bu doğrultuda yaşanabilmesi muhtemel sorunların tespit edilmesi, yaşlı sağlığı konusunda farkındalık oluşturulması, yaşlıların kültürel ve sosyal açıdan seviyelerinin yükseltilmesi gibi konulara dikkat çekmek amacıyla 1 Ekim gününü “Dünya Yaşlılar Günü” olarak ilan etmiştir. Günümüz dünya istatistiklerine göre; her 8 kişiden biri 60 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. 8 milyara yaklaşan dünya nüfusunun %10’u, 65 yaş ve üzeri olarak tespit edilmiştir. Bu oranın 2050 yılında %22’ye yükseleceği tahmin edilmektedir <https://www.trthaber.com> (31.12.2021). Dolayısıyla demografik olarak yaşanan bu dönüşüm, yaşlılığın günümüzde bilimsel çalışmalarda artan önemini ortaya koymaktadır.

Yaşlanma çalışmalarının artan önemlerinden biri demografik gerçekleşen yaşlanmanın yanında, yaşlılığın günümüz toplumlarında statüsündeki yaşanan düşüş ve yaşlılığın sosyal bir problem olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Sanayileşme/modernitenin etkisi sonucu geleneksel aile yapısının çözülmesi ve beraberinde okul aracılığı ile elde edilen statülerin önem kazanması neticesinde çekirdek ailelerin yaygınlaşması ve hayatın giderek bireyselleşmesine neden olan gelişmeler, yaşlının aile içerisindeki statüsünde düşüşe neden olmuştur. Yaşlının aile içindeki konumunda farklılaşmaya neden olan bu gelişmeler, toplumsal yaşlanmanın hızına paralel olarak yaşlanmayı bireysel bir sorun olmaktan çıkararak toplumsal bir sorun haline dönüştürmüştür. Özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren endüstri toplumlarında, demografik yaşlanmanın hızı, sosyal bir sorun olabileceğiyle ilgili düşüncelerin artmasına neden olmuş ve bu dönemde sanayileşmenin ve modernleşmenin etkisiyle demografik yapıdaki yaşlanmanın anlaşılabilmesi amacıyla kuramsal analizler üretilmiştir. Bu gelişmeler, sosyal bir sorun olarak görülmeyen yaşlılığın önemli bir toplumsal olgu olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda yaşlılığa bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılmaya başlanmış; yaşlılık biyolojik, psikolojik ve sosyal

boyutlarıyla ele alınarak, yaşlanmanın sadece kronolojik olarak gerçekleşen bir değişim süreci olmadığı düşüncesi yerleşmiştir. Ayrıca demografik yaşlanmanın toplumun büyük bir kesimini etkileyecek olması, onun sosyolojik bir olgu olarak ele alınmasındaki önemi arttırmıştır.

Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfusun yakın bir gelecekte toplam nüfus içindeki oranının daha çok artacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminler, yaşlılık olgusunun toplumsal sorun olma durumunu daha da belirgin kılmaktadır. Bu nedenle sorunların aşılması amacıyla yaşlının, aktif nüfusun bir parçası olması için sosyal politikaların üretilmesi önem arz etmektedir. Günümüzde aktif yaşlanmanın toplum için gerekliliği ön plana çıkarılırken, yaşam kalitesi ölçütlerinin önemi vurgulanmaktadır. Bu çerçevede yaşlılıkla ilgili faal nüfusla bütünleşmenin, sosyal uyumun, toplumsal ve kültürel katılım faaliyetlerinin ele alındığı çalışmaların sayısının arttığı görülmektedir.

Yaşlı nüfus için dünyada ve ülkemizdeki genel kabul, 65 yaş ve üzeri olarak tanımlanmaktadır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğum oranlarının düşmesi ve bununla birlikte bireylerin beklenen yaşam sürelerinin uzaması, toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun yükselmesine ve yüzdelik diliminin bağıl olarak artmasına neden olmaktadır. 1935 yılında ülkemizdeki yaşlı nüfus, 628.041 iken 2019 yılında 7.550.727 kişi olduğu görülmektedir. 1935 yılına göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 2,3 iken bu oranın 2019 yılında % 9,1'e yükseldiği gözlenmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfusun artış grafiğini devam ettireceği tahmin edilmektedir. Bu tahminlere göre yaşlı nüfus oranının 2023 yılında % 10,2, 2030 yılında % 12,9, 2040 yılında % 16,3, 2060 yılında % 22,6 ve 2080 yılında % 25,6 olacağı öngörülmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020:1). Gelecekte daha ciddi problemlere neden olabilecek yaşlı nüfusun hızlı artışı ekonomik, sosyal ve sağlıkla ilgili birtakım tedbirlerin önceden alınmasını zaruri kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın *temel amacı*, bireyin toplum, grup ve sosyal sınıf içinde edinmiş olduğu ve özellikle formel okul yoluyla elde ettiği *kültürel sermayenin*, iyi olan yaşama odaklanan, yaşam memnuniyeti ve refahı olarak bilinen *yaşam kalitesi* üzerindeki etkilerini, *yaşlılar* üzerinde tespit etmeye çalışmaktır. Ayrıca, yaşlının kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin tespitiyle yaşlılığa hazırlanmanın önemine vurgu yapmak, yaşam kalitesini artıran ölçütlere değinmek, sağlıklı ve aktif yaşlılıkla bağımlılık oranının

düşürülmesinin önemini vurgulamak ve yaşlının faal nüfusa entegrasyonunun sağlanması için yapılan çalışmalara katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın diğer amaçları;

- Hızla yaşlanan toplumda, yaşlı nüfusunun içinde bulunduğu dönem itibariyle psikososyal açıdan kendilerini nasıl değerlendirdiklerini ele almak.
- Yaşam kalitesinin ne olduğu ile ilgili yaşlıların bakış açısına göre öznel değerleri ortaya koymak.
- Ekonomik özelliklerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini ele almak.
- Yaşam kalitesinin artmasına önemli bir etken olan ölçütlerin neler olabileceği konusunda çeşitli perspektiflerden bütüncül bir bakış açısı ortaya koymak.
- Eğitim, sağlık, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan desteklenen yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin artırılması ile aktif nüfusu içerisine entegre edilmesi hem bireysel (psikolojik) anlamda hem de toplumsal (sosyolojik) olarak ülkenin gelişimine etkisini tartışmak.
- Yaşlıların sosyal ilişkilerinin ve etkileşimlerinin yaşam kaliteleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek.

1.3. Araştırmanın Literatür Analizi

Erken bir şekilde ölüme neden olacak ciddi bir sağlık problemi yaşamayan ve can kaybına neden olan bir kazaya karışmayan kişiler, yaşlılık deneyimini yaşayacak adaylar arasında bulunmaktadır. Doğumla başlayan ve “yaşam döngüsü”nün sonunda yaşlılık sürecinin tüm özellikleriyle karşılaşacak kişi bu sürecin getiri ve götürülerini deneyimleyecektir. Yaşlılık “toplumsal bir yörüngeye” sahip toplumsal bir olgu olması, onun tekdüze bir çizgide yaşamadığını göstermektedir (Şentürk, 2018:5-16). Yaşlılık, birçok toplumsal değişkenin etkisi ile sürecin farklılaştığı sosyal bir olgudur. Toplumsal yapı unsurları tarafından etkilenen yaşlılık, her bireyin farklı bir deneyim süreci yaşaması anlamına gelmektedir. Yaşam kalitesi düzeylerinin eşit olmayışı, yaşlılıkta bu farklılaşmanın en belirgin belirleyicilerinden birini oluşturmaktadır.

Yaşam kalitesi her yaş grubu için önemli bir değişkendir. Yaşamın her dönemi için önem arz eden bu değişkenin daha çok yaşlılıkla ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun temel nedeni yaşlanmayla beraber hissedilir ölçüde yaşam kalitesindeki düşüştür. Bu düşüşün nedenine bakıldığında, yaşam kalitesine önemli derecede etki eden; emeklilikle

birlikte gelirin düşmesi, yine emeklilikle birlikte statü kaybı, rollerin değişmesi, çeşitli sebeplerle yalnızlaşma ve sosyal izolasyon, fiziksel hareketliliğin kısıtlanması, bilişsel edinimlerin durgunlaşması gibi birtakım kayıplar sıralanabilir (Bilir vd., 2005; Azman vd., 2003; Sabbah vd., 2003; Güven ve Şener, 2010; Altuğ vd., 2009).

Aslan ve Gökçe Kutsal (1999), fiziksel ve mesleki işlev, psikolojik durum, sosyal etkileşim ve ekonomik durum gibi birtakım değişkenlerin yaşam kalitesi üzerindeki ilişkisini ele alarak bu durumun yaşlılıkta tıbbi bakım ve tedavinin yanında önemli kıstaslar olduğunu ifade etmiştir. Boylu ve Paçacıoğlu (2016), yaşam kalitesi göstergelerini cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyal destek, yaşanılan konut ve özellikleri, sağlık, eğitim, gelir, iş yaşamı, boş zaman aktiviteleri” başlıkları altında sınıflandırılmış ve yaşlılıkta yaşam kalitesi üzerinde etkili olan bu göstergelere ilişkin literatür sunmuştur. Çetin vd, (2014) yaptıkları bir araştırmada, evde yaşayan sağlıklı yaşlılarda sosyal katılım ile sosyodemografik özellikler, kognitif düzey, depresyon durumu, fonksiyonel düzey ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki düzeyini belirlemeye çalışmıştır. Durduran vd. (2018), yaşlılık çağında sağlıklı yaşlanmanın ve yaşam kalitesinin önemini ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmalarında 65 yaş ve üstü kişilerin katıldığı yaşam kalitesini etkileyebilecek faktörlerin değerlendirilmesini incelemiştir. Türkoğlu ve Adıbelli (2014), yaşam kalitesinin yaşlılıkla beraber ciddi boyutta azalma potansiyeli içerisinde olduğu varsayımından hareketle yaşlılarda yaşam kalitesi ölçeğini CASP-19’u Türk toplumuna uyarlamaya çalışmıştır. İlerleyen yaş ile beraber biyolojik gerçekleşen yaşlılık ve fiziksel yıkımın, günlük aktiviteleri ve işlev bozukluklarının yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini incelemiştir.

Baran (2008), yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi başlıklı çalışmasında, kişilerin sahip oldukları sermayelerin yaşlılıkta yaşam kalitelerini hangi düzeyde algılayabilecekleri konusunda bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında, bireylerin yaşam kalitesi ile sermaye edinimine bağlı sosyalizasyon sürecinin doğrusal ilişkisini analiz etmiştir. Kültürel sermayenin yaşam kalitesine etkisini, kültürel sermayenin sınıfsal farklılıklara bağlı olarak edinilmesi ve sosyalleşme sürecinde edinilen tüm kazanımlara bağlı olarak bireylerin yaşamını farklılaşmasında etkili olduğunu ileri sürmüştür. Baran’a göre, yaşlı bireyin tüm yaşamı boyunca sosyalleşme sürecinde edindiği bilgiler ve deneyimleri içinde bulunduğu toplumsal sınıfın kültürel kodlarını taşımaktadır. Bu nedenle yaşlılıkta yaşam kalitesi ve kültürel sermaye arasında ilişki bulunmakta olduğunu vurgulamaktadır.

De Graaf vd. (2000) ebeveyn-kültür kaynaklarının hangi yönlerinin eğitsel başarıyı etkilediğine dair araştırmalarını yapmış ve ebeveyn- sanatsal katılım ile ebeveyn -okuma davranışını incelemişlerdir. Bu bağlamda ebeveynlerin sanatsal katılımının değil, okuma davranışının çocukların eğitim başarısını etkilediğini ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar ayrıca ebeveynlerin eğitim geçmişleri ile kültürel sermayelerinin etkileşimi üzerine iki alternatif teorinin geçerliliğini incelemişlerdir. P. Bourdieu'nun kültürel yeniden üretim teorisi ve DiMaggio'nun kültürel hareketlilik kuramsal zemininde elde etmiş oldukları verileri, ebeveynlerin okuma davranışına ilişkin kültürel hareketlilik hipotezine destek sağlamışlardır.

Kane (2014), kültürel tüketimi tahmin etmede toplumsal cinsiyet ve sosyal ağların iç içe geçmesini incelemiştir. Analizler, sosyal ve kültürel dayanışma üreten faaliyetlere katılım sağlamanın, yüksek kültür potansiyel ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Zabihi ve Pordel (2011), bireysel farklılıkların büyük bir bölümünü açıklayan bir değişken olarak kültürün, bireylerin başarılarını veya başarısızlıklarını yükledikleri faktörleri tanımlamada etkili olduğunu araştırmıştır. Çalışmasında Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramına atıfta bulunarak kültür ve yabancı dil atıfları arasındaki ilişkiye tamamen yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu amaçla, kültürel sermayeyi ölçmek için bir anket tasarlanmış, uygulanmış ve onaylanmıştır.

Kadel (1998:1) kültürü, sosyal süreçleri kontrol eden en zor ancak güçlü faktörlerden biri olarak tanımlamaktadır. Eğitim yoluyla elde edilen kültürün, toplumsal normları öğretmekten, üretici faaliyetlere ve öğrencinin potansiyellerini keşfetmesine kadar çeşitli kazanımlar sunmaktadır. Bununla birlikte, son yirmi yılda büyük ilgi gören şey, kültürün eğitim sonuçları, özellikle başarı, muhakeme ve kazanım üzerindeki etkileridir. Kültürel sermaye teorisi, araştırmacıların neden daha yüksek, daha “kültürlü” sosyal gruplardan gelen öğrencilerin okulda daha iyi olma eğiliminde olduğu konusundaki merakından doğmuştur. Kadel kültürel sermayenin, öğrencilerin daha iyi notlar almaları için kültürel bilginin okullarda bir statü sembolü olarak kullanılabileceğini varsayarak bir araştırma yapmıştır. Çalışmasını daha önceki kültürel bilginin veya katılımın eğitimsel sonuçlar üzerindeki etkilerine ilişkin istatistiksel veriler ile desteklemiştir.

Dolayısıyla yapılan literatür çalışmalarında kültürel sermaye ile bireylerin yaşam biçimlerini şekillendirmeleri arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaşlanma ile

beraber düşen yaşam kalitesinin, bireyin kendisine ait bir takım potansiyellerle sağlandığı görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Nicel / nitel ayırım, faydacı bir bakış açısıyla ele alınarak değerlendirilmelidir. Özellikle, belirli bir yaklaşıma ideolojik veya felsefi bağlılık, 'işe yarayanın kullanılması' gibi daha pratik bir bakış açısı ile değerlendirilebilir. Bu bakış açısına göre, bir araştırma yöntemi seçmek, doğruyu yanlıştan ayırmak veya doğruya karar vermekle ilgili değildir; bunun yerine amaç, eldeki göreve uygun bir yaklaşım seçmek olmalıdır (Marvasti, 2004:8).

Nitel yöntemler derin ve ayrıntılı konularda çalışmaya imkân vermektedir. Analizler için önceden belirlenmiş kategorilerin sınırlandırması olmaksızın gerçekleştirilen bir alan nitel araştırmanın derinliğini, açıklığını ve detaycılığını desteklemektedir. Nicel araştırmalar ise standart ölçümlerin kullanımını gerektirir. Bu sayede insanların farklı bakış açıları ve deneyimleri her birine belirli bir sayı atanmış olan önceden belirlenmiş cevap kategorilerine yerleştirilebilir. Nicel yaklaşımın amacı, çok sayıda insanın reaksiyonunu sınırlı sayıda sorular sayesinde ölçmek ve bu sayede verinin karşılaştırılması ve istatistiksel olarak toplanmasını sağlamaktır. Nicel araştırmalarda araç ölçektir. Nitel araştırmalarda araştırmacının kendisi bir araçtır (Patton, 2014:14). Karma yöntem araştırması, hem felsefi varsayımları olan bir araştırma deseni hem de bir araştırma yöntemidir. Bir yöntem olarak karma yöntem, araştırma sürecinin pek çok aşamasında nitel ve nicel yaklaşımların karışımı ile veri toplama ve analiz işlemlerinin yönetilmesine rehberlik eden felsefi varsayımları içermektedir. Bir yöntem olarak, tek bir araştırmada hem nitel hem nicel verilerin toplanmasına, analiz edilmesine ve harmanlanmasına odaklanmaktadır. Temel öncülü, nitel ve nicel verilerin birlikte kullanımı olup, araştırma probleminin tek başına kullanılan herhangi bir yöntemden çok daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır (Creswell ve Clark, 2015:6).

Günümüzde yaşlanma ve yaşlılık olgularının araştırıldığı sosyolojik bağlamdaki metodolojik çalışmalar önemli ölçüde gelişmiştir. Temsili örneklemlerde gerekli olan niceliksel yöntemlerin önemi tartışılmazdır (Backes ve Clemens, 2017: 122). Yaşlılık sosyolojisi ile ilgili araştırmalarda yapılan nicel çalışmalarda birtakım sıkıntılar ile karşılaşmaktadır. Bu sıkıntıların başında verileri toplarken araştırmacının evrenini oluşturan kitlenin fiziksel ve ruhsal kapasitelerindeki azalmanın neden olduğu algılama gücü,

duygusallığın yoğun olarak yaşanabilmesi, alınganlık ve bencillik gibi faktörler gelmektedir. Ancak bu durum nicel veri toplama yöntemini geçersiz kılmaz. Yaşlılıkla ilgili bazı sayısal verilere ulaşmak için bu tür araştırmaların yapılması kaçınılmazdır. Bununla birlikte sağlıklı bilgiye ulaşabilmek için nitel araştırma uygun bir yöntem olmakta, küçük gruplar üzerinde sözlü anlatıma dayalı yolunda tercih edilmesi uygun görülmektedir (Baran, 2003:43).

Fiziki gerçeklik kadar sosyal gerçeklik, farklı zaman ve mekânlarda aynılık göstermemektedir. Böylece sosyal gerçekliğin inşası farklı yorumlarda çeşitlilik, öznellik ve sadelikle kurulabilmektedir. Sosyal gerçekliğin merkezindeki özne konumunda olan insanın, araştırmanın konusu ile ilgili sahip olduğu duygu, düşünce ve tutumları kendi gözlerinde değerlendirmeleri amacıyla bazı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin en geçerlilerinden biri, ilgili kişiye giderek ondan bilgi almak şeklinde gerçekleşen görüşme yöntemidir. Bu yöntem ile daha önceden hazırlanmış açık uçlu sorulara bağımsız ve öznel değerlendirmelerin yapılması ile konunun daha doğru bir biçimde analiz edilmesi sağlanmaktadır (Türnüklü, 2000:543-544). Çünkü sosyal bir olgunun sosyal bir gerçeklik olarak inşa edilebilmesi, toplum içerisinde yer alan kişinin değerlerinden bağımsız olarak gerçekleşmesi güçtür. Bu bağlamda çalışmada, yaşlının sahip olduğu kültürel sermaye düzeyi ile yaşam kalitesinin arasındaki ilişkinin değerlendirilebilmesi için özne konumunda bulunan yaşlıların bakış açılarının farklı yorumlarla değerlendirilebilmesi ve subjektif ölçütlerle konuya zenginlik kazandırılması amacıyla görüşme yönteminin yapılması uygun görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde karma araştırma yöntemi uygulanması planlanmıştır.

Çalışmada, insanların bakış açılarındaki farklılık, inşa edilmiş sosyal gerçekliklerinin evrensel olmaması ve genellenemez oluşu gibi özelliklerden dolayı, inşa edilmiş sosyal gerçekliği tespit etmek, sosyal olguyu ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir biçimde betimlemek maksadıyla “yarı yapılandırılmış görüşme” veri elde etme yöntemi uygulaması planlanmıştır. Fakat tüm dünyada etkili olan ve ülkemizde de sonuçları itibari ile önlemler alınarak yayılmasının engellenmesi için tedbirler alınan, COVID-19 salgını nedeniyle görüşmelerin yüz yüze yapılması konusunda sorunlar yaşanmıştır. COVID-19 salgını süresince, “Evde Kal, Hayat Eve Sığar, Birlikte Yeneceğiz, Sorun Küresel Mücadele Ulusal” gibi sosyal medya ve ana akım medyada sosyal mesafenin korunmasına yönelik söylemler gündeme getirilmiştir. Bununla beraber, yaşlılığın salgın döneminde oluşturduğu dezavantajların sık sık gündeme getirilmesi ve ölüm oranlarının yaş üzerinde verilmesi (ileri

yaş ile ilişkilendirilmesi), salgının yaşlılar üzerinden yayılıyor algısının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca salgın döneminde hastalıkla mücadele edilmesi amacıyla ortaya atılan söylemler, en çok yaşlı kitle üzerinde tedbirlerin uygulanmasına neden olmuş ve bu söylemlerle alınan önlemler, yaşlının sosyal izolasyon sorunu ile karşılaşmasına neden olmuştur. Araştırmada karma model (nicel/nitel) uygulanması planlanmış, fakat salgın kısıtlamalarından kaynaklı yaşlılarda oluşan hoşnutsuzluk nedeniyle, konunun uzmanlarından görüş ve fikirler alınarak, yarı yapılandırılmış görüşmede sorulan sorulara, demografik özellikleri (cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir durumu) farklı olan katılımcılar benzer cevaplar vermişlerdir. Salgın sürecinde alınan tedbirlerin, katılımcılarda oluşturduğu bu hoşnutsuzluk durumu anlamlı düzeyde bir fark oluşmaması ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin sonuçlarından istenilen düzeyde verim alınamamasına neden olmuştur. Bu nedenle sosyal gerçekliğin yansıtılmadığı düşüncesiyle nitel yöntem araştırmadan çıkarılmıştır. COVID-19 önlemlerinin, yaşlılara ulaşmada oluşturduğu zorluk ve salgın kısıtlamalarının neden olduğu hoşnutsuzluktan dolayı, nitel yöntemden etkin verim alınamaması nedeniyle araştırmanın yöntemi, nicel araştırma yöntemi olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede veri elde etme yöntemleri; literatür taraması, demografik sorulardan oluşan anket, Kültürel Sermaye Ölçeği (KSÖ), Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Yaşlı modülü (WHOQOL-OLD) aşamalarından oluşmaktadır. Kültürel sermaye ölçeği dört boyut (Entelektüel birikim, katılım, kültürel bilinç, kültürel potansiyel) içinde, 30 sorudan oluşmaktadır. Kültürel sermaye ölçeğinin daha önce güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiştir (Avcı ve Yaşar 2014:65-77). “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Yaşlı Modülü” altı boyut (Özerklik, geçmiş bugün gelecek faaliyetleri, sosyal katılım, ölüm ve ölmek ve yakınlık) içinde, 24 sorudan oluşmaktadır. WHOQOL Grubu tarafından 22 ülkede eşzamanlı olarak, yaşlılar için WHOQOL’un yaşlı modülü olan WHOQOL-OLD modülü geliştirilmiştir. Türkiye’deki (İzmir) merkez de eşzamanlı olarak ölçeğin Türkçe sürümünü geliştirmiştir. WHOQOLOLD modülü, Türkiye’de yaşlı nüfus için geliştirilmiş ilk genel amaçlı yaşam kalitesi ölçeği olma özelliği taşımaktadır. WHOQOL-OLD: Türkiye alan çalışması Türkçe sürüm geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları üzerinde çalışma yapılmıştır (Eser vd., 2010:37-48). Bu çalışmada ölçekler yolu ile elde edilecek veriler, (Kültürel Sermaye Ölçeği ve WHOQOL-OLD Modülü) 60 yaş ve üstü bireylerin gönüllü katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

1.4.1. Araştırmanın Problemi

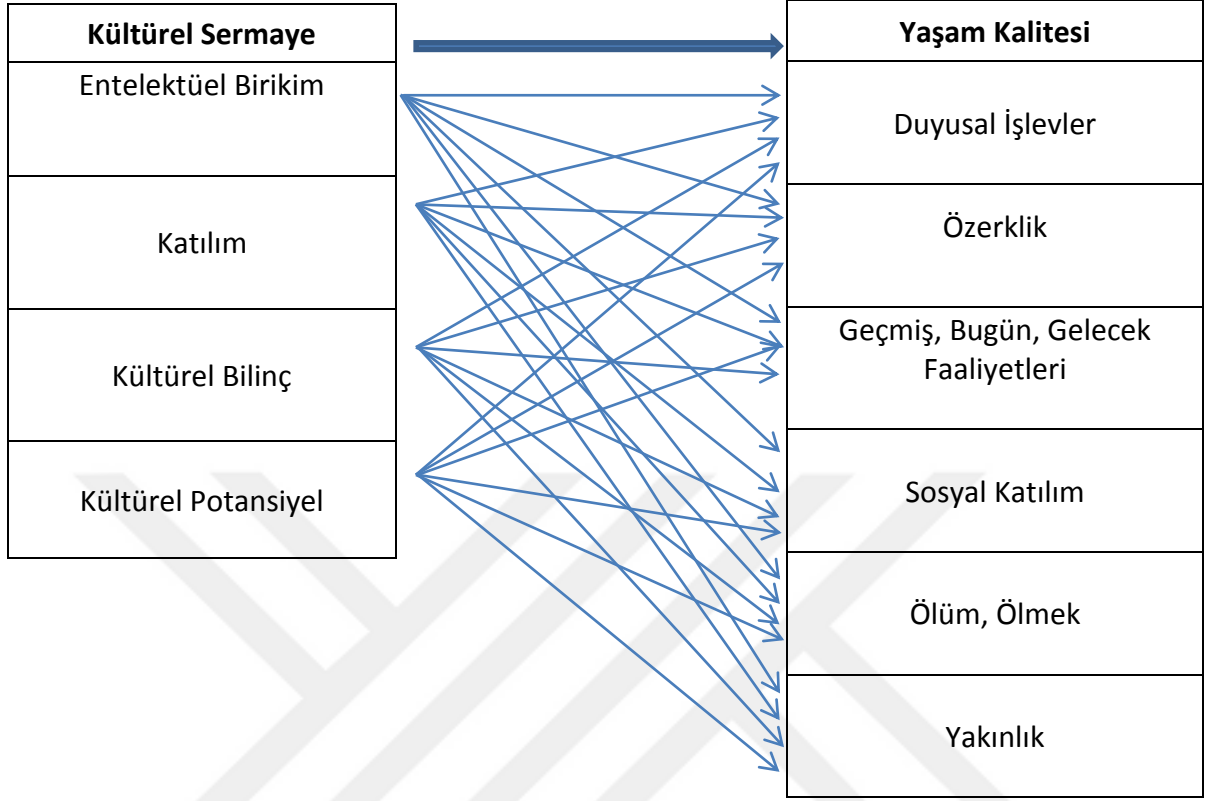
Araştırmada ana problem olarak, “yaşlılarda kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna yanıt aramaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın iki temel sorusu bulunmaktadır:

1) Yaşlıların kültürel sermaye düzeyleriyle yaşam kalitesi düzeyleri sosyo-demografik değişkenlere (cinsiyet, eğitim durumu, ekonomik düzey) göre farklılık göstermekte midir?

2) Yaşlıların kültürel sermaye düzeyleriyle yaşam kalitesi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?



1.4.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri



Şekil 1.1. Araştırmanın Deseni

Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi Ölçeğinin 5. bölümde Güvenirlilik ve Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonrası bazı soruların farklı boyutlarda hareket etmesi nedeniyle, gereksiz ifadeler ölçekten çıkarılarak, benzer alt gruplar yeniden boyutlandırılmıştır.

Kültürel sermaye ve yaşam kalitesinin alt boyutlarının ortalama değerleri alınarak cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla hipotez testleri, analiz edilmiştir. Hipotez testlerine geçmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Normallik testinin sonuçlarına göre hipotez testlerinin parametrik ya da non parametrik analizler olacağına karar verilmiştir. Hipotez testleri;

H₁ Kültürel sermaye, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₂ Kültürel sermaye, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₃ Kültürel sermaye, gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₄ Yaşam kalitesi, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₅ Yaşam kalitesi, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₆ Yaşam kalitesi, gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Yaşlılarda kültürel sermayenin yaşam kalitesi üzerindeki toplumsal içeriklerini tespit edebilmek ve kullanılan ölçeklerin alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkilerinin belirlenebilmesi amacıyla aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir. Ayrıca bu hipotezlerin regresyon ilişkisinin tespit edilebilmesi amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda katılımcıların algısına göre ölçekler yeniden boyutlandırılıp hipotezlerin gerekçeleri ile birlikte IV. bölümde yer verilmiştir.

H_{7a} Kültürel Sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{7b} Kültürel sermaye alt boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{7c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{7d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{8a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{8b} Kültürel sermaye boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{8c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{8d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{9a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *geçmiş, bugün ve gelecek faaliyetleri* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{9b} Kültürel sermaye boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *geçmiş, bugün ve gelecek faaliyetleri* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{9c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *geçmiş, bugün ve gelecek faaliyetleri* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{9d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *geçmiş, bugün ve gelecek faaliyetleri* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{10a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{10b} Kültürel sermaye boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{10c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{10d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11b} Kültürel sermaye boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12b} Kültürel sermaye boyutlarından *katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12c} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

Araştırmada bu hipotezler, sayısal veriler ve istatistiksel veriler üzerinden analiz edilmektedir. Ölçek üzerinden tanımlayıcı istatistiksel bilgi ve sayısal betimlemeler yapılarak ortaya çıkan sonuçlar ve yukarıdaki hipotezler sosyolojik bağlamda değerlendirmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yaşlılığın başlangıcı, bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik özelliklerine göre 60 ya da 65 yaş ve üstü olarak kabul edilmektedir. Çalışmada araştırmanın yapılacağı bölgenin sosyo-demografik özellikleri değerlendirildiğinde, 60 yaş ve üstü için çalışmanın

yapılması uygun görülmüştür. Bu çalışmada kullanılan ölçeklerin, 60 yaş ve üstüne uygulanmış olması, araştırmanın en belirgin sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca diğer sınırlılıklar şu şekilde sıralanabilir;

- Araştırmanın hedef kitlesi 60 yaş ve üzeri olması, uygulanacak likert ölçeklerin anlaşılmasından ve işaretlenmesinden kaynaklanabilecek sorunlar göz önüne alınarak bazı katılımcılara sorular araştırmacı tarafından sorulmuştur. Katılımcıların cevapları doğrultusunda ilgili alanlar doldurulmuştur.
- Çalışmada evren olarak belirlenen alanda, “Olasılıklı Örneklem Yöntemlerinden, Küme Örneklem” yöntemi kullanılarak basit ve tesadüfi sistematik örneklem oluşturulmuştur. Araştırma, gönüllü kişilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.
- Toplanan veriler örneklem grubunun algıları ile sınırlıdır. Araştırmanın beşeri temelli özellikleri nedeniyle katılımcıların gözünden yapılan değerlendirmeler, genel algısal sınırlılıkları kapsar ve bu sınırlılıklar bu araştırma için geçerlidir.
- Araştırmada örneklem grubunun kültürel sermaye ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişki, ölçek soruları kapsamında sayısal betimlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu karşılaştırmalar ölçek sorularının ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.
- Araştırmada kullanılan verilerin güvenilirlik ve geçerliliği, veri toplamada kullanılan ölçme araçlarının özellikleri ile sınırlıdır.
- Kültürel sermaye ölçeği, “entelektüel birikim, katılım, kültürel bilinç ve kültürel potansiyel” boyutları ile yaşam kalitesi ölçeği ise, “duyusal işlevler, özerklik, geçmiş, bugün, gelecek faaliyetleri, sosyal katılım, ölüm - ölmek ve yakınlık” boyutları ile sınırlıdır.

1.5.1. Evren ve Örneklem

Bir araştırmada hangi göstergelerin kullanılacağına ve bunların nasıl ifade edileceğine karar verirken, araştırmanın evreni hakkında olabildiğince bilgi edinilmeli, neyin ölçülmesinin istenildiği konusunda net olunmalı, diğer insanların çabalarına bakılmalı ve kendimize ait göstergeler değerlendirilmelidir (De Vaus, 2002:52). Bu bakış açısıyla evren belirlendikten sonra nüfusun sadece bazı üyeleri hakkında bilginin toplanması yoluyla örneklem tespit edilmelidir. Örneklemi seçmeden önce, evrenin uygun şekilde tanımlanması

çok önemlidir. Bu nedenle evreni oluşturan nüfusun kapsamını belirledikten sonra, bir örneklem çerçevesi elde edilmelidir. Evren çerçevesinden bir örneklem belirlemedeki amaç, bunu toplam popülasyonu temsil edecek şekilde planlamaktır. Örneklem, popülasyonun özelliklerini temsil edecek düzeyde belirlenmelidir. Bir örneğin popülasyonu temsil etmesini sağlamak için popülasyondaki belirli insan türlerinin sistematik olarak dışlanmaması veya az temsil edilmemesi önem arz etmektedir. Örneklemin temsili olmasını sağlamanın en iyi yolu, popülasyondaki tüm insanların eşit (veya en azından bilinen) bir şekilde araştırmaya dâhil edilmesini sağlamaktır. Kısaca, örneklemin amacı, temsil etmek üzere tasarlandığı popülasyonu doğru şekilde yansıtan bir örnek elde etmektir. Böylece, popülasyonun tanımlanmasını, tarafsız bir örnekleme çerçevesi elde edilmesini ve objektif sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır (De Vaus, 2002:70). Bu bakımdan belirlenen evren üzerinde araştırmanın ölçmek istediği kitleyi tanımlayabilecek örneklem, küme oluşturma tekniği kullanılarak basit ve sistematik tesadüfi yöntemle oluşturulmuştur.

Araştırmanın evrenini Malatya ili ve merkez ilçelerinde yaşayan 60 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. Örneklemin sayısal tespitine ilişkin istatistikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklem İlişkin İstatistikleri

	Evren	Örneklem	Yüzdellik Oranlar
Malatya İli Yaşlı Nüfusu	119.432*	390	% 0,50

2020 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre; Malatya'nın toplam nüfusu 31 Aralık 2020 itibarı ile 806.156 olarak gerçekleşmiştir. En büyük nüfus 331.911 kişi ile Yeşilyurt İlçesinde, daha sonra 303.226 kişi ile Battalgazi İlçesinde ikamet etmektedir. İl nüfusunun 401.610'u erkek nüfus iken, 404.546'sı kadın nüfus bulunmaktadır. Malatya ili, TÜİK 2020 yılı cinsiyete göre yaşlı nüfus, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ve yaşlı cinsiyet oranı göstergelerine göre yaşlı nüfusun, 55.197 yaşlı erkek (%46,2), 64.235 yaşlı kadından (53,8) oluşturmaktadır. 119.432 toplam yaşlı içinden %85'ini 60-79 arası yaşlılar oluştururken, %15'inde 80 yaş ve üstü oluşturmaktadır <http://www.tuik.gov.tr> (26.10.2021). Bu bilgiler kapsamında 78.969 kişilik evrenden,

* TÜİK 'in İl ve cinsiyete göre yaşlı nüfus, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ve yaşlı cinsiyet oranı, 2020.

Sencer'in (1989:609), % 95 güven düzeyi tablosunda $\pm 5\%$ göz ardı edilebilir yanılğı payı oranı ve $[n=Nt2pq/d2(N1)+t2pq]$ formülüne göre 390 örneklem belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan ve kümeleme yöntemiyle gerçekleştirilen, basit ve sistematik tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenen örneklemin, %35,4'ünü (n=138) kadınlar, %64,6'sını (n=252) ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların, %57,2'si (n=223) 60-65 yaş, %20,3'ü (n=79) 66-70 yaş, %14,6'sı (n=57) 71-75 yaş, %7,6'sı (n=31) 76 yaş ve üstü oluşturmaktadır. Katılımcıların sosyo-kültürel durumlarının tespiti için eğitim düzeyi incelendiğinde, %21,5'inin (n=84) hiçbir mezuniyeti bulunmadığı, %30,3'ünün (n=118) ilkokul, %9,2'sinin (n=36) ortaokul, %8,5'inin (n=33) lise, %11,5'inin (n=45) ön lisans, %17,4'ünün (n=68) lisans, %1,5'i (n=6) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeylerinin tespiti için gelir durumları incelendiğinde ise, %31,5'inin (n=123) 0-1.999 TL, %44,9'unun (n=175) 2.000-3.999 TL, %15,92'unun (n=62) 4.000-5.999 TL, %7,7'sinin (n=30) 6.000 TL ve üstü gelire sahip oldukları görülmektedir.

1.5.2. Ölçme Araçlarının Uygulanması ve Verilerin Toplanması

Araştırmada, belirlenen evreni temsil edecek örneklerimin tespiti için, "Olasılıklı Örnekleme Yöntemlerinden, Küme Örnekleme Yöntemi" kullanılmıştır. Küme örnekleme yönteminde, evreni temsil eden birimlerden önce, evreni temsil edecek birimlerin bağlı bulunduğu kümeler (sosyo kültürel, ekonomik, yaş cinsiyet vs.) tanımlanır. Tanımlanan bu kümelerden örneklemler, basit ya da sistematik tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenir ve bu şekilde araştırmanın örneklemini oluşturulur. Küme örnekleme yönteminde, seçilen evrenin içerisindeki mevcut bulunan kümeler üzerinden işlem yapılmaktadır. Bu tip örneklemler, evrene ait farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıdaki bölgelerden, basit ya da tesadüfi sistematik örnekleme yöntemiyle oluşturulmaktadır (Ural ve Kılıç, 2011: 42). Dolayısıyla, örneklem olarak belirlenen katılımcılar farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya sahip bölgelerden küme örnekleme kullanılarak, basit ve tesadüfi sistematik örnekleme yöntem ile belirlenmiştir. Farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya sahip katılımcıların tespiti için evren bölgelere ayrılarak, bu bölgelerden belirli sayıdaki katılımcılar örneklem olarak belirlenmiştir. Öncelikle Malatya Öğretmen Evini düzenli olarak ziyaret eden 60 yaş ve üstü bireylere ölçekler uygulanmıştır. Ayrıca Malatya merkez çarşı, camii, dinlenme alanları, kıraathaneler vs. alanlarda örneklem olarak belirlenmiş olan kişilere ölçekler uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanmasına 2020 yılı Ocak ayı itibariyle

başlanmış, 2020 Mart ayına kadar 180 adet ölçek uygulanmıştır. 2020 yılı Mart ayı ile dünya genelinde COVID-19 salgını nedeniyle alınan tedbirler kapsamında, özellikle örneklem olarak belirlenen kitlenin kısıtlamalara tabi tutulması, araştırmada ölçeklerin uygulanması için belirlenen zamanın uzamasına neden olmuştur. Zaman zaman alınan tedbirlerin gevşetilmesiyle COVID-19 süresince belirlenmiş tedbirler eşliğinde ölçeğin uygulanmasına devam edilmiştir. Bu nedenden ötürü ölçekler, 2021 yılı Mayıs ayı itibariyle tamamlanmıştır.

1.5.3. Veri Analizi

Uygulanan ölçeklerden elde edilen sonuçlarla veri seti oluşturulmuş ve bu veri seti SPSS 20 ve AMOS 22 istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığını tespit etmek, hipotez testi analizi için gereklidir. Bu bakımdan “kültürel sermaye ve yaşam kalitesi ölçeklerinin” demografik özelliklerle olan (cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyi) anlamlı farklılık ilişkisinin tespitinde normallik varsayımı önem arz etmektedir. Normallik testi sonrası çıkan sonuca göre hipotez testinin parametrik ya da non parametrik olup olmayacağı tespit edilmiştir. Daha sonra ölçeklerin algılanma düzeylerine göre boyutlarının tespiti için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFK) yapılmıştır. Ölçeklerin boyutları tespit edildikten sonra ölçeklerin geçerliliklerinin ve nedensellik ilişkilerinin tespiti için Yapısal Eşitlik modellemesi (YEM) tercih edilmiştir.

YEM doğrulayıcı bir içerik taşımaktadır. Belirlenmiş kuram içeriği ile ilişki örüntüsünün, toplanmış olan verilerle doğrulanmasını hedeflemektedir. Daha yeni bir yaklaşım olan YEM, klasik modellemelere göre ölçüm hatalarını araştırmanın içerisine dâhil etmektedir. Bunu “model üzerinde düzeltme” (modifikasyon) işlemi ile gerçekleştirmektedir. YEM, parametrelerdeki ölçüm hata miktarlarını analize dâhil ederek testi gerçekleştirmektedir. Bu modelleme aynı zamanda hataların vurguladığı sorunların model üzerinde dizaynına olanak sağlamaktadır. Aynı anda YEM birden fazla bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki nedensellik ilişkisini analiz edebilmektedir (Gürbüz, 2019:18).

Çalışmada kullanılan her iki ölçeğin, maddelerinin korelasyonları üzerinden ölçeğin içsel tutarlılığını değerlendirmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra araştırmanın modelini oluşturan ilişkinin yol (path) diyagramı çıkarılarak regresyon ağırlıkları (regression weights) analiz edilmiştir. Analizler ile elde edilen veriler araştırmanın değişkenleri sonuç bölümünde sosyolojik bağlamda değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

“Hasat Zamanıdır Yaşlılık” (Katz, 1999).

2.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlanma tüm dünya için artan hızı, yaygınlığı ve ortaya çıkardığı toplumsal boyuttaki sorunları nedeniyle önemli bir sosyal içerik taşımaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın demografik olarak en önemli konusu haline gelen yaşlanmanın küresel bir olgu haline dönüşmesine rağmen, her toplumda farklı özellikleri ile karşılaşılmaktadır. Demografik yaşlanma tüm toplumları etkisi altına almakla beraber, her toplumda istatistiki olarak farklı oranlarda hissedilmekte ve yaygınlaşmaktadır. Endüstri toplumu olarak bilinen gelişmiş ülkelerde ileri yaşlılık boyutunda görülen yaşlanmanın, gelişmekte olan ya da az gelişmiş toplumlarda geniş bir kitleye sahip genç ve yetişkin nüfusun yaşlanmasıyla çok daha hızlı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Toplumların yaşlanması ile birlikte ortaya çıkan demografik değişim tüm dünyanın genel görünümünü kayda değer ölçüde dönüştürmüştür. Sosyal bir olgu olan yaşlılığa çözüm üretilmeden gerçekleşecek bu hızlı dönüşüm, toplumsal içerikli birçok problemin doğmasına neden olacağı kaygısını doğurmaktadır. (Tuna ve Tenlik, 2017:4). Bireylerin dışında ve onları etkileyen yaşlanma, sosyal bir olgudur ve olgular tek bir etkene bağlı kalarak açıklanamazlar. Bu nedenle yaşlılık olgusuna, çok perspektifli bakış açısıyla çözüm odaklı yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal olgular, tek tek bireylerin bilinçler üzerinde zorlayıcı bir etki, yürütme ve yapma gücüne sahip özelliğiyle kendini ortaya koyan, yönetme ve düşünme tarzlarından ibarettir. Sosyal olgular kendi içinde, onların temsilcisi olan öznelerden bağımsız olarak değerlendirilmez, fakat dışsal olma özelliğine sahip olmaları, onların dışarıdan incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Olgular, bireyin iradesine bağlı olarak var olmazlar, aksine bireyin dışında ve bireyi dışsal olarak etkilerler. Dolayısıyla sosyal olgu, bireylerin kendi eylemlerini ortaya koyabilmek için uymak zorunda oldukları kalıpları ifade etmektedir (Durkheim, 2014:57-58). Durkheim'e göre, toplumsal içeriğe sahip olguları diğerlerinden ayıran iki temel içerik bulunmaktadır. Bunlardan birinci, toplumsal içeriğe sahip olgulardır ve kişinin bilincinden bağımsızdır. İkincisi ise toplumsal olgular, bize kendilerini zorla kabul ettirirler (Kösemihal, 1971, 31). Bu açıdan bakıldığında bu tip düşünce ve eylemler

sadece kişilerin dışında olmakla kalmamakta, aynı zamanda buyurgan ve zorlayıcı niteliği ile birey üzerinde baskı oluşturacak bir güç kurmaktadır. Kurduğu bu güç ile olgu, bireyin isteğinden bağımsız olarak kendini ona dayatır. Birey sosyal olguya kendi arzusu ile uyum gösterdiğinde, olgunun birey üzerinde kurduğu baskı hissedilmez. Çünkü bireyin gösterdiği uyum ile olguların zorlayıcı gücü hissedilmez. Ne zaman ki toplumsal olguya karşı direnç gösterilir, o zaman olgunun zorlayıcı etkisi ortaya çıkar ve kurduğu baskıyla eylemin istenilen şekilde düzenlenmesini sağlar. Dolayısıyla, olguların şekillendirici boyutta kurduğu baskı ve dayatılanların, toplumsal etkileşim esnasında bireyde oluşturduğu hoşnutluk, bireyin kendisi tarafından oluşturulduğu izlenimi verir ki bu bir yanılsamadır. Daha sonra oluşturulan sosyal etkiler bireyi etkilemeye son verdiğinde, yani birey yalnız kaldığında, maruz kalınan duygular yanılsama olduğu için, bireyin kendisini tanımakta güçlük çekmesine neden olmaktadır. Böylece birey duygularını kendisinin oluşturmadığını, ona maruz kaldığını, dayatıldığını anlamaktadır. Sosyal olguları oluşturan şey inançlar, toplumsal yatkinlik, kolektif bilincin oluşturduğu pratiklerdir. Kolektif bilinç ile oluşturulan alışkanlıklar, toplum içerisinde dil aracılığıyla yayılır ve eğitim ile aktarılır. Bir olgunun kolektif içeriğe kavuşması toplumun tümü ya da en azından büyük bir çoğunluğu tarafından paylaşılması ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla sosyal olgu, gruba has olan kendisini, grubu oluşturan bireylere dayattığı için bireyler tarafından inşa edilmiş gibi algılanmasına neden olan ve bireyler tarafından tekrar edilen bir durumu ifade etmektedir (Durkheim, 2014:32-39). Sosyal bir olgu olan yaşlılıkta, içinde bulunulan toplumun inanç, değer ve pratikleri ile şekillenmektedir. İnsanlar içinde buldukları toplumun, yaşa atfettiği anlam ve tutumlar ile inşa edilen yaşlılığı deneyimlemektedirler. Yaşlanma, toplumsal bir olgu olarak toplum tarafından yaşa tanımlanmış olan eğilim ve rollerle ilgili vazifelerin benimsenmesi sürecini içermektedir. Yaşlılığın sosyolojik boyutunu ortaya koyan bu durum, toplum tarafından dayatılan yaşlılık algısının bireyin sosyalleştiği toplumun özellikleri ile şekillendiğini göstermektedir. Yani yaşlılık toplumun inanç, değer ve normlarından bağımsız var olmaz, yaşlılık toplumsal mitleri barındırmaktadır. Bireyin dışında olan, buna rağmen kurduğu baskı ile bireyi etkileyen yaşlılık olgusunun oluşturduğu kolektif eğilim, yaşlılık algının sınırlarını belirlemektedir. Sosyal bir olgu olarak yaşlılık günümüzde, çözüm odaklı bilimsel çalışmalarda daha çok dikkatin çekildiği bir konu olmuştur.

Geçmişte yaşlı kitlenin toplam nüfus içerisinde durumu dikkat çekici ölçüde olmadığı için, yaşlı nüfusun sağlık, sosyal, bakım ihtiyaçları diğer yetişkin nüfus içerisinde

değerlendirilmiş ve bu bakımdan beşeri bilimlerin dikkatini çekmemiştir. Bu bakımdan yakın bir geçmişe kadar yaşlılık dönemine ait özelliklere ve gereksinimlere yönelik çalışmalar yetersiz kalmıştır (Karadakovan, 2014:3). “Nüfus artış oranı belirli bir dönem boyunca bir ülkenin nüfusunda meydana gelen artış oranı olarak” bilinmektedir (Varışlı, 2017:28). Bu artış 20. yüzyıl başlarında ivme kazanmış, 1900 yılında 1.650 milyar olan dünya nüfusu 1950 yılında 2.520 milyara ulaşmıştır. 1950’lerden sonra dünya nüfusunda önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artışın önemli bir nedeni ölüm oranlarındaki azalmadır. Nüfus artışıdaki oranlar göz önüne alınarak ileride olması muhtemel nüfus araştırmaları ile ilgili çalışmalara nüfus projeksiyonları denilmektedir. 1950’lerden sonra sürekli artan nüfusun, 2050’lerde de devam edeceği ve bu doğrultuda yapılan nüfus projeksiyonları çalışmalarında dünya nüfusunun 8 milyar 909 bine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), istatistiklerine göre ülkemizin nüfusunun ise 100 milyon 664 bin kişi olacağı öngörülmektedir. Dünyada nüfusun yaşlanmasına neden olan birtakım kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler; yaşam endeksi, nüfusun artış hızı, ortanca yaş, doğuştan beklenen yaşam süresi, toplam doğurganlık hızı, yaşlı bağımlılık oranı olarak sıralanmaktadır. Doğum hızının azalması genç nüfusun oranını düşürerek toplam nüfusun içinde yaşlı nüfusun nicel özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Doğuştan beklenen yaşam süresinin artmasıyla yaşam süresi uzamakta ve dolayısı ile geçmiş yıllara oranla nüfus hızla yaşlanmaktadır (Karadakovan, 2014:5).

İkinci dünya savaşı sonrası sosyolojik olarak yaşlılık olgusuna karşı ilginin arttığı görülmektedir. 1950’li yıllarda artan bu ilgi ile beraber takip eden yıllar içerisinde “bağımsız sosyolojik araştırma” alanı oluşturulmuştur. Sosyolojik olarak yaşlılık olgusuna karşı, daha önceki dönemlerde yaşlanmanın biyolojik ve fizyolojik özelliklerinin ön planda olması nedeniyle şüpheli bir yaklaşım hâkimdi. Fakat yaşlılık sorunlarının toplumsal boyutta ele alınmasına neden olan birtakım gelişmeler (doğum oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin uzaması, toplumun hızla yaşlanması, kronolojik olarak aynı yaşta olmalarına rağmen farklı yaşlanmaların artması, artan yaşlı kitlenin toplumsal statüsündeki düşüş, artan kitlenin sosyal ve ekonomik sistemler üzerindeki etkileri gibi) nedeniyle yaşlılık, sosyolojinin ilgisini çekmiştir. Yaşlılıkla ilgili olarak yapılan ilk sosyolojik çalışmalar; “yaşlılık ve aile”, “yaşlılıkta yoksulluk ve sosyal eşitsizlik”, “yaşlı insanlar açısından iş ve mesleğin anlamı” ve “yaşlılıkta serbest zaman” gibi başlıklardan oluşmaktadır (Backes ve Clemens, 2017: 111-112).

Toplumsal bir varlık olan insanın birbirinden farklı pek çok yönü vardır. Bir başka deyişle insan çok disiplinli bir şekilde incelenmesi gereken varlıktır. İnsanın biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel, tıbbi yönden özellikleri nedeniyle farklı bakış açılarıyla ele alındığı zaman daha derinlemesine anlamlar çıkarılmaktadır. Bu bakımdan yaşlılığın tanımını da tek bir şekilde ele alarak yorumlanması, tanımın kısır kalması anlamına gelmektedir. Her yaş döneminin kendine ait belirleyici karakteristik yapısı söz konusudur. Bu özellikler o döneme ait tipik roller çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmelidir (Canatan, 2008:13). Bu nedenle yaşlanmanın bir süreç ve yaşam boyu devam etmekte olduğu göz önüne alınmalıdır. Yaşlanmanın net bir başlangıç noktası olmadığı gibi bitişi ile de net bir anı söylemek mümkün değildir. Sürecin başlangıcı ile ilgili gerontologlar 65 yaşı ve sonrasını yaşlı olarak kabul etmelerine rağmen fizyolojik özellikler bakımından bu sınırı kabul etmek zordur. Yaşlanma, adolesan döneminden sonra organ sisteminde bilinmeyen bir anda başladığı düşünülmektedir. Organ sistemlerinde yaşlanmayla belirsiz bir anda gerçekleşen bu değişimler, normal şartlarda normal bir bireyde vücut işlevlerini belirgin bir değişiklik oluşturacak düzeyde etkilemeyip, daha çok organ sistemlerinin yedek kapasitesini azaltmaktadır. Yaşlanan bünyenin, çeşitli dış etkenlerin etkisiyle (stres, yaşam koşulları vs.), işlevselliğinde azalmalar meydana gelebilir (Kalınkara,2016:104). Dolayısı ile yaşlanmanın her kişi için aynı dönemde başlaması ve organların işlevselliğinin belirli bir dönemde azalması veya kaybıyla ilgili belirli bir zaman dilimini başlangıç olarak kabul etmek çok doğru olmaz. Bu durum, yaşlanmanın toplumsal yönünün dile getirilmesi ve sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yaşlanmanın toplumsal yönleriyle ele alınması, yaşlılığa daha bütüncül bir çerçeveden bakılmasına olanak sağlamaktadır.

Yaşlanan kişilerin nüfus içerisinde artması ve yaşlılık döneminin uzamasına neden olan gelişmeler, demografik yapıda değişimlere neden olmakta ve yaşlılık süresini uzatmaktadır. Uzayan yaşlılık sürecine paralel olarak, daha önce bireysel ve ailesel sorun olarak değerlendirilen yaşlılığın, ailenin ve bireyin baş etme sınırlarını aşan bir problem haline dönüşüp toplumsal sorun olarak anlamlandırılması gereken bir içerik haline geldiği görülmektedir. Benzer olarak toplumsal yapıdaki birtakım dönüşümler göç, kentleşme ve aile yapısında meydana gelen değişimler, yaşlılığın yapısal olarak başkalaşmasına neden olmuştur. Yapısal anlamda meydana gelen bu değişiklikleri anlamak ve anlamlandırmak için yaşlılık ve yaşlanma içeriklerinin bilimsel anlam kazandırmaya ilişkin araştırmaların sayısı

da gün geçtikçe artmaktadır (Ceylan vd., 2015c:35). Yaşlanmanın geçmişten bugüne en bilinen özelliği biyolojik olarak gerçekleşen özellikleridir. Yaşlılığın biyolojik olarak insana etkisi evrensel boyutta gerçekleşmektedir. Fakat bu etki homojen bir şekilde gerçekleşmez. Bireylerin yaşlanma deneyimlerini biyolojik olarak birbirinden farklı kılan birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler çevresel etkenlere bağlı oluşan etkiler ve genetik farklılıklardan kaynaklanan etmenlerdir. Çevresel koşulların etkisiyle ve genetik farklılıklardan kaynaklanan yaşlanma, her bireye farklı bir yaşlanma deneyimi sunmaktadır. Bireylere ait engellilik durumu ve hastalıklar aynı kavramlarla tanımlanmakla beraber, bireylerdeki etkileri aynı olmayabilir. Fakat evrensel olan bir şey vardır ki bu durum yaşlandıkça daha belirgin hale gelmektedir. Salgın ve enfeksiyon hastalıkları, kanserojen içerikli maddeler gibi çevresel etkenlere bağlı gelişen olumsuzluklar, yaşlanma üzerinde yaşam biçimini ve bireysel donanımı ön plana çıkarmaktadır. Yaşlanma ile ortaya çıkan zorlukları aşmak ve fırsatları değerlendirmek, bireyin yapıya uyumu ile gerçekleşmektedir. Dış çevrenin şekillendirdiği yaşlının uyumunu (başarılı yaşlanma) sağlayacak olan duyarlılık seviyesi ve bakış açısıdır (Kalınkara vd., 2016b, 515-516). Bu bakış açısı ve duyarlılık; değerlerin öğrenilmesini, bilgi donanımı ve entelektüel bakış açısı kazanılmasını ve sosyal açıdan yaşadığımız toplumun attığı görevlere uygun şekilde yerine getirilmesini sağlayan kültürel aktarım aracı olan eğitim ile gerçekleştirilmektedir. Eğitim yoluyla kazanılan kültüre ait değerler, bireye bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bireyin ilgili olduğu konuda bilgi birikimi kazandırarak, toplumsal değer ve inanç sistemi oluşturmaktadır.

Biyolojik olarak gerçekleşen fiziksel özelliklerde meydana gelen değişim, zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Fakat bunun her birey üzerindeki etkisinin aynı ve kesin olduğunu ifade edemeyiz. Yaşlanmanın birey üzerinde var olan etkisi fiziksel devinimde yavaşlama ve zihinsel işlevlerin azalmasıyla gerçekleşmesine rağmen, bu durumun geciktirilmesi, ötelenmesi ve olumsuzlukların daha az hissedilebilir duruma getirilmesi söz konusudur. Yaşlılık fiziksel, psikolojik ve sosyal alanda gerçekleşen etkileşim ve işlevlerin durağanlaşması anlamına gelmez. Aslında bir değişim süreci olarak yaşlılık çeşitli güçlerin etkileşimini içerir. Bu güçlerin özelliği ise yaşlılıkla beraber gelen zorluklara karşın var olmanın devamını sağlayacak olan şimdiye kadarki edinimlerinin bilgeliğini sürdürmektir (Beğer ve Yavuzer, 2012:1).

Ülkemizde yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili yapılan çalışmaların geç başlaması ve sosyolojik yönden ihmal edilmesinin en önemli nedenlerinden biri, yaşlılıkla ilgili olduğu

düşünülen ama gerçeğinde gençlikle ilişkilendirilmesi gereken; eğitim, mesleki eğitim istihdam gibi sorunların yaşlılığa yansıtılmasından kaynaklanmaktadır (Tufan vd., 2017:74). 20. yüzyıldan itibaren, demografik yaşlanmayla, toplumsal bir sorun haline dönüşen yaşlanma süreci ve yaşlılıkla, özellikle sosyo-ekonomik güvence sistemleri ile ilgili olarak çalışmaların başladığı görülmektedir. Endüstrileşmenin derinleşmesi ile beraber, toplumsal refahın ekonomik olarak sağlanması sosyal devlet anlayışını ön plana çıkarmış ve *ihmal edilen yaşlılık* giderek daha hızlı bir şekilde toplumsal ilgi haline dönüşmüştür. Böylece yaşlılıkla ilgili yeni düzenlemeler yapılarak sosyal içerikli politikalar üretilmiş ve bu alanla ilgili yapılan bilimsel içerikli çalışmaların sayısı artmıştır (Tuna ve Tenlik, 2017:8).

Tüm bu özelliklerin günümüz toplumlarında oluşturduğu etki ekonomik, sosyal ve demografik yapıda hissedilir ölçüde belirginleşmektedir. Bu nedenle yaşlılığın toplumsal düzeyde oluşturduğu etki sosyolojik bir ilgiye neden olmuştur. Witterstätter (2003'ten aktaran Tufan vd., 2017:77) insanların karşılıklı sosyal ilişkilerin içinde yer aldığını ve bu birlikteliğin oluşturduğu etkinin sorun oluşturmasıyla sosyolojik anlamda bir ilginin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Hızla yaşlanan nüfusun toplumsal düzeyde risk içerebilecek bir tehdit oluşturması sosyolojinin konuya ilgisini daha çok arttırmıştır.

Geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde meydana gelen sosyal, kültürel, ekonomik, teknik ve teknolojik farklılaşmaların toplumsal düzeyde oluşturduğu değişimlerin yaşlılık algısı üzerinde etkilerinin değerlendirilmesi, anlamlandırılması, tanımlanması, konu ile ilgili sosyolojik bakış açılarının geliştirilmesi ve konuya sosyolojik ilginin artması gerontolojik çalışmaların da gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2.1.1. Yaşlılık

Yaşlı kavramı, belirlenmiş bir yaş sınırı içinde bulunan kitleyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Fakat farklı dönemlerde ve toplumlarda yaşlı olma sınırında farklılaşmaların olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en güzel örneğini toplumun evlilik için belirlemiş olduğu yaş sınırı içinde değerlendirebiliriz. Günümüzde 25-30 yaş evlilik için normal yaş aralığı olarak değerlendirilirken, geçmişte evlilik çağının geçtiği bir yaş aralığı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle toplumsal yapıda meydana gelen değişim toplumsal algıda da değişimlere neden olmakta ve yaşlı kavramı algısını da etkilemektedir. Bu açıklamalar ışığında yaşlı kavramının en somut ifadesi ve genel geçer kabul edilen sınırı, kronolojik olarak belirlenmiş sınırlardır. Bununla beraber her toplumun, toplumu oluşturan

dinamiklerin etkisi ve çeşitli sosyal nedenlerden dolayı yaşlı olarak belirlediği ve üzerinde hem fikir oldukları bir yaş aralığı söz konusudur. Bu özelliği nedeniyle yaşlılığı, kronolojik tanımlamanın yanında aynı zamanda sosyal algının ortaya koyduğu kültürel bir olgu olarak da değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda yaşlı kavramı kronolojik, psikolojik ve sosyal çerçevede değerlendirilmesi ile kavranması mümkündür. (Baran vd., 2005:24). “Yaşlanma bir süreç iken yaşlılık bir dönemi ifade etmektedir” (Canatan, 2008:13). Yaşlılık kavramı çoğu zaman yaşlanmanın yerine kullanılmaktadır. Fakat iki kavram arasında çok önemli farklılıklar olduğu gibi, ileriye doğru gelişen bir durumu ifade etmeleri bakımından aynı anlamı ifade etmektedir. Yaşlılık, canlı varlığın hayati özelliklerle beraber işlevsel öğelerin yetişkinlikten başlayarak ölümün gerçekleşmesine kadarki dönemin değişim ve dönüşümünü içermektedir. Böylece yaşın zaman içerisinde kronolojik olarak artmasına yaşlanma, yaşamın belirli bir bölümünü, kesitsel bir zaman dilimi olarak ifade eden kavrama ise yaşlılık denilmektedir. Örneğin, bir yaş ileri giden biri, bir yıllık yaşlanmıştır fakat bu kişiye yaşlılık döneminde olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yaşlılık, fiziksel ve biyolojik bir dönüşüm sürecini ifade ederken aynı zamanda sosyal içerikli kültürel örüntüleri de içerisinde barındırır (Duyar, 2008:9).

Her tanımın kavramı açıklamak için kendi alanında belli bir geçerliliği olmasına rağmen, yaşlılık için üzerinde hemfikir olunan tek bir açıklama bulmak güçtür. Özellikle hukuk alanında somut ve genel geçer bir kıstas belirlemek amacıyla emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir. Bununla beraber Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM), alt sınır olarak yaşlılığı 60 yaş olarak kabul etmektedir. Tüm bu sınırlandırmalara rağmen fiziksel ve psikolojik işlevsel farklılıkların görece bir yaşlılık ortaya koyduğu göz önüne alınmalıdır (Baran vd., 2005:28). Yaşlılık kavramı bireylerin geçmiş yaşamı, içinde bulunduğu dönem ve yaşamlarının ileri dönemlerini anlamlandırabilmek için kullandıkları bir kavramdır. Yaş ve yaşlanma kavramlarında olduğu gibi üzerinde hemfikir olunan bir tanımının bulunmaması, sosyolojik yaşlanma faktörlerinin birey üzerindeki etkisi ile ilintilidir. Bu konuda farklı kaynaklarda yaşlılık aralığının değiştiğini görmek mümkündür. Genelde 45-59 yaş aralığı orta yaşlılık, 60-74 yaşlılık ve 75 yaş ve üstü ileri yaşlılık dönemi olarak değerlendirilmektedir. (Terakye ve Güner 1997: 95).

Yaşam ortalamaları ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Dünyada ortalama yaşam süresi siyasi ve ekonomik özelliklerin ciddi anlamdaki etkilerinin artması, bu etkinin özellikle, 1950'lerden itibaren ciddi anlamda

yükseldiği görülmektedir. 1950'ler öncesi, yaşam ortalaması 46 iken, 1950- 2000 yılları arasında, ortalama yaşam süresi, 66 yıl olmuştur. Bu rakamın 2050 yılına kadar tahmini 76 olması düşünülmektedir. Bu da dünya nüfusunun giderek daha hızlı yaşlanması anlamına gelmektedir. Yaşlanan dünyada, yaş aralığındaki en hızlı artışı sağlayacak olan yaş aralığı ileri yaşta olanlar (ihtiyar) yani 80 yaş ve üstünde olan kişilerdir. Dünyada, 2000 yılında 70 milyon olan ileri yaş grubunun, 2050'de 350 milyon olacağı tahmin edilmektedir (Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı, 2002:5-7). İktisadi İş birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) verilerine göre, yaşlı nüfus olarak nitelendirilen 65 yaş ve üstü nüfusun, tüm nüfusa oranını, 2010 yılında %6,1 iken, 2020 yılında bu rakamın %7,7'ye yükselmiştir (Soyuer ve Soyuer, 2008:219). Bu durum ileriki zamanlarda, dünya nüfusunun artması ile beraber insan ömrünün de uzaması anlamına gelmekte ve böylece yaşlılık, yaşlanma ve problemlerine ilişkin sorunsalların artacağını göstermektedir (Duyar, 2005:210).

2.1.2. Yaşlanma

Yaşın zamana bağlı olarak ilerlemesi anlamına gelen yaşlanma ile yaşamın belirli bir dönemini anlamlandırmak için kullanılan yaşlılık kavramı arasında belirgin farklılıklar vardır. Örneğin, 6 yaşından 7 yaşına gelmiş olan bir çocuk bir yıllık yaşlanma gerçekleştirmiş olmasına rağmen, bu kişi için yaşlılık dönemine girdiğini söyleyemeyiz. Yaşlanma da yaşlılıkta biyolojik ve fizyolojik değişimle ilişkilidir ve bu değişime toplumsal ve kültürel anlamlar da yüklenmiştir (Duyar, 2008:9). Sanayileşmenin etkisi ile yaş kavramının toplumsal olarak algılanmasında değişimler olmuş, özellikle 1980'lerde yaşlanma ile ilgili gerçekleştirilen çalışma alanları genişlemiştir. Sosyal bilimler alanında ön plana çıkan yaşlılık çalışmaları ile yaş, sadece bir süreç içerisinde değerlendirilen kronolojik dilimleri değil; sosyal bir kavram olarak kültürel bir kategori içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Baran vd., 2005:25).

Yaş kavramı her şeyden önce, toplum içerisinde bireylerin niceliksel farklılıklarını belirlemek için kullanılır. Bir kimsenin yaşı ile ilgili olarak öncelikli o kişinin doğum tarihi ile ilgili bir başlangıç yılı değerlendirilmektedir. Bu da genelde yaşın ya da yaşlanmanın kronolojik özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte yaş ile ilgili olarak, spesifik alandan daha genellemelere ve bilimsel içerikli analizlere indiğimiz zaman, bu kavramın daha başka boyutlarının da değerlendirilmesi gerektiğini görmekteyiz. Bu boyutlar sırasıyla kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaş kavramlarını oluşturmaktadır (Eryılmaz,

2011:64). Yaşlanma kavramının sadece biyolojik ya da fiziksel özelliklere göre oluşmaması ve farklı etkenlerin şekillendirdiği bir değişim süreci olması, yaşlanmanın nedenini açıklarken çok yönlü bakılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yaşlanma biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyolojik yaşlanma olarak alt grup şeklinde değerlendirilmektedir (Soyuer ve Soyuer, 2008:219).

Yaşayan tüm varlıkların her zaman dilimi içinde kendilerine ait işlevsel özellikleri vardır. Bununla beraber canlı olanlar ve cansız nesnelere için zamanın oluşturduğu etki farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Cansız nesnelere için zamanın meydana getirdiği deformasyon yıpranma, aşınma ve eskime gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Canlı varlıklar için yaşlanma kavramı kullanılmaktadır. Yaşlanma kavramı, aynı nesnelere için yıpranmış olmayı, eskimeyi ve aşınmayı anlamsal olarak içerse de bundan daha fazla işlevsel içeriği barındırır. Yaşlanma döneminde, gençlik dönemindeki kadar gerçekleşmese de vücudun yeniden kendini yapılandırması ve onarımı söz konusudur. Bunun için yaşayan varlıkların zamana karşı yürütmüş oldukları süreç yaşlılık olarak tanımlanabilir. Kısacası, nesnelere eskirken, canlı varlıklar yaşlanır (Duyar, 2008:9). Yaşlanma devam eden bir süreçtir. Bazı insanlar daha hızlı yaşlanırken, bazıları da diğerlerinden daha yavaş gerçekleşen bir yaşlanma yaşayabilir, ancak insanoğlunun tümü bu süreci yaşar (Arpacı, 2005:16). Bu da tek başına takvimsel olarak yaşlılığı açıklamanın tam bir tanım için uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü aynı yaşta olan kişilerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden farklı yaşlandıkları bilinmektedir (Ceylan, 2015b:26).

Yaş artık yalnızca takvim yaşı olarak değil, kültürel bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Batı'da yaşlı nüfusun artması, bir yandan gerontolojiye olan ilginin artmasına, diğer yandan politik, ekonomik ve sosyal düzenlemelere gidilmesine yol açmıştır. Yaş giderek etnik köken, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyetle birlikte ele alınmaya, farklı yaşlanma dünyaları araştırılmaya başlanmıştır (İçli, 2008:30-31).

Dolayısıyla yaşlanma ve yaşlılık kavramları birbirlerinden farklı anlamları barındırmaktadır. Yaşlılık, bir olgu olarak belirli bir dönem içerisindeki kitlenin niceliksel özelliklerini ifade etmektedir. Yaşlanma kavramıyla anlatılmak istenen, belirli bir döneme ulaşmış biyolojik gerçekleşen bir durumu değil, bununla beraber sosyal boyutları olan bir durum ve süreci de ifade etmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde yaşlanma, yaş almakla gerçekleşen, kronolojik ilerleyen, doğum itibarıyla başlayan bir süreci ifade etmektedir. Yaşlanma ömür kelimesini karşılamakta yani doğumla başlayan şu anki duruma

kadarki süreyi tanımlamaktadır. Yaşlılık ise, biyolojik olarak yaşlanan organlar ile fiziksel olarak gerçekleşen deformasyonun gerçekleştiği, ömrün sona ereceği en yakın dönemi tanımlamaktadır (Uyanık, 2017:70).

Endüstri toplumları başta olmak üzere tüm dünyada doğumda beklenen yaşam süreleri artış göstermektedir. Beklenen yaşam süresinin uzaması ile birlikte ileri yaş gruplarının toplam nüfus içindeki oranı da artmaktadır. Yaşlı nüfusun artması, 21. yüzyılın en önemli demografik olgularından biri haline gelmiştir. (WHO, 2015:96). Nüfusun yaşlanması beraberinde sosyolojik birçok sonucu ortaya çıkarmıştır. Toplumların yaşlanması, sosyo-ekonomik, kültürel ve sosyal organizasyonlarının artmasının yanında kuşaklar arasındaki etkileşimin eskisine göre daha da artmasına olanak sağlamıştır. Toplumların yaşlanması aynı zamanda nüfusun da artmasına yol açmıştır. Nüfusun artması, kıt kaynakları dengeleme mücadelesi içerisindeki insanoğlu için yeni kaynaklara yönelimin önünü açarak teknolojik alanda hayatı kolaylaştıracak yeniliklere yönlendirmiş ve yeni yaşam biçimlerinin doğmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler insan kültürünün yeni açılımlar yaparak günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Duyar, 2005:213-214).

Arpacı (2005:16) yaşlanmanın her bireyde farklı gerçekleştiğini ifade ederek, aynı düzeyde yaşlanmanın gerçekleşmemesinin nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

1. Kalıtım: Eğer birey genç görümlü ise yavaş yaşlanan bir aileye sahiptir.
2. Çevre: Kötü yaşam koşulları ve beslenmenin yeterli düzeyde gerçekleşmemesi yaşlanmayı hızlandırmakta aksi durum yaşlılığı geciktirmektedir.
3. Hastalık: Acı veren ve sakatlık oluşturabilecek düzeyde bir enfeksiyonla karşılaşan birey erken yaşlanabilmektedir.
4. Duygular: Psikolojik düzeyde sistemli bir şekilde üzüntü, depresif, sarsıntı veya travmatik deneyimlere maruz kalmak, yaşam dengesini olumsuz etkileyerek yaşlanmayı hızlandırır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaşlılık kronolojik olarak, takvime dayalı olarak gerçekleşen yaşlanma, vücut ve organlarında meydana gelen değişimler biyolojik yaşlanma, zihinsel olarak hissedilen durum psikolojik yaşlanma, sosyal statü ve roller de meydana gelen kayıp ve edinimler ise sosyolojik yaşlanma olarak ele alınmaktadır (Ceylan, 2015b:31-32). Dikkat edildiği üzere tüm yaşlılıklarda sürekli olarak bir gerileme ve kayıptan bahsedilirken, sosyolojik düzeyde yaşlılıkta edinimlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla

yaşlılığın toplumsal yönü yani dışsal etkenlerle gerçekleşen yaşlanma kontrol altına alınabilecek bir sürece işaret etmektedir.

2.1.2.1. Kronolojik Yaşlanma

Kronolojik yaşlanma, doğum yaşı ya da takvim yaşı olarak da ifade edilir (Kalınkara, 2016:8). “Kaç yaşındasınız?” sorusunun cevabı kronolojik yaşı vermektedir (Canatan, 2008:14). Doğumla başlayan yaşamının şu an içinde bulunduğu zaman dilimine kadarki süre kronolojik süreci tanımlamaktadır. Kronolojik yaşlanma, zamanın geçmesi suretiyle insanın maruz kaldığı kronolojik süreç arasındaki ilişkinin sonucudur. Geçen zamana maruz kalan canlı cansız her nesne ve varlık belli bir süreç içerisinde ilk anki özelliklerini kaybetmekte ve takvimsel olarak farklılaşmasına, yıpranmasına, yaşlanmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018:25). Yaşlılık tek başına geçen zamanla doğru orantılı olarak ilerleyen süreç olmaktan öte bir tanıma ihtiyacı vardır. Çünkü yaşın artmasından daha derin anlamlar içermektedir (Ceylan, 2015b:32). Kısacası kronolojik yaş bireyin doğumundan sonra yaşadığı yılları tanımlamaktadır (Karadakovan, 2014:4).

2.1.2.2. Biyolojik Yaşlanma

Yaşlılık sadece kronolojik ilerlemeye bağlı olarak değerlendirilmemelidir. Bireysel faktörlerin etkisi ile gerçekleşen bir süreçte, biyolojik özellikler son derece önemlidir. Biyolojik olarak gerçekleşen yaşlanmada, hücre ve dokularda histolojik farklılaşmalarla beraber, organların işlevselliğinde zayıflama görülür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bireysel farklılıklardan kaynaklanan biyolojik yaşlanma, insanların içinde bulunduğu yaşam şeklinin, genetik durumun, mesleğin, tüketim alışkanlıklarının, beslenme alışkanlıklarının, hastalık durumunun fiziksel ve psikolojik yönden etkisini birey üzerinde fark edilebilir ölçüde meydana getirdiği yaşlanma türünü ortaya koymaktadır (Arpacı, 2005:18). Bu nedenle insanlar, aynı yaşta olmalarına rağmen biyolojik yönden farklı yaşlanmaktadırlar. Çünkü yaşam deneyimindeki farklılıklar, kişinin yaşlanmasında büyük bir öneme sahiptir (Ceylan, 2015b: 33).

Biyolojik yaşlanma, organların işlevselliğinin azalması, dokuların yıpranması ve tahribatın artmasıyla insan vücudunda meydana gelen yapısal ve işlevsel farklılaşmadır. Saçların renginden sorumlu olan pigmentlerin yeterince melanin üretememesi ile oluşan beyazlama, derinin buruşması biyolojik yaşlanmanın işaretlerindedir. Vücudun ürettiği hücre sayısındaki azalmalar ve bu hücrelerin fonksiyonlarındaki değişimler, organlardaki

gerilemenin temel nedenlerindedir (Kalınkara, 2016:8). Belirli bir yaştan sonra fizyolojik olarak meydana gelen gerileme ve yavaşlamaya dayalı, başkalarının varlığına ihtiyaç duyacak düzeyde bağımlı bir hayatın devam ettirilmesi ve bununla beraber seyreden ve giderek artan hastalıklar, biyolojik olarak gerçekleşen yaşlılığa işaret etmektedir. Yapılan araştırmalarda kalp yetmezliği, tansiyon, şeker gibi kronik hastalıklar, yaşlanmanın biyolojik nedenleri veya açıklamaları olarak yer almaktadır (Şentürk, 2018:26-27).

Biyolojik yaşlanma molekül ve hücre düzeyinde başlamaktadır. Çok sayıda hücre süreçlerinin değişmesiyle gerçekleşen bir gelişimi ifade etmektedir. Değişen hücre süreçlerinin birçoğu etkisi negatif yöne doğru gerçekleşmektedir. Yani değişen hücre süreçleri biyolojik etkiye bağlı gerçekleşen bozulma ve yeteneklerin kaybı anlamına gelmektedir. İlerleyen yaş ile hücreler, yeterli ve doğru biyolojik iş yapamaz olurlar. Hatta bu hücreler gerekli işlevi yerine getirebilmesi için yetersiz kalmaktadır. Hücre süreçlerinin yaşlanmayla nasıl değiştiğinin tam olarak anlaşılması, yaşlanmayı yavaşlatma yönünde müdahale yöntemlerinin geliştirmesini sağlayabilir. Özellikle yaşamı kontrol edebilecek çevresel etkilerin bu süreçleri değiştirebileceğini bilmek kişisel olarak insanların kendi yaşlanmasını yönetebilmelerine olanak sağlayabilir (Gündüz ve Fışkın, 2017: 162).

2.1.2.3. Psikolojik Yaşlanma

Psikolojik olarak gerçekleşen yaşlılık, kişinin takvimsel olarak devam eden yaşının ilerlemesi ile ilişkili olarak bilişsel yönde gerçekleşen değişiklikleri içermektedir. Hafıza durumu, muhakeme gücü, algılama, problem çözme ve bilişsel öğrenme gibi faaliyet alanlarında elde edilen kişilik özelliklerindeki uyum sağlayabilme ve farklılıkları ifade etmektedir. Bu değişiklikleri algılamasıyla beraber, bireyin içsel olarak “hissettiği yaş” olarak da tanımlanmaktadır (Arpacı, 2005:27-28). Psikolojik yaşlanma, geçen sürece bağlı olarak gerçekleşen muhakeme yavaşlaması, algılama problemleri, öğrenme yeteneğindeki güçlük, problem çözme becerisinde zayıflama gibi bilişsel gerçekleşen sürecin sonunda “davranışsal uyum yeteneğinin” bozulması olarak tanımlanmaktadır (Karadakovan, 2014:4). “Dolayısıyla psikolojik yaşlılık bireyin zekâ, hafıza, öğrenme kapasitesi ve hızlı, algılama ve güdülenme gibi zihinsel işlevlerinde, ruhsal durumunda, uyum ve baş etme mekanizmalarında, meydana gelen değişiklikleri” ifade etmektedir (Canatan, 2008:15).

Psikolojik yaşlanma, deneyimlerin artmasına paralel olarak gerçekleşen davranışsal uyum ve davranış değişikliği yeteneğinde yaş almaya bağlı farklılaşmadır (Kalınkara,

2016:9). Yaş olgusunun daha çok toplumsal ilişkilerde diğerleri tarafından, empati yitimi nedeni ile değerlendirilmeyen önemli boyutlarından biridir. Psikolojik yaş, toplumsal merkezli ilişki sisteminde bireysel olarak içinde bulunduğu psikososyal durumu, zihinsel ve ruhsal yönden sağlık durumunu, bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki beceriyi ve zekâ seviyesini göstermektedir (Riley vd., 1972:7). Kişilerin yaşlanma ile ilgili olarak gelişen algılamaları, duygu durumları ve davranışlarında meydana gelen dönüşümlerini tanımlamaktadır (Soyuer ve Soyuer, 2008:219). Kronolojik olarak süregelen süreç içerisinde kişinin yaşının ilerlemesi ile birlikte muhakeme, yorumlama, öğrenme ve problem çözme gibi bilişsel becerileri ve uyum sağlama becerilerindeki farklılaşmaları kapsamaktadır. Bu çerçevede psikolojik yaş, kişinin potansiyel beceri düzeyi ile hissettiği “yaş” biçiminde tanımlanmaktadır (Baran vd., 2005:27-28). Zihinsel değişiklikler aynı zamanda kişilikte farklılaşmalara neden olabilmektedir. Öğrenmede başlayan azalma, unutkanlık ve düşünme hızında yavaşlama, yeni duruma uyumu güçleştirebilir. Yaşlının psikolojik algısı kendi bedenini daha fazla dinlemesine, çevreye olan ilgisinin azalmasına ve ilişkilerinde seçiciliğin artmasına neden olmaktadır. Uyum konusunda yaşanan güçlük, eskinin önemini ve yeninin ürkünç yanını ön plana çıkarmaktadır. Bu da nesiller arasındaki farkın artmasına neden olmaktadır (Kalınkara, 2016: 105).

Yapılan araştırmalarda bireylerin hayatlarını önemli düzeyde etkileyen olumsuzlukların, ruhsal olarak içinde buldukları yaşı etkilediği ve kronolojik yaşından daha ileri bir yaşta hissettikleri görülmektedir. Bununla beraber 70 yaşında olmasına rağmen çevresi ile uyumlu ve işini düzenli olarak yerine getiren bireyin, ruhunun genç olduğunu ifade etmesi, hissettiği yaşı ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar, yaşlanmanın psikolojik boyutunun önemini vurgulamaktadır. İki farklı yönü bulunan bu örnekleri, yaşlının içinde yaşadığı toplumsal çevre ve yaşlının psikolojik durumu hakkında bilgi vermektedir. (Şentürk, 2018:28).

2.1.2.4. Sosyolojik Yaşlanma

Sosyolojik yaş kavramı, yaşlanmanın yalnız tarihsel bir süreç işleyişi ile ya da bireysel anlamda hissedilen ve algılanan tek bir boyutunun bulunmadığını sosyo-kültürel ve sosyo-bilişsel faktörlerin de yaşlanma üzerinde etkilerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Sosyo-kültürel açıdan her toplumun yaşa atfetmiş olduğu bir değer söz konusudur. Her toplumda kişinin içinde bulunduğu kronolojik sürecin davranış tarzını, tutum ve

alışkanlıklarını yönlendiren norm ve değerler sisteminin ön kabulleri söz konusudur (Riley vd., 1972:7). Sosyolojik olarak gerçekleşen yaşlanma, kişinin kimliğini kazandığı toplumla var olan iletişim ve etkileşim sürecinin bir sonucudur. Bireylerin toplum içindeki görev ve sorumlulukları yaşa, cinsiyete ve sosyal konumlarına göre şekillenmektedir. Bireyin içinde doğduğu toplum ile olan etkileşimi, topluma ait değer ve kuralları edindiği sosyalleşme sürecini ortaya koymakta ve bu süreç ile birey toplumsal tanım ve tasnifleri kavrayarak uygulamaktadır. Sosyal yaşantı ve kişinin toplumda işgal ettiği mevkii olan statüsü, kişinin yaşlılık algısını etkilemektedir. Toplumsal olarak inşa edilen bu algı, sosyolojik yaşlılık olarak tanımlanmaktadır. Birey, toplumdaki yaşlılık, yaşlanma ve yaşlı algısına bağlı olarak yaşamını sürdürmekte, şekillendirmekte ve kurgulamaktadır. Bu durum, yaşlılığın toplumsal algı ile belirlendiğini ve aynı zamanda topluma, zamana ve kültüre göre değiştiğini göstermektedir (Şentürk, 2018:29-30). Sosyolojik yaşlanma, yaşlı bireyin üyesi olduğu toplumun normları ve değerleri çerçevesinde gelişen yaşlıyı, statü olarak konumlandığı mevkii, yaşlıdan toplumun beklediği rolleri ve davranışları içermektedir. Sosyolojik yaşlanma, topluma ait değerler sisteminin şekillendirdiği bir algıyla gerçekleştiği için toplumdan topluma değişiklik gösteren, öznel bir yaşlanmayı ifade etmektedir (Karadakovan, 2014:5). Yani sosyolojik yaşlanma, “bireyin yaşlanmasına toplumun etki etmesi ve toplumun içinde yaşayan bireyin yaşlanmasından toplumun etkilenmesidir” (Canatan, 2008:16). Yaşlılık ve ihtiyarlık kavramları, kişinin içinde yaşadığı toplumda sosyal olarak inşa edilmekte ve o toplumun kültürel formlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle farklı toplumlarda, farklı şekillerde yaşlılık algısı söz konusudur. Bu algı farklılığını ortaya koymak için yapılan araştırmalar bu hipotezi doğrulamıştır. Her toplum tarihsel süreç içerisinde, iç dinamiklerinin etkisi ile belirli bir yapıda kendi değerlerini inşa eder. Yaşlılıkta da meydana gelen bu algı farklılıkları toplumların kendi iç dinamikleri ve yaşam örüntüsü ve formları ile ilgilidir (Duyar, 2008:14). Yani, yaşlılığa neden olan etkenler farklı olmakla beraber içinde yaşadığımız toplumsal ve kültürel normların etkisiyle şekillenen öznel anlamlar söz konusudur. Yaşlılığa, toplumun iç dinamikleri ile şekillenen ekonomik, tarihsel ve kültürel özelliklerin sonucu yeni anlamlar yüklenir. Toplumun özelliklerine göre atfedilen anlamlar yaşlılık kavramını sosyal olarak inşa eder. Bu bağlamda değerlendirildiğinde batı ve doğu toplumlarında yaş dönemleri arasındaki, evrelerin ayrımı farklılık arz etmektedir. Batı toplumlarında keskin bir biçimde birbirinden ayrılmış yaşam özelliklerine göre yaşı

kategorize etme durumu söz konusudur. İhtiyarlık dönemi olarak tanımladığımız 85 yaş ve üstü batı toplumlarında yalnızlaşmanın yaşandığı, sosyal izolasyonun gerçekleştiği acizlik ile benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Doğu toplumlarında ise bu bölünmüşlük ve parçaların keskin ayrımı çok hissedilmemektedir. Daha çok bütüncül bir değerlendirme söz konusudur. Hayat daha çok bir bütün olarak, doğumla başlayan ve ölüme kadar geçen bir ömür olarak değerlendirilmektedir. Böylece doğulu ülkelerde yaşlılar, yalnızlaşan, aciz olarak algılanmazlar (Beğer ve Yavuzer, 2012:2). Bu durum, yaşlılığın toplumsal değerler ve inanç sisteminin inşa ettiği bir sosyal olgunun gerçekliğini göstermektedir.

Yaşlılık ile ilgili tüm normlar, toplumsal edinimler ile gerçekleşen sosyalleşme süreci içerisinde öğrenilir. Sosyal anlamda bütünleşmeyi sağlayan bu edimsel süreç yaşlının tanımlanması, davranışlarının şekillenmesi ve onun toplumsal konumunu belirler (Kalınkara, 2016: 107). Son dönemlerde yaşlanma ile ilgili yapılan çalışmalarda izlenen temel yaklaşım, yaşlanma sürecinin sadece biyolojik ve fiziksel etkenlerin neden olduğu bir süreç olarak görülmesinin yetersiz olduğu, yetersiz olmakla da kalmayarak bu bilginin hatalı bir bilgi olduğudur. Bu eksikliğin giderilmesi için yaşlılığa daha bütüncül geliştirilen yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. Bütüncül bakış, yaşlılık için toplumsal ilişki oluşumları ve gelişimleri adına daha işlevsel bir boyutta sonuçların elde edilmesine katkıda bulunacaktır. Derinlemesine ve çok yönlü gerçekleştirilen bir analizle yaşlılığın sadece biyolojik ve fiziksel temeli gerçekleşen bir deformasyon süreci olmadığı görülür. Yaşlılığın fiziksel ve biyolojik özelliklerle ilişkisi ve kronolojik sürecin etkisine bağlı olarak gerçekleştiği ilişkisi yadsınamaz. Fakat yaşlılık salt fiziksel ve biyolojik olarak gerçekleşen bir dönüşüm süreci değildir. İçinde bulunulan toplumsal çerçeve, yaşlılık ve devamındaki ihtiyarlık kavramlarını, kendi özünde geliştirdiği değerler çerçevesinde, sosyal ilişkilerin etkileşimleri ile şekillenmektedir. Yani yaşlılık ve ihtiyarlık içinde bulunulan toplum tarafından inşa edilir. Yaşlılık ve ihtiyarlık kavramlarının, sosyal olarak gerçekleşen ilişki yapısının ve toplumsal etkileşimin dışında, tanımlarını bulmak zordur. Dolayısıyla yaşlılığın nesnel ve soyut bir tanımı yoktur. Yaşlılık sürecini, sosyo-kültürel çevre ve toplumsal ilişkilerin etkileşimi oluşturur. Bu bağlamda yaşlılık, toplumsal etkileşim ve dinamiklerinden müstakil şekilde gerçekleşmez (Duyar, 2008:13). Bununla beraber, sosyal yönden gerçekleşen yaşlanma, statü ve rol kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal yaşlanma, sosyal statü ve rolünü kaybeden bireyin, sosyal hayattan yavaş yavaş uzaklaşarak geri çekilme yaşaması ve bununla birlikte çevresindeki bireylerin de bu geri

çekilmeyi yaş ile gerçekleşen bir durum olarak değerlendirmeleriyle gerçekleşen algıyla oluşmaktadır (Baran vd., 2005:28). Sosyolojik yaşlanma, sosyal ve çalışma yaşamında gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolması ile meydana gelen toplumsal rol, statü ve beklentilerinin değişmesidir (Kalınkara, 2016:9).

Nasıl ki cinsiyet kavramına toplum tarafından atfedilen rolleri tanımlamak için “toplumsal cinsiyet” kavramı kullanılıyor ise sosyal yaşlanma için de “toplumsal yaş” kavramının kullanılması anlamlı olacaktır. Çünkü toplumsal cinsiyet kavramı ile kadın-erkek biyolojik cinsiyet ayrımından çok daha derin anlamların yüklendiği kültürel örüntüler ön plana çıkmakta iken, aynı şekilde toplumsal yaş ile somut rakamların ötesinde kronolojik yaşa uygun biçilen statü ve rollerin normatif sınırlarını ifade edilmektedir (Ceylan, 2015b: 38). Toplumsal cinsiyet ile nasıl cinsiyete atfedilen değerler o topluma ait dinamikler içinde değerlendiriliyorsa sosyal ya da sosyolojik yaşlanmanın da her toplumun kendi bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kültürel görecelik kuramı “her toplumsal olgu ya da olay kendi şartları içerisinde anlamlandırılabilir” ilkesine dayandırılmaktadır. Bu nedenle kültürel görecelik her kültürel olgunun yargılama konusunda standart bir yargının oluşturulamayacağını ön görmekte, her olgunun kendi bağlamında değerlendirilebileceğini savunmaktadır (Bozkurt, 2006:104-105). Bu nedenle “yaşlılığa ilişkin davranış ve algılayış biçimleri, diğer bir toplumun standartları ve değer yargılarına başvurularak anlaşılmaz” (Yaylagül, 2017:175).

Antropolog Edward T. Hall’a göre (1983’den aktaran Helman, 2005:54-55), modern Batı zamanının baskın biçimini “monokronik” zaman olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre zaman, hem somut hem de doğrusal olarak görülür. Geçmişten geleceğe uzanan, dakikalar, saatler, günler, aylar ve yıllar olarak adlandırılan bölümlere ayrılan bir yol veya güzergâh olarak düşünülmüştür. Bu durum aslında, büyük grupların eylemlerinin yer aldığı karmaşık bir sanayi toplumunun düzgün işleyişi için gerekli olan “zaman organizasyondur”. İnsanların koordine edilmesi için gerekli bir organizasyondur. Böylece toplumsal yapı ve toplumun işlevsel öğeleri sistematik olarak birbirine entegre bir bütün oluşturmaktadırlar. Monokronik (monochronic) zaman daha az doğrusal ve daha az somut olan ‘polychronic’ zamanı ile birlikte var olur. Burada zaman, bir ‘şerit’ veya ‘güzergâh’ yerine, ilişkilerin, sosyal etkileşimlerin veya olayların inşası ile birleşen bir “nokta” olarak deneyimlenir.

Kronolojik yaşlanma monokronik bir zaman organizasyonu iken, sosyolojik yaşlanma, kronolojik zaman içinde toplumsal ilişkinin ortaya çıkardığı daha az somut olan polikronik

(polychronic) zaman içinde gelişmektedir. Dolayısıyla sosyolojik yaşlanma, sosyo-kültürel çevre ve sosyal ilişkilerin sonucu olarak toplum tarafından yaşlılığa atfedilen değerleri ifade etmektedir.

2.1.3. Yaşlanma Kuramları

Modernite öncesi yaşlılık, pek az insanın ulaşabildiği, ulaşanların da kısa bir zaman dilimi içerisinde yaşadıkları bir dönemi ifade etmekteydi. Modernite ile beraber yaşlılık hemen hemen toplam hayatın yarısına yakınına kapsayan uzun bir dönem haline gelmiştir. Bununla beraber geleneksel dönemlerde olduğu gibi çok az sayıda insanın ulaşabildiği bir dönem olmaktan çıkarak, nüfusun geneli tarafından ulaşılması beklenen bir dönem olmuştur (Ceylan, 2015b:40-41). Eski dönemlerde insan ömrünün tehlike altında olmasına neden olan açlık, savaş, hastalıklar ve ilaç yoksunluğu gibi birtakım unsurlar, beklenen yaşam süresinin kısa olmasına neden olmaktadır. Bu unsurların biri ya da birkaçı ortaya çıktığında ortalama yaşam süresi belirgin bir ölçüde kısaltılmaktaydı (Tufan, 2016: 123). Modernite öncesi, yaşlılığı nüfusun büyük bir çoğunluğunun yaşayamaması ve dolayısıyla sorunlarının toplumsal boyutta ön planda olmaması nedeniyle ilgi çeken bir sosyal olgu olarak değerlendirilmemekteydi. Modernleşmeyle birlikte ortalama ömrün uzaması ve toplumların yaşlanması, yaşlılık sorunlarını toplumda belirgin hale dönüştürmüştür. Demografik yaşlanma ve yaşlılık sorunlarının bireysel problemden ziyade sosyal problem olarak ön plana çıkması, yaşlılıkla ilgili kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Yaşlanma ile ilgili kuramsal yaklaşımlar, sanayileşmenin ve modernitenin doğurduğu yaşlılık algısını tanımlamak için üretilmiştir. Geleneksel toplumlarda yaşlılık, değerlendirilmek için önemli görülmemiştir. Çünkü modern endüstri toplumunda olduğu kadar hiçbir dönemde toplumsal yaşlanma görülmemiştir (Ceylan, 2015b:40). Modern sanayinin sosyal ve ekonomik hayata olan etkisiyle hayat standartlarında meydana gelen değişim, demografik yaşlanmanın nedenlerinden birini oluşturmuş ve yaşlılığa toplumsal sorun kimliği kazandırmıştır. Dolayısıyla yaşlılık açıklanması, tanımlanması ve üzerinde düşünce üretilmesi gereken sosyal bir olgu haline dönüşmüştür.

Günümüzdeki yaşlı nüfusun hızlı bir oranda artması doğum oranlarında meydana gelen düşüş, bebek ölümlerinin azalması ve doğuştan beklenen yaşam süresinin uzamasıyla gerçekleşmiş ve 20. yüzyılın başından itibaren yaşlı nüfusun, nicel artışı başlamıştır. Yaşlılığın demografik olarak ciddi oranda artmasıyla beraber, konu üzerinde bilimsel

açıklamalar gerekli görülmüş, yaşlılık yer ve zaman bağlamında ele alınarak sosyal içerikli kuramlar üretilmeye başlanmıştır (Tuna ve Tenlik, 2017:8).

Son 50 yılda yaşlanma ve uzun ömür ile ilgili temel sorulara cevap aramak için teknolojik gelişmeler ışığında bilimsel açıklamaların arttığı görülmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde, yaşlanma ile ilgili araştırma yapan bilim insanları, teknolojinin kuram geliştirmeyi geride bıraktığını ve araştırmacılar da yaşlanma konusundaki mevcut araştırmaların veri yönünden zengin olduğu, fakat teorik açıdan zayıf durumda olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bakımdan yaşlanma konusunda araştırmacıları, gelişen kurama odaklanan disiplinler arası değişim odaklı bakış açısını teşvik etmeye çağırmışlardır. Takip eden otuz yıl içinde bu tür çağrılara ciddi anlamda cevaplar verilmiş, yaşlanma ile ilgili elde edilen veriler, biçimsel kuramlara dâhil edilmiştir. Araştırmacılar, doğal bilimsel gecikmenin bir parçası olarak, yaşlanma araştırmalarında teorik bilgileri dâhil etmişler ve yaşlanma teorisi alanında önemli açıklamalar yapmışlardır (Yonker, 2017:3).

Bir toplumda yaşlanma ve yaşlılık algısı, yaşlı birey hakkındaki bakış açısını oluşturmakta ve onunla ilgili olan düşüncelerini şekillendirmektedir. Bilimsel ilkeler eşliğinde yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili yapılan çalışmaların ana temasını, bu bakış açısının şekillendirilmesi ve değiştirilmesiyle gerçekleştirmektedir. Elde edilen verilerin bilimsel yöntemlerle işlenmesi, yaşlı insanlarla ilgili oluşacak düşüncelerin değişmesine olanak sağlamaktadır (Tufan vd.,2017:74). 20. yüzyılın başları itibariyle yaşanan demografik yaşlanma hızı, yaşlılığa gerontolojik kuramsal yaklaşımların yanında sosyolojik olarak yaklaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve yaşlılığın toplumsal olarak, kuramsal bir zeminde konumlandırılması zorunluluğunu doğurmuştur (Backes ve Clemens, 2017: 116).

Yaşlılıkla ilgili yapılan kuramsal çalışmalar, yaşlılık sorunlarının çıkış noktasını oluşturur. Bu nedenle modernleşme kuramı, yaşamdan geri çekilme kuramı, işlevselci ve çatışmacı kuramlar makro boyutta söylemleri olan kuramlardır. Sembolik etkileşimcilik, aktivite kuramı ve alışveriş kuramı mikro kuramları oluşturmaktadır. Makro boyuttaki yaşlılık kuramları, yaşlılık sorunlarını toplumsal sistem içerisinde düzenleme eğilimindeyken, mikro boyuttaki yaşlılık kuramları, bireysel düzeyde aktör ve özneler arasındaki etkileşimin araştırılmasını ön görmektedir (Baran, 2003:56). Bu çalışmada, çalışmanın sorunsalı ile ilgili çalışmaya katkı sağlayacak yeterlilik, aktivite, modernleşme ve alt kültür gerontoloji kuramları ele alınmaktadır.

2.1.3.1. Modernleşme Kuramı

Sanayileşme ile gelişen süreçte yaşlının toplumsal hayat içerisinde değerinin azaldığı bilinmektedir. Modernleşme kuramı, yaşlının statüsünün teknolojik gelişmelerle ters orantılı bir şekilde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Sanayileşme ile modern topluma dönüşüm, toplumsal yapıda birçok değişikliklere neden olmuştur. Demografik hareketliliklerin beslediği kentlerde, kentlileşen aileler küçülmeye başlarken, teknolojik gelişmeler ışığında bilgiye ulaşma, yaşlıların deneyimlerini gölgede kalmasına neden olmuştur. Önceki dönemlerde yaşlılıkla beraber güç kaybı gerçekleşse de modern dönemlerde gücün kaynağındaki teknik gelişmeler, yaşlının statü ve rol kaybetmesine neden olmuştur (Baran, 2003:50). Modernleşme kuramı, yaşlılığa yapmış olduğu kıyaslamalarla atfedilen değeri ele alan makro kuram özelliği taşımaktadır. Modernleşme seviyesindeki ilerlemeye bağlı olarak yaşlılığın konumunda meydana gelen gerilemeyi değerlendirmektedir. Kıyaslamalarını tarım öncesi (arkaik toplum), tarım toplumu ve modern toplum dönemlerindeki yaşlılığın önemini ele alarak açıklamaktadır. Kuram, yaşlının statüsünün, tarım öncesi avcılık toplayıcılığın yaygın olduğu dönemlerde düşük olduğunu, çünkü *fiziksel gücün* burada önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Kuram, yerleşik hayata geçilmesiyle beraber, toprağa sahip olmanın bir statü aracı olduğunu, bununla beraber deneyim ve tecrübenin bu dönem için önemini vurgulayarak, bu toplumlarda yaşlıların toprağa sahip olmasının onları değerli kıldığını ifade etmektedir (Kalınkara, 2016:35). Sanayileşmenin etkisiyle paralel olarak toplumların modernleşmesi yaşlı popülasyonunun statüsünde tekrar bir değişime neden olmuştur. Modernleşme kuramının çıkış noktası bu temel üzerine inşa edilmiştir.

Modernleşme kuramının hareket merkezi, yaşlının toplumsal yapı içerisinde konumlandırıldığı algının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimi, geleneksel ve modern düzeylerde ele alarak açıklamasıdır. Modernleşme kuramı, endüstrileşmenin neden olduğu değişim, yaşlı birey için oluşturduğu olumsuz durumu açıklamakta ve onun statüsünde yaşadığı gerilemenin oluşturduğu algıyı toplumsal düzeyde değerlendirmektedir. Dolayısıyla, modernleşme kuramı, endüstriyel alandaki yenilikler ile sağlık, eğitim, ekonomik ve şehirleşmede meydana gelen gelişmelerin, yaşlanmada toplumsal düzeyde oluşturduğu sorunları ele almaktadır (Tufan, 2016:152).

Moody'e göre (1998'den akt. Baran, 2003:50) sanayileşme ile modern toplumun oluşmasındaki en önemli değişim gündelik yaşamın giderek bürokratikleşmesi ve akılcı olmasıdır. Özellikle kültürün kitle iletişim araçlarıyla hızlı değişimi, çocuk-geç-yaşlı

arasındaki örüntü farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Demografik olarak yaşlanan toplumda, çok daha fazla insan yaşlılığı yaşamaktadır. Modernleşme ile beraber sayısal olarak artan rakam karşılığında verilen değer ters orantılı olarak gerçekleşmektedir. Modernite, doğası gereği gereksinim duyduğu aktifliği, yaşlı kitlenin vasıfları arasında bulamadığı ve ihtiyacını yaşlının sosyo-ekonomik ve kültürel özelliğiyle karşılayamadığı için, yaşlıyı göz ardı etmiştir. Fakat modernitenin, yaşlının gereksinimlerine verdiği cevap ve sunduğu imkânlar, modernleşme kuramında ele alınmadığı için kuram eleştirilmiştir. Sanayileşme eksenli gelişen modernite, yaşlının hayat standartlarını olumlu etkilemiştir. Uzun ve sağlıklı bir ömür için sağlanan teknik ve teknolojik olanaklar hayat standartlarını, önceki toplumsal sisteme oranla önemli ölçüde geliştirmiştir.

Kuram, modernite ve sanayileşmenin sonuçlarının yaşlının statüsündeki düşüşün yanında sağladığı avantajların da bulunduğunu ve bunun görmezden gelindiğini ifade eden karşı bir kesim tarafından eleştirilmiştir. Çünkü modernleşme kuramı, tarım toplumlarında bilgi, beceri, tecrübe ve mülkiyet hakkından dolayı statüsü yüksek olan yaşlının, sanayileşmeyle beraber statüsündeki düşüşü değerlendirmektedir. Modernleşmenin sadece yaşlı için statü kaybedici yönünün değerlendirilmesi eleştirilmiştir. Modernleşme kuramında arkaik, antik ve modern toplumlarda yaşlılığın değerlendirilmesi, dönemin özelliklerine göre yapılan genellemeleri içerdiği için çelişkili biçimler sunulmaktadır. Eleştirilerin başında, modernleşme ve sanayileşmenin tarım toplumlarında yaşlının bulunduğu statüyü ve gücü elinden almış olması, bunun karşısında modernleşme ve sanayileşmenin yaşlıya sağlıklı ve uzun ömür sağlamasından yaşam refahına kadar sunulduğu kazanımların göz ardı edilmesi bulunmaktadır (Kalınkara, 2016:35). Refah devletinin sağladığı emeklilik süreci, tazminat ödeneklerinin düzenlenmesi, emekli maaşları, sosyal güvenlik uygulamaları ve yaşlanma ile ortaya çıkabilecek problemlerin en aza indirgenmesi modernleşmenin sağladığı olanaklar ile yapılandırılan yeniliklerdir. Dolayısıyla modernleşme ve sanayileşme, yaşlanma ile artan sağlık giderlerinin karşılanmasından, hızla gelişen teknolojik yeniliklerin sağlık alanlarına uyarlanmasına kadar, teşhis/tedavi için gerekli kolaylıklar oluşturmakta ve yaşlının daha uzun ömür yaşamasına olanak tanımaktadır (Şentürk, 2018:138).

Kuram, sanayileşme ve modernleşmenin toplumda yaşlının statüsünün gerilemesine neden olan gelişmeleri konu edinmekte fakat modernleşmenin yaşlı için sağladığı imkânları göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Kuramın göz ardı ettiği konuların başında, modernleşmenin yaşlının aktif yaşlanmasına katkı sağlayacak bilgi, beceri ve deneyim

kazandırması gibi konular gelmektedir. Modernleşme, yaşlıya fiziksel ve ruhsal zindeliğini koruyabileceği sağlık imkânı ve yaşlının aktif nüfus içerisinde sosyal birey olma becerisi sağlamaktadır. Dolayısıyla modernleşme yaşlının toplumda dinamik olmasını sağlayacak kazanımlar sunmaktadır. Modernleşmenin bireylere sağladığı kazanımlardan biri eğitimin yoluyla elde edilen kültürel sermayedir. Modernleşmeyle beraber teorik bilgi önem kazanmış ve bilgi sosyal yaşamın içerisinde gereksinim duyulan ve elde edilmesi önemsenen bir konu olmuştur. Modernleşmeyle birlikte, toplumsal sınıf belirleyen önemli göstergelerden biri olan meslekler, teorik bilginin hâkimiyeti altına girmiştir. Okul yoluyla elde edilen mesleklerin önem kazanması, sosyal tabakalaşmayı yeniden şekillendirmiştir. Eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, yaşlanmayla düşen yaşam kalitesini artırmada ve aktif nüfusun içinde var olabilme mücadelesinde, yaşlıya birtakım beceriler kazandırmaktadır. Modernleşme eğitimi ön plana çıkarmış, eğitimin fiziksel, ruhsal, ekonomik, sosyal ve kültürel yönden yaşlıya kazandırdığı beceri ve yetenekler, aktif yaşlanmayı sağlayacak yeni roller edinmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla modernleşmenin eğitim yoluyla bireye kazandırdığı statü aracı olan kültürel sermaye, emeklilikten sonra da kaynak olarak kullanılabilmekte ve dinamik bir yaşam tarzı oluşturulabilmektedir. Bu perspektiften bakıldığında modernleşme sadece yaşlının toplumsal değerini düşürmemiş, aksine ona değer kazandıracak sermaye kanallarını açmıştır. Modernleşme, yaşlıya sağlık ve teknolojik destek sağlamış, bununla beraber yaşlının bireysel olarak kendisini gerçekleştirme imkânı sağlayarak, aktif birey olma imkânı tanımıştır. Sonuç olarak modernleşme, yaşlıya toplum tarafından atfedilecek değeri, yaşlının bireysel çabasına bırakmış olduğu söylenebilir.

2.1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı

Modern toplumlarda yaşlılığı, toplumsal düzen içerisinde ele alan erken dönem kuramıdır. Yaşamdan geri çekilme kuramı, çalışma hayatı ve emeklilikte meydana gelen keskin ayrımın, aynı şekilde yaşlı birey ile toplum arasında da meydana geldiğini ifade etmektedir. Normal ve doğal bir eğilim olarak yaşlının biyolojik ritmi ile gerçekleşen bir süreç olarak yaşlının toplumu, toplumun da yaşlıyı soyutladığı süreci ele almaktadır (Baran, 2003:48). Emeklilik ile birlikte yaşlı bireyin, verimliliğinin düşmesi veya elinde olmadan verimin azalmasıyla, yaşlı kitle marjinal grup oluşturmaktadır (Tufan, 2016:148). Genel olarak herkes için geçerli olan düşünce, yaşlılıkta fiziksel olarak gerileme nedeniyle kalan

enerjinin yaşı bireyin kendisi için kullanılması görüşüdür. Yaşamdan geri çekilme kuramı, yaşı bireyin birbirleriyle ve toplumla uzaklaşmasının temelindeki ana görüşü, bu düşünceye dayandırmaktadır. Dolayısıyla kuram, toplumsal düzenin devamı için, yaşı yaşam akışını emeklilik statüsüyle işlevsel olarak sağlaması gerektiğini ve iş organizasyonlarının iş gücü potansiyellerini kullanarak sosyal kurumların her birinin kendi işlevini bu şekilde daha etkin sağlayacağını savunmaktadır. Bu açıdan yaşamdan geri çekilme kuramı yapısal işlevci bir bakış açısına sahiptir (Kalınkara, 2016:33). Aktivite kuramı bakış açısının tersi yönünde ileri sürülen bir kuramdır. Bireyin yaşamış olduğu mutluluğun, yoğun ve aktif geçen bir yaşamın ardından gelen pasiflik ile gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Yaşlılık ile beraber bedenen var olan çöküşün ve zihinsel olarak hissedilen yorgunluğun uzun bir aktif yaşantı sonrası gerçekleştiğini ve yaşlının dinlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tufan, 2016:149).

Bu kuramın ana temasını, yaşlanmayla gerçekleşen kayıplar ve bu kayıpların yaşlının aktif alana katılımının ortaya çıkaracağı uyumsuzluklar nedeniyle yaşlının sosyal alandan elini eteğini çekmesi oluşturmaktadır. Yaşlının sosyal yaşamdan geri çekilmesiyle hem kendisi için var olan uyumsuzluk problemini ortadan kaldırmakta, hem de toplum için yaşlanmayla birlikte oluşabilecek aksaklıkların engellenmesini sağlamaktadır. Kuramın savunduğu düşünce, yaşı bireyin kendini, içinde bulunduğu toplumdan geri çektiği sürece ve aktif katılım sağlamadığı sürece işlevsel olarak görevini yerine getirmiş olacak ve toplumun diğer fertleri tarafından yaşlılık olağan olarak algılanacak ve hatta bu durumu takdirle karşılanacaktır. Bu bakış açısı kuramın en çok eleştirilen yönünü oluşturmaktadır. Çünkü yaşlının elini eteğini sosyal ilişkilerden çekmesi onun toplum içerisinde bir yük olarak algılanmasına neden olmaktadır (Ceylan, 2015b:43). Yaşlının geri çekilmesi sadece toplumun beklentileri ile gelişen bir durum değildir. Yaşlanma ile bireyin kendisini yaşamdan geri çekmesine neden olan, yaşlının kendisidir. Yaşlılığın kabullenilmesi, yaşlılığı içselleştirme ve yaşı kişiye uygun bir yaşam biçiminin benimsenmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Şentürk, 2018:122).

Yaşamdan geri çekilme kuramına göre, emekliliği yaşayacak olan yaşlının dinlenmesi ve kalan ömrünü huzurlu bir şekilde aktif yaşamdan kendisini soyutlayarak geçirmesi, doğal bir sonuç olarak görülebilir. Fakat yaşamdan elini eteğini çekmiş olan yaşı birey, bu durum karşısında zamanla aktif nüfusun omuzlarında bir yük olarak görülmesine neden olmaktadır. Emeklilikle beraber faal özelliği ortadan kalkan yaşlının, toplum içerisinde aktif olmasını

sağlayacak seçeneklerden uzak kalması, onun için sağlanan imkanların belirli bir süre sonra fazla olduğu düşüncesini doğurarak, yaşlının yaşlı ayrımcılığı, yalnızlaşma ve izolasyon gibi bireysel yaşayacağı problemleri arttırmaktadır. Doğadaki tüm canlılar, yaşamlarının sonuna kadar işlevsel özelliklerini devam ettirmekte ve işlevsel özellikleri yerine getirdikçe var olmaktadır. İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Yaşamdan geri çekilmiş sosyal varlık, işlevsel olarak etkin olamaz ve dolayısıyla bazı bakımlardan bağımlılık gerektiren özelliklerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Dolayısıyla yaşamdan geri çekilme hayatını devam ettiren, özellikle sosyal bir varlık olan insanın, işlevsel özellikleri arasında bulunmaz. Yaşlılıkta, yaşamdan geri çekilmenin engellenmesi ve aktif bir yaşam birtakım beceri ve yeteneklerin varlığı ile kolaylaşmaktadır.

Emeklilik sonrası yaşamdan geri çekilmenin yaşlı bireyde oluşturabileceği sorunların en aza indirgenmesi için, bireyi yaşamdan geri çekecek potansiyele karşı, yaşlı bireyin kendini var edebileceği potansiyelinin olması gerekmektedir. Bu potansiyel, tüm yaşamını kurguladığı ve sosyal alan içerisinde mücadele ederek oluşturduğu davranış pratiklerinin kendisine kazandıran sermaye ile gerçekleşmektedir. Yaşamdan geri çekilmesinin temel gerekçelerinden biri, bireyin yaşlılığı kabullenmesi ve buna uygun bir yaşam tarzı sergilemesidir. Dolayısıyla eğitim yoluyla elde edilmiş sermaye, bireye kişinin içinde bulunduğu duruma uyum sağlamasını kolaylaştıracak bir muhakeme kazandırmaktadır. Eğitimin en önemli işlevlerinden biri olan uyum, değişmelere karşı bireyin adapte olma becerisini kuvvetlendirmekte ve aidiyet duygusu kazandırmaktadır. Yaşlanma ile meydana çıkabilecek problemlerin çözümü konusunda eğitimin kazandırdığı sorun çözme odaklı yaklaşım, kültürel sermaye düzeyi düşük bireylere oranla, kültürel potansiyeli yüksek bireylere yaşlılıkta avantaj kazandırmaktadır. Kısacası, yaşamdan geri çekilme insanın doğasında bulunmayan bir özelliktir. Emekliliği yaşamdan geri çekilme olarak değil, aksine sosyal yaşamın başlangıcı, aktif ve sosyal katılımın sağlanacağı bir dönem olarak görmek yaşlılık problemlerinin önüne geçmekle kalmaz, başarılı yaşlı sayısını da artırır. Bunu gerçekleştirmek yaşlının kendi elindedir. Bireyin yaşlılık öncesi sosyal alan içerisindeki elindeki sermayeye göre kazandığı bedeni pratikler, yaşlılık döneminde yaşamdan geri çekilmesini engellemektedir. En önemli sermaye türlerinden biri olan ve okul deneyimi ile kazanılan kültürel sermaye, bireyin sosyal hayatın içerisinde önemli bir aktör olduğu bilincini sürekli kılmaktadır.

2.1.3.3. Aktivite Kuramı

Aktivite kuramı, bireyin içinde bulunduğu toplumla var olan etkileşiminin artması ile haz duygusu arasında paralellik olduğu görüşüne dayanır. Yaşlı bireyin yaşamlarının önceki evrelerinde elde ettikleri rolleri ve yaşam tarzına ait örüntüleri devam ettirdiğini ve bunun nedeni olarak da yaşlılık öncesi dönemlerindeki gereksinimlere ve değerlere sahip olmaya devam etmesi, aktivite kuramının temelini ifade eder. Kısacası aktivite kuramı, insanın diğerleri tarafından nasıl değerlendirildiği, var olan rollere göre kendini nasıl şekillendirdiği ve birey ne yapıyor ise 'o' olduğu düşüncesine dayanır (Baran, 2003:47). Dolayısıyla aktivite kuramına göre, "insanları birbirlerinden ayıran temel unsur yaş farkı değil, etkinlikleri ve yararlarıdır. Aktivite kuramının temel felsefesi bu öğretiye dayanmaktadır." (Tufan, 2016:147).

Morgan ve Kunkel'e göre (1998'den akt. Baran, 2003:47) aktivite kuramı, sembolik etkileşimcilik ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kuram, yaşlılıkla beraberler yiten rollerin yerine yenilerinin kazanılması, böylece toplumla iletişimin devam etmesi ve toplumsal katılımın sürdürülmesi ihtiyacının giderilmesi ile etkileşimin sağlanması düşüncesine dayanmaktadır. Toplumsal katılım yoluyla "benlik" duygusu daha etkin bir şekilde pekişmiş olur ve gerçekleşen etkileşim yoluyla toplumsal düzenin sağlanması ve sürdürülmesinde devamlılık sağlanmış olur.

Aktifliğin karşıtı olarak pasif bir yaşam, bireyin toplumdan uzak olmasına neden olan ve arzu edilmeyen bir durumdur. Pasiflik, bireyin 'işe yaramazlık' duygusunu ön plana çıkaran ve yaşlılıkta bireyi mutsuzluğa sürükleyen bir durumu ifade etmektedir. Aktiflik kuramının temel felsefi öğretisi, 'yasal yaşlılık' dönemi olarak bilinen emeklilik ile belirginleşen pasifliğin ortadan kaldırılması ve bireyin aktifliğini koruması tezidir. Emeklilik sonrası aktif çalışma yaşantısının sona ermesiyle birey, pasif bir döneme girer ve bu bireye mutsuzluk verir, düşüncesinden hareket eden aktivite kuramı, mutlu ve huzurlu bir yaşlılık döneminin ancak pasifliğin engellenmesi suretiyle gerçekleşeceğini ileri sürer (Tufan, 2016:147).

Aktivite kuramının temeli, başarılı insan olmanın şartının bireyin kendi uğraşlarında olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünce, yaşlılıkta yaşam alanının genişletilmesi, kendisi için uğraş alanlarının oluşturulması ve uğraş içindeki sürekliliğin sağlanması ile kişinin kendisine ihtiyaç duyulduğu hissini canlı tutacağı düşüncesi üzerine inşa edilmiştir (Tufan, 2016:148). Aktivite kuramı, bireylerin yaşlılık sürecinde aktif olduğu müddet,

yaşamış olduğu hayattan mutluluk duyacağı görüşüne dayanmaktadır. Bu kuram işlevselcilik ilkelerine dayanmaktadır. Kuram, bireyin yaşlanmayla beraber meydana gelen değışikliklere olumlu bir şekilde uyum sağlamasıyla yaşamsal hazzın yaşanacağını ifade etmektedir. Ayrıca kuram, yaşlılıkla birlikte kaybedilen rollerin yerlerine yenilerinin alınması suretiyle, toplumdaki etkileşimsel sürecin sağlanacağını ve sosyal katılımın, sosyal düzenin ve uyumun devam edeceğini öngörmektedir (Kalınkara, 2016:29).

Meslekten arınan yaşlının yerine, genç yerleştirilmektedir. Emeklilik ile yaşlı; emek ortaya koyan değil, emek isteyen konuma geçmiştir. Toplumsal gelişim için katkı sağlamayan, tüketici konumda olan yaşlı toplum tarafından baskılanmaktadır. Yaşlının emeklilik süreci ile başlayan bu durum karşısında yaşadığı psikososyal durumdan zarar görmemesi ve bu baskı altında ezilmemesi, aktivite kuramına göre, yine bireyin kendi elindedir. Aktivite kuramına göre yaşlı birey, karşılaştığı bu olumsuzluklara karşı bütün gücü ile direnmeli ve emeklilikle başlayan rol kayıplarının yerine yeni roller edinmelidir (Tufan, 2016, 148). Yaşamın önemli bir bölümünü geride bırakan birey, yaşlılık sürecinde geçmiş yaşantısından kazandığı tecrübelerle belirlediği rolleri ve onun sorumluluklarını devam ettirebilir. Bunu gerçekleştirmek yaşlı bireyin kendi elindedir. Eylemlerini yerine getirebilecek koşulları sağlayabilmesi ve bunları yönetebilmesi halinde yaşlı birey, toplumsal yaşamın içinde varlığını devam ettirebilir (Şentürk, 2018:125). “Yaşlı anne ve babaların halen ev işlerinde ve dışarıya yönelik işlerde ‘sorumluluk’ üstlenme eğilimleri, onların ‘takdir ve saygı görme’ ihtiyaçlarındaki artış ile doğrudan ilişkilidir” (Baran, 2005:41).

Yaşlılığın emeklilikle başlayan resmi süreci, onu pasif konuma düşürürken, yaşlının dinlenmesi için ayrılan bu süreç içerisinde harcadığı zaman toplum tarafından onun değersiz olarak görülmesine neden olmaktadır. Aktivite kuramı, toplum tarafından oluşan bu değer yargısının ortadan kaldırılması, toplum karşısında statüsünün artması ve dolayısıyla yaşlının yaşadığı psikososyal gerilimin azaltılması için, yaşlının başarı sağlayacağı yeni roller ile aktif nüfusun bir parçası olabileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla aktifliğin gerçekleşmesi için önemli özne, yaşlının kendisidir. Yaşlının aktifliğinin devamı, kendisi için oluşturacağı sosyal alan içerisinde ona sosyal hareket kabiliyeti kazandıracak sermayesidir. Bu bağlamda yaşlının, yaşlılıkta yeni roller edinerek aktif olabilmesi, oluşturacağı sosyal alana göre gerçekleşmektedir. Bu alanda sağlayacağı başarıyı, onun sahip olduğu sermaye türüne uygun kaynağı kullanmakla elde edebilmektedir. Eğitim, yaşlının emeklilik sonrası yeni

sosyal alanlar oluşturabilmesi açısından önemli katkılar sunmaktadır. Eğitim bireye yeni ortama ve meydana gelen değişikliklere uyum sağlamayı kolaylaştıran bir bakış açısı ve probleme çözüm odaklı yaklaşmayı sağlar. Eğitim, yaşlılıkla değişen iktisadi, sosyal ve kültürel yapıya uyum ve bu uyum sürecinin ortaya çıkardığı değişimin neden olduğu problemlerin çözümü konusunda yaşlının donanımını arttırmaktadır. Bu bağlamda en önemli sermaye türlerinden biri olan okul yoluyla kazanılan kültürel sermaye, yaşlılıkta bireyin aktif rol kazanabileceği önemli deneyimler sunmaktadır. Kültürel sermaye düzeyi yüksek yaşlı birey, yaşlılığın neden olduğu fiziksel ve ruhsal gerilemenin yavaşlatılması ve bu durumun sosyal hayatını olumsuz etkilememesi için bilgi birikimine sahipken, aynı zamanda kendisine yeni sosyal alanlar oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Yani yeni sosyal alanlarda yeni rolleri gerçekleştirebilecek kaynağa sahiptir. Sonuç olarak, aktivite kuramının çıkış noktası olan yaşlının yeni bir sosyal alanda, yeni roller edinebilmesinin en etkin yollarından biri, kültürel sermayenin kaynak olarak kullanımı ile yeniden şekillendirebileceği bir habitustur.

2.1.3.4. Süreklilik Kuramı

Hoyman ve Kiyak (1988'den aktaran, Kalıncara, 2016:37), R.C. Atchley tarafından geliştirilen bu kuramın, yaşlılık süreci ile devam eden bazı rollerin bırakılması, bazılarının ise devam ettirilmesi anlayışına dayanmakta olduğunu ifade etmektedir. Kuramın genelinde, sosyal çevreye uyumun ana ögesi olarak, yaşlılıkla bırakılmak zorunda kalınan rollerin yerine yenilerinin geliştirilmesi anlayışı hâkimdir. Yaşam doyumunun sağlanması ancak başarılı şekilde gerçekleştirilebilecek olan yaşlanmayla mümkündür. Kişilik yapısı olarak sessiz, içe kapanık asosyal insanların yaşlılık dönemlerinde aktif bir yaşlanma yaşamaları beklenemez. Aynı şekilde girişken, sosyal ve katılımcı insanların da yaşlılıkta pasif kalmaları beklenemez. Bu bakış açısına göre gençlikteki kişilik özellikleri bireyin yaşlılık döneminde de bulunmaktadır. Fakat yaşlılıkla birlikte birtakım kişilik özellikleri daha belirgin ve dikkat çekici bir hal almaktadır. Bireyin büyümesiyle birlikte “olgun ve bütünleşmiş bir kişilik özelliği” geliştirilirse başarılı bir şekilde yaşlanma gerçekleşebilir. Süreklilik kuramının temel felsefi öğretisi, bu düşünceye dayanmaktadır. Yaşam doyumu insanoğlunun son dönemi olan yaşlılıkta yakalanan başarı ile gerçekleşmektedir. Bunun için başarı sadece toplum içerisinde var olan normlara uyum gücüyle değil, bireyin potansiyeliyle şekillendirdiği standartlardaki gelişim ile yakalanabilir.

Sürekli­lik kuramı, evrimci ve dinamik süreç olarak değişmenin kaçınılmaz ve gerekli olduğunu savunduğu bir yaşıllık tasavvuru kurmaktadır. Sürekliliğin sağlanabilmesi için sosyal çevreye sahip olma zorunluluğu bulunmaktadır. Geçmişteki yaşıllar sosyal yaşam içerisindeki aktivitelerini sürdürme eğiliminde değillerdi. Psikolojik, sosyal ve fiziksel etkenler aktifliğin sürdürülmesine engel teşkil edecek birtakım zorluklar çıkarmaktaydı. Fakat günümüzde yaşılların fiziksel ve ruhsal sağlığını koruyan ve geliştiren unsurlar, aktifliğin sağlanması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Sürekli­lik kuramı, yaşılların başarılı ve yaşam kalitesi yüksek bir yaşıllık için en önemli çözümün, “aktif bir yaşamın sağlanması” düşüncesine dayanmaktadır. Kuramın temeli, uyum sağlamaktır. Bu da yaşıllıkla birlikte bazı rollerin bırakılması ve bazı başarılı rollerin devam ettirilmesi ya da yeni rollerin benimsenmesiyle gerçekleşmektedir (Canatan, 2008:53).

Bu kuram, yaşıllıkta yaşam memnuniyetinin sağlanabilmesi için var olan edinimlerin nasıl şekillendirilmesi gerektiği ile ilgili bilgileri sunmaktadır. Kuram, yaşlanma ile bireyin kazanımlarını daha etkin bir şekilde kullanmasının sevindirici, aşırı derece üzücü veya ağır yüklerden kendini soyutlamak için stratejiler geliştirilmesi ve yeterliliğin korunması temeline dayanmaktadır. Bu bağlamda bu kuramın temelini, bireysel çözüm odaklı yaklaşım ve davranışsal açıdan geliştirilebilecek stratejiler oluşturmaktadır. Yaşlanma sürecine kadar elde edilen marifet ve kabiliyetler, kişinin kimliğinin ve özgüveninin korunmasında önemli bir referanstır. Mesleki deneyimlerle elde edilen beceriler ve davranış özellikleri yaşıllık döneminde bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu kurama göre, bireyin mesleki yaşamında ve gençlik yıllarında, başkaları ile ilişkilerinde bağımlılık söz konusuysa, o kişinin yaşıllıkta toplumdaki geri çekilme eğilimi artmaktadır. Dolayısıyla mesleki ve sosyal yaşamında bağımsız olanın, yaşıllık döneminde daha aktif bir yaşlanma gerçekleştirmesi muhtemel görülmektedir (Tufan, 2016:144). Bu nedenle yaşıllık öncesi bireylerin özellikle mesleki yaşamı devam ederken, yaşıllığın gelecek olduğu bilinciyle, yaşıllığa hazırlık amaçlı yaşam biçimi geliştirmeleri, yaşıllığı başarılı ve memnun geçirmelerine olanak sağlayacaktır. Yaşıllık bir ömrün tamamının sonuç bölümünü özetleyen bir dönemdir. Bu nedenle yaşıllık öncesi dönemde elde edilen birikim ve yaşam şekli, yaşıllık dönemi için önemlidir. Bu yönüyle başarının yaşıllık öncesi yaşamda yakalanmaya çalışılması, mutlu bir yaşıllık süreci için gerekli bir ölçüt olarak görülmektedir (Ceylan, 2015b: 48).

Sürekli­lik kuramına göre, yaşıllıkta başarı, mutluluk, refah ve dolayısıyla yaşam kalitesini artıracak imkânları elde etmek onun geçmişi ile ilintilidir. Yaşlanma sürecine

kadar geçen zaman diliminde elde edilen tüm yetenekler, bireyin bağımsız olmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla yaşlılık öncesi elde edilen sermaye, yaşlılıkta aktifliğin sürekliliği için önemli bir kaynaktır. Sermaye bireyin yaşamı boyunca, gereksinim hissedilen yerde, ihtiyacın doyurulması için kaynağın kullanımını sağlayan tüm birikimlerini ifade etmektedir. Bu da yaşlanmaya kadar geçen sürenin, başarılı yaşlanma için hazırlık aşaması oluşturduğunu göstermektedir. Önemli bir kısmı okul yoluyla elde edilen kültürel sermaye, yaşlının başarılı roller kazanmasında ya da başarılı rollerini devam ettirebilmesinde önemli avantaj sağlamaktadır. Okul yoluyla kazanılan kültürel sermaye ve onun kazandırdığı sembolik sermaye (diploma), günümüzde meslek seçimini belirleyen önemli bir ölçüttür. Okul ve iş hayatında kazanılan davranış biçimleri, kişinin yaşlanmasıyla oluşturduğu sosyal alan içerisinde kendisine önemli deneyimler sunmaktadır. Yaşamı boyunca kültürel sermaye düzeyi ile ilintili olarak bağımsız bir hayat sergileyen birey, yaşlılıkta da bağımsız olmakta, başarılı rollerini devam ettirmede ve yeni roller edinmede, kültürel sermaye düzeyi düşük bireylere göre, daha çok başarı sağlayabilmektedir. Sonuç olarak kültürel sermaye, yaşlılıkta süreklilik kuramının çıkış noktası olan, yaşlılıkta başarılı olunabilecek rollerin devamını sağlayarak başarılı yaşlanmaya katkı sağlamaktadır.

2.1.4. Sosyalleşme ve Yaşlılık

Sosyalleşme, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevresi ile etkileşim sürecini ifade eder. Sosyalleşme toplumsal eylem örüntülerinin birey tarafından içselleştirilmesi ile sonuçlanan bir süreçtir. Sosyalleşmenin gerçekleşmesi ile birey toplumun bir üyesi haline gelir fakat birey özelliği kaybolmaz (Fichter, 2001:22).

İnsanların içinde bulunduğu toplumsal yaşamla bütünleşmesi olarak tanımlanan sosyalleşme kavramı belirli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen uyum sürecini içermektedir. Bu uyum süreci ise bireyin doğumu ile başlayarak, zekâ özelliklerinin kullanılması, sosyal becerilerini geliştirmesi ve edimlerin içselleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyalleşme bir süreç olarak devam eder ve bu süreçler yaşam boyu yeni öğrenmeler ile pekişir. Birey sosyalleşmeyi bir araç olarak toplumun bir parçası olmak amacıyla toplumla entegrasyon sağlamak için kullanır. Bebeklik dönemiyle başlayan bu süreç, bireyin gerçekleştirdiği öğrenmeler ile sosyal hayatın bir ögesi durumuna gelmesini sağlar. Çocukluk döneminde ebeveynlerden rol model alma yoluyla gerçekleşen bu süreç, uyarı ve tekrarlarla pekiştirilir. Kodlama yoluyla gerçekleşen bu öğrenmeler bireyin kolay

unutulmayacak nitelikteki davranışlarına dönüşür. Aynı zamanda topluma ait değer ve normları benimseyen bireyin, bağımsız gerçekleşen davranış kazanımları, daha önceki öğrenmeleriyle toplum içindeki bireyi oluşturur. Dolayısıyla sosyalleşme süreci bireyin yaşamı boyunca devam edegelen bir süreçtir. Kültürel sermaye ve habitus kavramlarıyla Pierre Bourdieu, bireyin sosyalleşme süreciyle toplumsal yapı içerisinde nasıl bir kimlik ve kişilik kazandırdığını ele almaktadır (Baran, 2008: 88). Yaşlılıkta bu sürecin birey üzerindeki etkilerinin son derece önemli olduğu bilinmektedir. Hem yaşlanma sürecinde hem de yaşlılık sürecinde sosyalleşme bireyin sosyal varlık olarak hayatını idame ettirmesi açısından önemli bir süreçtir. Dolayısıyla yaşlılık, yaşamdan geri çekilme ve sosyal hayattan uzaklaşma dönemi olarak görülmesi yaşlının toplum içindeki kimliğine zarar vermekte ve statüsünü düşürmektedir. Her varlığın belirli bir işlevi vardır. Bu işlev onun var olmasına neden olan amacını ifade etmektedir. İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. İşlevsel özelliklerinden biri olan sosyal yönü, yaşlılık ve emeklilik ile birlikte toplumdan geri çekilmesi, var olmasının temel amacını ortadan kaldırmaktadır. Yaşlılıkla düşen yaşam kalitesinin korunması, bireyin sosyal varlık olan özelliği ile mümkündür. Bu bakımdan bireyin sosyal özelliği ile ön plana çıkması yaşlılıkta daha çok önem arz etmektedir. Bunu sağlayacak önemli araçlardan biri eğitim ve onun aracılığıyla elde edilen kültürel sermayedir. Bu bakımdan, yaşamı boyunca kültürel birikim sağlayan bir sermaye türü olarak, bireyin eğitim aldığı sürece ve mesleki yaşantısına bir davranış şekli kazandırmaktadır. Bu kazanılan davranış şekli, yaşlılıkta aktif yaşlanmaya ve dolayısıyla yaşam kalitesi seviyesine etki etmektedir.

2.1.5. Sosyal Statü- Rol İlişkileri ve Yaşlılık

2.1.5.1. Sosyal Statü ve Rol

Toplum içerisinde yaşayan her birey bir grupta sosyal anlamda işgal ettiği bir yere sahiptir. Toplum rastgele insan birlikteliklerinden oluşan bir bütün değildir. Rastlantısal, üstünkörü bir tertip değildir. Kendisini bir bütün olarak oluşturan parçaların belirli bir nizam çerçevesinde oluşturduğu sistemli bir bileşimdir. Bu parçaların anlamlı bir ilişki ile birbirlerinden ayrı özellikleri ile var olan bağı, (bir inşaat iskelesi gibi) toplumsal yapı olarak değerlendirilmektedir. Bireyin sosyal bir konum olarak sosyal yapı içerisinde işgal ettiği konumu ise statüsünü oluşturmaktadır. Statü kavramı salt bir prestijli konum anlamına gelmediği gibi; bireyin kendisi ile ilgili subjektif düşüncelerini de yansıtmaz. Sosyal statü ile

ilgili bireyin subjektif yönü toplumsal bakış açısını yansıtmayabilir. Bu nedenle sosyal statü, kişiye atfedilen ya da kişinin kazandığı özelliklerin, toplum içinde çevresindekilerin ona nesnel olarak uygun gördükleri konum, mevki veya pozisyonudur (Fichter, 2001:30).

Rol kavramı, sosyal konum olarak tanımlanan statü kavramıyla ilişkili olarak onun dinamik ve tamamlayıcı yönünü oluşturur. Rol, onunla ilişkili olan statünün eylemsel içeriklerini ifade eder. Rolü kişilik özellikleri, zaman ve sosyal koşullar şekillendirmektedir. Bir rolün nasıl yerine getirileceğini belirlemede yaş faktörü önemli bir özelliktir. Bu bağlamda yaş sınırlarının çerçvelendirdiği belirli roller söz konudur. Toplumun beklentileri ile şekillenen bu roller belirli yaşa uygun davranışları oluşturmaktadır (İçli, 2016:43).

Statü ve roller insanların toplum içerisindeki sosyal ilişkilerini gerçekleştirdikleri birer araçtır. Yaşlanmış bireylerin yaşlarının ilerlemesi ile birlikte bu statü ve rollerinde kayıp yaşanır. Bu kayıplar yaşlı bireyin sosyal ilişkilerinde gerilemelere neden olmaktadır. Gerileme ile beraber bireysel kapasiteleri, benlikleri, kendi nitelik ve kapasitelerini algılamaları ve kimlik edinmeleri konusunda artık kendini “işe yaramaz” olarak algılamaya başlayabilir. Bireysel algı ile başlayan bu durum toplumun da yaşlılar üzerinde oluşturduğu olumsuz yargıların etkisiyle kalıpların doğmasına neden olmakta ve yaşlı birey, toplum tarafından bu yönde gelen olumsuz mesajların etkisiyle kendisini toplumdaki izole edebilmektedir. Bu durumu değiştirebilecek en önemli etkenlerden biri başarılı yaşlanabilme sürecini yakalayabilme becerisidir. Kendi yaşamında aktif olmayı başarabilmiş, farklı etkinlik ve toplumsal yaşam içerisinde bulunabilen, bu katılımların etkisi ile birçok toplumsal rolü kendinde barındırabilmiş ve kendi kişiliğinde toplayabilmiş kişiler kendi kapasitelerinin, yapabileceklerinin farkındadırlar ve toplumsal çevreden kendisini izole etmeden, yaşlandıkları yaşama daha faal bağlanabilirler (Kalaycıoğlu vd., 2003:49-59).

2.1.5.2. Statü-Rol İlişkisi Çerçevesinde Yaşlılık

Geleneksel toplumlarda aile bağlarının güçlü olduğu bilinmektedir. Sosyal etkinliklerin temelinde aile vardır ve bu durum nedeni ile ailesel toplum olarak da adlandırılmaktadır. Ataerkil özelliği olan bu toplumlarda yaşlılara yakın ilgi ve saygı gösterilir (Fichter, 2001:80). Dolayısıyla yaşlının aile ve toplumdaki yeri onun yaşadığı dönem ve dışsal faktörleri ile ilişkilendirilmelidir. Geleneksel toplumlarda aileyle birlikte hayatını idame ettiren yaşlı birçok ihtiyacını geleneksel olan yapı içerisinde karşılayabilmektedir. Bu toplumlarda yaşlılık otorite aracı olarak prestijli bir konumdadır.

Fakat endüstrileşmenin etkisi ile gerçekleşen ekonomik ve toplumsal değişimler kentleşme hızını etkileyerek, yaşlı bireyin biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini karşılayan aile kurumunun bazı işlevini kaybetmesine ve yaşlının geleneksel yapıdaki saygınlığının ona kazandırdığı statü gücünü kaybetmesine neden olmuştur. Endüstrileşme ve doğal sonucu olan kentleşme yaşlı bireyin ebeveyn gücünün zayıflamasına ve yaşamında zorluklara neden olmuştur. Geleneksellikten modernliğe geçişte, aile bağlarındaki zayıflama yaşlı bireyin yalnızlaşmasına neden olurken yaşlılık sorunlarını arttırmıştır (İçli, 2016:45). Haneler ve aile yapılarındaki değişim geçmişe göre günümüzde daha fazla ivme kazanmıştır. Günümüzde çocuklar aileleriyle beraber kent merkezlerinde ya da aynı evde yaşamayı daha az tercih etmektedirler. Nesiller arasında mekânsal olarak mesafelerin daha çok arttığı görülmektedir. Bununla beraber çocuksuz ve tek kişilik hanelerin sayısında önemli ölçüde artış görülmektedir. Dolayısıyla ters orantılı bir şekilde, yaşlının bağımlılığı arttıkça akrabaların bakım işlerini üstlenme sıklığı giderek azalmaktadır (Heinze, 2017: 319).

Sorunların yaşanmasının önemli nedenlerinden biri de sosyal statü ve roller de yaşanan kayıplardır. Saygınlık ve güç yitirilmesinde çalışma yaşamının sona ermesi önemli bir yer tutmaktadır. Emeklilik ile beraber bazı rollerin kaybolmasına bağlı olumsuz algı ve tutumlar gelişmektedir. Biyolojik gerçekleşen gerileme psikolojiye de yansımakta ve bunun yanı sıra, sosyal yaşlanma ortaya çıkmaktadır. Bunlara maruz kalan yaşlı bireyin toplumsal alanda gücü ve becerileri giderek azalırken, bu bağlamda rol ve statüleri farklılaşır. Yetenek, beceri ve deneyime bağlı elde edilen özelliklerin yitirmeye başlaması sosyal yaşamda uyum sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (İçli, 2016:45-46).

2.1.5.2.1. Yaşlılıkta Kazanılan ve Kaybedilen Roller

Toplumsal yaşlanma kavramı, insan ömrünün uzadığı anlamına gelmektedir. Demografik olarak gerçekleşen bu yaşlanma ile çocukların ebeveynleriyle birlikte oldukları yıl ortalamaları artarken, aile kökenli stres kaynakları da arttırmaktadır. Diğer taraftan yaşlanmayla gerçekleşen biyolojik gerileme (sağlık açısından yaşanan gerileme) yaşlının gereksinimlerini daha fazla belirginleştirmektedir (Baran vd., 2005:42).

Ebeveyn çocuk ilişkilerinde yaş sınırı önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveynler ile çocukları arasındaki yaş farkı önemli iken, çocukların genç ya da orta yaşlı olmaları ebeveynleri ile olan ilişkilerini etkilemektedir. Çocukların, meslek ve kendi kurmuş

oldukları ailesine karşı olan sorumlulukları ile ebeveynlerle ilgili üstlendikleri sorumlulukları arasında gerilim gerçekleşmektedir. Yaşlılığa bağlı birtakım gereksinimlerin karşılanmaması ve bu doğrultuda yaşının çocuklarından beklentilerinin artması, iletişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yaşlı ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimi etkileyen bir diğer konu cinsiyet faktörüdür. Yetişkin erkek çocuklara göre yetişkin kız çocuklarının ebeveyn sorumluluğu konusunda daha etkili etkileşim sürdürdükleri görülmektedir. (İçli, 2008:36).

Yaşlılıkta üç önemli sosyal kayıp yaşanmaktadır. Bu kayıplar dulluk, emeklilik ve sosyal katılımın zayıflamasıdır (Blau, 1973:71). Mesleki olarak edinilen kimlik bireylere statü kazandırarak toplumla sosyal etkileşimlerini sağlamaktadır. Yaşlılıkla beraber yitirilen rol kayıplarından biri olan emeklilik, mesleki kimliğin bireye kazandırdığı sosyal mevkiinin gerekliliklerinin bitmesine ve dolayısıyla bu alandaki sosyalleşmenin sonlandığı anlamına gelmektedir.

Yapılan araştırmalarda da emeklilik ile sosyal çevrenin daraldığı, meslektaşlarıyla etkileşimin azaldığı belirtilmektedir. (Kalaycıoğlu ve ark., 2003:51). Burgess (1960'dan akt. İçli, 2016:51) emekliliği, "bireyi rolsüz bir rolü oynamaya zorlaması nedeniyle rolsüzlük rolünün oynandığı bir yaşam dönemi olarak" değerlendirilmektedir. Emeklilik ile beraber yıllarca kazanılmış iş hayatı alışkanlıklarının bırakılması aynı zamanda değişen statü ve ilişki sistemindeki farklılaşmalar, yaşlılık sorunlarında bahsedilen sosyal yönden yaşanabilecek olumsuzlukları ortaya çıkarmaktadır.

Yaşlıların yukarıda bahsedilen sosyal yönden yaşamış oldukları kayıpların azalmasında arkadaş, akran grupları önemli bir faktördür. Arkadaşlık ilişkisi yaşının yalnız olmadığı bilincini, benzer sorunların paylaşılarak yaşının güç bulmasıyla kendisini iyi hissetmesini ve psikolojik olarak daha rahat olmasını sağlamaktadır. Aynı şekilde arkadaş ve akranın kaybı ölüm korkusuna ve yaşının kendini kötü hissetmesine neden olabilmektedir (Baran vd., 2005:264).

Yapılan birçok araştırma cinsiyet, yaş ve eğitimin kişinin sosyal çevresini inşa ederken kurduğu ilişki ağını ve niteliklerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Aile yerine arkadaşların yoğun olduğu bir sosyal ilişki ağı içerisinde yer alan yaşlılar incelendiğinde bu kişilerin eğitim seviyesi yüksek olan kişiler olduğu görülmektedir. Evde ailesi ile olmak yerine bu kişilerin genel olarak görüştükları yerler sosyo-ekonomik seviyelerine bağlı olarak alışveriş merkezleri, ibadet yerleri, kafe vs. yerler olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber

çalışmalarda yaşlıların genel olarak karşılaştıkları sorunların çözümlü için eş, komşu ve arkadaşlarının yardımına başvurdukları görölmektedir. Bu çalışmalar arkadaş ve akran grubunun yaşlı için var olan önemini ortaya koymaktadır (İçli, 2016:53).

2.1.6. Yaşlılığın Tarihsel Süreç İçindeki Seyri

Yaşlılık olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Yaşlılığın başlangıç olarak belirlendiği net bir sınır bulunmakla birlikte bu sınır toplumdaki topluma farklılaşmaktadır. Yapılan arkeolojik kazılarda neolitik çağ ve sonrası dönemlere ait elde edilen bulgular doğrultusunda insan iskeletlerinin 60 yaşından daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Tarih öncesi ve tarım öncesi iktisadi sistem avcılık ve toplayıcılık şeklinde gerçekleşmekteydi. Bu sistemde sürekli yer değiştirmek zorunluluğu, gıda elde etmek ve beslenebilme sıkıntısı, doğanın koşullarına uyum sağlama zorunluluğu gibi etkenler nedeniyle ortalama ömür süresi düşüktü. Elde edilen bulgularla neolitik dönemde ortalama insan ömrünün süresinin 20 ile 30 yıl olabileceği tahmini üzerinde yoğunlaşmaktadır (Canatan, 2008:33-34). Tufan (2016:96), Antik Çağdan kalma eserleri araştıran Tews'in (1971), 2000-2500 yıl önce yaşayan insanların yaşadığı yaşlılık dönemini altın çağ olarak tanımladığını vurgulamaktadır. Yaşlı bireylerin deneyimlerini ve hayat tecrübelerini çevresine yansıttıklarını ve onlara saygı duyulduğunu ifade etmektedir.

Antik dönemlerde yaşlıya karşı gösterilen bu saygının temeli, tarih öncesi dönemlerdeki yaş ortalamalarının düşük olması ve ortalamanın üzerinde ömür yaşayanlara karşı, geçirdikleri bu uzun ömrün onların bilgelik ve deneyimlerinden kaynaklandığı düşüncesiyle gösterilen bir teveccüh olarak yorumlanabilir.

Mckee ve Barber (2001'den aktaran Canatan, 2008:37), Antik Yunan'da Platon, Aristoteles Cicero ve Galen gibi birçok filozof ve doktorun yaşadıkları çağda yaşlılığın nasıl anlamlandırılması gerektiğini, yaşlının toplumdaki yerini ve yaşlılıkla beraber gerçekleşen olumsuz gidişatin sağlıklı bir şekilde nasıl yaşanacağını açıklamışlardır. Hipokrat özellikle yaşlı hastalarına yaşadığı ortamdan, duygularına ve alışkanlıklarına varıncaya kadar bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Günümüzdeki gerontolojik bakış açısında olduğu gibi yaşlıya çok disiplinli bir şekilde yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Hipokrat yaşlılarla ilgili yapmış olduğu açıklamalarda, yaşlı hastaların önerilen tedavi yöntemlerine ve perhizine uyduğunu, yetişkinlerin bu sağaltımlara uyum zorluğu yaşadığını, geleşim evresinde gençlerin çok az uyduklarını, çocukların ise tedavileri ve perhize uymadıklarını

söylemektedir. Hipokrat'ın izinden giden yazarlar insan gelişimini dört evreye ayırır. "Aristoteles üç evreyi gençlik, dördüncü evreyi ise yaşamın en güzel evresi olan yaşlılık dönemi olarak belirlemiştir". "Platon, *Yasalar* adlı eserinde yaşlıların iyi muameleyi hak ettiklerini vurgulamaktadır. Yine Platon *Devlet* adlı eserinde *gerontokrasi* kavramını tanıtmaktadır. Platon gerontokrasiyi, toplum idaresinin yaşlıların elinde bulunması anlamında kullanmıştır". Bu açıklamalar, antik dönemlerde yaşlının toplumdaki konumu ve önemini açıklarken, dönemin şartlarına göre yaşlının toplum için var olan faydalarına işlevsel bir şekilde yaklaşıldığı görülmektedir.

Yaşlı ve yaşlılığın toplumsal düzeyde oluşturduğu algının toplumdan topluma değiştiğini dolayısı ile kültürden kültüre farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Toplumların ilkelden gelişmişe doğru geçen evrilme sürecinde, yaşlılık algısının toplumların da içinde buldukları özelliklere göre farklılaştığı görülmektedir. İlkel toplumlarda fiziksel, cinsel ve maddi gücün yitimi olarak değerlendirilen yaşlılığın statüsü düşük bir konumdayken, tarım toplumlarında toprak sahibi ve deneyimleri nedeniyle önemli bir konumda bulunmaktaydı. Sanayileşmenin etkisine bağlı gelişen modernleşmeyle sağlık, beslenme ve barınma koşullarındaki iyileşmeler, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, eğitim olanaklarının iyileşmesi ve okuryazar oranının artması, eğitimin yaygınlaşması gibi birçok etkene bağlı, ortalama ömür beklentisinin geçmiş dönemlere göre oldukça uzadığı görülmektedir. Modern sanayi, toplumlarında bir yandan uzayan yaşam süresi ile toplum yaşlanırken, diğer yandan üretim ve toplumsal örgütlenme sistemi de değişmeye başlamıştır. Sanayileşmenin ihtiyaç duyduğu ağır iş gücü nedeniyle modernleşmenin ilk aşamasında yaşlı kitlenin, ihtiyaç olarak hissedilen emeği karşılayacak kitle olmaması nedeniyle, sadece tüketici konumda değerlendirilmiş ve statü açısından önem kaybetmeye başlamıştır. Buna rağmen, modernleşmenin ileri aşaması olan günümüzde, 'yaşlılıkla kaybedilen özellikler' benzer olmakla birlikte bu kayıpların, statü göstergesi olarak değerlendirilmemesi, yeni yaşam olanaklarının ve yeni standartların oluşturulması yaşlılığı yaşanabilir bir dönem haline dönüştürmektedir (Tuna ve Tenlik, 2017:9-11).

Tarım toplumu, genellikle insan enerjisini yoğun kullanan üretimin aile içinde yapıldığı, ailenin geleneksel geniş aile olduğu, toplum üyelerinin birbirine benzediği, uzmanlaşmanın az olduğu, hiyerarşik düzenin var olduğu toplumdur. Bu toplumda yaşlının konumu, mülkiyeti elinde bulundurmasından ve deneyimlerinden dolayı saygın bir konumda bulunmaktaydı. Endüstri ile çeşitlenen iş kollarının şehir merkezlerinin cazibesini arttırırken,

kas gücüne dayalı iş gücünün önemi artmış, tecrübeden daha ziyade bilimsel bilgiyi elinde bulundurmanın güç sayıldığı farklı bir toplumsal sistem gelişmiştir. Üretimle beraber üretilen ürünün ya da hizmetin pazarlanmasının artan değeri bilginin önemini ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla yaşlıya ve onun tecrübesine olan önemde azalma meydana gelmiş, yaşlı toplumsal sistemin değişmesiyle sahip olduğu iktidarı yitirmiştir (Canatan, 2008:40). 19. yüzyılın sonlarında yaşlanmanın insan üzerinde oluşturduğu etkiler birer hastalık olarak görülmüyordu fakat yaşlılık sakatlıkla eş anlamlı tutuluyordu. Sonraları yaşlılık sorunlarının sosyal içerik kazanması ile birlikte ayrı bir fenomen olduğu bilinci toplumsal olarak kabul gördü. Yaşlanmayla beraber sosyal hakların kaybedilmesinin engellenmesi için yürürlüğe giren emeklilikle birlikte yaşlılık, takvimsel olarak belirlenen kronolojik bir yaşam dönemi haline geldi (Tufan, 2016:100).

19. yüzyıldan önce tıpta bilimsellikten uzak yaklaşımlar ve ilkel yöntemler dikkati çekmektedir. Örneğin, 16. yüzyıl İngiltere'sinde cerrah ile berber arasında işbirliği yapılmaktaydı. Fakat 19. yüzyıldan sonraki gelişmeler bugünkü uzun yaşamın sebeplerini doğurmuştur. Bu dönemde hastalıklarının nedeninin organlara bağlı gelişmediği, organları meydana getiren dokulardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu tespit ile tedavilerin daha sağlıklı sonuçlar verdiği yeni sağıltımlar keşfedilmiştir. Ayrıca 20. yüzyılın ilk çeyreğinde antibiyotiğin keşfi ortalama insan ömrünü 10 yıl uzatmıştır. Fakat ömrün uzaması, endüstri toplumlarında yaşlının statüsünü yükseltmemiş, aksine iş gücü potansiyeli nedeniyle dışlanmasına neden olmuştur (Tufan, 2016:199-122). Sanayi öncesi toplumlarda geleneksel yaklaşım yaşlıyı bilginin merkezinde konumlandırarak bir değer atfetmiştir. Geleneksel bilgiye olan ihtiyacın modernleşmeyle beraber ortadan kalkmaya başlaması, değerli olma özelliğinin ortadan kalkmasına hatta değersizleşmesine neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda yaşlılıkla beraber yaşanan psikolojik ve fiziksel gerileme yaşlının statüsünde önemli değişikliklere neden olmazken, modern toplumlarda bu gelişmeler ciddi statü kayıplarına neden olmuştur (Ceylan, 2015a:26).

Bununla beraber içinde bulunduğumuz dönemin kültürel yapısı, yaşlılığa biyolojik, toplumsal ve siyasi bir içerik kazandırmıştır (Kalınkara, 2016:67). Mesleki yelpazenin çeşitlenmesi ve fiziki gücü gerektirmeyen üretim ve hizmet alanlarının açılması, yaşlı istihdam alanlarını oluşturmaktadır. Yaşlı kitlenin tüketici konumda görülmesine neden olan fiziki iş gücü yetersizliği, yaşlı istihdamının sağlanmasıyla olumsuz bu ön yargıları ortadan kaldıracaktır. Bu açıdan yaşlının emeğini sergileyebileceği, faaliyetlerini yürütebileceği ve

kendini ifade edebileceği alanların varlığı yaygınlaştıkça, değişen demografik yapıya uyum artacaktır. Toplumların hızlı bir şekilde yaşlanması nedeniyle yaşlı kitlenin demografik yapıdaki oranının yükselmesi, var olan bu potansiyelin toplum için faydalı bir şekilde kullanılması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan toplumlar için önemli bir sorun olan nüfusun hızla yaşlanması ve yaşlanmanın oluşturacağı riskler hem istihdam alanında değerlendirmelere hem de aktif bir yaşlanmayı sağlayacak gelişmelere kapı aralamaktadır.

2.1.7. Değişen Demografik Yapının Sosyolojik İzahı

Yaşlılık olgusu ile ilgili olarak dünyadaki tarihsel arka plana bakıldığında, Homo Habilis olarak bilinen ilk insanın günümüzden 2 milyon 500 bin yıl önce Afrika kıtasında yaşadığı ve ortalama yaşam süresinin yaklaşık 20 yıl olduğu yapılan antropolojik çalışmalar ile tespit edildiği görülmektedir. Homo Sapiens'ler günümüz modern insanların (Homo Sapiens Sapiens) atasıdır ve günümüzden yaklaşık 40 bin yıl önce yaşamışlardır. Homo Sapienslerin örgütlü bir sistem kurarak daha dengeli bir beslenme sistemi geliştirdikleri ve yaşam sürelerinin uzadığı yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır. Tarih öncesi dönemden günümüz modern toplumlarına gelinceye kadar geçen süreç içerisinde; yerleşik hayata geçilmesi, doğa olaylarının olumsuz etkilerinden korunabilecek yapıların inşası, toprağın ıslahı ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi gelişmeler fiziksel olarak insanların vücut bütünlüklerini korumaları ve beslenme alışkanlıklarını düzenlenmesini olanaklı kılarak ortalama ömür beklentisinin uzamasını sağlamıştır (Akın, 2003:6). Endüstri devrimiyle birlikte toplumsal yapıda çok ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Sağlık ve eğitim alanındaki yeniliklerin sosyal hayatta sunduğu konfor bir taraftan ölümcül hastalıkların azalmasına neden olurken diğer taraftan bilgiye verilen önemin artmasıyla beraber bilinç seviyesi yükselmiştir. Buna benzer birçok yenilik, yaşam sürelerinin uzamasına neden olmuştur. Yaşam sürelerinin uzaması toplumun yaşlanması anlamına gelirken, toplumsal yapının önemli unsurlarından biri olan demografik yapıdaki değişimlere neden olmuştur (Şentürk, 2018:90).

Sanayileşme ve serbest piyasa ekonomisine paralel olarak, gelişmiş ileri kapitalist toplumlarda yaşlılık ve yaşlanma, toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Fry bu durumu “toplumların yaşlanması olgusu, endüstrileşmenin çocuğudur” etkileşimi ile açıklamaktadır (Yaylagül, 2017:169). Demografik olarak günümüzde dikkat çeken en

önemli odak nokta, nüfusun azalması ve yaşlanması konusudur. Gerçekleşen bu değişimin birbirinden bağımsız iki değişkenle şekillendiği görülmektedir. Bunlar, azalan doğum oranları ve ortalama yaşam süresinin beklentisinde yaşanan artış olarak değerlendirilmektedir (Sporket, 2017:492).

Toplumların kültürel, sosyo-ekonomik yapılarını, o toplumun insan özellikleri, göç olgusu, doğum-ölüm oranlarının farklılaşması, yaş istatistikleri, cinsiyet gibi özellikler (nüfusun yapısı-demografik etkenler) etkilemekte ve şekillendirmektedir. Demografik özellikler, bir toplumun mevcut durumunu ve ilerisi için gerçekleştirilecek planlarını direk olarak şekillendirdiği gibi, siyasal ve kamusal tüm işleyişlerde etkili olmaktadır. Dolayısıyla demografik olarak gerçekleşen yaşlanma süreci o toplum için iktisadi, sosyal ve kültürel sistemleri derinden etkilenmesine, sorunlarının tartışılmasına ve bilimsel olarak incelenmesine neden olmaktadır (Uyanık, 2017:69).

Endüstrileşmiş yaşlı toplumlarda yaşlı birey, işveren konumundaki tüketici eğilimiyle topluma fayda sağlar nitelikte görülmekte ve bu durumda ona atfedilen değeri yükselmektedir. Yaşlanmayla bireyin ihtiyaç duyduğu tüketim kalemleri artmakta, artan bu ihtiyaç onun, hizmet talep eden pozisyonunda bir müşteri konumunda görülmesine neden olmaktadır. Yaşlıların tüketim alışkanlıklarının belirlediği pazarın derinliği ve gücü toplumların yaşlanması ile yükselişe geçmektedir. Aynı zamanda demografik olan bu üstünlük, siyaset için önemli bir kitle oluşturmaktadır. Seçmen olarak nicel üstünlük yaşlıların toplumdaki önemini arttırmaktadır (Tufan, 2003:85).

Modern toplumlarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus yapısında ciddi bir değişim süreci yaşanmaktadır. 19. yüzyıl sonlarına kadar dünyada nüfus artış hızı yavaştı ve yaş grupları arasında büyük bir farklılık yoktu. Kısacası nüfus yapısı sabit, toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının nispeten az olduğu bir demografik yapı görüntüsü vermektedir. Ancak 20. yüzyılda teknik ve teknolojik gelişmeler ile yaşam sürelerinin uzaması, doğum oranlarının düşmesi nedeniyle genç nüfus oranının azalması, toplam nüfus içerisindeki yaşlı sayısını arttırmış ve toplumların yaşlanma süreci başlamıştır (Uyanık, 2017:78). Bu iki süreç doğum oranlarının düşmesi ve artan yaşam süresi, demografik değişimin temel iki nedenini oluşturmaktadır. Bunun sonucunda toplumlar yaşlanmakta ve küçülmektedir. Toplumların küçülmesine neden olan etkenin en çok etkilediği yaş grubu ise faal nüfus olarak bilinen (20-65) aktif çalışan nüfustur (Sporket, 2017:493).

İnsanların geçmiş dönemlere göre daha uzun bir ömür yaşamaları ve ömür beklentisinin uzamasının nedenlerinden biri de kaba ölüm oranlarının düşmesi olarak değerlendirilmektedir. Kaba ölüm oranı ile ifade edilmek istenen bin kişide gerçekleşen ölüm sayısıdır. Bir toplumda savaş, salgın hastalıklar, açlık ve yetersiz beslenme gibi olumsuz bir şekilde yaşamı tehdit eden durumlar söz konusu ise o toplumda ortalama yaşam ve doğuşta beklenen yaşam süresinin azaldığı görülmektedir (Tuna ve Tenlik, 2017:7-8).

“Bir canlının ölüme kadar geçirdiği yılların sayısının toplamı doğuşta beklenen yaşam süresi olarak” tanımlanmaktadır (Varışlı, 2017:28). Yani doğuşta beklenen yaşam süresi, yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda; yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır. 2010-2015 dönemine göre dünyada doğuşta beklenen yaşam süresi 69 yıldır. Doğuşta beklenen yaşam süresinin en yüksek olduğu ülkeler arasında Japonya (83,7 yıl), Avustralya (82,1 yıl), İtalya (82 yıl) ve İsveç (81,7 yıl) bulunmaktadır. Doğuşta beklenen yaşam süresinin en düşük olduğu ülkeler arasında ise Mozambik (51 yıl), Afganistan (49,3 yıl) ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (48,9 yıl) bulunmaktadır. Doğuşta beklenen yaşam süresi 74,6 yıl olan Türkiye, 186 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır. 2045-2050 dönemi tahminlerine göre dünyada doğuşta beklenen yaşam süresinin 76 yıl olması beklenmektedir. Bu dönemde, doğuşta beklenen yaşam süresinin en yüksek olacağı varsayılan ülkeler arasında Japonya (87,4 yıl), İsviçre ve Avustralya (86 yıl) gelmektedir. Bu dönemde doğuşta beklenen yaşam süresinin en düşük olacağı tahmin edilen ülkeler arasında ise Çad (63,2 yıl), Afganistan (62,8 yıl) ve Lesoto (58 yıl) yer almaktadır. Doğuşta beklenen yaşam süresi 78,5 yıl olarak tahmin edilen Türkiye'nin, 186 ülke arasında 99. sırada yer alması beklenmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (26.01.2020).

20. yüzyılda ortalama yaşam ömründeki artış, toplumun en büyük başarılarından biri olarak değerlendirilmektedir. 1900 doğumlu bebeklerin çoğu 50 yaşını doldurmamış olsa da şu an lider olan Japonya'da ortalama yaşam süresi 83 yılı aşmaktadır ve birçok ülkede bu oran en az 81 yıl olarak istatistiklere yansımaktadır. Dünyanın daha az gelişmiş bölgeleri de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşam ömrünün uzaması konusunda istikrarlı bir artış yaşamıştır, ancak tüm bölgeler bu gelişmeleri paylaşmamıştır. (Kayda değer bir oranda HIV/AIDS salgınının neden olduğu ölümler, Afrika'nın birçok yerinde ortalama yaşam süresi beklentisini düşürmektedir) En dramatik ve hızlı kazanımlar, doğumda yaşam

beğlentisinin 45 yıldan daha az arttığı Doğu Asya'da meydana geldiği görölmektedir. 1950'den bugüne yaşam ömrü 74 yıldan daha fazla olduğu tespit edilmiştir (WHO,2018:6).

Ölkemizde yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişiden oluşmaktaydı. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2014 yılında %8 iken, 2015 yılında %8,2'ye yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2015'te %43,8'ini erkek nüfus, %56,2 sini kadın nüfus oluşturmaktaydı. 2018 yılında bu rakamın 7 milyon 186 bin 204 kişiye ulaştığı görölmektedir. Yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı ise %8,8 olarak kaydedilmiştir <http://www.tuik.gov.tr> (26.01.2020). "Toplam nüfus içinde, belirli bir nüfus grubunun yaşları sıralandığında tam ortada kalan bireyin yaşı *ortanca yaş* olarak" tanımlanmaktadır (Varışlı, 2017:28).

Tablo 2.1. Ölkemizde Cinsiyete göre ortanca yaş, 1935-2080

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1935	21,2	19,1	23,4
1945	20,0	18,8	21,7
1955	20,4	19,6	21,3
1965	19,3	18,7	20,0
1975	19,5	19,2	19,8
1985	20,9	20,6	21,2
1990	22,2	21,9	22,6
2000	25,8	25,2	26,3
2010	29,2	28,7	29,8
2014	30,7	30,1	31,3
2018	32,0	31,4	32,7
2023	33,5	32,8	34,3
2030	35,6	34,8	36,4
2060	42,3	41,1	43,5
2080	45,0	43,8	46,3

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-1990, TÜİK, Nüfus Tahminleri, 2000, TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2018, TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2023-2080

Nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan ortanca yaş, 2014 yılında 30,7 iken, 2018 yılında 32 olarak istatistiklere yansımaktadır. Ortanca yaşın 2018 yılında erkeklerde 31,4, kadınlarda 32,7 olarak gerçekleştiği görölmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre, ortanca yaşın 2023 yılında 33,5, 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45 olacağı uzmanlar tarafından öngörülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (26.01.2020).

Demografik yaşlanma, bir nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişmeleri ifade etmektedir. Bir toplumdaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların 65

yaş üstü payının göreceli olarak artması olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaşlarının ilerlemesi fizyolojik bir süreçtir. Yaşarken biyolojik bir zorunluluk olarak kaçınılmaz olan bu sürecin sağlık, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları söz konusudur. Ülkemizde de bu durum söz konusu standartların gelişmişlik seviyesi oranında toplumsal yaşlanmanın yaşandığı görülmektedir (ASPB, 2013:7).

Tablo 2.2. Toplam Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

YIL	TOPLAM NÜFUS	YAŞ GRUPLARI			Bilinmeyen
		0-14 YAŞ	15-65 YAŞ	65+ YAŞ	
1935	16 158 018	41,2	54,4	3,9	0,4
1945	18 790 174	39,5	57,0	3,3	0,1
1955	24 064 763	39,4	57,1	3,4	0,2
1965	31 391 421	41,9	54,0	4,0	0,1
1975	40 347 719	40,5	54,7	4,6	0,2
1985	50 664 458	37,5	58,1	4,2	0,2
2000	67 803 927	29,8	64,5	5,7	0
2007	70 586 256	26,4	66,5	7,1	0
2011	74 724 269	25,3	67,4	7,3	0
2015	78 741 053	24,0	67,8	8,2	0
2017	80 810 525	23,6	67,9	8,5	0
2018	82 003 882	23,4	67,8	8,8	0

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1935-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2018.

“Bir kadının *doğurganlık çağı*nda (bir kadının çocuk doğurma potansiyeli olarak kabul edilen 15-49 yaş arası dönem) sahip olabileceği ortalama çocuk sayısı *toplam doğurganlık hızı* olarak” tanımlanmaktadır (Varışlı, 2017:28). Yaşlanmanın toplumsal şekilde gelişmesi doğurganlık kadar, ölüm ve göç kavramlarıyla da ilintilidir. Toplumsal yaşlanma belirlenmiş olan bir yaş aralığının nüfusa olan oranının giderek artması anlamına gelmektedir. 60 yaş üstü nüfusun, genel nüfus içerisindeki oranın fazla olması o toplumun yaşlanıyor olduğunu göstermektedir (Tufan, 2016:128).

Tablo 2.3. Temel Doğurganlık Göstergeleri, 2001-2018

Yıl	Doğum sayısı	Kaba doğum hızı (%)	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	Annenin ortalama yaşı
2001	1 323 341	20,3	2,38	26,7
2003	1 198 927	17,9	2,09	27,0
2005	1 244 041	18,2	2,12	27,0
2007	1 289 992	18,4	2,16	27,2
2009	1 266 751	17,6	2,10	27,4
2010	1 261 169	17,2	2,08	27,7
2011	1 252 812	16,9	2,05	27,8
2012	1 294 605	17,2	2,11	28,0
2013	1 297 505	17,0	2,11	28,3
2014	1 350 353	17,5	2,19	28,4
2015	1 335 564	17,1	2,15	28,5
2016	1 313 615	16,6	2,11	28,6
2017	1 295 784	16,1	2,07	28,7
2018	1 248 847	15,3	1,99	28,9

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018:74.

Yaşam süresinin uzaması ile gerçekleşen toplumsal yaşlanmanın dünya genelindeki mevcut göstergelerine bakıldığında, önümüzdeki yıllarda daha çok artacağı tahmin edilmekte ve bu nedenle uzmanların konuya ilgisi artmaktadır. Yaşlı nüfusun artması ile gerçekleşen demografik değişim, aynı zamanda toplumun yapısal özelliklerini de etkilemektedir. Toplumun yaşlanmasıyla birlikte ekonomik ve sosyal içerikli bakım sorunlarıyla birlikte, sosyal güvence ve sağlık gibi yaşam sorunları da artmaktadır. Yaşlılık incelemeleri, söz konusu demografik farklılaşmanın toplumsal düzeyde meydana getirdiği değişikliklerin üretim- tüketim dengesi ve sosyal haklar bakımından üretilecek olan sosyal politikaların oluşturulmasında, önemli yer tutmaktadır (Kalınkara, 2016a:28).

Çoğu ülkede ortalama yaşam ömrü beklentisi arttıkça, birkaç neslin aynı anda yaşama ihtimali de artmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerde, daha küçük nesillerle karakterize edilen aile yapısının dikey bir uzantısı olan “fasulye direği ailesi” olarak tanımlanmaktadır. Ortalama ömür yükselmeye devam ettikçe, 50’li ve 60’lı yaşlarda daha fazla insanın, hayatta kalan ebeveynlerini, teyzelerini ve amcalarını görmeleri muhtemel olacaktır. Sonuç olarak, daha fazla çocuk, genç, orta yaş ve yaşlı insan, annesini veya babasını, büyükanne ve büyükbabasını, hatta onların ebeveynlerini ve özellikle de büyük büyük annelerini tanıyacaktır (WHO,2018:22).

TÜİK verilerine göre yaşlı nüfus son beş yılda %16 artış göstermiştir. Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken, son beş yılda %16 artarak 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken, 2018 yılında %8,8'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir. Yaşlı nüfus, yaş grubuna göre incelendiğinde, 2014 yılında yaşlı nüfusun %60,9'u 65-74 yaş grubunda, %31,4'ü 75-84 yaş grubunda ve %7,7'si 85 ve daha yukarı yaş grubunda iken, 2018 yılında %62,2'si 65-74 yaş grubunda, %28,6'sı 75-84 yaş grubunda ve %9,2'sinin 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (23.01.2020).

Bugün çoğu insan daha ileri yaşlarda yaşlanmakta ve nüfusun önemli bir kısmı giderek daha yaşlı insanlardan oluşmaktadır. Eğer uyumlu, huzurlu, eşitlikçi ve güvenli toplumlar inşa edilecekse, kalkınma planlamaları dâhilinde bu demografik geçişin hesaba katılması gerekmekte ve eylemler hem yaşlıların gelişmeye katkısı olacak şekilde hem de geride olmadıklarından emin olacak şekilde düzenlenmelidir (WHO, 2015:15).

Modernleşme sürecinin etkisine bağlı toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmalar sonucu insanların beklentilerinde, yaşam biçimlerinde ve yaşlanmaları üzerinde ciddi değişiklikler gerçekleşmiş ve bu nedenle yaşlılığın anlamlandırılması için çeşitli konseptler ortaya atılmıştır. Bu değişikliklerin anlaşılır ve sistematik bir düzen içerisinde olması için yapılan açıklamalar içerisinde en kabul göreni Tews'e ait olmaktadır. Tews yaşlılıkla ilgili çeşitli konseptler ileri sürmüştür. Bunlar yaşlılığın gençleşmesi, yaşlılığın meslekten arındırılması, yaşlılığın kadınlaşması ve yaşlılığın tekilleşmesidir (Tews, 1993'ten aktaran Tufan, 2003:45). Modernleşme sürecinin yaşlılığa olan etkisi değerlendirildiğinde yaşlılığın gençleşmesi, meslekten arındırılması, kadınlaşması, tekilleşmesi ve ileri yaşlılık gibi başlıklar, toplumsal yapıda meydana gelen nitel değişimleri açıklamaktadır. Yaşam süresinin uzadığı, eğitime verilen önemin artması ile seviyesinin yükseldiği, modern bakış açısına sahip kişilerin sayısının fazlaştığı bir dönemde yaşamaktayız. İş hayatından aile hayatına, eğitimden boş zamanları değerlendirme şekline varıncaya kadar her alanda meydana gelen değişimler, yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili birçok algıda da değişikliklere neden olmuştur (Tufan, 2003:45).

2.1.7.1. Yaşlılığın Gençleşmesi

Gerontolojinin yaşlanmayı bilimsel ilkeler ışığında değerlendirenken temel olarak belirlediği hedeflerden biri, yaşlı bireyin ‘mümkün olduğunca geç ve mümkün olduğunca genç’ ölmesini bir vazife olarak görmesidir. İçinde bulunulan dönem itibariyle, yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlılığı algılama biçimi de değişmektedir. İnsanlar artık geçmiş yılları değerlendirerek değil, gelecek yılları değerlendirmeye alarak yaşlı olup olmadığına karar vermektedir. Yaşlılık giderek yapısal değişime uğramakta ve ‘yaşlılık gençleşmektedir’ (Tufan, 2003:46). Yaşlılığın gençleşmesi ayrıca, henüz yaşlı olmayan kitlenin, yaşlanmakta olduğu hissine kapılmalarını da tanımlamaktadır. Yani, yaşlı olarak nitelendirilmeyecek kişinin kendini yaşlı gibi hissetmesi, yaşlılığın gençleşmesi kavramıyla tanımlanmaktadır. Bir yandan toplumda eski yaşlı imajı değişirken, diğer taraftan da yaşlanmamış kişilerin yaşlılık algısı öne çıkmaktadır (Müftüler, 2018:63).

“Zinde yaşlı” kavramı, zaman ilerledikçe sosyal çevremizde sıkça gördüğümüz ve çalışmalara konu olan “genç yaşlılar” ve “yeni yaşlılar” kavramlarıyla ilintilidir. Zinde yaşlılar çoğunlukla genç yaşta çalışma yeterliliğinin yitirilmesi, işsizlik veya erken dönemde gerçekleşen emeklilik gibi olgularla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Erken dönemde aktif çalışma durumunun sona ermesiyle başlayan ve çalışma hayatının dışına çekilmesiyle devam eden süreç, “yaşlılığın gençleşmesine” neden olmaktadır (Tufan, 2017:548).

Gençlik olumlu bir kavram olsa da ‘gençliğin yaşlanması’ olumlu anlamının yanında olumsuz bir durumu da ifade etmektedir. Olumsuz anlam içeren yaşlılığın gençleşmesi, üretim faaliyetleri içerisindeki aktif kişinin 40’lı yaşlardan sonra yaşlılığı kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu yaşlılığın gençleşmesinin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Kısacası yaşlılığın gençleşmesi, yaşlı ilerlemiş olan kişinin kendini genç hissetmesi anlamına gelirken, daha genç olan kişinin, kendisini daha yaşlı hissetmesi anlamına da gelmektedir (Tufan, 2003:47). Bu iki durum, “yaşlılığın gençleşmesi” kavramı ile tanımlanmaktadır. Yaşlı ilerlemiş olan bireyin, kendini genç hissetmesi için kullanılan “yaşlılığın gençleşmesi” olumlu bir kavramı ifade ederken, daha henüz yaşlanmamış yetişkin bireyin kendisini yaşlı hissetmesi için kullanılan “yaşlılığın gençleşmesi” olumsuz biri durumu ifade etmektedir. Bu bakımda olumsuz durumu ifade eden yetişkin kişinin kendisini yaşlı hissetmesi ile ilgili gelişen durum, çocukluktan çıkan ve yetişkin olacak genç kişinin yaşamış olduğu gerilime benzetilebilir. Adolesan (Ergenlik) dönemini tanımlayan bu süreç, biyolojik anlamda gerçekleşen değişimlerin, sosyal ve psikolojik yönden kişinin uyum sağlaması için harcadığı

çaba süreci olarak bilinmektedir. Bu bağlamda yetişkin bir birey iken geçiş sürecini dahi yaşamadan kendini yaşlı hissedenden bireyin yaşadığı bu gerilim durumu ile çocukluktan çıkan bireyin yaşadığı gerilim arasında bir benzeşim kurulabilir. Bu bağlamda, *gençliğin yaşlanması* şeklinde tanımlanabilecek bu olumsuz yönünü kavramsallaştırmak için “yaşlılığın adolesan dönemi” ya da “orta yaşın buluş çağı” kullanılabilir.

Tews'e göre (1993'den aktaran Tufan, 2003:46) yaşlılıkta insanları en çok tedirgin eden özellik, kronolojik olarak ilerleyen sayıların insanda oluşturduğu tedirginlik hissidir. Özellikle son yarım yüzyılda bilimsel ve toplumsal gelişmeler çerçevesinde yaşlılığın sosyolojik ve psikolojik özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. ‘Hissedilen yaşın’ kişinin içinde bulunduğu yaş sınırını şekillendirdiği bir dönemde yaşamaktayız. Eğer bu his gerçekse, günümüz yaşlıları kendini daha genç ve daha dinç hissetmektedir. 30 yıl önceki 70 yaşındaki birey kendisini yaşlı olarak değerlendirirken, son dönemlerde yapılan araştırmalarda 60-75 yaş arasındaki bireylerin yarısından fazlası kendini, yaşına göre daha genç ve dinç hissettiklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Yaşam standardı olarak dinamik ve sağlıklı bir hayat idame ettiren belirli bir yaşın üstündeki birey, hissettiği dinçliğin kendinde uyandırdığı enerjiyle, gelecekteki üretkenlik devamlılığını ilişkilendirmektedir. Günümüz modern teknolojinin gelişmeleri arasında sağlık alanındaki ilerlemeler; tanı, teşhis ve tedavi olanaklarını sunmakta, bu durum dinç bir yaşlılık gerçekleştirmektedir (Şentürk, 2018:173). Teknolojik gelişmelere bağlı, sıhhat ve zindeliği koruyan gelişmeler ışığında ‘sağlıklı yaşlanmak’, yaşlılığın gençleşen yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Bundan önceki dönemlerde giyim ve kuşam kişinin içinde bulunduğu yaşı veren bir kıstasken, günümüzde giyim ve kuşam endeksli bir yaş tahmini yapmak oldukça zor görülmektedir. Canlı ve modern giysiler içerisinde bakımlı birisinin yaşını tahmin etmek güçleşirken, dış görünüme kazandırılan gençlik ruha sirayet etmektedir (Tufan, 2003:46-47).

Modernitenin etkilediği ve farklılaştırdığı yaşlılık, bireysel kimliğinden (yaşlı) daha çok toplumsal özellikleri ile (yaşlanma) değerlendirilmektedir. Bu yaşlılıkla ilgili toplumsal anlamda meydana gelen bir değişimi ifade etmektedir. Yaşlılığın, yapısal olarak yaşadığı önemli değişikliklerden biri olan ‘yaşlılığın gençleşmesi’ kavramı, sıhhatli ve zinde bir yaşlanmanın zuhur etmesiyle ‘hissedilen yaş’ın sayısal miktarını, bulunduğu yaşa oranla düşürmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde geleneksel yaşlı imgesi değişerek, yaşlanma yeni bir imaja bürünmektedir (Müftüler, 2018:63). Az önce bahsedildiği gibi

yaşlılığın gençleşmesi kavramının iki anlamı bulunmaktadır. Yaşlılığın gençleşmesi, yaşlının yaşlılık döneminde başarılı ve aktif yaşlanma yaşayarak kendini genç hissetmesi olarak olumlu yönden kullanılırken, olumsuz olarak erken yaşlarda, kronolojik açıdan daha yaşlı olarak değerlendirilen sınıra ulaşmadan, kişinin kendisini yaşlı hissetmesi içinde kullanılmaktadır. Kültürel sermaye düzeyi, kişinin için de bulunduğu çağın en verimli şekilde gerçekleşmesini sağlayacak zengin sosyal imkânlar sunmaktadır. Eğitim yoluyla kazanılmış kültürel sermaye, bireyin alacağı kararları daha isabetli almasına, demokratik bir bakış açısı kazanmasına, sevgi ve saygı sınırlarına hâkim olmaya ve geleceği daha iyi şekillendirilecek bir donanımına sahip olmaya olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, yaşlılıkta kültürel sermayenin bireyin aktif ve başarılı yaşlanmasına katkı sağladığı özellikler (sağlık bilinci, zihinsel muhakeme, sosyal katılım, faaliyetler) yaşlının kendisini dinç, sağlıklı ve sağlam bir zihin yapıya sahip olmasına olanak sağlamakta ve yaşlılıkta daha genç hissetmelerine neden olmaktadır. Aksi durumda ise, yani kültürel sermaye düzeyinin düşük olması durumunda, bireyin daha genç yaşlarda kendisini yaşlı hissetmesine, maruz kaldığı durumları etkin bir şekilde yorumlayamamasına, geçerli bir problem çözme becerisine sahip olamamasına neden olmaktadır. Bu durumda birey yaşlılığın gençleşmesini olumsuz bir şekilde yaşamasına neden olacak ve orta yaşın buluş çağını yaşayacaktır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kültürel sermaye bireye, yaşlılığın gençleşmesinin olumlu yönünü sağlayacak imkânlar sunmakta ve yaşam kalitesini arttırmaktadır. Sonuç olarak, okul yoluyla elde edilmiş kültürel sermaye, emeklilik ile birlikte kendisini sosyal hayattan geri çeken bireyin yaşamış olduğu gerilimlerden uzak kalmasına, aksine emeklilik döneminin sosyal faaliyet ve sosyal katılım yönünden değerlendirilmesi gereken bir sosyal alan olarak görmesine olanak sağlayacak bakış açısı kazandırmaktadır. Kültürel sermaye yaşlının sosyal alan içerisinde kullanabileceği bir kaynak oluşturmakta, yaşlının yeni davranış tarzı benimsemesine neden olmakta ve dolayısıyla bu aktifliğin birey üzerindeki yansıması yaşlılığın gençleşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.1.7.2. Yaşlılığın Meslekten Arındırılması

Endüstrinin ve modernitenin gereklilikleri ve alışverişinden doğan, uluslararası bütünleşmeye neden olan küreselleşme, pazar ortamında yarışı ve akılcılığa dönük ilişkileri zorunlu kılmaktadır. Üretim faaliyeti içinde bulunan alanlar, piyasalardaki rekabete ayak uydurabilmek için çalışma sistemini ve üretim eğrisini, emeğini ortaya koyan kişinin

donanımı üzerinden gerçekleştirmektedir. Küreselleşen pazar bakımından yaşlı çalışanın piyasa rekabetini kaldıracak güçten yoksun oluşu, onu olumsuz etkilemektedir. Yaşlı birey, fiziksel ve biyolojik yaşlanmanın etkisiyle teknolojik gelişmelere bağlı yeniliklerin, piyasaya uyarlanmasında uyum sorunu yaşamaktadır. Bilişsel, zihinsel ve fiziksel olarak gerçekleşen duraklama ve gerilemeler yaşlının, güçsüz kalmasına, duyu kayıplarına ve algılamada yeteneklerinde zayıflamaya neden olmaktadır. Bu durum, yaşlının çalışma hayatına tutunamamasına neden olmakta ve yaşlıyı emeklilik ya da işsizlik seçeneklerine itmektedir (Şentürk, 2018:190-191).

Günümüz modern toplumlarında yaşlı çalışan sayısındaki belirgin azalma önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşmenin etkisi ile iş piyasasında meydana gelen gelişmeler paradoksa neden olmuştur. Çalışma koşulları ve meslek yelpazesindeki gelişme istihdam sorununu ortadan kaldırırken, insanın ehemmiyeti göz ardı edilmeye başlanmıştır. Sanayi öncesi toplumlarda insanlar hayatlarının son bulma dönemine kadar çalışmaktaydılar. Günümüzde ise 65 yaş çalışma hayatının sonu için belirlenmiş zamanı ifade etmektedir. İnsanlar erken yaşta emekli olmayı tercih etmekte ve ortalama yaşam süresinin uzamasıyla bu durum emeklilikte geçirilen sürenin uzaması anlamına gelmektedir. Toplam nüfus içerisinde oranı giderek artan bir kitle haline gelen yaşlının, iş hayatından erken ayrılması endişe verici bir durumdur. Bu gelişme tüm dünyada büyük bir kaygı ile takip edilen bir durum haline gelmiştir (Tufan, 2003:48). Bununla beraber yaşlının meslekten arındırılması, örgütsel yapılarda önemli bir problem olarak bilginin kaybı anlamına gelmektedir. Özellikle dengesiz yaş profiline sahip olan örgütlerin yaşayacağı bu problem, uzun süre çalışan ve bilgiyi elinde bulunduran bu kalabalık kuşağın emekli olmasıyla yaşlı çalışanların sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyimin büyük ölçüde yitirilmesi anlamına gelmektedir (Sporket, 2017:498). Ayrıca iş hayatından ayrılan işsiz kişinin yaşamını idame ettirecek yeterli gelirin olmaması ya da emekliye ayrılan kişinin emeklilikle gelirindeki düşüş, hayat standartlarını olumsuz şekilde etkilemektedir (Tufan, 2003:51). Emeklilik sonrası gelirin düşüşü ile yaşanan problemin yanında, ortaya çıkan statü kaybıyla baş etme mücadelesi veren yaşlı birey yeni duruma uyum sağlamada ve dolayısıyla yeni statüyü hazmetmekte yaşamış olduğu gerilim, başka problemlerin doğmasına neden olmaktadır.

“Artan iş yükü, hızlı olma gerekliliği ve işyeri organizasyonlarındaki devamlı değişiklikler, yaşlı işçilerin insan kaynakları ve çalışma ortamı arasında dengesizlik

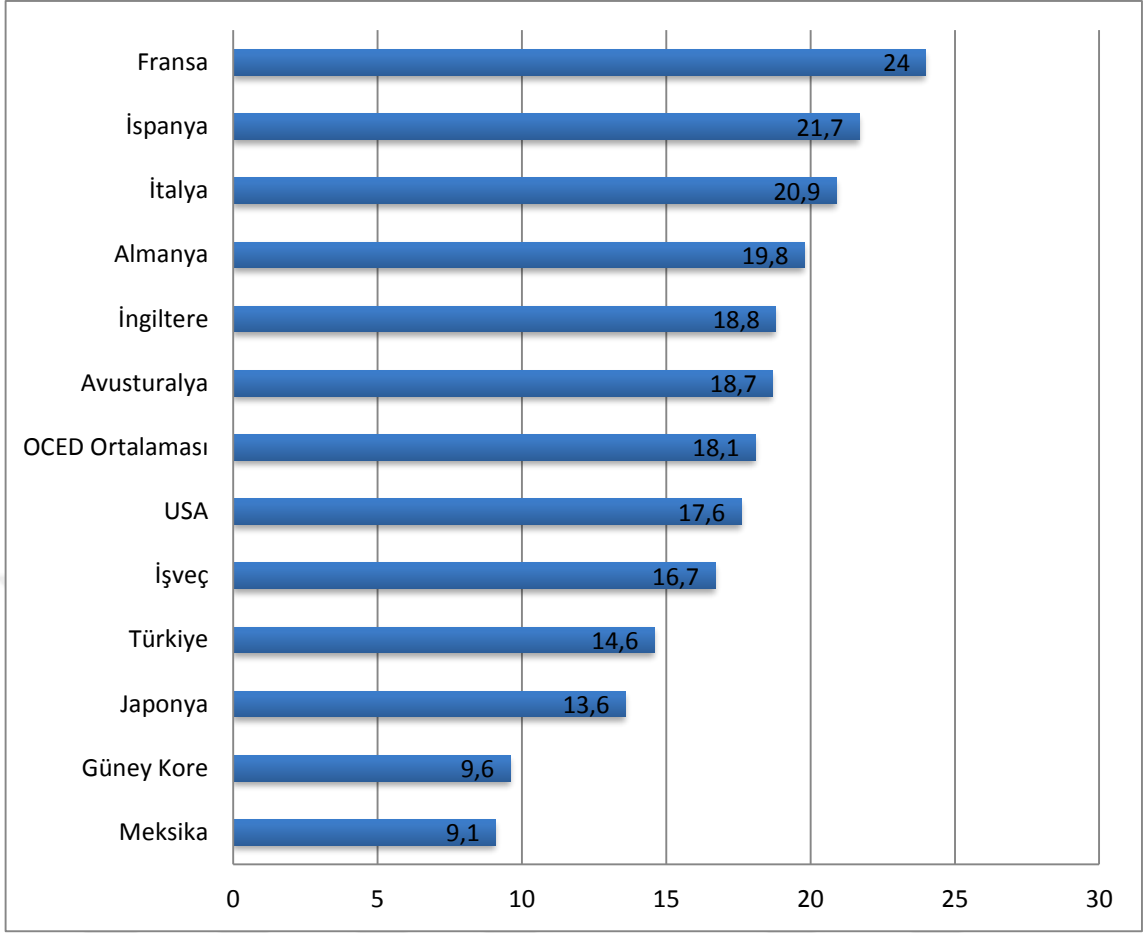
oluşturmaktadır” (Frerichs, 2017:473). Gelişmiş dünyada, yaşlı insanlar genellikle resmi işgücünü, belirlenmiş yaş dilimine ulaştınca terk etmektedirler ancak kayıt dışı iş gücüne katılma, gönüllü olma veya aileleri için çok önemli yardım sağlama gibi konular nedeniyle topluma katkıda bulunmaya devam edebilmektedirler. Birçok yaşlı insanın resmi işgücüne katılmamasının fizyolojik bir nedenin olmadığı görülmekle birlikte, insanların belirli bir yaşa ulaştıklarında çalışmayı bırakma beklentisi içerisinde oldukları bilinmektedir. Bunun da en bilindik nedeni geçen yüzyıl boyunca sosyal güvenliğin tam gelişmiş olmasıdır. Artan gelirler, kamu ve özel emeklilik sistemleriyle birlikte sağlanan sosyal hayat güvencesi gibi durumlar, insanların sağlıkla ilgili herhangi bir sorun yaşamamalarına rağmen, yaşlarına göre daha erken emekli olmalarına neden olmaktadır. Meslekten arınma yaşı, aynı zamanda emeklilik süresinin artmasına neden olmaktadır. Günümüzde yaşlı insanlar uzun yıllar emeklilik içinde kalmaktadır. OECD (İktisadi İş birliği ve Gelişme Teşkilatı) ülkelerinde, 2007 yılındaki istatistiklere göre, ortalama bir insan işgücünün 64 yaşında emekli olmakta ve 18 yıllık emeklilik süresi yaşamakta olduğu görülmektedir. İstatistiklere göre ortalama bir kadın 63 yaşında çalışmayı bırakmakta ve 22 yıldan fazla emeklilik süresi yaşamaktadır (WHO, 2018:20). Opaschowski bu durumu (1991’den aktaran Tufan, 2003:49), “insanların *çalışmak için yaşamıyorlar, yaşamak için çalışıyorlar*. Yaşayacak kadar maddi gelire sahip olduklarına inandıkları an, çalışmayı bırakarak *yaşamak* istiyorlar” düşüncesini ifade etmektedir.

Meslekten arınma süreci yaşlı bağımlılık oranlarının artışı anlamına gelmektedir. Meslekten arınmanın emeklilik süresini uzatması ile beraber gerçekleşen bu durumun ülkemiz için de kaygı verici boyutlara ulaşacağı tahmin edilmektedir. TÜİK ‘e göre çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2014 yılında %11,8 iken bu oran 2018 yılında %12,9'a yükseldiği görülmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2023 yılında %15,2, 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (27.01.2020). İçerik olarak bağımlılık birçok olguda kullanılan bir kavramdır. Yaşlılık için kullanılan bağımlılık oranı, aktif olmayan çalışma çağı dışındaki nüfusun, aktif olarak faal üretim süreçlerine dâhil olan yani çalışma çağı dönemindeki nüfusa oranı olarak tanımlanmaktadır. Yaş ile gerçekleşen bağımlılık her ne kadar tanımında mesleki süreçler hâkimse de bu oran sadece ekonomik kısıtlarla ele alınmamalıdır. Bağımlılık oranları demografik olarak ilgili toplumun nüfusunun yaş yapısıyla da ilgili bilgi vermektedir.

Dolayısıyla bağımlılık oranının bir toplumdaki yüksekliği, o toplumun toplam nüfus içindeki çalışmayan yaşlı kitlenin fazlalığına işaret etmektedir (Uyanık, 2017:77).

Günümüzde büyük bir sorun olarak görülmeyen yaşlının meslekten arındırılması, ileriki yıllarda, demografik yapının yaşlanması nedeniyle, istihdam edilen nüfusun (15-65) oranının hızlı bir şekilde düşmesine neden olacağı düşünülmektedir. Bunun sonucunda işgücü piyasası, arzını karşılayamadığı için bu durumun önemli bir problem haline dönüşeceği tahmin edilmektedir. Önümüzdeki yıllarda önemli bir problem haline dönüşebilecek bu sorun, özellikle ekonomisi geride olan, zayıf alt yapıya sahip ve üretimde büyük daralmaların olduğu bölgeleri daha derinden etkileyecektir (Sporket, 2017:500).

Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 2017 yılında 15-64 yaş grubunda işgücüne katılma oranı %52,8 iken, yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %12,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yaşlı erkek nüfusta bu oran %20,6 iken yaşlı kadın nüfusta %5,6 oldu. Yine hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, istihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde, 2017 yılında yaşlı nüfusun %68,7 sinin tarım sektöründe, %24,2 sinin ise hizmetler sektöründe yer aldığı görülmektedir. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranının ise %2,2 olduğu görülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (27.01.2020). Nüfusun yaşlanması yönündeki gelişme ile birlikte gelişmiş ülkelerdeki çalışma yaşının artışı gerçekleşmekte ve emeklilik yaşı yükselmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de emeklilik yaşının yükselmesi genç kitlenin iş bulma imkânlarını olumsuz etkilediği düşüncesiyle emeklilik yaşının yükseltilmesi toplumda olumlu bir şekilde karşılanmamaktadır (Kurnaz, 2016:397). Fakat emeklilik sürelerinin uzaması yukarıda da bahsedildiği gibi hem istihdam sorununu ortaya çıkarmakta hem de yaşlının emeklilikle beraber ortaya çıkması muhtemel sorunlarla erken bir şekilde karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu durum için geçerli çözümlerden biri aktif gerçekleşecek yaşlanmanın toplumsal düzeyde sağlayacağı katkıların tartışılması olacaktır.



Kaynak: Organization for Economic Cooperation and Development. *OECD Society at a Glance 2009*. Available at: <http://public.tableausoftware.com/views/Retirement/LFEA>.

Grafik 2.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Erkekler İçin Beklenen Emeklilik Yılları:2007

Emekli maaşları ve ekonomik teşvikleri dışında, insanların işgücünde daha uzun süre kalmasının sağlanması hem yaşlının hem toplumun sorunu olan meslekten arındırmanın olumsuzluklarını ortadan kaldıracaktır. Yaşlı işçilerle ilgili yanlışların bol olması ve algıların değişmesi bu konuda atılacak ilk adımlardan biridir. Deneyim yoluyla genç işçilerden daha fazla bilgi ve iş becerileri edinmenin yanı sıra, yaşlı yetişkinlerin çoğu sağlam öğrenme ve düşünme göstermekte, ancak bilişsel işlevlerde, özellikle de bilgi işlemenin hızında, bazı düşüşler yaşamaktadırlar. Ayrıca, 55 yaşından sonra işgücünde kalanlar için, işyerinin alacağı tedbir ve sosyal katılımlar ile daha etkin iş ortamının oluşacağı düşünülmektedir (WHO,2018:20). Toplum açısından irdelendiğinde meslekten arınma süreci, erken yaşlarda başladığı andan itibaren, üretim yükünü üzerine almış olan aktif nüfusun yükünün bir kat daha artması anlamına gelmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin devamını sağlamak için daha çok çalışmak ve daha fazla kesintiye maruz kalmak

zorunda kalanların yaşam standartları tehdit altına girerken, bu durumun oluşturduğu algı yaşlının toplum içerisindeki konumunu olumsuz yönde etkilemektedir (Tufan, 2003:51). Bu açıdan bakıldığında, meslekte arınma sürecinin erken başlaması ya da emeklilikte geçirilen sürenin uzaması, toplumda iktisadi denge açısından önem taşımaktadır. Bununla beraber meslekte arınma süreci, yaşlının konumu açısından sosyal statüsünde yaşadığı düşüşün neden olduğu gerilimlerle hem iktisadi hem de sosyal sorun oluşturmaktadır. Yaşlının, aktif nüfus üzerinde oluşturduğu yük algısının ortadan kalkması ve arz dengesinin sağlanabilmesi, yaşlının erken yaşlarda emeklilik sürecine girmesinin engellenmesi ile gerçekleşmektedir. Yaşlı bireyin çalışma potansiyeli ise onun dinç, sağlıklı ve zinde olmasıyla ilgilidir. Bu nedenle, daha önce bahsedildiği gibi kültürel sermaye düzeyi, bireye kazandırdığı birtakım becerilerle hem mesleki deneyim için önemli bilgi ve donanım sağlamak hem de yaşlanmayı aktif ve başarılı kılabilecek sağlıklı bir hayat tarzı kazandırmaktadır. Dolayısıyla, kültürel sermaye düzeyi yaşlılıkta, bireyin erken bir şekilde meslekte arınmasını engelleyerek makro anlamda toplumsal gelişim için katkı sağlamaktadır. Ayrıca meslekte arınma sürecinin aktif devam eden başarılı yaşlanmayla makul düzeyde tutulması, devletin bu konuya ayıracağı bütçeyi azaltacaktır. Sonuç olarak kültürel sermaye, mesleki kariyer konusunda bir donanım kazandırmakta ve elde ettiği deneyimi devam ettireceği sağlıklı bir yaşam sunarak başarılı ve aktif yaşlanma olanağı sağlayarak yaşam kalitesini arttırmaktadır.

2.1.7.3. Yaşlılığın Kadınlaşması

Erkeklerin kadınlara oranla ömürlerinin daha kısa olduğu demografik betimlemelerle bilinen bir gerçekliktir. Kadınlarının ömür sürelerinin erkeklere oranla daha uzun olması yaşam biçimi, kalıtsal etkenler ve sosyal koşullar gibi birden fazla faktöre bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu durum yaşlılığın kadınlaşması şeklinde kavramsallaştırılmaktadır (Şentürk, 2018:177). Neredeyse tüm ülkelerdeki yaşlı kadınların sayısı yaşlı erkeklerden fazladır (Müftüler, 2018:64).

Bir asır önceki toplumlarda yaşlı erkek ve kadın nüfus oranları orantılıydı. Günümüz modern toplumlarında 60 yaşın üstündeki kişilerin üçte ikisine yakını kadın nüfus oluşturmaktadır. Hatta bu oran ileri yaşlılıkta (75 ve üstü) dörtte üçe kadar çıkmaktadır. Bu oranlar bize yaşlılığın kadın problemi haline dönüştüğünü ifade etmektedir. Demografik yaşlanmayla beraber, toplumlar 'kadın toplumu' haline dönüşmektedir. Demografik olarak meydana gelen bu orantısızlığın değişeceğini gösteren hiçbir belirti de bulunmamaktadır

(Tufan, 2003:52). Ülkemizde, kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresi 80,8 yıl olarak belirtilmektedir. Hayat tabloları, 2015-2017 sonuçlarına göre; doğuştan beklenen yaşam süresi, Türkiye geneli için toplamda 78, erkeklerde 75,3 ve kadınlarda 80,8 yıl olarak hesaplanmıştır. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamakta olup doğuştan beklenen yaşam süresi farkı 5,5 yıl olarak tespit edilmiştir. Ülkemizde 2018 sayımlarına göre toplam yaşlı erkek nüfusu 3 milyon 170 bin 132 kişi iken yaşlı kadın nüfusu 4 milyon 016 bin 072 kişidir. 65-69 yaş, erkek nüfusu oranı 2018 verilerine göre 1 milyon 245 bin 979 kişi iken kadın nüfusunda bu oran 1 milyon 366 bin 228 kişi olarak tespit edilmiştir. Yaşlı nüfusun 2018 yılında %44,1'ini erkek nüfus, %55,9'unu kadın nüfus oluşturmaktadır. İleri yaşlılıkta 80-84 yaş, erkek yaşlı nüfus oranı 2018 sayımlarına göre 318 bin 882 kişi iken, kadın yaşlı nüfusu 474 bin 854 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu oranın nüfus projeksiyonları göz önüne alınarak yapılan hesaplamalarda katlanarak artacağı tahmin edilmektedir. <http://www.tuik.gov.tr> (23.01.2020). Bu veriler ışığında ileriki yıllarda kadın nüfusu oranının erkek nüfusa oranla katlanarak artacağı ön görülmekle birlikte, yaşın ilerlemesi ve ileri yaşlılık dönemlerinde de kadın nüfusunun erkek nüfusuna oranında ciddi fark oluşturacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 2.4. Yıllara Göre Türkiye’de Toplam Yaşlı Nüfusun (65 + Yaş) Kadın Erkek Oranları

Yaşlı nüfus				Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)		
Yıl	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1935	628 041	278 846	349 195	3,9	3,5	4,2
1940	629 859	271 421	358 438	3,5	3,1	4,0
1945	626 543	256 683	369 860	3,3	2,7	4,0
1950	690 662	272 760	417 902	3,3	2,6	4,0
1955	822 408	320 704	501 704	3,4	2,6	4,2
1960	978 732	388 087	590 645	3,5	2,7	4,3
1965	1 242 525	530 004	712 521	4,0	3,3	4,6
1970	1 565 696	707 807	857 889	4,4	3,9	4,9
1975	1 853 251	850 652	1 002 599	4,6	4,1	5,1
1980	2 113 247	955 360	1 157 887	4,7	4,2	5,3
1985	2 125 908	955 042	1 170 866	4,2	3,7	4,7
1990	2 417 363	1 091 142	1 326 221	4,3	3,8	4,8
2000	4 350 190	1 887 904	2 462 286	6,7	5,8	7,6
2007	5 000 175	2 150 103	2 850 072	7,1	6,1	8,1
2008	4 893 423	2 139 481	2 753 942	6,8	6,0	7,7
2009	5 083 414	2 222 764	2 860 650	7,0	6,1	7,9

2010	5 327 736	2 331 029	2 996 707	7,2	6,3	8,2
2011	5 490 715	2 397 925	3 092 790	7,3	6,4	8,3
2012	5 682 003	2 473 913	3 208 090	7,5	6,5	8,5
2013	5 891 694	2 561 074	3 330 620	7,7	6,7	8,7
2014	6 192 962	2 699 423	3 493 539	8,0	6,9	9,0
2015	6 495 239	2 843 442	3 651 797	8,2	7,2	9,3
2016	6 651 503	2 919 392	3 732 111	8,3	7,3	9,4
2017	6 895 385	3 033 433	3 861 952	8,5	7,5	9,6
2018	7 186 204	3 170 132	4 016 072	8,8	7,7	9,8
2023	8 867 951	3 964 105	4 903 845	10,2	9,1	11,3
2030	12 066 092	5 459 819	6 606 272	12,9	11,7	14,2
2040	16 373 971	7 451 781	8 922 190	16,3	14,9	17,7
2060	24 242 787	11 024 497	13 218 290	22,6	20,7	24,5
2080	27 413 359	12 556 365	14 856 994	25,6	23,6	27,5

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1935-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2018

Ayrıca, yaşlı nüfus yasal medeni duruma göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Yaşlı erkek nüfusun 2018 yılında %1,2'sinin hiç evlenmemiş, %83,5'inin resmi nikâhla evli, %3,1'inin boşanmış, %12,2'sinin eşi ölmüş olduğu görülürken yaşlı kadın nüfusun %2,5'inin hiç evlenmemiş, %44,8'inin resmi nikâhla evli, %3,5'inin boşanmış, %49,2'sinin ise eşi ölmüş olduğu görülmektedir. <http://www.tuik.gov.tr> (26.01.2020). Eşi ölmüş yaşlı erkeklerin oranı %12,2 iken yaşlı kadınların oranı %49,2 gibi çarpıcı bir rakamla karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere yıllara göre yaşlı kadın nüfusunun yaşlı erkeklere oranla arttığı görülmektedir. Bu oran kadınların daha uzun yaşadıklarını, yaşlılığın tekilleşmesinde yalnızlaşan yaşlının, daha çok kadınlar olduğunu ve yaşlılığın giderek daha da kadınlıştığını göstermektedir.

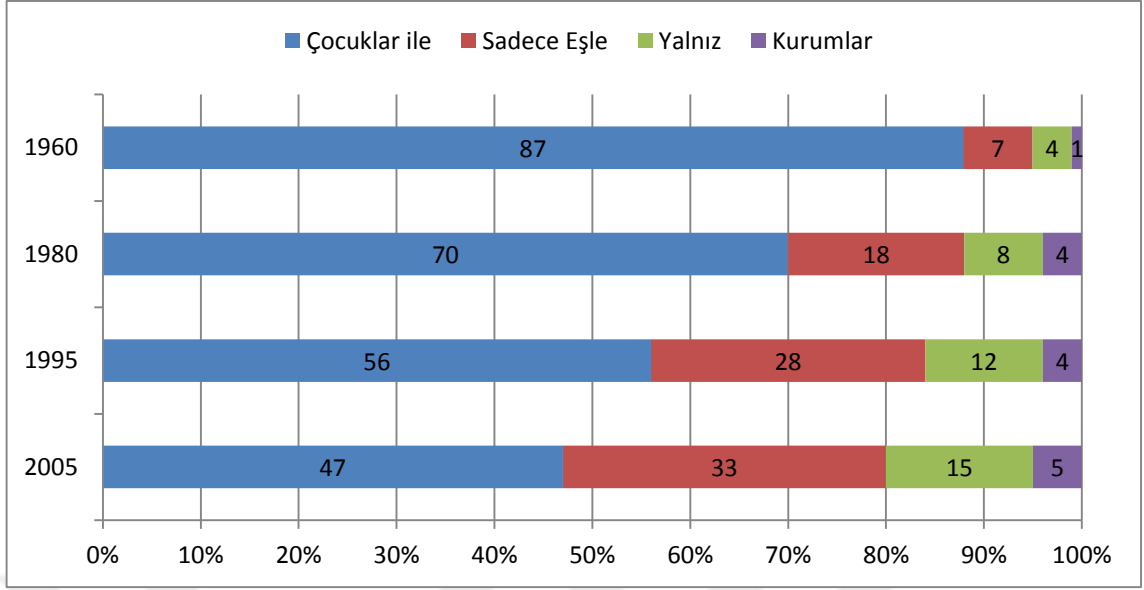
Böyle bir tabloda, kadının eğitim yoluyla elde edeceği kültürel sermaye düzeyi, yaşam kalitesi açısından önem arz etmektedir. Yaşlılığın kadınlıştığı bir yaşlılık olgusu, kadının toplum içerisindeki konumunun yeniden sorgulanması için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yaşlının yaşam kalitesinin artırılması için göstergelerin değerlendirilmesinde, kadının toplumda statü elde edebileceği araçların göz önüne alınması gerekmektedir. Bu konuda en önemli başlıklardan biri şüphesiz kadının sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bağımsız bir yaşlanma süreci gerçekleştirebilmesi olacaktır. Sosyal, kültürel ve ekonomik bağımsızlığın günümüzdeki karşılığı, eğitim ve bu yolla kazanılacak olan kültürel sermayenin sağladığı imkânlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla bir toplumdaki kadınlardaki okullaşma oranı, yaşlılığın kadınlıştığı demografyada, yaşam

kalitesi açısından sağlayacağı imkânları özetlemektedir. Eğitimli olmanın meslek sahibi edindirme, sosyal ve kültürel katılım gerçekleştirebileceği faaliyet alanları oluşturabilme gibi avantajları, yaşlının yaşam kalitesine katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak kadınlardaki okullaşma oranları, yaşlılığın kadınlaşması nedeniyle yaşam kalitesi artırılması için daha çok önem kazanmaktadır.

2.1.7.4. Yaşlılığın Tekilleşmesi

Yaşlandıkça yalnız yaşama oranını arttıran nedenlerden biri eşlerden birinin kaybı ile gerçekleştiği görülmektedir. ‘Yaşlılığın kadınlaşması’ ile açıklanan kadının erkeklerden daha uzun yaşaması ve yaşam süresinin uzaması önümüzdeki yıllarda yalnızlığın artacağı anlamına gelmektedir. Öbür yandan boşanma sayılarının artması, özellikle orta yaş çiftlerinde meydana gelen boşanmalar, yaşlılıktaki yalnızlık oranlarının artmasına neden olmaktadır. Yaşlılıkta tekilleşmenin nedenlerinden biri, sosyal güvenlik olanaklarının bireylere sağlamış olduğu bağımsızlıktır. Geçmişte yaşlılar, bir zamanlar ebeveyni oldukları çocuklarının yanında yaşama zorunluluğu içerisindeyken, devletin vatandaşların sağlık ve geleceğini güvence altına almasını sağlayan düzenlemeleriyle yalnız yaşamak günümüzde bir yaşam biçimi haline dönüşmüştür (Tufan, 2003:54). “Dolayısıyla, yalnız yaşamının modern günümüz dünyasında yaygınlaşması, beraberinde, yaşlılık döneminde yalnızlığı ve yalnız yaşamayı getirmektedir” (Şentürk, 2018:184).

Günümüzde çoğu ülkede yalnız yaşayan yaşlıların sayısı ve yüzdesi artmaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde, % 40'tan fazla 65 yaş ve üstü kadın yalnız yaşıyor. Japonya gibi güçlü ebeveyn geleneklerine sahip çocuklarıyla birlikte yaşayan toplumlarda bile, geleneksel yaşam düzenlemelerinin daha az yaygın hale geldiği görülmektedir (WHO, 2018:22).



Kaynak: Japan National Institute of Population and Social Security Research. Population Statistics of Japan 2020. Available at: <http://www.ipss.go.jp/p-info/e/psj2008/PSJ2008-07.xls>.

Grafik 2.2. Japonya'da 65 Yaş ve Üzeri İnsanların Yaşam Düzenlemeleri: 1960 - 2005

TÜİK verilerine göre, ülkemizde eşi ölmüş yaşlı erkeklerin oranı %12,2 iken, yaşlı kadınların oranının %49,2 olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfus yasal medeni duruma göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Yaşlı erkek nüfusun 2018 yılında %1,2'sinin hiç evlenmemiş, %83,5'inin resmi nikâhla evli, %3,1'inin boşanmış, %12,2'sinin eşi ölmüş olduğu görülürken, yaşlı kadın nüfusun %2,5'inin hiç evlenmemiş, %44,8'inin resmi nikâhla evli, %3,5'inin boşanmış, %49,2'sinin ise eşinin ölmüş olduğu görüldü. Yine TÜİK rakamlarına göre, boşanmış ve eşi ölmüş kişi sayısı 2.313.531 kişi iken, 2018 rakamlarına göre bu oranın, 2.585.771 kişiye çıktığı gözlemlenmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (24.01.2020). Verilerden de anlaşılacağı üzere her geçen yıl tekilleşmenin arttığı gözlemlenirken, bu tekilleşmenin cinsiyet farkına bakıldığında, yaşlı kadınlarda oranın yaşlı erkeklere oranla daha fazla tekilleşmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Tek Kişilik Hane Halklarında Yaşayan Yaşlı (65+ yaş) Nüfus, 2009-2017

Yıl	Toplam Yaşlı Nüfus			Tek Kişilik Hane Halkların da Yaşayan Yaşlı Nüfus		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2009	5.083.414	2.222.764	2.860.650	750.924	166.827	584.097
2010	5.327.736	2.331.029	2.996.707	816.055	183.626	632.429
2011	5.490.715	2.397.925	3.092.790	868.635	197.749	670.886
2012	5.682.003	2.473.913	3.208.090	935.332	211.572	723.760
2013	5.891.694	2.561.074	3.330.620	1.000.037	226.606	773.431
2014	6.192.962	2.699.423	3.493.539	1.073.367	245.148	828.219
2015	6.495.239	2.843.442	3.651.797	1.143.255	263.263	879.992
2016	6.651.503	2.919.392	3.732.111	1.192.610	278.212	914.398
2017	6.895.385	3.033.433	3.861.952	1.243.186	293.211	949.975

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2009-2017

Tabloda da görüldüğü gibi tek kişilik hanede yaşayan yaşlı nüfusun yıllar ilerledikçe artış gösterdiği görülmektedir. 2009 yılında toplam yaşlı nüfusun içindeki tek kişilik hanede yaşayan yaşlıların oranı %14,77 iken bu oran 2017 yılında %18,03'e yükselmiştir. 2017 yılında tek kişilik hanede yaşayan nüfusun %76,4'ünü kadın, %23,6'sını ise erkekler oluşturmaktadır.

Nesiller arasındaki ailevi ilişkilerden birisi de destek ve bakım işlevidir. Bu ilişki iki yönlü olarak devam etmektedir. Anne-baba bu bakımı eşlere, büyük ebeveynlere, çocuklar, torunlarına sağlarken, yaşlılıkta bu durum yetişkin çocukların üstlendiği bakım haline dönüşmektedir. Daha önce desteğe ihtiyacı olan çocuklar, yaşlanan ebeveynleri için birincil destek ve bakım kaynağı konumuna geçmektedirler. Bu durum artık değişime uğramıştır. Günümüzde düşük doğum oranlarının yaygın oluşu, gelecekte genç sayısının toplam nüfus içerisindeki oranını düşürecektir. Daha az çocuk sahibi olmaya yönelik küresel eğilim, gelecekteki ailelerden bakacakları yaşlı bireyler için daha az potansiyel bakım ve destek olacağı anlamına gelmektedir (WHO, 2018:22).

Geleneksel dönemlere göre günümüzde aile yapısında meydana gelen hanehalkı sayısındaki değişim, ailelerin daralmasına neden olmuştur. Geniş ailelerin yerini alan çekirdek aileler, yaşlıların yan yana yaşadığı bir toplumu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ailenin 'kesitsel gençleşmesine' neden olmuştur. Kentleşme ve kadının iş hayatına girişinin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan 'çekirdek ailelerde' daha az olan çocukla yetinme anlayışı hâkim olduğu görülmektedir. Bu durum da ailenin 'boyutsal daralmasına' neden olmuştur. Boşanmalardaki niceliksel artış ile beraber ayrı yaşayan çiftlerin artışı, nikâhsız

birlikteliklerin sayısında var olan artış gibi nedenlerden dolayı yalnız yaşayanların sayısı artmaya devam etmektedir (Tufan, 2003:55).

Bireyin yaşlanmasıyla doğru orantılı olarak sosyal çevresinde azalma yaşanmaktadır. Yalnızlaşma, bireyin sosyal çevresinde bulunan kişilerin sayısındaki kademeli azalmayı ifade etmektedir. Yaşlılıkta sosyal izolasyon ise bireyin içinde bulunduğu toplumdan kendini geri çekmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yaşlılıkta yalnızlaşma ile sosyal izolasyon birbirlerinden farklı şekillerde gerçekleşmekle beraber, sonuçları itibariyle bireyin psikososyal olarak yaşadığı olumsuzluğu ifade etmektedir. Yalnızlaşma ve izolasyonun engellenmesi ve olumsuzluklarının ortadan kaldırılması için en önemli etkileşim sosyalleşmeyle gerçekleştirmektedir. Bunu sağlayan en önemli kurumlardan biri eğitimidir. Eğitimin toplum için önemli işlevsel özelliklerinden biri sosyalleştirmedir. Bireyin içinde bulunduğu kültürel değer ve inançları benimsenmesini sağlamakta ve bu bağlamda kişinin bireysel gelişimine katkı sunmaktadır. Aynı zamanda eğitim bireyin karşılaştığı yeniliklere veya farklılaşmaya karşı uyum sağlayabileceği bir bakış açısı kazandırmaktadır. Eğitim, bireyin sosyal alan içerisinde var olabilme mücadelesi için önemli bir kaynak kullanımını ifade etmektedir. Eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, bireylerin sosyal alan içerisinde sosyal katılım ve sosyal faaliyet aktivitelerini zenginleştirecek imkanları sunmakta ve yaşlılıkta bireyin kendisini içinde bulabileceği yalnızlaşma ve sosyal izolasyon sürecinden kurtulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda eğitim yoluyla kazanılmış olan kültürel sermaye, kişinin sosyalleşmesini sağlarken, yaşlılığın temel sorunlarından olan yalnızlaşma ve sosyal izolasyonunu engelleyerek yaşlının yaşam kalitesini arttırmaktadır.

2.1.7.5. Yaşlanan İşgücünün Örgütsel Yapıya Etkisi

Nüfusun yaşlanmasına paralel olarak yaşanacak iş gücü kaybını minimize etmeye çalışma *yaşlı iş gücü* istihdamı ve yaşlının yaşam kalitesi açısından fayda sağlayıcı bir politika olmakla birlikte, örgütlerde oluşturacağı sorunlar da göz önüne alınmalıdır.

Örgüt, yapılacak olan işin içeriğini ve görevlerin işlevsel olarak yerine getirilmesini biçimsel (formel) olarak nasıl kategorize edileceğini, ayrıştırılacağını ve sınıflandırılacağını belirler. (Robbins ve Judge, 2013:488). Toplumlarda yaşlanma yönünde meydana gelen demografik değişim, örgütsel yapılarda bir bireyin ortalama çalışma süresinin uzamasına yönelik işgücü piyasasını ve emeklilik düzenlemelerini gündeme getirmektedir. Toplumun yaşlanması ile beraber ihtiyaç duyulan işgücü, bireylerin daha uzun çalışması anlamına

gelmektedir. Yaşlanmayla gerçekleşebilecek birtakım kayıplar örgütsel açıdan zafiyet doğurabilmektedir. Yaşlanma tek başına örgütsel bir sorun olmamakla birlikte, işgücünde meydana gelen yaşlanmanın bazı sonuçları, örgütsel performans açısından birtakım sorunların doğmasına neden olacağı düşünülmektedir (Sporket, 2017:495-496). Öte yandan iş gücünün yaşlanması, toplumun yaşlılığa karşı ön yargı oluşturma ihtimalini de arttırmaktadır. Bu ön yargılardan biri yaşlının istihdamının, gençlerin iş bulamamalarına ya da atama olanaklarının düşmesi anlamına gelmesi konusudur. Aynı zamanda kurum ve kuruluşlardaki iş gücünün yaşlanması, örgütte yaşlının fiziksel gerilemesi ve birtakım işlev kayıpları nedeniyle etkin verim sunamaması gibi endişelere neden olmaktadır. Çünkü örgütlerin temel amacı, belirlenmiş olan hedefe ulaşabilmeyi en verimli şekilde sağlamaktır. Fakat bu varsayımların dışında örgütsel yapılardaki heterojen yaş dağılımının verimliliği olumlu yönde etkileyeceğine dair varsayımlar bulunmaktadır.

Dengesiz yaş profili, örgütsel yapıların yeteneklere ulaşılabilirliğini, uyumunu ve motivasyonunu, insan kaynakları politikalarını ve stratejilerini etkilemektedir. İşgücünün tamamı ya da birçoğunun yaşlılardan oluşması, işgücünde hâkimiyetin tek bir nesilde olması veya çalışanlar arasındaki yaş farkının fazla olması bir örgütte dengesiz yaş profiline neden olmaktadır. Örgütlerdeki çalışma prensibi, takım çalışması şeklinde gerçekleşmektedir. Verimliliği ve örgütün hedefine ulaşmasını olumsuz etkileyen özellikler bu dağılımdır. Örgütlerdeki verimlilikle ilgili yapılan çalışmalarda yaşlı işçilerin genç işçilere oranla daha fazla hata yaptıkları konusunda bir veriye ulaşılammış aksine, yaşlı işçilerin deneyimsel özelliklerinin, ciddi hatalardan kaçabilme düzeylerini etkileyerek, hata miktarını düşürmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Sporket, 2017:496-497).

Cerev ve Yıldırım (2018:61) yapmış oldukları bir çalışmada yaş faktörü ile iş kazaları ve meslek hastalıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Yaşlı işçilerin, genç işçilere göre genelde daha az iş kazası yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum, yaşlı işçilerin mesleki anlamda elde etmiş oldukları deneyimsel süreçlere bağlanmaktadır.

İş kazalarına neden olan etkenler incelendiğinde kişisel özellikler arasında yer alan yaş faktörünün önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Genç işçilerin yaşlı işçilere göre daha fazla iş kazası yaşamasına neden olan etkenler; tehlike içeriği olarak daha yüksek risk içeren faaliyetlerde bulunmaları, önlem almadan ve tedbirsiz davranma eğilimleri içinde olmalarına bağlanmaktadır. Yaş ilerledikçe işçilerdeki kendilerini tehlikeye atacak davranışlardan kaçınmanın arttığı, işçilerin daha emniyetli tutumlar geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Yaş

ilerledikçe emniyetli davranışların artması, yaş ile sorumluluk ilişkisi içerisinde değerlendirilmektedir. Aynı şekilde ilerleyen yaş ile beraber deneyimsel kazanımların etkisi ile kaza oranlarında düşme gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, iş kazaları ve mesleki hastalıkların ortaya çıkmasında yaş önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Gerek, 2006:32).

Tablo 2.6. Aktif Sigortalıların İş Kazaları Vakalarının Yaş Gruplarına Ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2010-2011

Yaş Grupları	2010			2011		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
14	4	1	5	7	1	8
15-17	211	18	229	312	29	341
18-24	8.422	931	9.353	9.852	958	10.810
25-29	14.496	845	15.341	15.100	777	15.877
30-34	13.108	712	13.820	14.382	818	15.200
35-39	9.818	607	10.425	10.731	709	11.440
40-44	7.268	424	7.692	7.714	521	8.235
45-49	3.977	240	4.217	4.895	245	5.140
50-54	1.240	74	1.314	1.410	70	1.480
55-59	329	19	348	495	25	520
60-64	83	5	88	104	3	107
65+	55	16	71	57	12	69
Toplam	59.011	3.892	62.903	65.059	4.168	69.227

Kaynak: İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, TÜİK, 2010-2011

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, yaşın ilerlemesiyle beraber iş kazalarında azalma göze çarpmaktadır. Deneyim ve yüksek risk gerektiren işlerle ilgili gerekli tedbirlerin alınması iş kazalarını engellemektedir. Yaşın ilerlemesine bağlı artan deneyim ve sorumluluk bilinci bu bağlamda iş kaza oranlarını etkilemektedir.

Yaşlanmayla beraber adale gücü, bedensel ve bilişsel özelliklerde gerileme kaçınılmaz olarak gerçekleşiyor olsa da işlevsel olarak yaşlı işçinin istihdamı örgütlerde sorunun kaynağını oluşturmamalıdır. Çünkü yaşlanmayla bu becerilerdeki zayıflamanın yanında, duyarlılık, muhakeme, bilginin pratik olarak işlenişinde artış yaşanmaktadır. Örgütlerdeki üretkenliği etkileyen temel unsur, iş kapasitesindeki azalmalar, iş görme potansiyeli ve

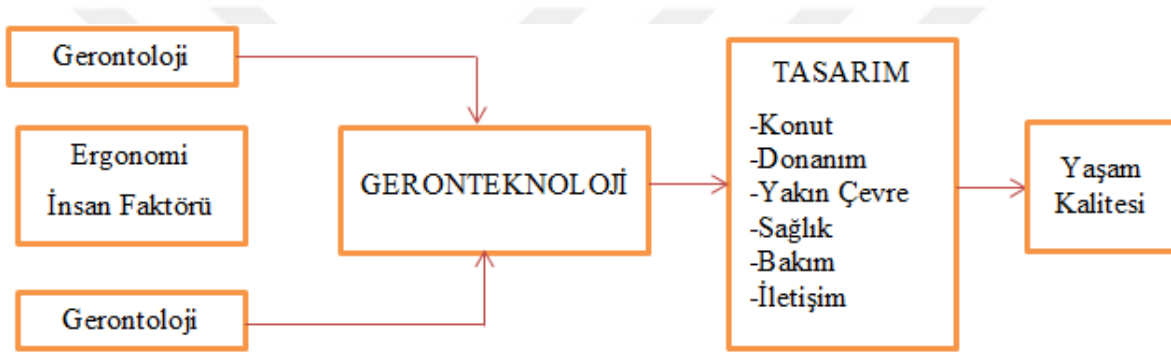
verimlilik azalması olarak tanımlanmaktadır. Yaşlanma ile bunlar görülüyorsa bir problemin varlığı söz konusudur. Aksi takdirde yaşlanma tek başına örgütlerde verimliliği etkileyen bir unsur olarak görülmemelidir (Sporket, 2017:498).

Biggs vd. (2012:41) demografik değişimin yaygın bir etkiye sahip olacağını ve yaşlı yetişkinin değişime uyum sürecinde aktif rolüyle birçok varsayıma meydan okuyacağını ifade etmektedir. Demografik dönüşümün sonuçları tüm kesimleri etkileyeceğini, bu nedenle uyumun sağlanmasının zorunluluğunu ifade ederek, uyumun yaşlının sosyal ve kültürel sermayesinin serbest bırakılması için adımların atılmasıyla gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Yaşam boyu öğrenme, demografik dönüşümün neden olduğu dengesizliği ortadan kaldırmada ve uyumun sağlanmasında kilit role sahiptir. Yaşam boyu öğrenme ve yaşlı dostu tasarım yoluyla güncellenmiş becerilere erişim sağlandığında, yaşlı yetişkinler, yeni uyarlanabilir inovasyon biçimlerine katkıda bulunabilir. Aslında, yaşam boyu öğrenme ve sosyal adaptasyonun bir kombinasyonu yeniliği yönlendirebilir. Bu durum erdemli bir döngüye yol açar ve birbirine bağlanmak için yeni yollara ihtiyaç duyan bir dünyada yaşlının daha aktif bir yaşama kavuşmasını sağlar.

2.1.7.6. Yaşlılığın Dijitalleşmesi: Yaşlılarda Teknoloji Kullanımı

Dijitalleşmeye uyum ve beraberinde hızına ayak uydurabilme yaşlılarda teknoloji konusunda birtakım zorlukları doğurmaktadır. Teknoloji kullanımının yaşlılıkta azalması, yaşlanmayla beraber bilişsel süreçlerde yavaşlama ve fiziksel birtakım yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Hızlı teknolojik ilerlemelerle yaşanan uyum problemlerine karşın yaşlılar, geçmişte kullandıkları teknolojiler ile benzer araçları daha kolay benimsemektedirler. 40 yıl önceki yaşlılar radyo ve televizyon gibi araçları kullanmada uyum sorunu yaşarken günümüz yaşlıları bu araçları kullanırken uyum sorunu yaşamamaktadırlar, buna karşın internet, akıllı cep telefonu, banka ATM'leri ve otomatik bilet makineleri gibi teknolojileri kullanmakta zorluk yaşamaktadırlar. Günümüzdeki genç ve orta yaş grubu, yaşlandıklarında bu araçları kullanma konusunda, uyum problemi yaşamayacakları öngörülebilir (Ekici ve Gümüş, 2016:27). Fakat yaşlı sınıfın teknoloji ile ilişkisinin sağlanması ve hayatın kolaylaşması amacı güden, yaşlının tercihlerine sunulan yaşama ve çalışma ortamları ile ilgilenen *geronteknoloji*, teknoloji ve mühendislik uygulamaları ile yaşlı ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Zamana göre değişen ihtiyaçların tasarlanması, ihtiyaçla teknolojiyi birleştirmekte ve teknolojinin günlük

hayatın içerisinde dâhil olmasını sağlamakta ve dolayısıyla yaşlıların teknik konulardaki uyumunu arttırmaktadır. Evrensel olan biyolojik yaşlanma, homojen bir şekilde gerçekleşmemektedir. Çevresel faktörler, genetik yatkınlık her yaşlıların yaşlanma deneyimini farklılaştırır. Yaşlanmayla beraber ortaya çıkan sorunların en aza indirgenmesi geronteknolojinin çalışmalarıyla kolaylaşmaktadır. Bu çalışmalar hem yaşam çevresi iyileştirilmekte hem de yaşam kalitesi arttırılmaktadır (Kalınkara, vd, 2016b:515,516). Yaşam kalitesinin arttırılması ve yaşlılığın fiziksel ve bedensel kusurlarını en aza indirmek için yapılan geronteknolojik içerikli çalışmalar yaşlılığın giderek dijitalleşmesini sağlamaktadır.



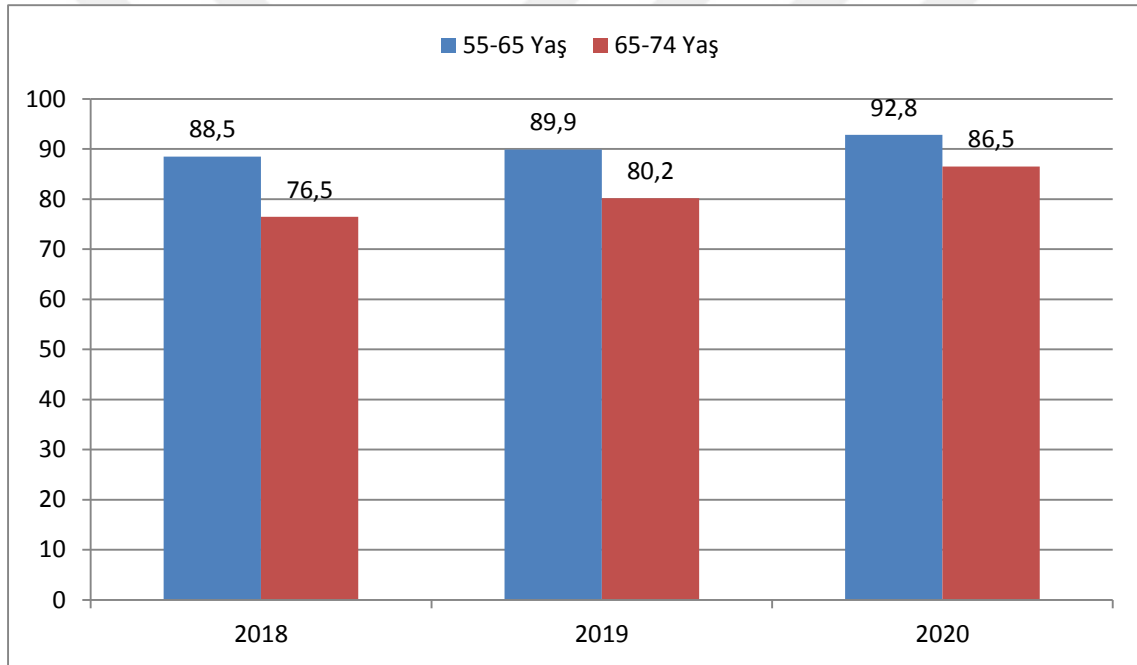
Kaynak: V. Kalınkara (2016b) Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2, s.515.

Şekil 2.1. Geronteknoloji ve Yaşam Kalitesi İlişkisi Modeli

Demografik olarak yaşlanan nüfus karşısında sağlık kuruluşları, yaşlı hastaların teşhis ve tedavisinde sağlık yerleşkelerinin yetersiz kalacağını ön görmekte, gelişen teknolojik imkânları kullanarak, bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla uygulama geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sorunun çözümü için *telesaglık* ve *teletıp* hizmetleri geliştirilmektedir. Ekici ve Gümüş (2016:28) telesaglık kavramını, günlük olarak hastanın sağlık seyrini takip ve müdahale için geliştirilen sağlık hizmeti olarak değerlendirmektedir. Bu uygulama hastanın yapacağı perhizi hatırlatmak, ilaçlarının kullanım saatlerinde onu uyarmak, egzersiz yapmak ve nasıl yapılacağı konusunda bilgi vermek amacıyla gerçekleştirilen bir tür yönlendirme olarak bilinmektedir. Teletıp ise daha çok teşhis ve tedavinin izlenmesi ve takibine yöneliktir. Telesaglık hastanın davranışlarının takibi ve düzenlenmesi amacını güderken teletıp, tanı koymak için geliştirilmiştir. Hastalıkların yaşın ilerlemesi ile artması

ve uzun teşhis tedavi süreçleri yaşlı hastaları ruhsal yönden olumsuz etkilemekte ve birçok yaşlı hasta devam edecek olan tedavilerinin ikametlerinde gerçekleşmesini talep etmektedirler. Toplumun giderek yaşlanması, yaşlı hastaların hastanelerde bakılması hususunda kapasite eksikliği ve artan maliyetleri göz önünde bulunduran birçok gelişmiş toplumun, uzaktan yönlendirme ve tedavi hizmetlerinin yaygınlaştırılması eğiliminde olduğu görülmektedir.

Haliyle uzaktan müdahaleyi gerektiren araçların teknoloji ile bağlantısı yaşlılarda teknolojinin kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Sağlık, ekonomik, sosyal ihtiyaçların karşılanması gibi amaçlarla geliştirilen araçların yaşlılarda kullanımı gün geçtikçe artmaktadır.



Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>. Son üç ay içinde bireylerin yaş grubu durumlarına göre cep telefonu kullanım oranı, 2018-2020.

Grafik 2.3. Yaş Grubu Durumlarına Göre Cep Telefonu Kullanım Oranı

Yaşlanma ile birlikte yaşlı birey birçok ihtiyacını karşılayabilmek için aile üyelerinden destek alma gereksinimi duymaktadır. Buna bağımlılık denilmektedir. Bağımlılıktan kurtulmanın bir yolu başkasına duyulan ihtiyacın teknolojik araçlarla giderilebilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Yaşlılıkta teknoloji kullanımını gündeme getiren önemli gelişmelerden biri de yaşlı bakımında yaşam kalitesini artırıcı kolaylıklar sağlaması olarak değerlendirilmektedir. Teknoloji kullanımı, ortalama yaşam süresinin uzamasıyla birlikte

yaşlılığa bağlı hastalıkların artması, yaşlının çekirdekleşen ailelerin içinde yer edinmemesi, eş kayıpları ya da birtakım sosyo-kültürel etkenlere bağlı olarak yalnızlaşan kitlenin atması gibi nedenlerden dolayı, yaşlı bakımında bireyi bağımlılıktan kurtaracak araçlar sunmaktadır. Yaşlının teknolojiyi kullanabilme becerisi, yaşlılıkta öz bakım becerilerini arttırırken, diğerlerine tabi olma zorunluluğunu ortadan kaldırılarak yaşam konforu açısından başkasının varlığına ihtiyaç duymadan gereksinimlerin karşılanmasını sağlamaktadır (Terkeş ve Bektaş, 2016, 157). Gündelik hayatın birçok alanında yararlanılan ve hayatı kolaylaştıran teknolojik aygıtlar, gün geçtikçe yaygınlaşırken, tüm yaş gruplarının gereksinimlerine uygun geliştirilmesi yaşlılarda bilgisayar ve internet kullanım oranlarını yükseltmektedir.

Tablo 2.7. 55-74 Yaş arasındaki Bireylerin Bilgisayar Kullanım Oranları

	YIL	55 – 64 Yaş			65 – 74 Yaş		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bilgisayar Kullanımı	2004	2,3	4,0	0,7	0,4	0,8	0,1
	2005	3,1	5,0	1,2	1,2	2,2	0,2
	2007	6,0	9,6	2,0	1,5	2,2	0,6
	2008	7,4	12,6	2,5	1,8	3,0	0,9
	2009	6,7	10,6	3,1	2,2	3,2	1,4
	2010	8,3	13,5	3,4	2,7	4,1	1,6
	2011	11,2	17,2	5,4	3,0	5,0	1,4
	2012	12,5	19,1	6,1	3,8	6,9	1,3
	2013	11,9	18,2	5,8	4,4	7,8	1,7
	2014	15,4	21,9	9,1	5,0	8,8	1,8
	2015	15,8	21,7	9,9	5,3	8,2	2,8
	2016	16,1	22,2	10,1	6,5	9,2	4,3
	2017	16,4	22,9	10,0	7,5	11,4	4,2
2018	19,7	26,5	13,1	8,5	11,5	5,9	
2019	-	-	-	-	-	-	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>. Son Üç Ay İçinde Bireylerin Cinsiyetine Göre Bilgisayar Kullanım Oranları, TÜİK, 2004-2019.

Tablo 2.7 ve 2.8 incelendiğinde yaşlı bireylerin bilgisayar ve internet kullanımında yıllara göre hızlı bir oranda artış gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de internet kullanımının en çok sosyal paylaşım sağlayan sitelere yöneldiği bilinmektedir. Bu tercihi sırasıyla müzik dinlemek, film izlemek ve haber okumak takip etmektedir. İnternet kullanıcılarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında erkeklerin üstünlüğü görülmektedir. İnternet kullananların yüzde 61'i erkek, yüzde 39'u ise kadın kullanıcılardan oluşmaktadır.

Her yaştan gündelik yaşamın önemli bir parçası haline dönüşen internet, insanlar arasında iletişim sağlayan pek çok unsuru içerisinde barındırmaktadır. Sosyal hayatın içerisinde bulunan sohbet etme, çeşitli gruplar içerisine dâhil olma, yeni bireyler tanıma, düşünce ve fikir paylaşımında bulunma gibi birçok unsur internet ortamından gerçekleşmektedir. İnternet ortamı bireylere daha kolay ulaşılabilen yeni bir sosyal alan açmıştır. İnternet bireylere, sosyal hayatın temel unsurlarını artık mekânsal bir bağımlılık hissetmeden, istedikleri zaman ve yerde kolay erişim sağlayabilmektedir. İnternetin özelliğinin oluşturduğu bu örüntü ve ilgili olduğu olgu, yaşlılar arasında giderek artan düzeyde kullanıcı sayısına neden olmuştur. Yaşlılıkla gerçekleşen fiziksel gerilemenin sosyal hayatın içerisinde aktif bulunmayı engelleyen durumu, internetin mekânsal bağımlılığı ortadan kaldıran sosyal alan oluşturma özelliğiyle kapatılabilmektedir. Yaşlılarda hızla internet kullanımının artmasının nedenleri arasında sosyal yönden gündelik hayatın içerisinde kalabilme, karşılıklı bir araya gelinemeyen durumlarda uzaktan iletişimin sağlanması, bilgiye erişim, gündelik haberlerin takibi gibi ulaşılması güç durumların kolaylaştırılmasını sağlayan avantajlar sıralanabilir (Şahin ve Yıldırım, 2019:98).

Tablo 2.8. 55-74 Yaş Bireylerin İnternet Kullanım Oranları

	YIL	55 – 64 Yaş			65 – 74 Yaş		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İnternet Kullanımı	2004	1,6	2,7	0,6	0,4	0,9	0,1
	2005	2,3	3,8	0,9	0,9	1,8	0,1
	2007	4,8	7,5	1,8	1,4	2,1	0,6
	2008	6,9	11,9	2,2	1,6	2,5	0,9
	2009	6,2	9,5	3,1	2,0	3,1	1,2
	2010	7,8	12,6	3,2	2,7	4,2	1,6
	2011	10,4	16,0	5,0	2,7	4,5	1,2
	2012	11,9	18,5	5,6	3,6	6,4	1,3
	2013	11,1	16,8	5,7	4,2	7,5	1,5
	2014	15,3	21,5	9,3	5,0	8,8	1,8
	2015	17,2	22,9	11,6	5,6	8,8	2,8
	2016	21,0	28,9	13,3	8,8	12,5	5,8
	2017	27,2	34,9	19,8	11,3	15,6	7,5
	2018	39,2	47,8	30,8	17,0	23,0	11,9
	2019	42,6	52,2	33,2	19,8	25,3	15,0
2020	50,9	9,2	2,8	27,1	4,9	20,4	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>. Son Üç Ay İçinde Bireylerin Cinsiyetine Göre İnternet Kullanım Oranları, TÜİK, 2004-2020.

Şahin ve Yıldırım (2019:104) yaşlıların internet kullanımı ile ilgili yapmış olduğu bir araştırmada, internet kullanımının “yaşam doyumu, algılanan sosyal destek ve umutsuzluk olguları” üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Gündelik yaşamda, yaşlının ruh sağlığı konusunda oluşturduğu bu etki nedeniyle, internet kullanımı her geçen gün yaşlılar arasında yaygınlaşmaktadır. Beard vd. (2012:93), network ağlarının, yaşlıların şehir popülasyondaki oranını göz önüne alarak, bilgi alışverişini ve en iyi uygulamalara ulaşmayı kolaylaştırdığını ve yaşlıların yaşamlarını iyileştirmek için uygun, sürdürülebilir ve uygun maliyetli müdahalelerin geliştirilmesini teşvik ettiğini ifade etmektedir.

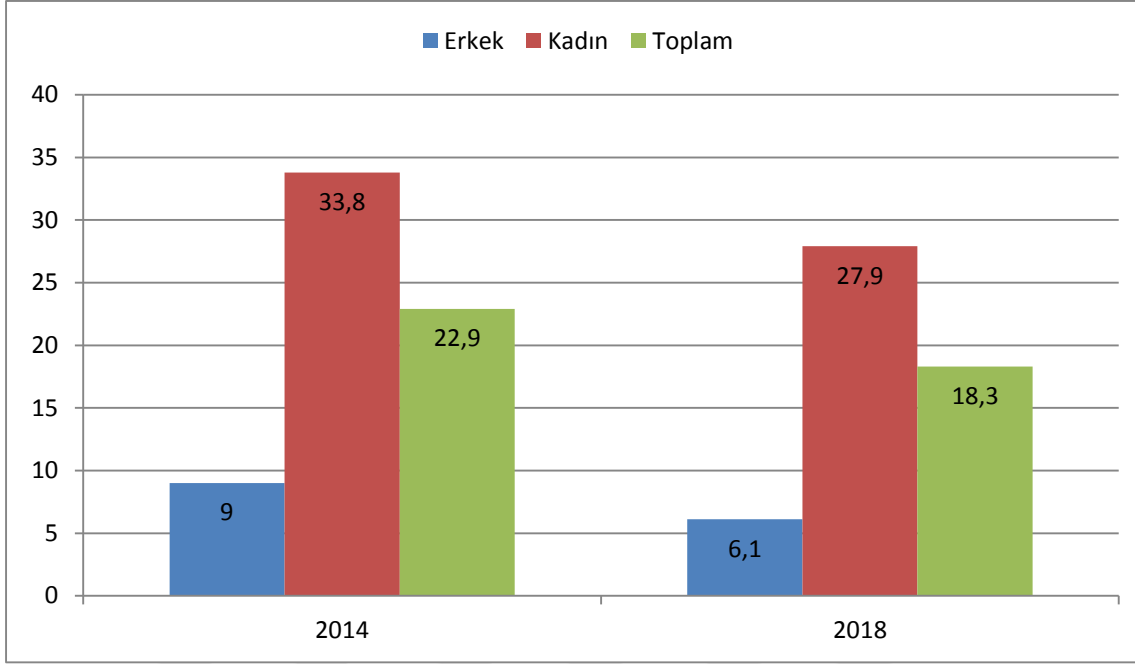
Teknoloji, özellikle yaşlılar için artık öğrenilmesi zor bir süreç olarak değerlendirilmemektedir. Bu durumun, bu şekilde değerlendirilmesindeki önemli etken, ihtiyaçların karşılanmasındaki iç içe geçmişlik durumu olarak görülmektedir. Yaşlı insanların yaşadıkları çevreye uyumunu sağlayan temel etkenlerden biri haline gelen teknolojik ve yenilikçi uygulamalar, engellerin daha aşılabilir bir ortam oluşturmasına ve insanların bağımsız ve huzurlu yaşamlarına katkı sağlamaktadır. Destekleyici nitelik taşıyan teknik ve teknolojik aygıtlar, yaşlıların daha uzun ve üretken çalışma ortamları oluşturarak aktifliklerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda gelişmiş toplumların; yaşlıların eğlenmek,

öğrenmek ve seyahat edebilmeyi kolaylaştırmak amacıyla üretilen teknolojik destek ve çözümleri sağlayan uygulamalara, yaptıkları yatırım miktarları her geçen yıl artmaktadır (Kalınkara vd., 2016b:519). Günümüzde yaşlılar arasında internet kullanımı ve internetin sağladığı avantajların kullanımı yaygınlaştırmaktadır. İnternet kullanımının artması, kullanım alanının yaygınlaşmış olması, internet kullanarak yaşlanan bireylerin sayısının artması ve eğitim seviyesinin yükselmesi ile ilişkilendirilebilir. Bunlar içerisinde uyumu artıran en önemli ölçüt eğitimidir. Eğitim düzeyi ile doğru oranda artan kültürel sermaye düzeyi, yaşlının meydana çıkan değişikliklere uyumunu kolaylaştırmakta ve gelişen teknik teknolojik aygıtları kullanabilme becerisi kazandırmaktadır. Yaşlılıkta eğitim seviyesinin yükselmesini sağlayan gelişmeler, teknoloji kullanımı konusunda daha etkin bir öğrenme ve teknik aygıtların işlevsel kullanımı konusundaki bilinci arttırmıştır. Dolayısıyla daha çok eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye seviyesindeki yükselme ile paralel artış gösteren dijitalleşme, yaşlılıkta yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etki ortaya koymaktadır. Yaşlanma ile fiziki olarak ortaya çıkan gerilemelerin, internet ve teknik aygıtları etkin kullanmasıyla aradaki farkın kapanmasını sağlamak, yaşam kalitesi düzeyini olumlu şekilde etkiler.

2.1.7.7. Yaşlılığın Maarifleşmesi: Yaşlılarda Eğitim Durumu

Maarif kelimesi, tahsil ile elde edilen bilim, malumat ve bilgi anlamına gelmektedir. Eğitim yoluyla elde edilmiş olan maharet, ustalık ve hünere anlamlarını karşılamaktadır (Yeğin vd., 1985:571). Okuma yazma oranlarının her geçen yıl giderek artması ve eğitim düzeyinin yükselmesi, kültürel sermaye seviyesini etkilemektedir. Eğitim seviyesinin yaşlılarda yıllara göre yapılan karşılaştırmalarda geçmişe göre ciddi bir artışın olduğu görülmekle beraber, nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın yakın bir gelecekte çok daha yüksek seviyelerde olacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesindeki yükselme ile beraber kültürel sermaye düzeyleri artmakta ve yaşlılığın maarifleşmesiyle geçmiş yaşlı profilinden daha farklı aktif bir yaşlanma serüveni ortaya çıkmaktadır.

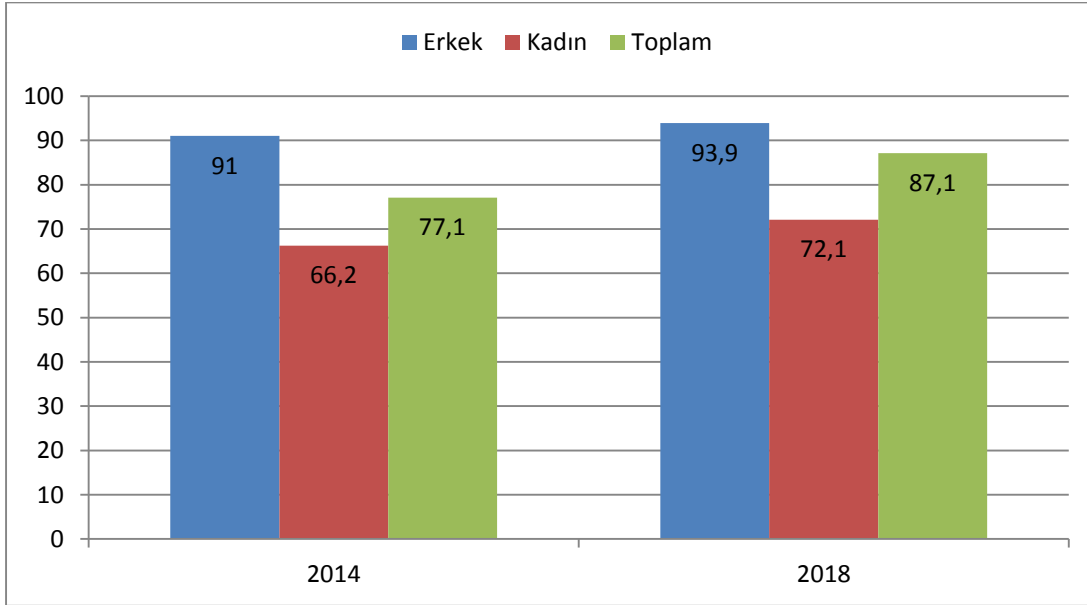
Ülkemizde okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı, 2014 yılında %22,9 iken 2018 yılında bu oranın %18,3'e düştüğü görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranının, 2018 yılında yaşlı erkeklerin oranından 4,5 kat fazla olduğu istatistiklere yansımıştır. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı 2018'de %27,9 iken yaşlı erkeklerin oranı %6,1 olduğu görülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020).



Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2014, 2018

Grafik 2.4. Okuma Yazma Bilmeyen Yaşlı Nüfus

Yaşlı nüfusun cinsiyete göre okuma yazma oranları incelendiğinde ise, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek oranda okuma yazma oranına sahip olduğu görülmekte iken, yılların ilerlemesiyle birlikte okuma yazma oranlarında cinsiyet değişkeninde doğru orantılı bir artış olduğu görülmektedir.



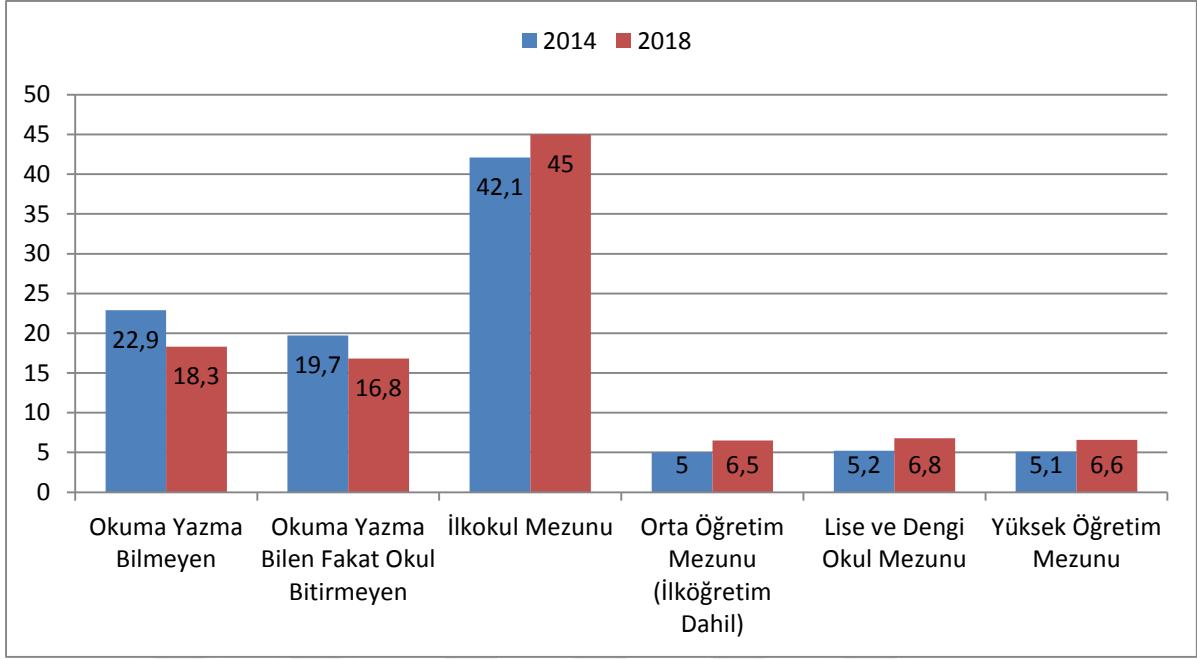
Kaynak:

TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2014, 2018

Grafik 2.5. Yaşlı Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranı

Eğitim durumuna göre yaşlı nüfus incelendiğinde, 2014 yılında yaşlı nüfusun %42,1'i ilkokul mezunu, %5,0'ı ortaokul veya dengi okul/ilköğretim mezunu, %5,2'si lise veya dengi okul mezunu, %5,1'i yükseköğretim mezunu olarak kaydedilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde, ilkokul mezunu olanların oranı %45,0'a, ortaokul veya dengi okul/ilköğretim mezunu olanların oranı %6,5'e, lise veya dengi okul mezunu olanların oranı %6,8'e, yükseköğretim mezunu olanların oranı ise %6,6'ya yükseldiği görülmektedir. Yaşlı nüfusun eğitim durumu cinsiyete göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Bitirilen tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfus oranı yaşlı kadın nüfus oranından daha yüksektir <http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020).





Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2014, 2018

Grafik 2.6. Eğitim Durumlarına Göre Yaşlı Nüfus

Eğitim düzeyi yaşlılıkta, yaşlının yaşadığı birçok problemi bağımsız şekilde aşmasında etkili olabilmektedir. Yaşlı bireyin eğitim düzeyinin yüksekliği, yaşlının ekonomik ve sosyal yönden bağımsız, özerk ve sosyal katılım gerçekleştirmesine olanak sağlamakta ve yaşam kalitesi düzeyini etkileyebilmektedir. Aynı zamanda yaşlanmayla ortaya çıkan sosyal yönlü bazı problemlerin aşılmasında etkili olabilmektedir. Kolland (2017:96-97), bu durumu “eğitimi daha az tanınır olan yaşlı bireyin sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kaldıklarını” şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla eğitimin sosyal dışlanmaya karşı en önemli güvence olduğunu vurgulamaktadır”.

Genel olarak toplumsal yaşlanmanın demografik yapı üzerinde oluşturduğu etki değerlendirildiğinde, kayda değer farklılaşmaların yaşanacağı açık bir şekilde görülmektedir. Ortalama ömrün uzaması ile yaşlılık gençleşmekte, yine ömrün uzamasına bağlı emeklilikte geçen sürenin uzaması istihdam için meslekten arındırılmış bir kitlenin büyümesine neden olmakta, kadınların ortalama ömürlerinin erkeklerden daha uzun olması yaşlılığın kadınlaşmasına neden olmakta, ölüm ve ayrılmalarla birlikte modern toplumun bireyselleşmesi, yaşlıyı yalnız bırakmaktadır. Yakın bir gelecekte bu farklılaşmaların daha da derinleşeceği tahmin edilmektedir. Demografik yapının dönüşümünün nereye evrileceğinin tahmin edilmesi, konu ile ilgili önlemlerin alınmasını kolaylaştırmaktadır.

Demografik yaşlanmanın toplumda oluşturabileceği sorunların tespiti ve alınabilecek önlemler hem yaşlılar için hem de toplum için hayati önem taşımaktadır. Eğitim düzeyindeki yükselme ve teknoloji kullanımının yaşlılar arasında yaygınlaşması, demografik dönüşüm konusundaki farklılaşmayı farklı bir yöne taşımaktadır. Bu farklılaşma yaşlanma ve yaşlı için çeşitli imkân ve olanakları sağlaması bakımından olumlu gelişmeler arasında değerlendirilmektedir. Eğitim düzeyindeki yukarı ivme ve teknolojinin gün geçtikçe hem yaşlı için yeni uygulamalar sunması hem de bunları kullanabilen yaşlıların sayısındaki artış, yaşlanmayı daha bilinçli, bağımsız ve daha ergonomik bir hale dönüştürmektedir. Eğitim düzeyindeki artış yaşlanan bireyin bilinçli, sağlıklı, başarılı yaşlanma gerçekleşmesine neden olacak akademik birikimini kullanmalarına olanak sağlayabilir. Eğitim seviyesindeki yükseliş, belirli bir zamandan sonra, entelektüel birikim ve bilgi donanımı yüksek olan yaşlı bireylerin artışı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla başarılı yaşlanmanın gerçekleşmesine olanak sağlayacak eğitim düzeyi, yaşlılıkta yaşam kalitesini arttırmakta ve daha bağımsız bir yaşlılık sağlayabilmektedir.

2.1.8. Başarılı Yaşlanma

Başarılı yaşlanmanın temel unsurları “düşük ölüm oranı riski ve yüksek bilişsel ve fiziksel kapasitedir” (Kolland, 2017:93). Yaşlanan toplum her zamankine kıyasla hareketli (araç kullanan) bir toplum haline dönüşmektedir. Dolayısıyla, geleceğin toplumları kır saçlı, uluslararası hareketli toplumlar halinde kendini gösterecektir. Toplumların hızla yaşlanması ve ihtiyaçların bağımlılık gerektirmeden karşılanması günümüzde ve yakın gelecekte önemli bir değişken olarak görülmektedir. Bu nedenle demografik yaşlanmayla, faal nüfusa aktif uyum sağlayabilecek ölçüde başarılı yaşlanma gerçekleşmesi düşüncesi, bilimlerin ilgisini çekmektedir (Rudinger, 2017:246).

Modern toplumlarda yaşlanmanın iki yönüne vurgu yapan Tufan (2003:80), genellikle yaşlılık denilince akıllara onun negatif yönünün geldiğini vurgulamaktadır. Hastalıklar, dışlanma, yalnızlık, bağımlılık, desteğe muhtaçlık bunların başında gelmektedir. Yaşlılığın hem toplumsal platformda hem de bireyin kendisi tarafından olumsuz algılanmasının temel nedeni, yaşlılıkla ilgili problemlerin çözümü için ortaya konan eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu problemlerin etkin çözümü yaşlılığın daha yaşanabilir bir dönem haline getirmektedir. Bu çözümlerle, gelecekte yaşlanacak olanlar, bugünkü yaşlanmış olanlardan çok daha farklı ve gelişmiş bir yaşlılık süreci yaşayacaklardır.

Tufan (2003:75) yaşıllığı, hayat sahnesinin sergilendiği yaşam alanı içindeki son perdenin kapanma anı, oyunun en önemli sahnesinin sergilendiği ve oyunu sergileyen aktörün sahneyi terk etmesinin yaklaştığı dönem olarak tanımlamaktadır. Bu son dönemde sergilenmiş olan oyunun, diğerleri tarafından beğenilmesini arzu etmektedir. Yaşlının bu dönemdeki hayatını mutlu olarak geçirdiğini düşünmesi, onu mutlu ederek sahneden mutlu ayrılmasına neden olacaktır. Oyunun başarısız gerçekleştiğine inanırsa, oyun sürecinden pişmanlık duyar. Günümüzde pişmanlık yerine mutlu bir biçimde son döneme girilmesi, yaşlanan tüm toplumların temel hedefi haline gelmiştir. Bu nedenle toplumların hedefinde, üretimden soyutlanmış yaşlı kitle yerine, pişmanlık hissinden arındırılmış aktif yaşlılık paradigması bulunmaktadır.

Willcox vd. (2007'den aktaran İçli, 2010:3) yaşlılık literatüründe önemli kavramlardan biri olan “başarılı yaşlılık” konusundaki çalışmalarda ortak temanın ömür süresinin uzunluğu, fiziksel olarak sağlık durumu, zihinsel dirilik, psikolojik olarak hissedilen iyilik durumu, bilişsel olarak yeterlilik durumu, toplumsal etkileşim becerisi ve üretkenlik, bireysel kontrol, yaşam doyumu olduğunu ifade etmektedir. Bunun en önemli dinamiklerinden biri özerkliliktir.

Özerk yaşlılık yaşama kabiliyeti kavramı, kültürel değişkenlikler nedeniyle açıklamada bulunulması oldukça zor bir tanımdır. Yaşam kalitesi, bağımsızlık, özerklik ve yaşam doyumu son derece öznel terimlerdir. Bu kavramlar sadece kültürden kültüre değil aynı zamanda belirli bir popülasyondaki bireyler arasında da algısal olarak farklılık gösterebilmektedir (Stuart, 2010:17). Perrig-Chiello ve ark'a göre (2006:82), evrensel bir yapı olmasa bile, Batılılaşmış ülkelerde, bağımsızlığın korunmasının yaşlıların çoğu için hayati öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. İşlevsel özerklik, başarılı yaşlanmanın temel koşullarından biridir. Arka plandaki farklılıkların etkilerini kabul ederek, Perrig Chiello ve ark. “yaşlılıkta gereksiz bağımlılığı önleme zorluğunun bir parçası, yaşlılar arasındaki çeşitliliği ve fiziksel, psikolojik ve sosyal kaynaklarının farklı mevcudiyetini tanımak” olduğunu belirtmiştir.

Son dönemlerde yaşlılık çalışmaları ile ilgili üzerinde çok fazla durulan konulardan biri haline gelen ‘potansiyelinin farkına varmak’ kavramıyla, yaşlı bireyin donanım, bilgi, deneyim, beceri, yetenek ve kaynaklarını etkin şekilde devam ettirebilmesi süreci anlaşılmaktadır. Bu bakış açısı, çift taraflı olumlu bir algı sürecinin başlamasına neden olmaktadır. Bir taraftan toplum, yaşlının potansiyelini algılamasına, diğer taraftan bu

durumun yaşı üzerinde olumlu bir etki oluşturarak yaşlının kendi potansiyeline yönelmesine olanak sağlamaktadır. Yaşlı bireyde var olan potansiyelin algılanması yaşlılığın değişimi olarak algılanmaktadır (Tufan, 2003:75).

Topluma aktif katkı sunmak, sağlıklı bir beden ve doğru yaşam tarzı ile gerçekleşir. Aktif yaşlanma fiziksel, sosyal ve bilişsel kırılmalıkların en alt düzeyde hissedilmesinin sağlanmasıyla gerçekleşen uzun bir yaşamı anlatır. Bunun sağlanması, kaynakların ve bireysel beceriler üzerinde çalışmalar ve önlemlerle gerçekleşir (Kolland, 2017, 93). Bu bakımdan aktif yaşlanma aslında bir nevi “*kaynak kullanımı için kaynak gelişiminin sağlanması gayretidir*”.

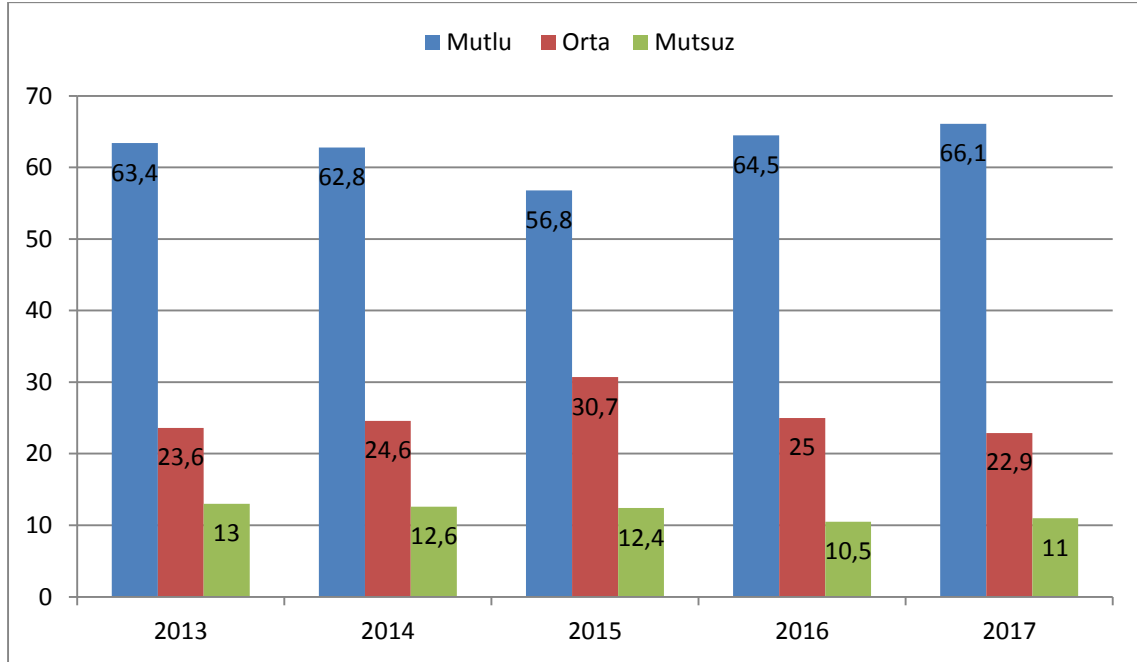
2.1.9. Yaşlının Toplumdaki Yeri ve Yaşlılık Sorunları

Doğurganlığın azalması, ortalama ömrün uzaması gibi gelişmeler, günümüz toplumlarının en önemli demografik sorunu haline gelen toplumsal yaşlanmayı gündeme getirmektedir. Toplumun yaşlanması ile doğacak problemlerin başında istihdam sorunu gelmektedir. Gerekli arza ulaşabilmek, talepleri karşılayabilmek ve istihdamın sağlanması ekonominin önemli problemlerindendir. Kıt kaynakları, sonsuz ihtiyaçlarla dengede tutmak ve bu gereksinimleri üretebilecek aktif nüfusun yaşlının yükünü üstlenmesi, yaşlanan toplumlarda önemli problemler arasındadır. Tufan (2003:234) bunu, “yaşlanan toplumda en büyük problem, yaşlı sayısının artışının sosyal devleti tehdit eden durumudur” şeklinde yorumlamaktadır. Bu durum da toplumda yaşlılar için birtakım sorun oluşturabilecek olumsuz algıları doğmaktadır.

Toplumların yaşlanması ile beraber yaşlı algısında birtakım paradoksal ilişkilerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Demografik olarak siyasi bir güç elde eden yaşlılar, ekonomik yönden salt tüketici potansiyel oluşturmaktadır. Modernleşmenin yaşlının yalnız olmasına neden olan dönüştürücü etkisi, bu gibi bazı tezatlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tufan’a göre (2003:234-235) modernleşme yaşlının demografik artışına neden olmakla beraber iktisadi bir güç de sunmaktadır. Fakat bu artış yaşlının, ailenin ve toplumun omuzlarında bir yük olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Yaşlının sayısındaki artışla doğru orantılı olarak, topluma faydadan daha çok zararı olan bir kitle olarak görenlerin sayısı artmaktadır. Dünya genelinde demografik yapının değişmesine neden olan yaşlı kitlenin toplam nüfusu içerisindeki oranın hızla artması, yaşlıların karşılaştıkları sorunları toplum içinde daha belirgin bir şekilde görülmesine neden olmaktadır (Danış,

2009:68). Ülkemizde, Avrupa'ya göre yaşlılık sosyal bir problem olarak görülmemektedir. Yaşlılık daha çok kişisel bir problem olarak değerlendirilmektedir. Fakat ülkemizde de yaşlılık bir problemdir ayrıca toplumsal niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu problem yakın bir gelecekte daha belirginleşecektir (Tufan, 2003:274-275). Problem olarak değerlendirilen bir olgunun nedeninin bilinmesi çözümü için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlar. Bu nedenle yaşlılık sorunlarının tespit edilmesi ve gündeme getirilmesi büyük önem arz etmektedir.

TÜİK yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre, mutlu olduğunu beyan eden yaşlı bireylerin oranı 2016 yılında %64,5 iken bu oranın 2017 yılında %66,1'e yükseldiği görülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (07.10.2020).



Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>. TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013-2017.

Grafik 2.7. 65 yaş Üstü Bireylerin Mutluluk Düzeyleri

Mutluluk oranlarındaki yükselme kayda değer bir artış olarak gözlemlenmekle beraber, mutsuz olduğunu düşünen yaşlıların sayısında da bir artış olduğu dikkat edilmesi gereken bir husustur. Akdemir vd. (2007:216), bir toplumun içindeki yaşlıların buldukları konumun, işgal ettikleri sosyal mevkinin, o toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik göstergelerine göre farklılık arz ettiğini ifade etmektedir. Bazı toplumlar, yaşlının fiziksel yaşadığı gerilemenin topluma yük getireceğinin ve tamamen bu kitlenin sosyal hayattan izole edilmesi gerekliliği üzerinde değerlendirmelerde bulunurken, bazı toplumlarda ise yaşlılık bilgelikle eşdeğer

tutularak yaşam tecrübesinden faydalanılması gereken kitle olarak nitelendirilmektedirler. Doğu toplumlarında yaşlı saygın, yaşam deneyimlerinden faydalanılan ve bilge olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla yüksek statüde bulunmaktadır. Batı toplumlarında ise “değersiz, yetersiz ve güçsüz” olarak görülmektedir. Ülkemiz ise geleneksel bir bakış açısına sahip olmakla birlikte ekonomik göstergeler, kentleşme, göç, kadının çalışma hayatına girişi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler yaşlı bireylere karşı var olan geleneksel bakış açısında değişmelere neden olmuş, saygınlık ve statülerinde değişime yol açmıştır.

Günümüzdeki nüfus projeksiyonları göz önüne alındığında, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş olan ülkelere daha hızlı bir demografik yaşlılık içinde olması nedeniyle yakın bir gelecekte gelişmekte olan toplumların hızlı bir şekilde yaşlanacağı ve bu ülkelerin demografik olarak yaşlılığın getirdiği risklerle karşı karşıya kalacağı tahmin edilmektedir (Tuna ve Tenlik, 2017:4). Bu nedenle, modernleşmenin toplumsal yapıda meydana getirdiği önemli değişikliklerden etkilenen alanların başında yaşlılık olgusu gelmektedir. Geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş, yaşlılığın sosyal olan sorunlarını ön plana çıkarmıştır. Geleneksel toplumlarda yaşlılık bilgelik olarak tanımlanırken, bu deneyimsel ve bilgi birikimi modernleşme ile beraber anlamını yitirmiştir. Modernleşmenin dönüştürdüğü birçok kurum, yaşlının bireysel ve toplumsal statüsünde değişikliklere neden olmuştur. Özellikle sanayileşmeye dayalı işgücü ihtiyacı, yaşlının deneyimsel özelliklerinin göz ardı edilmesine neden olurken, yaşlının gereksinimleri ekonomik bir baskı oluşturmuş ve yaşlılık sosyal bir sorun haline dönüşmüştür. Ortalama insan ömrünün artması, yaşlı nüfusun oranını genel nüfus içerisinde arttırmıştır. Emeklilik ile iş piyasasından ayrılan, uzaklaşan ve üretime katkı sağlayacak ekonomik bir eylem içerisinde olmayan yaşlı nüfus, toplum tarafından, toplumun sırtında bir yük olarak tüketici pozisyonunda konumlandırılmıştır (Ceylan, 2015a:26-27). Sağlık koşullarının gelişmesi ile doğru orantılı olarak artan ömür süresi yeni sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların başında yaşlının ömür süresinin uzaması ile yaşam kalitesinin arasındaki ters orantı yer almaktadır. Bu sorun, yaşlının sağlık bakımlarına ve sosyal hizmetlere olan talebinin artmasına neden olmaktadır. (Koşar, 1996:2). Bu anlamda oranları genel nüfusa göre artan yaşlı nüfusun gereksinimleri de artmaktadır. Fakat geleneksel kültürün özelliklerini yitirdiği modern toplumda ailenin sağladığı sosyal destekte ortadan kalkmaktadır. Kısacası sanayileşmenin etkisiyle kente yoğun göçün sonucunda,

geniş aile çözülmüş, çekirdek ailelerin sayısı artmış ve dolayısıyla yaşlının evde bakımı, sorun haline dönüşmüştür (Arpacı, 2005:29).

Geleneksel toplumlar, aile içi ve sosyal çevre ilişkileri mekanik dayanışma (birincil ilişki) olarak tanımlanan güçlü ilişkilerin hâkim olduğu bir düzen sistemi oluşturmaktadır. Buna karşın, sanayileşme ile beraber rekabetin popüler olduğu, ilişkilerin yüzeyselleştiği ve duyarsızlaşmanın hâkim olduğu bir sistem ortaya çıkmıştır. Geleneksel yapılarda biz duygusu yerini modern toplumlarda, ben duygusuna bırakmıştır. Yaşlılığın modern toplumlarda sorun olarak değerlendirilmesinde bu duygu yani, bireyselliğin ön plana çıkması önemli bir faktördür (Er, 2009:133). Çünkü geleneksel toplumlar, bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duyulan ve gereksinimin biz duygusunu ve etkileşimini ortaya çıkardığı bir gerçektir. Sanayileşme ile tecrübe ve deneyimin yerini güç almıştır. Bilginin kaynağı konumunda bulunan yaşlı, teknolojik gelişmelerin hızı doğrultusunda bilginin yayılmasıyla, bilgiyi edinmede zorlanan kesim haline gelmiştir. Kısacası geleneksel tarım toplumunda bilginin edinme biçimi yaşlıdan yeni kuşaklara doğru gerçekleşirken, modernite ile beraber bu bilgi akışının yönü değişmiştir (Ceylan, 2015a:48). “Modern toplumlarda yaşlılığın pazar değeri yoktur. Yaşlılar sağlık ve bakım hizmetleri açısından tüketici pozisyonunda yer alan bir müşteri olarak değerlendirilmektedir” (Tufan, 2003:85). Sanayileşmiş toplumlarda artan yaşlı nüfusun, üretim faaliyetlerinin dışında bırakılması, modernitenin en önemli çelişkilerinden birini oluşturmaktadır. Bu paradoks, yaşlanmanın bireysel olarak sorunlu bir dönem, toplumsal düzeyde ise, yük oluşturan bir süreç olarak algılanmasına neden olmaktadır (Erol, 2011:143-144).

İnsanların yaşları ilerledikçe psikolojik, fiziksel, sosyal ve maddi sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar arasında iş hayatından emekliliğe geçiş, statü kaybı, yeni statüye alışma süreci, büyükanne ve büyükbaba rolüne geçiş, gelirdeki azalma, eş veya akranların kaybı, sosyal ilişkilerde bozulma gibi faktörler sıralanmaktadır. Eşlerden herhangi birinin vefatı diğeri için başlayan olumsuz sürecin başını oluşturmaktadır. Yaşlı bireyin eşinin kaybıyla hissettiği yalnızlık duygusu, güven duygusunun azalmasına, kendini kimsesiz hissetmesine ve yaşadığı hayatı anlamsız görerek yabancılaşma süreci içerisine girmesine neden olmaktadır (İçli, 2008:33-34).

Günümüzde hızla gelişen teknolojik aygıtların baş döndürücü gelişimi, geleneksel olan birçok algıyı ortadan kaldırmıştır. Tarımsal aktivitelerin gerçekleştiği kırsal yerleşimden hızla büyüyen sanayi ve hizmet sektörlerindeki genişleme, demografik hareketliliği artırmış

ve kentleşme hızına ivme kazandırmıştır. İktisadi faaliyetlerin tarım kaynaklı işlediği toplumlarda aile ilişkileri ile tarım dışı ekonominin önem kazanmasıyla gelişen toplumlarda aile ilişkileri arasında farklılıklar derinleşmiştir. Ailede meydana gelen en önemli değişikliklerden biri, yapısında meydana gelen daralmadır. Bu yapısal değişim, aile içerisindeki fert sayılarını ve ilişkilerinde bağımlı farklılaşmasına neden olmuştur. Fiziksel aktivitelerin önem kazandığı günümüz toplumlarında, toprak sahipliğinin deneyimsel özellikleri eski önemini yitirmiş ve yaşlı bireyin becerileri gereksiz görülmüştür. Bu sosyal değişim, yaşlının içinde bulunduğu toplumdaki dışlanmasına neden olmuştur. Sanayileşme ve kentleşme bağlamında toplum ve aile yapısında hızlı ve köklü değişimler geniş ailelerin azalmasına; çekirdek ailelerin artmasına neden olmuştur. Çekirdek aile yapısı içerisinde yaşlının statüsü, geniş aileye nazaran rol kayıplarının fazla olduğu ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Çekirdekleşen ailelerde hayat daha bireysel bir hal almıştır. Bireyselleşen toplumsal sistemlerde bağımlılıkları artan yaşlıların tutunabilmeleri çok zor görülmektedir. Toplumsal düzeyde bireyselleşme ve bağımlılık birbirine ters kavramlardır. Bireyselliğin daha çok arttığı kentlerdeki aile yapılarında, geleneksel aile bağlarındaki destek, dayanak ve yardımlaşma zayıflamış, destek, dayanak ve yardımdan yoksun kalan yaşlının durumu zorlaşmıştır. Geniş ailedeki rolünü ve statüsünü kaybeden, çekirdek ailenin yaygınlaşmasıyla yalnızlaşan yaşlının, biyolojik yaşlanmanın ortaya çıkardığı diğer sorunlarla da yaşam koşulları daha zor hale gelmektedir. Günümüzde kırsal bölgelerde yaşayan yaşlıların yaşam düzeylerini belirleyen temel kriter, fiziki dinçliklerinin çalışma gücüne yansımalarıdır. Kentlerdeki yalnızlaşan yaşlıların yaşam standartlarını şekillendiren en önemli faktör ise ekonomik gelirleri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bir toplumdaki yaşlıların durumunu belirleyen ekonomik, sosyal ve kültürel şartların dönüşümü, yaşlıların sosyal ve ekonomik sorunlarına yansımaktadır. Teknik imkânların artmasıyla yaşam sürelerinin uzamasını sağlayan teknolojik aygıtların maliyeti, yaşlı bakımını üstlenen ailelere bir külfet olarak yansımakta ve bu durum yaşlıda psikolojik yük algısı oluşturmaktadır. Bu zorluklar toplumda yaşlının sorun olarak görülmesine neden olan yaşlı ayrımcılığına (ageism), dışlanmasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır (Powell, 2005: 64-68).

Arpacı (2005:119-120), yaşlılıkta ortaya çıkan sorunları şu şekilde sıralamıştır;

- Toplumda hızlı ve köklü değişimlere neden olan sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin sosyal ve aile yapısında meydana getirdiği önemli değişikliklerden

biri olan, geniş ailelerin ortadan kalmasıyla akraba ve çocukların yaşlıya sağladığı ekonomik ve sosyal desteğin azalması ve bunun neden olduğu bağımsız yaşamların artması

- Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde emekli maaşlarının ve sosyal haklarının masraflarının, aktif nüfusun üstünde yük olarak algılanması
- Emeklilikle beraber gelirinde yaşanan düşüşün, yaşamını etkin bir şekilde sağlayacak düzeyde bulunamaması, ya da yaşı itibarıyla çalışma ortamı bulamayışı ve/veya çalışamaz duruma gelişi
- Emeklilikle birlikte artan boş zamanın yaşam kalitesini artıracak düzeydeki etkinliklerin içerisinde olmaması, sosyal katılımın gerçekleşmesi
- İnşa edilmiş olan konutların yaşlılar için yeterli düzeyde olmaması, onların ihtiyaçlarına karşılık vermemesi
- Hızla gelişen teknik ve teknolojik içerikli araçların kullanımına ve toplumsal değişmelere karşı uyum zorlukları

2.1.9.1. Yalnızlaşma ve Sosyal İzolasyon

Ekonomik ve toplumsal koşullarda meydana gelen gelişmeler ortalama ömür süresini uzatarak yaşlı sayısını arttırmakta, bununla beraber yalnızlığı da beraberinde getirmektedir. Modern aile hayatı doğum oranlarının düşmesine ve ailelerin küçülmesine neden olmakta, boşanma oranları ile bekâr yaşama alışkanlıkları, yalnızlaşmanın artmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2019:506).

Yaşın ilerlemesiyle birlikte aile içinde yer alan üyelerin eğitim, evlilik ve çalışma nedeniyle evden ayrılması, eş ve akranların yaşamlarını kaybetmesi, fiziksel meydana gelen gerilemenin nedeni olarak yaşamdan geri çekilmenin yaşanması gibi etkenler yaşlının yalnız kalmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018:235). Yalnızlık, yaşlının içinde bulunduğu sosyal ilişkilerin boyutunu tanımlar ve yaşam kalitesinin temel belirleyicilerinden biridir. Yalnızlık, bireyin sosyal ve psikolojik olarak sosyal çevresi ile olan ilişkilerinin zayıflaması ve bu zayıflamanın rahatsız edici duruma gelmesi olarak nitelendirilmektedir. Sosyal izolasyon ise sosyal katılımda olduğu gibi bireyin tercihi, iradesiyle gerçekleşen bir süreci işaret etmektedir (Baran, 2016b:79).

Yalnızlaşma, tek başına olma veya yalnız olmak kavramlarından farklı içerikler taşımaktadır. Yalnızlaşma, bireyin kendi gereksinimi ve bir tercih sebebi olarak ortaya

çıkması bir olguyu ifade etmemektedir. Ailevi ya da toplumsal nedenlerin etkisi ile bireyin tercihi dışında gerçekleşen bir durumu ifade etmektedir. Bu bakımdan tek başına yaşamayı tercih etmiş olan bir yaşlı “yalnızlaşmış” sayılmazken, bir kurumda başkaları ile beraber kalan bir yaşlı “yalnızlaşmış” sayılmaktadır. Dolayısı ile yalnızlaşmış yaşlı bireyin durumu fiziksel gerçekleşmiş bir soyutlanmadan daha ziyade psikososyal bir durum olarak duygusal yönü olan ve hissedilen bir durum olarak gerçekleşmektedir (Ceylan, 2015b: 66). Yalnızlık sadece yaşlı bireyin hissettiği etkileşim konusundaki isteksizlik ve sosyal ilişkilerde gerçekleşen zayıflama ile değil aynı zamanda ekonomik durumun yetersizliği ve sağlık koşullarının iyi olmamasıyla da ilgilidir (Baran, 2016b:80). Yaşlılık döneminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdaki gelir dağılımında meydana gelen adaletsizlik, emeklilikle beraber gelirden düşüş, sosyal sigortanın yaygınlaşmamış olması ya da etkin hizmet verilememesi gibi nedenlerden dolayı hissedilen yoksulluk oranı toplumun yaşlanmasına paralel olarak yükselmektedir. Özellikle çalışılmayacak kadar fiziksel gerilemenin yaşandığı ileri yaşlılık döneminde, yoksulluk daha belirgin olarak, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Ekonomik temelli bu sorunların başında bakım, barınma, yoksulluk ve yalnızlık gelmektedir (Danış, 2009:77).

Yalnızlaşma, izolasyon kavramı ile birlikte kullanılmasına rağmen yalnızlıkla tam anlamıyla bir izolasyonun gerçekleştiğini söylemek doğru olmaz. Çünkü izolasyon, tam olarak bireyin sosyal yaşamla var olan organik bağını koparması, sosyal katılım gerçekleştirilmemesi anlamına gelmektedir. İzolasyon dört başlık altında tanımlanmaktadır. Bunlar, “biyofiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal izolasyon” olarak sınıflandırılmaktadır. Biofiziksel izolasyon, yaşlanan kişinin sınırlarını, psikolojik izolasyon emeklilikle birlikte yaşanan rol ve statü kayıplarını, ekonomik izolasyon emeklilik sonrası gelirden düşüşü, sosyal izolasyon ise aile ve toplumsal destek hizmetlerine erişim imkanını içermektedir (Kalınkara, 2000:77-78).

Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık hem fiziksel hem de zihinsel refahtaki düşüşle bağlantılıdır. Çoğu toplumda, erkeklerin destekleyici sosyal ağlara sahip olma olasılığı kadınlardan daha fazla görülmektedir. Bununla birlikte, bazı kültürlerde, dul olan yaşlı kadınlar sistematik olarak ana akım toplumdan dışlanır ve hatta toplulukları tarafından reddedilir (WHO, 2002:28). Yaşlanma ile beraber gerçekleşen yalnızlığın fiziksel ve ruhsal sorunlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Yaşlı bireyin kendisini daha öncekine göre daha yalnız hissetmesi, gelirinin yetersiz geleceği düşüncesi ya da yetersizliği ve sağlık

hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanamayacağı endişesi sonucu oluşan bir kaygı durumuna da işaret etmektedir. Aktif şekilde gerçekleşen yaşlanmayla yalnızlık endişesinin azaldığı bilinmektedir (Kapıkıran ve Kapıkıran, 2016:96).

Yaşlı bireyin izolasyonun da sadece bir tercih olarak değil, aynı zamanda sosyo-politik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşlının toplumla var olan bağının koparılması, uzak yerleşim yerlerine yerleştirilmesi ve başka insanlarla ilişkisinin engellenmesi yaşlının izolasyona uğraması anlamına gelmektedir (Baran, 2016b:81). Emeklilik süreciyle; aktif çalışma hayatının sona ermesi, alışılmış olan sosyal hayattan uzaklaşması, eski ilişkilerden soyutlanma ve yeni olana uyum sağlamadaki zorluklar yalnızlaşma sorununu beraberinde getirmektedir. Buna ek olarak yalnızlaşmanın gerçekleşmesine neden olan eşlerden birinin ölümü, sağlık sorunları ve çocukların evden ayrılması gibi nedenler, birçok yaşlıyı sosyal izolasyon sorunu ile karşı karşıya getirmektedir (Danış, 2009: 74).

Yalnızlık ve sosyal izolasyon birbirleri yerine yaygın olarak kullanılıyorsa da birbirlerinden farklı kavramlardır. Yalnızlık, bireyin bilişsel özellikleri ve olumsuz değerlendirmeleri nedeniyle sosyal ilişkilerinde meydana gelen zayıflamadır. Sosyal izolasyon ise kişinin kendini toplumdan soyutlaması yoluyla diğer kişilerle olan ilişkisinin kesilmesi ve bu durumda toplumunda yaşlıyı soyutlaması durumunda gerçekleşmektedir. Yapılan çalışmalarda sosyal izolasyonun oluşmasının nedenleri olarak; bireyin yaşamış olduğu kayıplar, sağlığın giderek bozulması, psikolojik rahatsızlıklar, iletişim ve ulaşım güçlükleri, düşük moral ve bulunulan konum gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir (Baran, 2016b:95). Şentürk (2019:516), yapmış olduğu çalışmada yalnız yaşayan ve yaşlanan bireylerin bu tercihinin birtakım demografik özelliklere göre farklılaştığını tespit etmiştir. (Cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir seviyesi ve yaşamını sürdürdüğü bölge)

2.1.9.2. Dışlanma

Yaşlanmayla beraber yaşanan biyolojik gerilemelerin bireylerde oluşturduğu ruhsal ve fiziksel kapasitelerindeki azalma ve işlevselliğin giderek yitirilmesi, yaşlı bireyin sosyal ortamlara adaptasyonunu olumsuz etkileyerek dışlanmasına neden olabilmektedir (Baran, 2016a:107-108). Dışlanma beraberinde yaşlı birey için maruz kalacağı başka sorunların doğmasına ortam hazırlamaktadır. Kurnaz (2016:390), yalnız bırakılan ve dışlanan yaşlının, çalışmayacak düzeye ulaşması sonucu işten ayrılması ve gelir seviyesinde azalmasıya

yoksullaşması gibi nedenlerden ötürü sosyal ve psikolojik yönden de dışlanmaya maruz kaldıklarını ifade etmektedir.

Modern toplumlardaki ekonomik işleyiş, toplumsal düzeyde birtakım eşitsizliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu eşitsizlikler, sosyal dışlanmaya neden olarak, toplumu meşgul eden sorun haline dönüşmüştür. Yani sosyal dışlanmanın temelinde eşitsizlik bulunmaktadır. Bu eşitsizliklerin kaynağı ekonomik, politik ve sosyal olan eşitsizliğin, insan hakları ihlaline neden olabilecek düzeyde gerçekleşmesiyle oluşmaktadır (Baran, 2016a:112).

2.1.9.3. Yaşlı Ayrımcılığı

Yaşlı ayrımcılığı (ageism), ideolojik olarak, yaşlıya karşı ırk ve cinsiyete dayalı gerçekleşen ayrımcılığın davranışa dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu ayrımcılık türü önyargılı davranış ve tutumların yaşlılara karşı sergilenmesi anlamına gelmektedir. Yaşlı ayrımcılığını diğer ayrımcılık şekillerinden ayıran bir özellik bulunmaktadır. Ayrımcılık, önyargılarıyla cinsiyet ya da ırksal özelliklere karşı, kendi dışındaki gruba karşı oluşmasıdır. Fakat yaşlıya ve yaşlılığa karşı önyargılı davranış ve tutumu sergileyen kişinin, ileriki yıllarda yaşlanacağı ve önyargılı değerlendirdiği kitlenin içinde bulunacağı bilinmektedir (Erdemir, 2002: 78).

Neden yaşlı ayrımcılığı yapılır? Bunun açıklamasını yapabilmek için konuya çeşitli yönlerden yaklaşılması gerekmektedir. Ayrımcılığın temelinde insanların duymuş oldukları korkular bulunmaktadır. Yaşlılık ölümü çağrıştırmakta ve bu da insanlarda yaşlılık korkusunu doğurmaktadır. Yaşlı ayrımcılığı, gerçekleştiren kişilerin güçsüzlük, değersizlik, hastalık ve ölüm konusundaki korkularını yansıtmaktadır. Sosyal hayatın büyük bir bölümünde gençlik, dinamizm, üretkenlik ve bireysellik gibi değerler ile genç imajlar, siyasetten reklama, eğitimden yönetime her alanda teşvik edilmektedir. Dolayısıyla görünüşü ve gençliği kimliğinin bir parçası olan toplumlarda yaşlanma, özgüvenini azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır. Bir diğer etken ise maliyet verimliliği ve üretkenliğe verilen önemdir. Yaşam döngüsünün hem başlangıcı hem de sonu (çocuklar ve yaşlılar), üretkenliğin olmadığı ve üretime katkısının olmadığı yıllar olarak kabul edilir. Faal nüfus olarak bilinen genç ve orta yaşlı insanların (15-65), çocukların ve yaşlıların ihtiyaçlarını karşıladığı kabul edilmektedir. Yaşlı insanlar maliyet etkinliklerini geride bıraktıkları için bir yük olarak kabul edilirler (Buz, 2015:270).

Yaşlıya karşı gerçekleştirilen ayrımcılık, iş yerinde yaptığı işin yeterliliği ile ilgili olarak oluşan, sağlık alanında bakım sisteminde taraflı olmakla gerçekleşen ve sosyal olarak geliştirilen yanlı davranma biçimindeki tutum ve önyargı ile gerçekleşmektedir. Yaşlıya karşı geliştirilen önyargılar ve bunun davranışsal içerikleri onların genel olarak “hastadır, cinsiyetsizdir, çirkindir, güçsüzdür ve zihinsel olarak yetersizdir” anlayışı ile ortaya konmaktadır. Bu bakımdan yaşlının en çok ayrımcılığa maruz kaldığı alan işyerlerinde ortaya çıkmaktadır. Yaşlı çalışan, esneklik ve aktiflik bakımından bazı durumlarda yeterliliği karşılayamamaktadır. Bu durumda işveren daha düşük bir ücretle genç çalıştırma eğilimindedir. Sağlık alanında yapılan reformlara rağmen genelde sağlık çalışanları kronik hastalıklar yerine, akut hastalıklara odaklanmayı tercih etmektedirler. Yaşlılığa bağlı oluşan kronik rahatsızlıklara ilgi, gençlerin akut hastalıklarına göre daha azdır. Dolayısıyla yaşlı ayrımcılığının temelini, yaşlı ve yaşlılığa karşı geliştirilmiş olan sosyal stigma oluşturmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber gençler arasındaki etkileşim için kullanılan araçlar arttıkça (bilgisayar ve eğlence amaçlı donanımlar), yaşlıya karşı gösterilen ayırım daha bağınaz bir hale gelmekte, hatta orta yaş bile olmayan yetişkin sınıf yaşlı olarak değerlendirilmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 228).

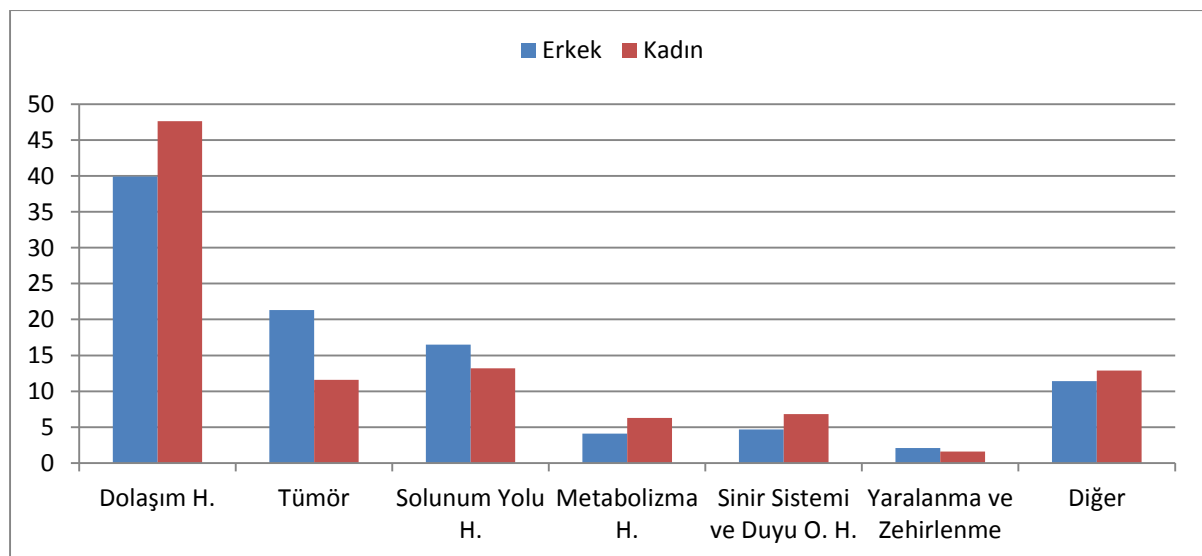
Toplumun kalkınması için önemli gerekliliklerden biri, ekonomik güçtür. Bu gücü daha etkin bir şekilde elinde bulundurmak isteyen, ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe önem veren toplumlarda, yaşlı ayrımcılığının artışına ilişkin bakış açıları giderek fazlalaşmaktadır. Yani ekonomik gelişim, yaşlı ayrımcılığının artmasına neden olan faktörler arasında değerlendirilmektedir. Bu toplumlarda fizyolojik yönde gerçekleşen gerilemelerin ekonomik üretkenliği ve verimliliği olumsuz etkilediği düşünülürken, yaşlılar bağımlı kitle olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2017:316). Özellikle batı toplumlarında yaşlı ve yaşlılığa karşı sergilenen tavırdaki olumsuzluklar dikkat çekici seviyede görülmektedir. Gelişmiş toplumlardaki yaşlılar, maddi ve manevi olarak dezavantajlı durumda görülmektedir (Tufan, 2001:45). Toplumun yaşlıya karşı geliştirdiği bu peşin hükümler ve bakış açısı, yaşlının dışlanarak fakirlik, yoksulluk ve geçim sıkıntısı gibi olumsuz yaşam koşulları içerisinde olma olasılığını yükseltmektedir (Uyanık, 2017: 83).

Yaşlı ile ilgili toplumsal düzeyde meydana gelen ayrımcılığın nedenlerinden birini yaşlı bakım hizmetlerinin eksikliği oluşturmaktadır. Bu hizmetlerin yetersizliği, yaşlının bakımını üstlenme konusunda toplumun bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Bireyler hem yaşlı bakımının üstlenilmesiyle yaşlanılacağını düşünmekte hem de yaşlılığın sorunlarının

üzerlerinde oluşturacağı yükün, kendilerinin başarılı yaşlanmalarını engelleyeceğinden endişe etmektedirler. Yaşlı bakım hizmetlerindeki eksikliklerin, aile üzerinde oluşturduğu bu kaygı ve endişe “gerontofobi” olarak tanımlanmaktadır. Gerontofobi, aynı zamanda kişinin yaşlanma korkusu ve yaşlanmaya ve yaşlılığa karşı toplumun kabul etmemesi olarak da tanımlanmaktadır. Yaşlılıktan korkmak ve yaşlanmanın kaçınılmaz endişesi ile gelişen bu korku durumunun, toplumun yaşlı ve yaşlanmaya karşı geliştirdiği önyargı ve tutumlarla ilgili olduğu bilinmektedir. Yaşlı ayrımcılığının yapılmaması aynı zamanda bu süreci yaşayacak olanların yaşlılık ile ilgili korkuya kapılmalarını engelleyebilmektedir (Karadakovan, 2014:17-18).

2.1.9.4. Yaşlılık ve Sağlık

Yaşlılıkla beraber bireysel olarak ortaya çıkan en önemli problemlerin başında sağlık sorunları nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar gelmektedir. 2018 yılında ölen yaşlıların %43,8'i dolaşım sistemi hastalıkları nedeniyle hayatını kaybettiği istatistiklere yansımaktadır. Bu hastalığı ikinci sırada %16,5 ile iyi huylu ve kötü huylu tümörler, üçüncü sırada ise %14,8 ile solunum sistemi hastalıklarının takip ettiği görülmektedir. Ölüm nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde, cinsiyetler arası en önemli farkın iyi huylu ve kötü huylu tümörlerde olduğu, iyi ve kötü huylu tümörler nedeniyle hayatını kaybeden yaşlı erkeklerin oranının, yaşlı kadınların oranının yaklaşık iki katı olduğu görülmektedir. İyi ve kötü huylu tümörler nedeniyle hayatını kaybeden yaşlı erkeklerin oranı %21,3 iken, yaşlı kadınların oranı %11,6 olduğu istatistiklere yansımaktadır <http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020).



Kaynak: Kaynak: TÜİK, Yaşlı Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2018

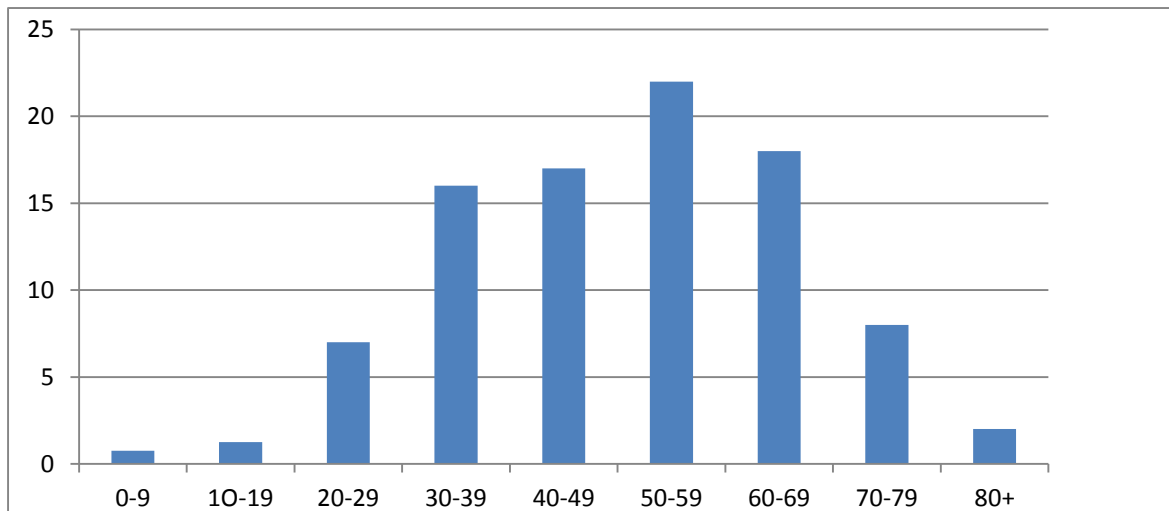
Grafik 2.8. Ölüm Nedeni ve Cinsiyete Göre Ölen Yaşlıların Oranı

Ölüm nedeni istatistiklerine göre, Alzheimer hastalığından hayatını kaybeden yaşlıların sayısı, 2014 yılında 10 bin 236 iken 2018 yılında 13 bin 767 ye yükseldiği istatistiklere yansımaktadır. Alzheimer hastalığından ölen yaşlıların oranı 2014 yılında %3,9 iken bu oranın 2018 yılında %4,6 olduğu gözlemlenmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020). İnsan ömrünün uzaması, “yaşlılık cinsiyeti” açısından incelendiğinde kadınların erkeklerden daha uzun yaşadıkları, çünkü sağlıklı yaşlı kadınların sayısının fazla olduğu görülmektedir.

Ortalama insan ömrünün artışı, çevresel faktörler, genetik yatkınlık, yaşam biçimi, diyet, sağlıklı beslenme, sağlık olanaklarındaki iyileşme ve kültür gibi pek çok faktörün etkisine bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. “Yaşlılık cinsiyet” açısından değerlendirildiğinde kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığı bilinmektedir. Çevresel etkenler, genetik yatkınlık ve yaşam alışkanlıkları kadınların daha uzun yaşamasının başlıca nedenleri olarak sıralanmaktadır. Hemen hemen her toplumda kültürel olarak inşa edilmiş, kadın ve erkek arasında rol ve davranış farklılığı bulunmaktadır. Bu cinsiyet farklılığı, insanların yaşam biçimlerini şekillendirdiği gibi sosyal ilişkilerini, meslek seçimlerini ve tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir. Biyolojik farklılığa dayalı tanımlanan cinsiyetin toplumsal yaşam içerisinde inşa biçimi, cinsiyet değişkeni ile kıyaslandığında anlamlı bir farklılık ortaya koymaktadır. Toplumsal yaşam biçiminin ortaya çıkardığı bu fark, kadın yanlısı bir durum olarak nitelendirilmektedir. Zira tüm dünyada giderek artan yaşlı kadın nüfusu, “yaşlılığın kadınlaşması” kavramını güçlendirmektedir (Şentürk, 2018:177).

Kadınların erkeklerden daha uzun yaşamasının nedenleri arasında mesleki farklılaşma ve işin ağırlığı gibi ekonomik nedenler gelmektedir. Kadınlardan daha yüksek oranda erkeklerin siroz, motorlu taşıt kazaları, solunum sistemi kanseri, kalp hastalığı gibi etkenlere maruz kalmalarından dolayı yaşam süreleri kısalmaktadır. Erkeklerin yaşam süresinin kadınlara oranla daha kısa olmasının temel nedenlerinden biri yaşam biçimi ve alışkanlıkları ile ilişkilendirilmektedir. Amfizem ve akciğer kanseri gibi ölümcül hastalıklar ile motorlu taşıt kazalarında erkeklerin ölüm oranlarının yüksek olması; alkol, sigara bağımlılığı ve araç kullanımının erkeklerde daha yaygın olmasından kaynaklanmaktadır (Hablemitoğlu, 2016:132). Konjonktürel değişikliklerden en fazla etkilenen yaşlılar, kırılgan bir yapısının olması nedeniyle 2019 yılının sonlarına doğru tüm dünyayı etkisi altına alan Covid19 salgınından psikoloji, sosyal ve tıbbi açıdan en çok etkilenen kitle olmuştur.

2020 yılı mart ayı itibariyle küresel boyutlara ulaşan Covid19 hastalığının en yüksek risk grubunu yaşlılar ve kronik rahatsızlıkları bulunanlar oluşturmaktadır. Coronavirusler (CoV), Ağır Akut Solunum Sendromundan (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS-CoV), Ortadoğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve soğuk algınlığına kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Çin Ülke Ofisi 31 Aralık 2019 da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde etiyolojisi bilinmeyen pnömoni vakalarını bildirmiştir. Etken daha önce insanlarda tespit edilmemiş, yeni bir Coronavirus (2019-nCoV) olarak tanımlanmıştır. Daha sonra 2019-nCoV hastalığının adı COVID-19 olarak kabul edilmiş, virüs SARS CoV'e yakın benzerliğinden dolayı SARS-CoV-2 olarak isimlendirilmiştir. Hastalık damlacık yoluyla bulaşmaktadır. Virüsün bulaştığı kişilerde öksürme, hapşırma yoluyla ortaya saçıkları damlacıklara diğer kişilerin elleri ile temas etmesi sonrasında ellerini ağız, burun ve göz mukozasına götürmesi ve temas etmesi ile bulaşmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020:5-8). SARS-CoV-2 salgınıyla beraber yaşlılar üzerindeki salgının etkilerine odaklanılmıştır. Bunun nedeni ise dünyanın giderek yaşlanması ve yaşlılarda virüsün yıkıcı etkilerinin bulunmasıdır. Japonya'da toplam 1772 toplum kökenli zatürre atağının incelendiği bir çalışmada, yetişkin toplum zatürre (TKP) oranı %16,9 olarak saptanmış; 65-69 yaş grubundaki görülme sıklığının 15-64 yaş grubundakilerin 3 katı, 85 yaş üzerindeki kişilerin ise on katı olduğu tespit edilmiştir (Duru,

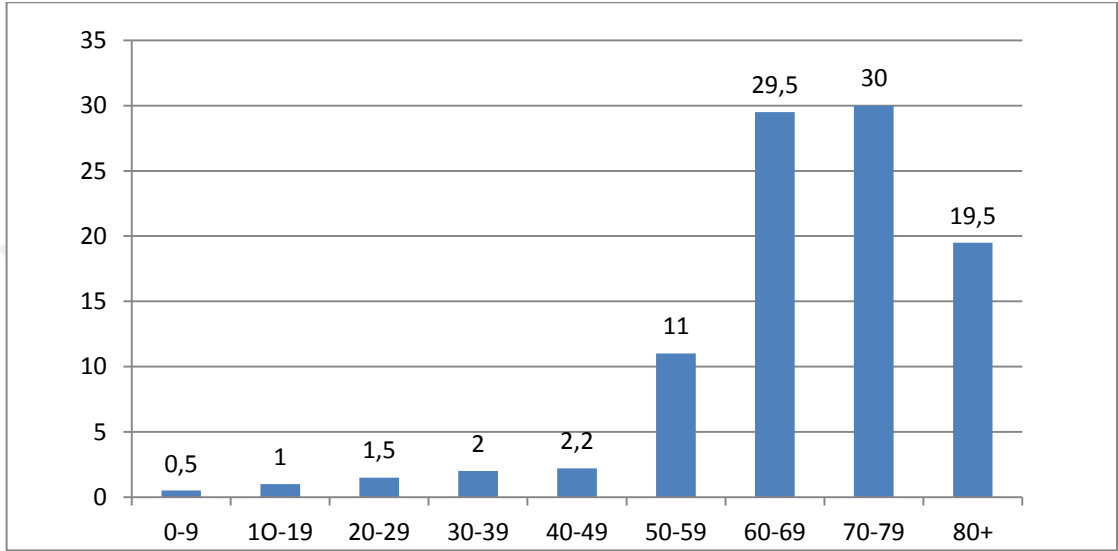


2020:129).

Kaynak: Duru, 2020:130

Grafik 2.9. Dünyada Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Görülme Oranları

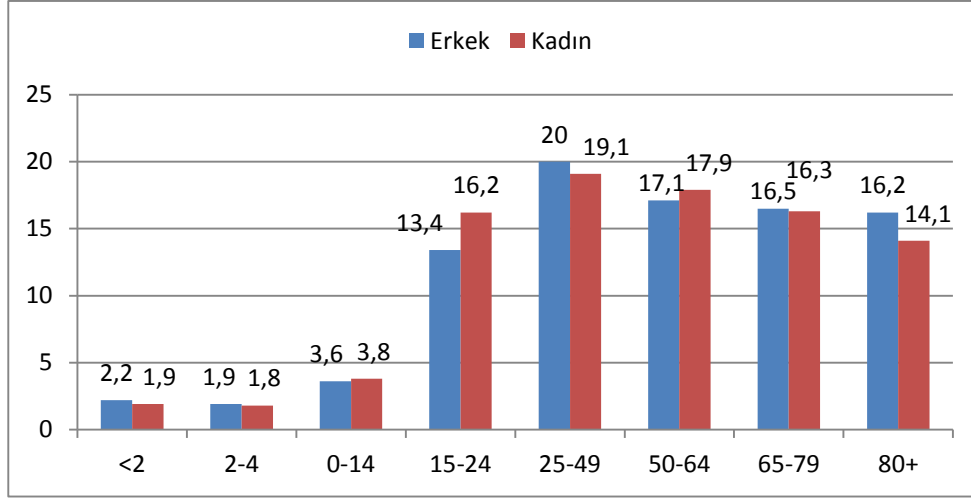
Covid19 hastalığına tüm yaş grupları için bulaşma riski eşit olan bir virüstür. Tüm dünyada olduğu gibi yaş grubu yaygınlığı 30-79 yaş arasında görülmüştür. 30-79 yaş aralığı Çin’de de vakaların %87 sini oluşturmaktadır. İleri yaş bireylerde hastalığın şiddetli görülmesi ve ölümcül seyretme olasılığını arttırmaktadır. Tüm vakalarda ölüm hızı %2.3, iken, bu oran 70-79 yaş grubunda %8’e kadar çıkmaktadır. 80 yaşın üstünde ise %14.8 olarak kayda geçmiştir (Zhou vd, 2020:1054).



Kaynak: Duru, 2020:130

Grafik 2.10. Dünyada Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Mortalite (Ölümlerin Toplam Nüfusa Bölünmesi) Oranları.

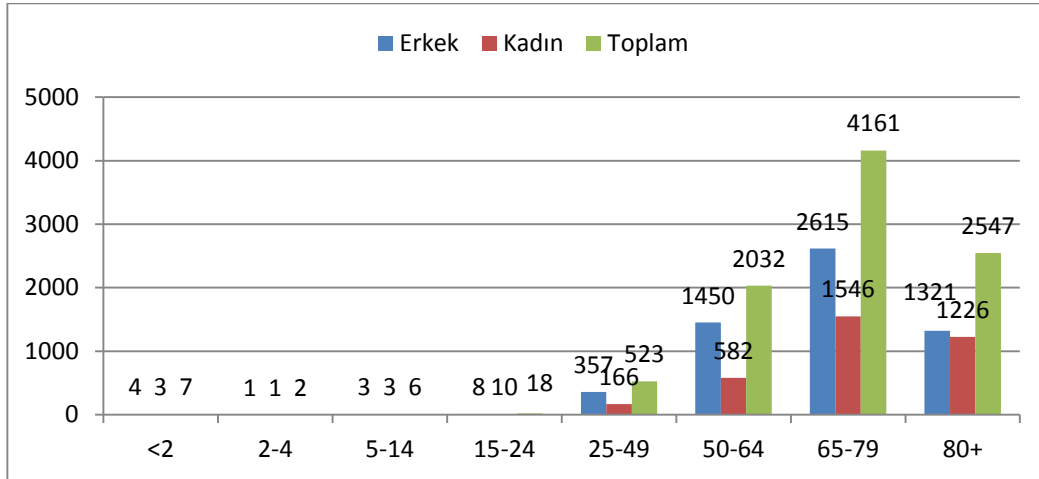
Covid19 nedeniyle meydana gelen ölümlerde, toplam nüfusa göre her 1000 kişi başına ölümlerin sayısının oranına (mortalite) bakıldığında 60-79 yaşları arasında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yine ileri yaşlılık olarak bilinen 80 ve üstü yaşlarda bu oranın yaşlı olmayan tüm yaş gruplarından daha yüksek olduğu (19,5) görülmektedir.



Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020b:5

Grafik 2.11. Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Yeni COVID-19 Hasta Sayısı

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Covid19 hastalığının yaygınlığı yaş gruplarına göre 30-79 yaş arasında olduğu istatistiklere yansımıştır. Hastalığın klinik seyri sırasında şiddetini arttıran ve ölüme neden olan etkenler (diyabet, tansiyon, akciğer, böbrek hastalıkları vs) yaşlılarda yaygın olarak görülen kronik rahatsızlıklardır. Bu nedenle hastalığa bağlı ölümlerin büyük bir oranda 60-79 yaş grubu arasında olduğu görülmektedir.



Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020b:6

Grafik 2.12. Türkiye'de COVID-19 Mortalite Oranlarının Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı.¹

¹ 18/10/2020 tarihi dâhil toplam ölüm sayısı

Grafikten de anlaşılacağı üzere, Covid19 ölüm oranları yaşın ilerlemesi ile artmaktadır. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerin, kadınlara oranla virüsün yıkıcı etkilerinden daha çok etkilendikleri görülmektedir.

2.1.9.5 Covid-19 Salgını Sürecinde Yeni Yaşlılık Ayrımcılığı: Damgalanan Yaşlılar

11 Mart 2020'de yeni tip Coronavirus hastalığı (Covid19), DSÖ tarafından salgın olarak ilan edilmiş ve hastalık kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. İlerleyen günlerde, 13 Mart 2020'de Covid19, Amerika Birleşik Devletleri tarafından ulusal acil durum gerektiren bir olay olarak ilan edilmiştir. Çin'in Hubei Eyaleti, Wuhan'da ortaya çıkan Covid19, 14 Eylül 2020 itibarıyla dünya çapında 28.900.000'den fazla onaylanmış vaka ve en çok etkilenen ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde 6.400.000'den fazla onaylanmış vaka ile tırmanmaya devam etmiştir. Bu süreç içerisinde, zorunlu olmayan işletmelerin geçici olarak kapatılması, yalnızca uzaktan eğitim, uzaktan çalışma ve evde kalma uygulamaları yoluyla geçici kapatılmalar ve sosyal mesafeli önlemler uygulamaya konulmuştur. Elde edilen ilk veriler, yaşlı ve kronik rahatsızlığı olmayan kişilerin Covid19'a yakalanmaları durumunda hastalığın etkilerinin, yaşlılar ve kronik rahatsızlığı bulunanlar kadar yıkıcı etki oluşturmadığını göstermiş olsa da önemli yaşam değişiklikleri yaşadıkları için zihinsel sağlıklarının risk altında olduğu tespit edilmiştir (Tracy, 2021:1). Ülkemizde de tüm dünyada olduğu gibi cereyan eden salgına karşı alınan tedbirler, benzer özellik göstermektedir. Ülkemizde salgın ilan edilmesiyle beraber, tüm örgün eğitim veren kurumlar, geçici olarak eğitime ara vermiş ve akabinde salgının yayılma hızı, tedarik zincirinde bulunan işletmeler haricinde, kısıtlamalara hatta tam kapanmaya varacak düzeyde önlemleri alınmasına neden olmuştur. Kısıtlama ve kapanma için alınan bu önlemler, hastalığın yıkıcı etkisi ile karşı karşıya kalma riski taşıyan kronik rahatsızlığı olanlar ve 65 yaş ve üstü bireyleri daha çok etkilemiştir. Aktif nüfus içerisinde bulunmayan 65 yaş ve üstü bireylerin kapanmayla sosyal izolasyon düzeyinde bir soyutlanma yaşamaları, yaşlılarda psikolojik yönlü gerilim kaynağı oluşturmuştur.

Covid19 salgını ile birlikte toplumda risk grubu olan kesimlere karşı kısıtlamalar getirilmiştir. Kısıtlamaların en belirgin yönünü yaş gruplarını olumsuz etkileyen, sosyalleşme imkânının ortadan kalkmasına neden olan, sokağa çıkma yasakları oluşturmuştur. Riskli grup olan yaşlıların neden olduğu bir salgın ya da yaşlılardan bulaşan bir hastalık olarak oluşan algı, yaşlıların çeşitli davranışlara maruz kalmasına neden

olmuştur. Yaşlılık konusundaki ayrımcılığın farklı boyut kazandığı salgın ayrımcılığı ile yaşlılar farklı bir perspektiften damgalanmıştır (Yaşar ve Avcı, 2020:1271).

Sosyal medya ve ana akım medyada yaşlı yetişkinlerin Covid-19'un neden olduğu yüksek morbidite (özel bir grup içinde ve belirlenmiş bir zaman diliminde belli bir hastalığa yakalanan ve tanı konulan hastaların sayısı) ve mortalite (genel popülasyon içinde belli bir hastalığa bağlı ölüm sayısı) oranları, geniş bir şekilde yer verilmiştir. Salgının risk grubundan biri olan yaşlı vurgusu dünyada, hükümetler tarafından dile getirilerek yaşlı ayrımcılığına zemin hazırlayan bir ortam oluşturulmuştur. Yaşlılığa yapılan bu vurgu iyi niyetli önlem amacı taşısa da amacını aşan bir boyutta toplumda karşılık bulmuştur. Covid19 salgını öncesinde yaşlı ayrımcılığı ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, %10-20 arasında olan seviye, Covid19 ile ciddi oranda artmıştır. Ülkemizde de sosyal medya, ana akım medyada ve haberlerde çok sayıda benzer içerikli yaşlı vurgusu yapılmıştır. Salgından korunma, salgının etkileri ve hastalığa yakalanılması durumunda yapılması gerekenlerle ilgili uyarılar yaşlılar üzerinden yapılmıştır. Kısıtlamaları denetleyenler ile yaşlılar arasındaki diyaloglar, açık alanlarda yaşlıların vakit geçirdiği bölgelerdeki bankların kaldırılması ve dışarıda bulunan yaşlıların gereksiz yere dışarıda bulunduğunu ifade eden haberler toplumdaki yaşlılık algısını etkilemiştir. Covid19 ile ilgili halkı bilinçlendirmek amacıyla yapılan birçok haberde, yaş olgusunun vurgulandığı görülmüştür. İstatistiklerin günlük olarak ekrana yansması ile birlikte kayıplar, en az bir kronik rahatsızlığı bulunan direnci düşük yaşlılar üzerinden verilmiştir. Ayrıca “hayatını kaybedenlerin büyük bir oranı 60 yaş ve üstünde”, “yoğun bakımların doluluk oranlarının %80’i 60 yaş ve üstünde” vurguları toplumda yaşlı konusunda algıyı değiştirmiştir. Geriatri alanında uzman çalışanlar tarafından yapılan uyarılar sayesinde vurguların değiştirilmesi sağlanmıştır. Her ne kadar bu müdahalelerle kayıplar konusunda yaşlı vurgusu yapılmış olsa da Covid19 salgını sürecinde yaşa dayalı gerçekleşen etiketleme, haksız söylem oluşturacak ölçüde devam etmiştir. Yaşlı insanlara yönelik, cinsiyet ayrımcılığı ve ırk ayrımcılığı gibi olumsuz vurguları tanımlamak için “yaşçılık” kavramı kullanılmaktadır. Yaşçılık kavramının içeriğinde, kalıp yargılar ile gerçekleşen bir damgalama durumu söz konusudur. “Bu hastalık yaşlıları etkileyecek”, söylemiyle bile yaşlı kabul edilen insanlara yönelik yaş ayrımcılığının arttırdığı görülmüştür (Altın, 2020, 53-54). “Dolayısıyla toplumda nadiren ses verilen gruplardan biri olan yaşlıların aidiyet duygusunu, toplumsal yaşama katılımını ve kamusal alanda var ya da yok

şeklinde konumunu etkileyen önemli unsurlardan biri de medya olarak karşımıza çıkmaktadır” (Taşdelen, 2020:880).

Toplumun Covid19 salgınıyla ilgili bilinmezliği aşma sürecinde, Covid19'dan kaynaklanan komplikasyon veya ölüm riskinin yüksek olduğu grup olarak, 60 yaş ve üzerindeki bireylere yapılan vurgu, kısa sürede salgınla ilgili yaşlıların toplumun odak noktasına oturmasına neden olmuştur. Bilinmezliğin verdiği panik havasıyla salgın, kısıtlamaların ortaya çıkmasına neden olmuş, kısıtlamanın öznesi ve risk grubunda olan yaşlıların korunması amacıyla sosyal izolasyonun faydalı olacağı düşüncesi, kısa bir süre içerisinde yaşlıları sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi muameleler görmesine neden olmuştur (Taşdelen, 2020:886).

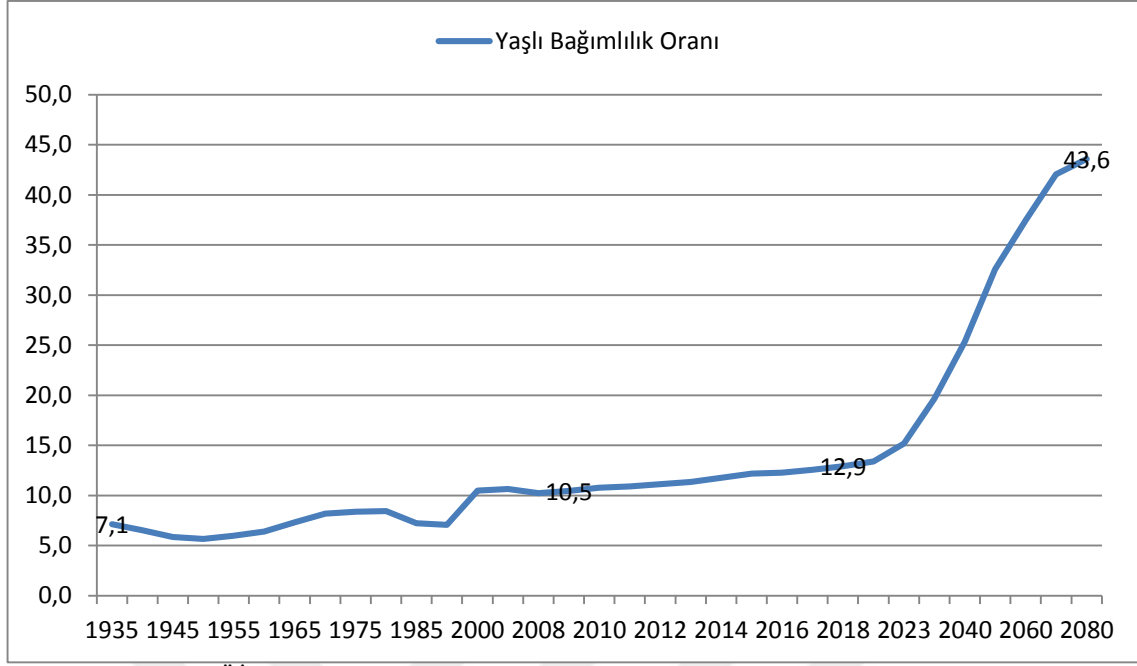
Yaşlıya karşı gelişen ayrımcılık ve zorbalık tüm toplumlarda yaşlılık sorunlarının başında gelmekle beraber Covid19 salgını süreci ile “yaşlı” vurgusu ön plana çıkarılmış ve toplumda “yaşlılar riskli değil, tehlikeli” algısı yerleşmiştir. Sosyal medyanın çeşitli alanlarında popüler kültürün eğlence aracı olarak kullanılan görüntüler, yaşlıların tehdit oluşturduğu algısını yaymakla beraber, geniş kitlelerin tepkisini de çekmiştir. Yaşlılar için başta kısıtlama olmak üzere alınan tedbirlerin temel amacı; “virüsün kaynağı oldukları için değil, virüsün olumsuz etkilerinden en çok etkilenen kesim olduğu ve bu yıkıcı etkilerden korunmaları amacıyla alınmış olmasıdır” düşüncesi vurgusu yapılmıştır. (Türk, 2020:42). “Sonuç olarak Covid19 salgını ile yaşlıların bir damgalanmaya maruz kaldığını ve yaşlılara yönelik algının olumsuz anlamda değiştiğini, yapılan araştırmalar ortaya koymuştur” (Yaşar ve Avcı, 2020:1271).

2.1.9.6. Yaşlı Bağımlılığı ve Yaşlı Yoksulluğu

Yaşlı bağımlılığı her geçen yıl, bir sonraki yıla göre artmaktadır. Çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2014 yılında, %11,8 iken bu oranın 2019 yılında, %13,4'e yükseldiği görülmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2023 yılında, %15,2, 2030 yılında, %19,6, 2040 yılında, %25,3, 2060 yılında, %37,5 ve 2080 yılında ise %43,6 olacağı öngörülmektedir (<http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020)). Gerentofobi olarak da bilinen toplumun yaşlanması ile aktif nüfus üzerinde yaşlıların oluşturacağı yük kaygısı, yaşlı bağımlılık oranlarının artışı ile ciddi bir sosyal probleme dönüşmektedir.

Tahminler doğurganlığın azalması ile genç nüfusun azalacağı, doğumda beklenen ömrün uzamasının etkisiyle de yaşlı nüfusun, diğer bir deyişle yaşlı bağımlılığının artacağı yönünde değerlendirilmektedir. Avrupa ülkelerine göre, Türkiye’de yaşlı bağımlılık oranı düşük olmakla beraber, yaşlanma süreci hızlı olan ülkeler kategorisinde bulunması nedeniyle ileriki dönemlerde bağımlılık oranlarının ülkemizde de katlanarak artacağı öngörülmektedir. Almanya’da 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesinin iki kat artması 45 yıl almıştır. Amerika’da bu oranı yakalama süresi 65 yıl, Fransa’da ise 100 yıl almıştır. Türkiye’de bu oranın yakalanma süreci ise sadece 25 yılda gerçekleşmiştir. Türkiye’de yaşlı bağımlılık oranlarının 2020 yılından sonra artmaya başladığı bilinmektedir. Dolayısıyla yaşlı bağımlılığının hızlı artışı karşısında, neden olabileceği sorunların engellenmesi için ülkemizde, ekonomik büyüme ve sosyal güvenlik ile ilgili önlemlerin alınmasına gebede olduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018:20-21).

Ülkemiz, genç nüfusa sahip olma avantajını ve özelliğini hızlı kaybeden ülkeler arasında bulunmaktadır. Günümüz imkânlarının yaşam süreleri üzerindeki olumlu etkisi ve buna bağlı bazı gelişmelerin doğurganlık üzerinde azaltıcı etkisi devam ettikçe, ülkemizin bahsedilen sıralamalar arasında daha üst sıralarda yer alacağı tahmin edilmektedir. Toplumun yaşlanmasına neden olan bu gelişme, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisinde sayısının artması ve dolayısıyla bağımlı yaşlı nüfusunun da sayısının artacağı anlamına gelmektedir. Bu açıklamalarla beraber nüfus projeksiyonlarına göre ülkemizdeki 2080 yılına ilişkin yaşlı bağımlılık oranının 43,6’ya yükseleceği tahminleri, toplum için ciddi sorunlar teşkil edecek bu konudaki ciddiyeti ön plana çıkarmaktadır (AÇSHB, 2020:8).



Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 1935-2080 Yaşlı Bağımlılık Oranları

Grafik 2.13. Yaşlı Bağımlılık Oranı 1935-2080

Yoksulluk, gerekli olan birtakım ihtiyaçların karşılanamaması ya da ulaşılamaması anlamına gelmektedir. “Kavram genel olarak istihdam, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal hayatın gereklerinden mahrum olma durumu olarak kullanılmaktadır” (Ak, 2017:200). Ülkemizde ve birçok ülkede yaşlıların karşılaştıkları sorunların başında yoksulluk gelmektedir. Tufan’ın (2006:41) Gero-Atlas araştırmasında yapmış olduğu incelemelerde yoksulluğun, yaşlıların içinde bulunduğu en büyük sorunlardan biri olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada yoksullukla ilgili ortaya konan verilerde, dul kadınların ve yaşlı bireylerin yaşamış oldukları güçlükler dile getirilmektedir. Araştırmada 75 yaşının üzerinde bulunan yaşlı bireylerin %67’sinin herhangi bir gelirin olmadığı ortaya konmaktadır. Bu %67’lik dilimin bakım ve masraflarını çocukları, akrabaları ve komşuları tarafından sağlandığı tespit edilmiştir. Demografik yapıda yoksulluğu aşabilecek fiziksel hareketlilikten yoksun yaşlılara karşı yapılan hizmetlerin etkin ve yeterli olmadığı görülmektedir.

Yoksulluğun sadece yaşam kalitesinin somut birtakım gerekliliklerinin yerine getirilmesi için sahip olunması gereken bir güç olmadığını yaşlılıktaki sonuçları ile ortaya konulabilir. Yaşlılıkta bağımlılığa neden önemli etkenlerden bazıları sosyal ve ekonomik yitirilen değerlerle açıklanmaktadır. Bireyi sosyal olarak kaybettiği roller, psikolojik açıdan

ruhsal gerilemesine neden olurken, gelirdeki yaşamış olduğu düşüş ve yaşlılıkla artan ihtiyaçlara karşılık verememesi, yaşlılıkta bağımlılığı körüklemektedir.

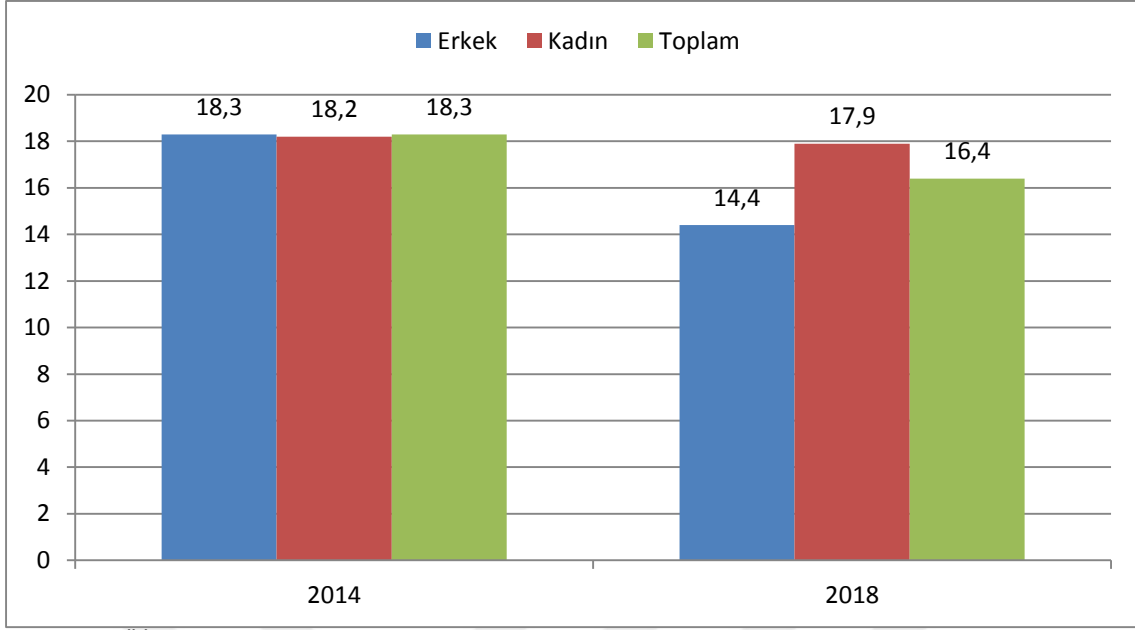
Yaşlılık, sadece biyolojik ve fiziksel gerçekleşen bir kayıp değil, bunlarla beraber meslekten arınma ve emeklilik ile beraber gelir kaybına yol açan sosyal bir risktir. Yaşlanmayla birlikte gelir yoksunluğu, gelir düşüklüğü ya da gelir yetersizliği beraberinde yoksulluğa neden olan birtakım sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yaşlılıkta yoksunluktan kaynaklanan gereksinimi engelleyecek etkenlerin başında, sosyal güvenlik sisteminin yeterli korumayı sağlayacak ücretlendirmeyi yapamamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de yaşlıların %26,1’i 2009 yılı itibariyle 10 gelir grubu içinde en yoksul 3 gelir grubunda olduğu görülmektedir. Yine 2009 verilerine göre yaşlı nüfusun sosyal sigorta kurumlarından herhangi bir gelir elde edenlerin oranı, toplam yaşlı nüfusun üçte birine karşılık gelmektedir. Okuma yazma bilmeyen kadınlar ve eşi vefat etmiş yaşlı kadınların bu orandaki payı oldukça yüksektir (Karadeniz ve Öztepe, 2013:98). Günümüzde 65 yaşını doldurmuş “Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun”da değişiklikler yapılmış ve 65 yaşını doldurmuş, Hiçbir sosyal güvencesi bulunmayan (SSK, BAĞKUR, Emekli Sandığı) (4A,4B,4C), aylık geliri muhtaçlık sınırının altında olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının faydalandığı yaşlılık maaşı bağlanmıştır. Bu gelişme, yaşlı yoksulluğunun ortadan kaldırılması amacıyla atılmış önemli bir adım olmakla beraber, yaşlının yaşam kalitesinin artırılması için üzerinde çalışılması gereken önemli bir girişim olduğu söylenebilir.

Yaşlılıkla beraber sosyal etkileşimin ve ilişkilerin değişimine neden olan emeklilik sürecinde yaşanan gelirin azalması ve statü kaybı, birtakım sosyo-ekonomik sorunlara neden olabilmektedir. Üreticilik faaliyetlerinden alıkoyan fiziksel ve bilişsel gerileme, yaşanan sosyal konum değişimi, yaşlanmayla sosyal izolasyon ve yalnızlaşma ve beraberinde bireyler arasındaki desteğin azalmasıyla sosyal dayanışmanın zayıflaması ve sağlığın kaybı gibi birtakım özgün problemlerin kesişmesi, yaşlılıkta yoksulluğa neden olmaktadır. Yoksulluğun neden olduğu durum, kişinin etkilendiği birçok faktöre bağlı gerçekleşebildiği için, tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi çeşitli görünülerinin vurgulanması gerekmektedir. Yoksulluğu öncelikle gelir elde etme ve sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarının eksikliği olarak ele almak gerekmektedir. Yoksulluk; açlık/yetersiz beslenme, sağlıklı olmama, eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama ya da sınırlı ulaşma, hastalık ve buna bağlı olarak ölümlerin artması, evsizlik ve yetersiz barınma

koşulları, güvenli olmayan çevre koşulları ile ayrımcılık ve dışlanma biçiminde yaşlıların yaşamlarına yansımaktadır. Dahası kişinin özgür karar alamaması, sosyal ve kültürel yaşama katılma olanaklarının olmayışı gibi durumlar da yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014:25).

“Yaşlı yoksulluğu büyük ölçüde işgücü piyasasındaki eşitsizliklerden, sosyal güvenlik sisteminin kapsamının yetersiz olmasından, istihdam sürecini kayıt dışı yaşamasından, ya da emekli aylıklarının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır” (Karadeniz ve Öztepe, 2013:98). Yaşlılıkta yaşanan yoksulluğun önemli nedenlerinden biri de yaşlanmayla artabilecek maliyetlerdir. Emeklilik ile beraber düşen gelirin ek maliyetlerle yetemez oluşu, yaşanan yoksulluğu derinleştirmektedir. Yaşlılıkta yoksulluk eğitimsizlik, sosyal katılımın sağlanamaması, temel sağlık hizmetlerine ulaşamamak, yeterli ve sağlıklı beslenememe gibi sorunlar, temel sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta yoksulluk, yaşam kalitesini belirleyen önemli somut ölçütlerin elde edilmesini kısıtlamaktadır. Tüm bu açıklamalar yaşlının, yoksullaşma ya da mevcut yoksulluğun derinleşmesi ihtimalinin toplumun diğer demografik kesimlerine oranla daha fazla risk taşıdığını göstermektedir (Ak, 2017:198).

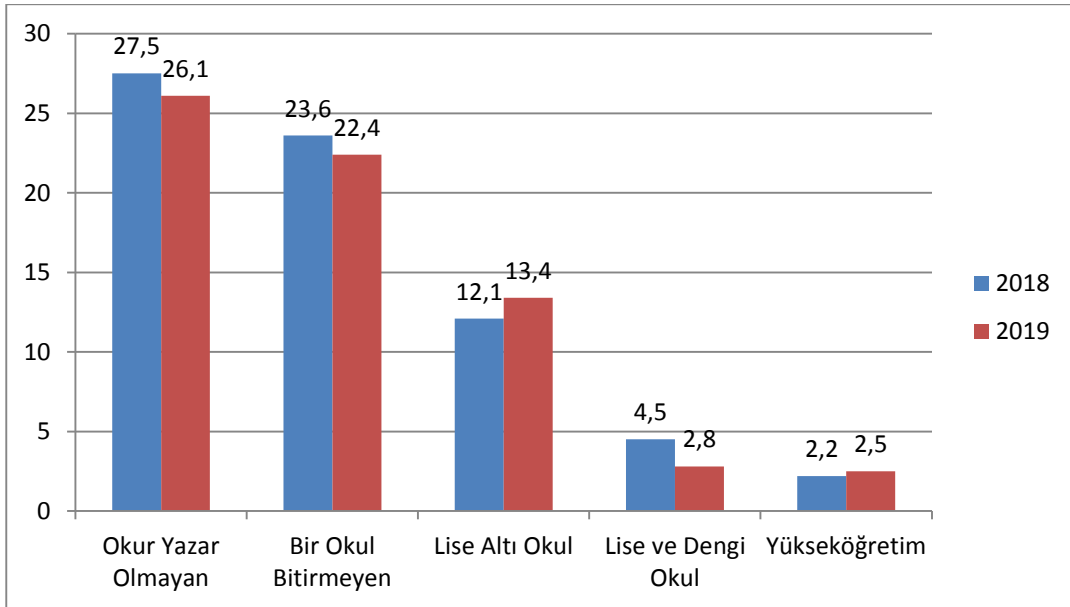
Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre, “eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin” %60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı, 2014 yılında Türkiye geneli için %21,8 iken, 2018 yılında %21,2 olduğu görülmektedir. Bu oran, yaşlı nüfus için 2014 yılında %18,3 iken, 2018 yılında %16,4 olduğu istatistiklere yansımaktadır. Yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyete göre incelendiğinde, yoksul yaşlı erkek nüfus oranı 2014 yılında %18,3 iken, 2018 yılında %14,4 olmuştur. Yoksul yaşlı kadın nüfus oranı ise 2014 yılında %18,2 iken 2018 yılında %17,9 şeklinde istatistiklere yansımıştır <http://www.tuik.gov.tr> (28.12.2020).



Kaynak: TÜİK, Yaşlı Yoksulluğu Araştırması, 2018.

Grafik 2.14. Yaşlı Nüfusu Yoksulluk Oranı 2018

Kadın, erkek ve toplam yaşlı yoksulluk oranlarında bir düşüş görülmekle beraber yeterli bir düşüşün olmadığı söylenebilir. Özellikle yaşlı kadınlardaki yoksullaşma oranlarında çok ciddi bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Toplumun yaşlanmasında kadınların oranının yüksek olması yani yaşlılığın kadınlaşması, yakın bir gelecek için yoksullaşma oranlarında, kadın erkek yaşlı arasındaki farkın açılacağı anlamına gelmektedir.



Kaynak: TÜİK, Yaşlı Yoksulluğu Araştırması, 2019

Grafik 2.15. Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (%), 2018, 2019

“Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına” göre; okur-yazar olmayan fertlerin oranı %26,1'i, herhangi bir okul bitirmeyenlerin %22,4'ü yoksul iken, bu oranın lise altı okul mezunu olanlarda %13,4, lise ve dengi okul bitirenlerde ise %6,9 olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezunlarında ise bu oranın %2,5 ile en düşük yoksulluk oranının gözlendiği grup olduğu istatistiklerde tespit edilmiştir <http://www.tuik.gov.tr> (03.05.2021).

Özcan (1998), yaşlıların toplumsal yapı içerisindeki değerlerindeki farklılaşmayı, piyasalardaki kur dalgalanmasına benzetmektedir. İçinde bulunulan dönemin konjonktürel durumu yaşlının toplumdaki yerini sürekli değiştirmektedir. Üretim faaliyetleri içerisinde bulunmayan, katma değer faydası olmayan, kredi kullanamayan, ticari bir işlevi sağlayarak tüketim eğilimi gerçekleştiremeyen bir kitle, toplumda gereksiz olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yoksulluğun nedeni yoksun bırakılmak olarak görülebilir.

2.2. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi

Pierre Bourdieu kültürel sermayeyi, kişinin özellikle okul yoluyla elde ettiği kazanımlar olarak tanımlamaktadır. Öğretimin gerçekleştiği her sosyal ortamda kazanılan kültürel sermaye, kişinin sosyalleşme sürecinin ilk başladığı yer olan aile ile birlikte başlamakta ve kişinin katıldığı her sosyal ortamda edindiği öğrenmelerle gelişmektedir. Bu süreç içerisinde resmi ya da resmi olmayan yollarla kişinin edinimleri sayesinde sosyal davranışlar şekillenmektedir. Kültürel sermaye, kişiye konuşma becerisi, muhakeme gücü ve sosyal kabul görme gibi bireyin, toplum içerisinde uyumunu sağlayacak birçok özellik kazandırmaktadır. Yaşam kalitesi ise tek bir tanım yapılamayacak kadar çok fazla özelliğin etkilediği, subjektif ve objektif göstergelere göre değişiklik arz eden kişinin genel iyi olma durumunu ifade etmektedir. Yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleki ve ekonomik durum, sağlık, barınma gibi birçok göstergenin içinde bulunulan duruma, zaman ve mekâna göre değişiklik gösteren bir kavramdır. Yaşam kalitesi kişinin iyi olma durumunu belirlerken hayatın içerisinde gündelik değişimlerle bile farklılaşan bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla kültürel sermayenin doğası itibariyle yaşam kalitesi arasında bir ilişki söz konusudur. Kültürel sermaye, yaşam kalitesinin anlamlandırılarak inşa sürecini oluşturmaktadır. Daha iyi bir hayata odaklanan yaşam kalitesi ölçütleri, eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin kaynak olarak kullanımı ile tesis edilebilmektedir. Yaşlının toplumdaki yeri ve

yaşlılık sorunları ile ilgili birçok istatistikte, eğitim seviyesinin yaşlılıkla ilgili doğabilecek problemlerin önüne geçebilecek bir potansiyel ortaya koyduğunu göstermektedir.

Yaşlılarda kültürel sermaye düzeyi ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin tartışılabilmesi, kültürel sermaye kavramını ve onu literatüre kazandıran kişinin sosyolojik bakış açısının değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda Bourdieu'nun sosyal kuramı, bakış açısı ve metodolojisi kültürel sermaye kavramının daha net aydınlatılması için önem taşımaktadır.

2.2.1. Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi

Bourdieu sosyolojik bakış açısını, kendine ait geliştirdiği bir metot üzerine inşa etme gayretindedir. Bu metodolojik yaklaşım, var olarak kabul edilen genellemelerin eleştirel sorgusuna yönelik gelişmektedir. Kavramlar ve kuramlar genel kabullerle değil, metodunun bakış açısı ile şekillendirdiği yöne evrilmektedir. Bu bakış açısı ile Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımında kavram ve kuram iç içe geçmiştir ve metodolojik bağlamdan ayrılmazlar. Bu açıdan Bourdieu'nun metodolojik içeriğinde kuram pratiği genellemelere göre şekillenmez. Genellemeler dışında şekillenen bu oluşum, Bourdieu'nun sosyolojisinde "*reflexivity*" kavramı ile açıklanmaktadır. Bourdieu'nun reflexivity ile tanımlamak istediği eylemsel içerik, pratik ve teori etkileşiminin dönüşümlü ilişkisidir. Diğer bir ifadeyle teorinin ve pratik içeriğin düşünömsellik ve dönüşömsellik anlamlarıdır (Wallace ve Wolf, 2013: 135).

Bourdieu, sosyolojisinde pratikler bilimi (prakseoloji) kurma gayretindedir. Dış dünya ve eyleyiciler, zihinsel yapı ile toplumsal yapılar arasında ilişkiyi ele almaktadır. Bourdieu'ya göre, toplumsal evren, sosyalleşme ile birey tarafından içselleştirilerek şekillenmektedir. Bu etkileşim de yapıları oluşturmaktadır. Özne-nesne ilişkisini diyalektik şekilde değerlendiren Bourdieu, makro-mikro, nesne-özne, yapı-eylem arasındaki ilişkiyi metodolojik yaklaşımının temeline oturtmaktadır. Bu ikiliklerin oluşturduğu sorunu aşmak için kullandığı yöntemi "*düşünömsellik*" olarak kavramsallaştırdığı metotla izah etmektedir (Sunar, 2010:90). Bu bağlamda, Bourdieu'nun bakış açısı sosyolojik olarak izlediği metodolojisinin de özetidir. Bu metodolojide izlediği yol, çelişkili kavram, kuram ve olguları birleştirmeye çalışmasıdır. Sosyal kuramlarda ortaya konmuş ve birbirinden ayrılmış olan tüm ikilikleri yargılayıcı bir tutum gibi sergileyen Bourdieu, her nosyon ve kuramın açıklamasının, incelenen fenomene göre değişebileceğini, böylece hiçbir kavram ve kuramın dışlanamayacağını açıklamakta ve bununla beraber, hiçbirinin de tamamen kabul edilemeyeceğini ve her zaman geçerli olamayacağını savunmaktadır (Özsöz, 2009: 11).

Bourdieu'nun sosyolojisinde en belirgin özelliklerden biri, özne ve eylem ile nesne ve yapı bilgi biçimlerini bütünleştirme isteğidir. Bourdieu bu bütünleşme ile pratikler bilimi olarak genel bir içerik inşa etmek istemektedir. Bu şekilde birleşmek insan eyleminin geliştirdiği fikri engelleyen genellemelerin sosyal bilimler içerisinde oluşturacağı hasarı en alt düzeye indirgeyeceğini düşünmektedir. Bu durumda fikir sahibi olmayı kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda kuram ve kavramın iç içe olması gerekliliğini vurgulayan Bourdieu kuram ve deneysel çalışmaların bir arada bulunmasını ve ayrılmamaları gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu açıklaması ile Bourdieu, herhangi bir kuramın mantıklı bir içeriğinin olabilmesi, deneysel nesnesinin bulunması ile ilgili olduğunu ima etmektedir. Bourdieu bu kaygılar ile oluşturduğu sosyolojik metodu ile toplumun ikiliklerinin oluşturduğu zıtlıklardan arınarak ikililiğin anlamlı farklılığını keşfetmesine, bunları sosyolojik açıklamalar ile anlamlandırarak nesne ve özne, birey ve toplum, içsel ve dışsal ayrıntıların kolaylaşacağına inanmıştır (Gorski, 2015:48-49).

Kısacası Bourdieu tüm ikiliklere karşıdır bu nedenle dualite problemini aşmaya çalışmakta ve dualitenin ayrımının ortaya çıkardığı paradoksal ilişkileri bir bütün şeklinde ele alarak sosyal gerçekliği inşa etmeye çalışmaktadır. Hiçbir kavram ve kuramın yadsınamayacağı gibi, olduğu şekilde de kabul edilmesinin sosyal bilimlere zarar verdiğini, dolayısıyla kavram ve kuramların kendi bağlamlarında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Subjektif ya da objektif yaklaşımın tek başına sosyal gerçekliğe ulaşmada yetersizliğini ve yalnız yapıya ya da yalnız aktöre vurgu yapan bakış açılarının diğerini göz ardı ettiğini savunmaktadır. Bourdieu sosyal gerçekliğin kuramsal inşası için özne-nesne ilişkisinin etkileşimini *alan* ve *habitus* kavramı ile açıklamaktadır. Habitusun gerçekleşmesi ve bedeni yatkınlık haline dönüşmesi belirli bir “alan” içerisinde gerçekleşmektedir.

Bourdieu, sosyal alan içerisinde sosyalleşme aracılığıyla “sosyal dünya yapılarının içselleştirilmesinin” gerçekleştiğini, yani davranışları çerçeveleyen sınırların içselleştirilmesinin alan içerisinde gerçekleşmekte olduğunu ifade etmektedir. (Jourdain ve Naulin, 2016:44-45). Bourdieu, dışsal olanın içselleştirilmesi, inşa edilmiş yapının gerekliliklerini bireyin kabullenmesi ve yapının sunduğu imkânlarla, sosyal gerçekliğe uyum mücadelesini anlatmaktadır. Verilen bu mücadeleyi oyun metaforu ile açıklamaktadır. Oyunun gerçekleştiği yer “sosyal alan”dır. Oyuncular ise toplumsal aktör olan bireylerdir. Oyunun oynanabilmesi ve başarı sağlanabilmesi koz olarak tanımladığı sermaye türlerine

bağlı gerçekleşmektedir. Sosyal aktör, elindeki sermayeyi türüne göre kaynak olarak kullanarak sosyal alan içerisinde mücadele etmektedir.

Yaşlanma ile başlayan süreç, yeni bir sosyal alana işaret etmektedir. Burada yeni ortaya çıkan duruma uyum mücadelesi, sosyolojik anlamda oynanan oyunla başlamaktadır. Bireyler yaşamları boyunca sosyal alan içinde vermiş oldukları mücadelede hakimiyet kurma çabası içerisinde. Bu hakimiyet aslında bireyin sosyal alan içerisindeki uyumunu ifade etmektedir. Hâkimiyet kurma mücadelesi bireyin sahip olduğu bir takım potansiyeller ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kişinin sosyolojik bağlamda, alan içerisindeki oyunu kazanabilmesi, birtakım beceri ve potansiyel ile gerçekleşmektedir. Bu potansiyeller kişinin yaşamı boyunca edindiği sermayeleridir. Birey sosyal alanda hakimiyet ve başarı elde etmek için sermayelerini kaynak olarak kullanarak belirli bir davranış biçimi geliştirmektedir. Bu davranış biçimi, sosyal alan içerisinde verilen mücadele esnasında sermayenin kaynak olarak kullanımı ile gerçekleşmekte ve mücadele boyunca bireyde bedeni pratik haline dönüşmektedir. İş bu dönüşüm habitustur. Yaşlılık ve yaşlanmaya uyum, edinilen sermayeye göre yeni ortaya çıkan duruma uyum ve sermayenin kaynak olarak kullanılmasıyla sosyal bir alan içerisinde verilen bir tür mücadeleyi ifade etmektedir. Bu bağlamda yaşlanma, Bourdieu'nun sosyolojik anlamda mücadelenin verildiği yer olarak tanımladığı sosyal alan içerisinde cereyan etmekte ve içinde bulunulan sosyal yapıya göre şekillenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, toplumun beklentilerine göre şekillenen bir yaşlılık algısı ve yaşlanma durumu söz konusudur ve kaynak olarak kullanılan sermaye türüne göre toplumsal aktör tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla toplumsal aktör olan birey tarafından, rasyonel eylem ve pratik mantık ile sermayenin kullanılmasıyla bedeni pratik kazanmaktadır. Sonuç olarak, yaşlanma sosyal bir alan içerisinde gerçekleşen bir habitusu ifade etmektedir.

2.2.2. Toplumsal Dünyanın Tasviri: Sosyal Alan

Sosyal alan kavramı ilk kez 1966 yılında Bourdieu'nun yapmış olduğu bir çalışmada toplumsal dünyayı betimlemek için kullanılmıştır. Bourdieu alan kavramını, iş bölümünün artmasıyla beraber, sosyal dünyanın heterojen bir yapıya bürünmesi ve meydana gelen farklılaşmaların sonucunda sosyal hayatın çevrelerinin bağımsızlaşması olarak tanımlamaktadır. Herhangi bir sosyal alanın özerkleşmesi, kendisine ait özgün bir amacının tanımlanması ile oluşmaktadır. Örneğin, siyasi olan alanın hedefi iktidardır (Jourdain ve

Naulin, 2016:122) Dolayısıyla alan, “konumlar arasındaki nesnel bağlantıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanmaktadır” (Bourdieu ve Wacquant, 2014:81). Pierre Bourdieu *alan*'ı, farklılaşan sınıf kavramlarının nedenlerinden biri olan iş çeşitliliğindeki ve iş bölümündeki artışın sonucunda toplumsal yaşamın daha bağımsız ve otonom hale dönüşmesi olarak tanımlamaktadır. Bir amacın birey tarafından tanımlanması ile beraber o alan özerkleşmiş olur. Bourdieu, bir alana dâhil olan bireyin, dâhil olduğu alan içerisindeki hedeflere ulaşabilmek için, belirlenmiş amaçları gerçekleştirecek davranışları benimseyerek eylemde bulunduğunu ve o alana özel olan sermaye tipini sağlamak, temin etmek ve ulaşmak için mücadele vermekte olduğunu savunmaktadır. Bu alanlar içerisindeki sermayeyi sağlamak ve sahip olma uğraşı, o alan içerisindeki oyunun kurallarına göre ortaya çıkmaktadır. Pierre Bourdieu, alan içerisindeki etkileşimi oyun metaforu ile açıklar. Her alan kendi oyun kurallarını oluşturur. Bu kurallar, alana özgü sermaye tipini törel yollu yani yasal olarak elde ettiği sistematüğini ortaya koymaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016:122-123). Alan, belirli bir sınır içinde gerçekleşen ilişkileri ifade etmektedir. Bu ilişkilerin ölçüsü ve normu, alanın sınırlılıkları ile çevrelenmektedir. Yani her alanın ilişki sistemi, kendi sınırlılıkları çerçevesinde şekillenmektedir. Alanın sınırı, bir alana katılan eyleyicilerin (iktisadi işletmeler, firmalar, sanayiciler) rekabeti azaltarak kendisine ait bir tekel oluşturmak için, en yakın rakiplerinden kendilerini farklılaştırmaya çalışmalarıyla oluşmaktadır. (Bourdieu ve Wacquant, 2014:84).

Bourdieu toplumsal eyleyicilerin, yapı tarafından tamamen çevrelenen ve itilen bir özne olmadığını, eyleyenlerin sermaye taşıyıcısı olduğunu, donanmış oldukları sermaye (miktarı ve yapısı) ölçüsünde *alan* işgal ettiklerini ifade etmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014:94). “Sermaye ve alan” kavramlarının birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olduğu görülmektedir. Kartların gücü, oynanan oyunun çeşidine göre değişmektedir. Dolayısıyla elinde bulunan sermayenin önemi oyuna göre değişmektedir. Alanın yapısını belirleyen şey, oyuncunun elinde bulundurduğu sermaye çeşidine göre yaptığı mücadeledir. Alan içerisinde oyuncunun elinde bulundurduğu görece kuvvetli olan sermayesi, onun konumuna göre sergilediği tavrını şekillendirmektedir. Örneğin, bir işletmenin patronu görece daha fazla ekonomik sermayeye sahipken kültürel olarak daha az sermayeye sahiptir. Diğer yandan bir öğretmen kültürel olarak sermaye seviyesi yüksekken, görece daha az iktisadi sermayeye sahiptir (Bourdieu ve Wacquant, 2014:82-83). Alan eyleyicilerin varlığına bağlıdır ve onların imkânları çerçevesinde kazanımlarla şekillenen sosyolojik icraların uygulandığı

yerdir. Alan içerisinde hareket kabiliyeti sağlayan temel güç sermayedir. Bu bağlamda insanlar, sahip olunan sermaye çeşidine göre toplumsal pratikler sergilemektedirler.

Bourdieu alan işleyişinin daha iyi anlaşılması için oyun metaforunu kullanmaktadır. Oyunun gerçekleşmesi ve belirli bir sistem oluşturulabilmesi için oyunun kuralları bulunmaktadır. Oyunun kurallarını belirleyen, alana özgü olan sermayenin kaynak olarak kullanılmasında yatmaktadır. Bireyler ellerinde bulundurdukları sermayeye göre alana girme ve alan içerisindeki konumlarını yükseltilmesini sağlayacak olanakların peşindedir (Jourdain ve Naulin, 2016:123). Sosyal alan içerisinde aktörün oyun oynaması için, yani bireyin toplumsal olarak var olabilmesi için gerekli olan özellikler, “oyunun sonunda kazanılacak olan ödülün bireyi tatmin edecek düzeyde olması, yani oyunun bireyi oynamaya değecek nitelikte bir sonuca ulaştırması” olarak özetlemektedir (Bourdieu, 1994:151). Dolayısıyla bireyler rasyonel eylemde bulunan aktörler olarak, alan içerisinde kendilerini tatmin edecek başarıya ulaşabilme mücadelesi içerisindeyler. Bu başarıyı elde edebilmeleri ise sermaye gücü sayesinde, en yakın rakibi ile rekabetini düşürme ve diğerlerinden kendini farklılaştırmayla gerçekleştirmektedir.

Kısacası Bourdieu alan kavramı ile toplumsal konumların elde edilmesi için sosyal mücadelenin gerçekleştiği yeri tanımlamaktadır. Toplumsal konumların elde edilmesi durumunu, sosyal alandaki mücadele süreci ile açıklarken, sermaye türlerine değinmektedir. Toplumsal konumların elde edilmesinde sadece ekonomik gerekçelerin yeterli olmadığı ifade etmekte, bunun yanında özellikle eğitim yoluyla kazanılan kültürel ve sosyal değerlere dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Bourdieu, alan içerisinde verilen mücadeledeki başarıyı, sermaye türlerinin düzeyi ve bunları kaynak olarak kullanan bireyde oluşan bedeni pratiklerle açıklamaktadır. Dolayısıyla alanı, bireylerin rasyonel mantıkla daha iyisi için peşlerinde koşuşturdukları bir mücadele yeri olarak tanımlamaktadır. Bireyler, yaşlılık döneminde de yeni bir sosyal alan içerisinde, var olan sermaye türlerini kaynak olarak kullanarak mücadele vermektedir. Başarı için rekabetin geçerli olduğu bir mücadele olmasa da, (sermaye düzeyi yaşlı sayısı artıkça rekabet düzeyi ve mücadelesi de artacak), yaşlılıkta, başarı için verilen bir mücadele söz konusudur. Bu mücadelede yaşlılıkta düşen yaşam kalitesi için sermayenin kaynak olarak kullanımını büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Bourdieu'nun toplumsal dünyayı tasvir etmek için kullandığı “alan” kavramı, yaşlanmayla düşen yaşam kalitesinin artırılması için verilecek olan mücadele ile açıklanabilmektedir. Demografik yaşlanmayla, toplumsal bir sorun haline gelen yaşlılık, modernleşmenin etkisi

ile daha çok bireyselleşmektedir. Modernleşmenin etkisi ile bireyselleşen yaşlılık, yaşlanan bireyin sermayesini ön plana çıkarmaktadır. Yani modernleşme, yaşlının toplum içerisindeki sosyal konumunu, yine onun bireysel çabasına bırakmıştır. Dolayısıyla yaşlılıkla mücadele eden birey, bir alan içerisinde, kendini sosyolojik bir mücadele içerisinde bulmaktadır. Günümüzde yaşlılar arasında kültürel sermaye düzeyinin artması ve kültürel sermayenin kaynak olarak kullanımı, yaşlılıkta bireyin belirli bir amaca yönelmiş olmasına neden olmakta ve yaşlılık alanındaki mücadeleyi arttırmaktadır. Yaşlılık kuramlarından aktivite ve süreklilik kuramının odak noktası, modernleşmeyle yaşlının statüsündeki düşüş değil, aksine modernleşmeyle yaşlının bireysel kazanımlarının, kendisini aktif hale getirebilecek donanımlarla yeni roller edinebilmesini konu edinmektedir. Sonuç olarak, yaşlılık bir alandır ve bu yeni alana uyum için kaynak olarak kullanılacak olan sermaye büyük önem arz etmektedir. Yaşlı sahip olduğu sermayeleri ile bu alan içerisinde yaşam kalitesini arttırmak için bir mücadele içerisinde. Yaşlı bireyin alan içerisinde verdiği bu mücadele ona belirli bir davranış şekli yani, habitus kazandırmaktadır.

2.2.3. Toplumsal Dünyanın Algılandığı Zihinsel Yapılar: Habitus

Bourdieu, sosyolojik analizlerinin merkezinde olan habitus kavramıyla, sosyolojideki temel karşılıklar olan zıtlıkların (nesnelcilik/öznelcilik, yapı/aktör, makro/mikro...) ötesine geçmeyi hedeflemektedir. Habitus kavramının kökeni Aristoteles'e dayanmaktadır. Aristoteles *hexsis* olarak kavramsallaştırdığı, eğitimle elde edilmiş bireylerin eyleme dönüştürebilecek becerilerin kapasitesini oluşturan fiziksel maharet ve davranışları olarak açıklamıştır. Bourdieu kavrama daha derin içerikler kazandırarak habitusu, bireylerin içinde bulunduğu toplumda sosyalleşme yoluyla çocukluktan, yetişkin oluncaya kadar geçen süreç içerisinde aldıkları eğitimlerle bilinçli ya da bilinçsiz edinimleri içselleştirerek benimsedikleri algı sistemi ve dış dünyayı nasıl algılayacağına yönelik geliştirilen bu idrak yoluyla gerçekleşen davranış modellemesi olarak tanımlar. Yaşam şartlarının ve koşullarının oluşturduğu şartlara göre farklılık gösteren habituslar, benzer sosyo-ekonomik statüye sahip grubun aynı habitus içerisinde olmasına işaret etmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016:41-42). Bourdieu habitusu, alışkanlıktan öte zihinsel anlamda gerçekleşen etkileşimin bireyde oluşturduğu bedeni bir pratik olarak görmektedir. Bu pratik, nesnel olanı zihninde uyarlayan öznenin eseridir. Dolayısıyla habitus, özene nesne ilişkisinin etkileşimsel sonucudur.

Pratikler yapı içerisinde şekillenmektedir. İdrakin başladığı dönemden itibaren, sosyalleşme sürecinde birey, toplumun kendisinden beklediği davranışları; neyin kabul edilip neyin reddedildiğini, neyin onaylanıp neyin onaylanmadığına ilişkin bilgileri edinerek, kendine özgü tipik davranış biçimleri oluşturmaktadır. Sosyalleşmenin birey üzerinde önemli bir gücü bulunmaktadır. Bu güç, bedensel olarak pratik haline dönüşen bir kimlik oluşumunu ve kişinin dünyada sosyal bir varlık olduğu hissini kendisine ifade etmektedir. Bu his “habitustur” (Calhoun, 2014: 103). “Özne, gerçekte pratik duygusuyla yani tercihlere ve zevklerine göre, durumun algılanmasına bağlı olarak buna uygun yanıtı yönlendiren, edinilmiş sistemle donatılmış, bilen eyleyicilerdir. Habitus, bir durumda yapılması gerekene ilişkin pratiklik duygusudur” (Bourdieu, 1995:45). Bu bakımdan habitus, bireyin zihinsel beceriler yoluyla içselleştirmiş olduğu bilginin bedeni bir yatkınlık haline dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır.

“Habituslar, ayrı ve ayırıştırıcı pratikler doğurur. Bir işçinin yediği şey ve yeme biçimi, yaptığı spor ve yapma biçimi, siyasal kanaatleri ve bu kanaatleri ifade etme biçimi ile patronun bunlara tekabül eden tüketimi ve etkileri sistematik olarak farklıdır” (Bourdieu, 1995:23). Calhoun (2016:104-105) habitusun, bireyin “karakteristik eylem eğilim seti” olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Calhoun habitusu, yapı ile beden buluşma ve bağlantı noktası olarak görmekte ve yapı ile etkileşime geçen bireyin eylemsel içerik üretme şekli olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde var olan tüm kurumsal yapıların varlıklarını, kendisiyle ilişkide bulunan insanların ürettikleri pratiklerle devam ettiğini vurgulamaktadır. “Habitus, nesnel bir gerçeklik olarak yapının, öznel bir pratik içeriğiyle eylemci tarafından üretilmesini sağlamaktadır. Böylece yapı ile eylem diyalektik bir biçimde birbirlerine bağlanmakta ve birlikte var olmaktadır” .

Habitus, bir kişinin kişiliği veya eğilimleri ile karşılaştırılabilir, ancak bu karşılaştırmanın kişinin bilinçli ve bilinçsiz kültürel ve sosyal bilgisini içerecek şekilde genişletilmesi gerekir. Bourdieu'nun modelinde bireyin alışkanlığı, eğitim sistemi içinde başarı şansını etkilemektedir. Örneğin, bir öğrencinin alışkanlığı (yani öğrenme stili) belirli bir öğretim stiline göre daha uygun olabilir, ancak öğrenci bu eğilimin bilincinde olmayabilir. Öğrencinin alışkanlığı, öğretmenin akademik beklentilerine yaklaştığından, öğrencinin kendi okulunun akademik ortamı (okulun 'alanı') ile ortak nitelikleri paylaşmayan öğrenciler üzerinde akademik avantaj ortaya koymaktadır (Savage, 2011:4). Bu durum habitusun bedeni pratiğe dönüşmesindeki etkileşimsel özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

Habitus, bireyin bilişsel yapısı (aktör) ve çevresel faktörlerin (alan) birbirleriyle etkileşiminin bir sonucu olarak gerçekleşen pratikleri içermektedir.

Dolayısıyla habitusun dışsallığın içselleştirilmesi ve içselliğin dışsallaştırılması olarak iki işlevsel boyutunun olduğu söylenebilir. Bir yandan dışsal olarak nitelendirilen sosyal dünyanın öğelerini, davranışları kısıtlayıcı normatif özelliklerinin içselleştirilmesini mümkün kılarken, öte yandan sosyal dünyayı inşa eden kimliği ile *yani yapılandırıcı yapı* rolü ile içselliğin dışsal olmasını sağlamaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016:44-45). Bu bağlamda habitus, sosyal yapı ile eyleyicilerin oluşturdukları “toplumsal pratikleri” ifade etmektedir.

Kısacası habitus sosyalleşme süreci içerisinde bireylerin, aile ve okul yoluyla bilgilerin (dışsal) öğrenilmesi ve bu bilgilerle davranışlarının şekillenmesi (içselleştirme) suretiyle kemikleşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yapının, aktör üzerindeki yapılandırma gücü, dışsal olanın içselleştirilmiş olması anlamına gelmektedir. Buna karşın birey içselleştirdiği davranışları ve sermayesi ile alan içerisinde mücadele halindedir. Sosyolojik anlamda gerçekleşen bu mücadele sırasında sosyal dünyanın inşası da gerçekleşmektedir. Yani yapının rasyonel aktör tarafından yapılandırılması gerçekleşir. Bu durumu da içselliğin dışsallaşması olarak tanımlamaktadır. Yaşlılığa, Bourdieu sosyolojisinden bakıldığında yaşlılığa ait mitlerin sosyalleşme sürecinde öğrenilen ve yaşlı kalıbına ait genel yaklaşımların bu süreç içerisinde tutuma dönüştüğü söylenebilir. Bu bakımdan öğrenilmiş geleneksel biçimlerin toplumsallığı olan habitusun yaşlılıkla olan ilişkisi, toplumun yaşlılığa atfettiği anlam ve yaşlılığın toplumsal inşasında yatmaktadır. Sosyal dünyanın birey tarafından algılanan zihinsel yapıları olan habitus ancak kendi sosyal alanı içerisinde gerçekleşir. Birey içinde bulunduğu sosyal alan içerisinde yaşlılığa ait normları öğrenmektedir. Bu normlar, yaşlının nasıl davranması gerektiğini ve sosyal konumunu belirlemektedir. Dolayısıyla yaşlılık ile ilgili öğrenilen kalıplar ve alan içerisinde sermayesini kaynak olarak kullanan yaşlının edindiği davranış şekilleri bir habitus oluşturmaktadır. Sonuç olarak yaşlılık, toplumsal algının birey üzerindeki etkileri ile oluşmakla birlikte, bireyin alan içerisinde sermaye gücü ile verdiği mücadele ile anlamlandırdığı davranış şekillerini içermektedir. Bu davranış şekilleri, habitustur. Habitus, yaşlanma ile oluşan farklılığı hisseden bireyin duyduğu histir. Çünkü habitus sosyal gerçekliğin keşfedilmesiyle oluşmaktadır.

2.2.4. Pierre Bourdieu'nun Sermaye Kavramı

Bireyin donanımsal olarak edinmiş olduğu özellikler, toplumda sosyal mevki olarak kazandıkları ve buldukları konumları işaret etmektedirler. Bu konumları birtakım hususi sermaye kalıplarına bağlı edinmektedirler. Bourdieu, sermaye kavramını oyun oynarken ileri sürülebilecek bir koz olarak görmektedir. O sermayeyi, bireyin toplumsal alanda kendini ifade etmesi ve bu alan içinde diğerleri ile olan rekabeti sağlayacak ve kendisine ait hususi kazançlar sağlayacak bir kaynak kullanımını olarak değerlendirmektedir. Ona göre, ekonomik sermaye (maddi ve parasal kaynaklar), kültürel sermaye (özellikle okul yoluyla elde edilen beceriler ve unvanlar), toplumsal sermaye (ait bulunulan grubun referansı) ve sembolik sermaye (belirli bir sermaye biçiminin etkisi) olarak dört sermaye tipi bulunmaktadır (Wacquant, 2014: 62).

Kültürün yeniden üretimi sonucunda, nesilden nesile baskın olan kültür, kültürel uygulamaların üyelerine aktarılmasını ve öğrencilere akademik ödüller yoluyla aşılmasını sağlamaktadır. Bu ödüller Bourdieu modelinde sembolik sermaye ile temsil edilir. Örneğin, seçkin aileler çocuklarına, diğerlerinin yararlanamayacağı ölçüde farklı aktiviteler içerisinde deneyim kazandırır ve bu da uzun vadede bireye akademik avantajlar sağlar. (Kültürel ve sosyal sermaye yoluyla faaliyete geçirilir) Çocuklarının sosyal konumlarını korumak ve onların çocuklarının da aynı 'armağanları' edinebilmeleri için, ebeveynleri tarafından gerekli sembolik sermaye (örneğin, dereceler ve ödüller) kültürel yeniden aktarım yoluyla bireylere kazandırılmaktadır. Kültürel ve sosyal sermaye Bourdieu'nun modelinde, insanların yarar sağlamak için kullandıkları süreçlerde kilit bileşenler oldukları için kültürel üremede kritik bir rol oynamaktadır (Savage, 2011:2). Bourdieu sermayeyi, oyunun oynanması, mücadelenin verilmesindeki etkinliğin sağlanması ve rekabette üstünlük kurulabilmesi için önemsemektedir. Bu bağlamda sermayeyi, bireyin sosyolojik olarak mücadelenin ve eylemlerin gerçekleştiği yer olarak tanımladığı “alan” a dâhil olabilecek ve alan içerisindeki diğerleriyle olan rekabet ilişkilerini düzenleyebilecek kaynak kullanımını olarak görmektedir.

2.2.4.1. Kültürel Sermaye

Bourdieu (2015:23) kültürel sermayeyi, aile tarafından ve özellikle okul tarafından kültürel aktarımın birleşik etkilerinin garantili ürünü olarak değerlendirmektedir. Bourdieu, kültürel aktarım yoluyla değer-güdülenme ve değer verme operasyonları yoluyla okulun, (ilk

eğilime, yani menşe sınıfına bağlı olarak daha büyük veya daha az ölçüde) meşru kültüre yönelik genel eğilim oluşturmaya yardımcı olan bir araç olduğunu savunmaktadır.

Kültürel sermayenin en basit görüntüsü Lamont ve Lareau tarafından tercihler, davranışlar, tutumlar ve mallar (emtia) biçiminde yaygın olarak paylaşılan *yüksek statü kültürel sinyalleri* olarak tanımlamaktadırlar. Örneğin, kültürel sermayenin “doğru” biçimleri olan çocuklar, öğretmenlere nasıl hitap edileceğini, diğer sosyal gruplardan ve öğrencilerden nasıl saygı gösterileceğini daha iyi anlayabilirler. Kültürel sermayenin baskın biçimlerine sahip olan üyeler bu kültürel sinyalleri doğru tercihleri, davranışları, tutumları ve ürünleri gösteremeyenleri dışlamak için kullanabilirler. Örneğin, baskın kültürün sezgisel alışkanlıklarından yoksun olan öğrenciler, bu kültürel farkındalık nedeniyle konuşma dışında bırakılabilir veya kendilerini bu durumdan hariç tutulabilirler (Savage, 2011:2).

Bir kişinin içinde yaşadığı toplumda elde etmiş olduğu deneyimler, ileride yaşayacak olduğu yeni tecrübelerle karşı bir referans niteliği, bir arka plan oluşturmaktadır. Toplum bilimciler göre bu durum, elde edilen örüntülerin zamanla somutlaşması ve içselleşmesiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Somutlaştırılan edinimler bir pratik kazanarak, bireyin eğilimlerini etkilemektedir. Başka bir bakış açısıyla ifade edecek olursak, bireyin eğilimleri ne kadar kişinin kendi özellikleri ile gerçekleştirdiği eylemler gibi görülse de aslında içselleştirilmiş olan, dışsal edinimlerin ve örüntülerin izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda kültür, birey için dışsal bir öge durumundan çıkmaktadır. Kültür, sosyal özgeçmişin inşasında aktif olan bireyin eylemlerini denetler, kontrol eder ve düzenler. Böylece edinilmiş olan yaşam tarzı, benimsenmiş olan fikirler, sahip çıkılan değerler bireyin dışından gelmektedir. Bu ürünler sosyalleşme sürecinin sonuçlarıdır. Birey geçmiş edindikleri ile oluşturduğu sosyal özgeçmiş ışığında yeni edinimleri karşılamakta ve yorumlamaktadır (Fichter, 2001:23-25). Dolayısıyla kültürün somutlaşması ile gerçekleşen içselleştirme, edinimlerin bedeni bir pratik haline dönüşmesi anlamına gelmektedir. Sosyalleşme sürecinde edinilen kültürel sermaye (aile-okul), bireyin içinde bulunduğu toplumda sosyal özgeçmiş oluşturması için ciddi bir kaynak kullanımı rolü üstlenmektedir.

Kültürel sermaye teorisi, Bourdieu'nun çalışmasıyla başlamıştır. Bourdieu, sosyal sınıfın, yeniden üretildiği mekanizmaları araştırmaya, Fransız okullarının yeniden üretim sürecinde sahip olduğu rolü inceleyerek başlamıştır. Bourdieu, kültürel aktarımın 19. yüzyıl öncesinde de var olduğunu, yüksek statü ve kültürel bilgi olarak kabul edilen egemen sınıf tarafından oluşturulmuş olduğunu ve bu sınıf tarafından mali olarak desteklenmiş olduğunu

ifade etmektedir. Bourdieu'ya göre bu bilgi, o sınıfta ortak olan kültürel etkinliklerle (opera, dans, tiyatro, müzeler vb.) aktarılmıştır. 19. yüzyılda Batı'da devlet destekli kitlesel eğitim sistemlerinin başlamasıyla okullar, kişinin sınıfındaki konumunu yükseltmek için fırsatlar sağlayabileceği bir etik oluşturmuştur. Böylece okullar, kültürel geçmişin egemen sınıfa üyelik üzerindeki etkilerine aracılık edebilecektir. Bourdieu bu bilgiler ışığında Fransa araştırmasında, öğrencilerin aile geçmişi ile kültüre maruz kalma arasında ve maruz kalınan kültürün teşhiri ile eğitimsel kazanımlar arasında korelasyonlar bulmuştur. Bu araştırma, eğitimin herkese açık hale gelmesine rağmen Fransız sosyal hiyerarşilerinin hala yeniden üretilmeye devam ettiğini ortaya çıkarmıştır (Kadel, 1998:8).

Sosyal politikalar tüm vatandaşların sosyal sisteme dâhil edilmesi amacını gütmektedir. Sosyal sisteme vatandaşların entegrasyonunu sağlayan en önemli girişimlerden biri, kişilerin eğitime ulaşabilir olmalarını sağlamaktır. Çünkü eğitim, sosyal yaşamda ve katılımında fırsat eşitliklerini sağlayan kilit bir rol üstlenmektedir. Toplumsal yapı içerisinde eğitim yoluyla elde edilmiş okul notları, akademik yeterlilik ve eğitim kariyerleri gibi kazanılmış özellikler, bireylerin işgal etmiş olduğu sosyal konumları belirlemektedir. Günümüzdeki eğitim ve istihdama yönelik yapılarda tabakalaşma sisteminin temel belirleyicisi meritokratik eğilimdir (Frerichs, 2017:94). Bourdieu yapmış olduğu alan araştırmasında, meritokratik bir sisteme dayalı eğitim sistemi olmasına rağmen, sosyal kökene dayalı kültürel yeniden aktarımın, eğitim sisteminde devam ettiğini ileri sürmektedir.

Heike Solga (2008'den aktaran Kolland, 2017:94-95), eğitimdeki meritokratik kusuru ve tabakalaşmayı şu şekilde özetlemektedir.

- Okul kariyerini genellikle belirleyen sosyal kökendir. Sosyo-ekonomik olarak daha yüksekten geliyorsa, okul başarısı düşük olmasına rağmen daha akademik yollara sevk edilmektedir. Daha düşük ekonomik tabandan gelen öğrenciler aynı akademik performansı gösterebilirler de daha düşük akademik yollarda devam etmektedirler.
- Mesleki anlamda edinilen kariyerin tek başına belirleyicisi eğitim değildir. Yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki insanlar alternatif kaynaklarını kullanarak akademik yolla elde edemeyeceği statüyü bu araçlarla sağlamaktadırlar.
- İmtiyazlı sınıflardan gelen öğrenciler başarısız bir eğitim geçirmelerine rağmen statü kazanabilmektedir. Daha düşük statüdeki öğrencilerin aynı konumu hak edebilmeleri için daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

- Günümüzde fırsat eşitliğini yakalamak için revize edilmiş olan modern eğitim, bilgi beceri ve entelektüel birikim yerine sosyal kökeni tanımlayan kimliklere odaklanmış olduğu için meritokratik değildir. Modern eğitim beceriden daha çok sertifikalarla ilgilenir. Dolayısı ile sosyal kökenin sertifikayı elde etmesi zor değildir.

Yukarıdaki açıklamalar Bourdieu'nun yaptığı araştırmadaki; eğitimin, herkese açık hale gelmiş olmasına rağmen, sınıfsal ilişkilerin yeniden üretilmesi için kullanılan bir kaynak biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. Bourdieu (2017:57), toplumda entelektüel olarak adlandırılan ve kültürel sermayeye sahip olan kişilerin, egemen olan güçlerin tahakkümleri altında olmalarına rağmen, kısmen de olsa egemenliğin bir parçası olduğunu savunmaktadır. Kültürel sermaye sahibi entelektüellerin egemenliğin kurduğu liyakat ideolojisini hafif de olsa paylaşmakta olduğunu vurgulamaktadır.

Kısacası Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olan ile ayrıcalıklı geçmişlerden gelen öğrencilerin akademik başarılarının farklarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Kültürel sermaye okul, dilsel yeterlilik ve belirli tutumlar, geleneksel hümanist kültür veya kişisel tarz olarak görülmektedir. Kültürel sermaye sosyal seçimin gerçekleşmesiyle oluşan sınıfsal konumun bir göstergesi haline gelmiştir. Bourdieu somutlaşmış ve nesnelleşmiş iki ana kültürel sermaye biçimi belirlemiştir. Nesnelleştirilmiş kültürel sermaye kişinin kültürel varlıklarıyla temsil edilmektedir. Nesnelleştirilmiş kültür sermaye sanat, müzik, eğitim kaynakları ve edebi eserler biçimini oluştururken, somutlaşmış kültürel sermaye ise, kişinin alışkanlığını oluşturan eğilimleri ve kültürel bilgisini oluşturmaktadır (Savage, 2011:17-18). Dolayısıyla kültürel sermaye bireye bir davranış biçimi kazandırmaktadır. Aile ve okul yoluyla gerçekleşen bu edinim, bireyin yaşamını önemli ölçüde etkileyecek bir kaynak sağlamaktadır. Kültürel sermaye bireyin hayatını dizayn edebilecek, yaşam biçimi geliştirecek ve dolayısıyla sosyal varlığını inşa edecek önemli bir kaynak olarak, bireye kazandırdığı donanımlarla toplumsal alan içerisinde önemli avantaj kazandırmaktadır.

2.2.4.2. Sosyal Sermaye

Bourdieu, toplumsal hayatın inşası üzerinden sosyal sermaye kavramını açıklamaktadır. Sosyal sermayeye araçsal bir bakış açısıyla yaklaşarak; insanların gruplara katılma ve grup içerisindeki artan faydaları üzerine inşa edilen sosyal yapı kavramını

açıklamaktadır. İnsanların sosyal ağ kurma gereksinimlerinin doğumla gelen bir özellik olmadığını, aksine kurumsallaşmanın stratejik yaklaşımlarıyla inşa edilen bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımlanmasında iki temel unsuru görmek mümkündür. Birincisi, toplumsal etkileşimin kendisidir. Bu etkileşim bireye, ilişki içerisinde bulunduğu grupların kaynaklarını kullanma izni vermektedir. İkincisi ise, grupların sahip olduğu kaynakların miktar ve kalitesidir. Bourdieu bütün bu sermaye türlerinin ekonomik sermayeye indirgenmesi üzerinde önemle durmaktadır. Bu yüzden sosyal sermaye düzeyi yüksek bireylerin ekonomik kaynaklara doğrudan ulaşabileceğini ifade etmektedir (Portes, 2002:1). Sosyal sermaye aynı zamanda kültürel sermaye düzeyi ile yakından ilişkilidir. Kültürel sermaye düzeyi, insanların etkileşim alanlarını ciddi oranda etkilemektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye yakınlık ve etkileşimi sağlayan önemli bir sosyal ağ oluşturma gücüne sahip bir kaynaktır. Sonuç olarak sosyal sermaye, diğer sermaye düzeyleri ile ilişkili olarak, toplumsal aktörün, sosyal alan içerisindeki, diğerleri ile olan (grup üyeleri) etkileşim ve ilişkiler ağını oluşturmaktadır. Sosyal sermayenin düzeyini belirleyen, toplumsal aktörün diğerleri üzerindeki ayrıcalığı, etkileyiciliği ve yükümlülükleridir.

Karşılıklı olarak tanışmaya dayalı, az ya da çok kurumsallaşmış kalıcı *ilişkiler ağını* gösteren, mevcut ya da potansiyel kaynaklar bütününe sosyal sermaye denmektedir. Bireyin ilişkide bulunduğu ilişki ağı ne kadar fazla ve ilişkide bulunduğu kişilerin ekonomik ve kültürel sermayeleri ne kadar yüksek ise, o kişinin sosyal sermayesi de o kadar yüksektir (Jourdain ve Naulin, 2016:107-108).

2.2.4.3. Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye, en iyi bilinen somut sermaye biçimidir ve para veya mülkiyet gibi ekonomik kaynaklara sahip olmayı ifade eder. Ekonomik sermaye, büyük ölçüde, eğitim sistemi tarafından verilen ödüllerle elde edilir. Bu bağlamda kültürel sermayeden bağımsız değildir. Eğitim sistemi içinde, kültürel ve sosyal sermayenin eğitim başarısı üzerinde en büyük etkiye sahip olan ve bu nedenle sosyal bilimler araştırmacılarının en fazla ilgisini çeken sermaye tipidir. Ekonomik sermaye, iktisadi gelir ve mülkiyet gibi kazanımları ifade ederken, kültürel ve sosyal sermaye kavramları ise kültürel yeniden üretim veya eşitsizliklerin yeniden üretilmesi sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Savage, 2011:17).

Dolayısıyla Ekonomik sermaye somut olarak elde bulunan ve paraya çevrilebilecek tüm metaları ifade etmektedir. Arazi, ev, araba gibi tüm mülkiyet özelliğine sahip, paraya çevrilebilen her unsur ekonomik sermaye içerisinde değerlendirilmektedir. Bourdieu ekonomik sermayenin sosyal alan içerisinde rekabeti sağlayan önemli bir kaynak olduğunu vurgularken, sınıfsal ayrımı tek başına belirleyen bir sermaye tipi olmadığını da vurgulamaktadır. Bourdieu, toplumsal sınıfın önemli bir belirleyicisi olmakla birlikte, sadece mülkiyete dayalı sermayenin bireyin sosyal alan içerisindeki pratiklerinden bahsetmez. Bu bağlamda mülkiyet ile ilgili düşünceleri Marx'tan ayrılmaktadır. Ona göre ekonomik sermaye, diğer pratiklerle anlam kazanmaktadır.

2.2.4.4. Sembolik Sermaye

Sembolik sermaye, toplumsal olarak bilinirlik ve prestij kavramlarına atıfta bulunmaktadır. Bourdieu sembolik sermayenin ekonomik ve kültürel sermayeden ibaret olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla sembolik sermaye sosyal hayat içerisinde kredi almak için kredi veren üzerindeki kişinin gücünü göstermektedir (Jourdain ve Naulin, 2016:107-108). “Sembolik sermaye *yadsınan sermayedir*; alta yatan kendilerine meşruiyet veren ilgili *çıkarıcı* ilişkileri saklar. Sembolik sermaye, güç değil, gücün onay, riayet, itaat ya da diğerlerine hizmet etmede meşru istekleri şeklinde algılanan bir biçimdir” (Şahin, 2013:187). “Sembolik sermaye ekonomik, kültürel ve toplumsal sermaye biçimlerinin herhangi birinin algı kategorileriyle kavrandığında, büründüğü biçimdir” (Bourdieu, Wacquant, 2014: 108). Kısacası sembolik sermaye tüm sermaye tipleri ile ilişkili olan, onları kendi bünyesinde barındıran bir sermaye tipidir. Daha çok bilgiye dayalı olduğu için soyut olan sembolik sermaye, kaynakların kullanımı için bir alt yapı oluşturmaktadır. Okul yoluyla elde edilmiş bir sertifika ya da diplomanın kişinin hayatında referans teşkil ediyor olması, sembolik sermayeye örnek teşkil etmektedir.

Sonuç olarak alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla yaşlılık kavramı açıklanacak olursa, yaşlı toplumsal bir aktör, yaşlılık ise sosyal bir alandır. Bireyin sermaye düzeyine göre sosyal alan içerisinde verdiği mücadele sonucunda, sermayesini kaynak olarak kullanarak bir davranış biçimi oluşturmaktadır. Yani, sermaye bireyin kendini gerçekleştirdiği sosyal alanda, kendisini ifade edebilme araçlarını ve verdiği mücadelede başarı kazanmasını sağlayacak kaynakları ifade etmektedir. Sosyal alan içerisinde başarı elde edebilmek için bireyin sahip olduğu sermayenin rekabet oluşturacak düzeyde

bulunması gerekmektedir. Mücadele vererek bireylerin peşinde koştukları sosyal alan içerisinde oluşan davranış, belirli bir bedeni pratik (habitus) oluşturmaktadır. Yani yaşlının hayatı boyunca kazandığı sermaye düzeyi bir yaşam biçimi sunmaktadır. Bu da bireyin potansiyelini ortaya koyabilmesi, sermaye edinimi ve bunu kullanabilmesiyle nasıl bir hayat kurguladıysa o şekilde bir yaşlanma gerçekleşeceğini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla yaşam kalitesi yüksek, aktif ve başarılı bir yaşlılık, sosyal alan içinde, bireyin sermaye düzeyine göre şekillenmektedir. Bu da bireyin yaşlılık öncesi yaptığı hazırlıkla ilgilidir.

2.3. Yaşam Kalitesi

Walker (2009'dan aktaran Uyanık, 2017:87), yaşam kalitesi (QOL) kavramının ilk olarak Amerika'da tartışılmaya başlandığını, daha sonra Avrupa, Avrupa'nın ardından da uluslararası organizasyonların dikkatini çekerek yayıldığını ifade etmektedir. Yaşam kalitesi kavramı, OECD sosyal göstergeler programına 1970 yılında girmiştir. Aynı dönemde Richard Stone "Sosyal ve Demografik İstatistik Sistemi" çalışması ile Nobel ödülü kazanmıştır. Bu gelişmeler Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Komisyonu'na (ECOSOC) kılavuzluk etmiştir. Günümüzde yaşam kalitesi kavramı, ekonomik büyümenin sosyal maliyetlerini, büyüyen halk yoksulluğunu, kamunun ve politik tartışmaların gündemini açıklamaktadır. Yaşam kalitesi kavramı; toplumun ekonomik olarak üst kesiminin artan gelirlerinin sorgulanabilir bir açılım kazandırmakla beraber sadece ekonomik kriterlere bağımlı olmayan, çok boyutlu geliştirilmiş karmaşık amaçlarla ilgilenmektedir. Bu açılıma zemin hazırlayan durum, post endüstriyel toplumun sosyal ilişkileri olarak değerlendirilmektedir.

Yaşam kalitesi çok yönlü bir yapıdır. Birçoğu yaşam kalitesi genel tanımını, kişinin yaşamının önemli imkanlarından yararlanma derecesi olarak kabul eder ve iyi olan yaşama odaklanır (Woodill vd., 1994:67). İyi yaşam kavramını kendi içinde işlevselleştirmenin spesifik olarak farklı özellikleri söz konusudur. Yaşam kalitesi tanımları genel olarak, bireyin yaşamı ile ilgili bireysel algılara odaklanmaktan yiyecek, barınak, rekreasyon (insanların boş zamanlarında kendilerini mutlu edip ve haz alabilecekleri her türlü etkinliği kapsayan aktiviteler ve faaliyetler) ve ekonomik fırsatlar gibi yaşamdaki temel gereksinimleri sağlama ihtiyacına odaklanmaya kadar uzanmaktadır (Trigler, 1998:7).

Yaşam kalitesi tanımı çok karmaşık bir sosyal olgu bütünü ve fikirlerini kapsamaktadır. Popülasyondaki tüm gruplara uygulanabilecek şekilde tanımlanması ve

homojenize edilmesi kolay olmayan bir kavramdır. Bu bakımdan yaşam kalitesi tanımları oldukça çeşitlidir (Welle, 1999:91). Toplumda pek çok farklı şekilde görülür ve kişisel algı, duygu, kültür, eğitim ve din de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. Yaşam kalitesinin ne anlama geldiğiyle ilgili tek bir tanımlama olmamakla beraber, birçok araştırmacı kavramın, yaşam kalitesinin refah derecesi, memnuniyet ve yaşam standardı olduğu anlayışı üzerinde yoğunlaşmaktadır (Yuan, 2001:127).

Yaşam kalitesi kavramı, genel olarak insan yaşamına etki eden birçok faktörü çeşitli bakış açılarıyla ve farklı yönleriyle değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle yaşam kalitesinin somut göstergelerinden biri olan ekonomik geliri, tek başına ya da en önemli yaşam kalitesinin belirleyici kriteri olarak görmek, yanlış bir bakış açısı oluşturur. Ekonomi ile beraber eğitim, sağlık, kültür gibi yaşam tarzını etkileyen, insanın özsaygısını koruyabileceği ve insan onuruna yakışan bir yaşam sürdürmesini kavram içerisinde değerlendirmek gerekmektedir (Uyanık, 2017:85).

Yaşam kalitesi, genel sağlık durumu ile beraber, yaşamın çeşitli alanlarında duyulan memnuniyet ve konfor olarak tanımlanmaktadır. Yaşam kalitesi, öznel iyi oluş hali ve yaşam doyumu gibi yaşam değerlendirmelerini içermektedir. Refah, bireyin yaşamdaki amaç olarak edinilmiş olanların gerçekleştirilmesi, yerine getirilmesi gerekenlerin etkin bir şekilde sağlanması ve bunların olumlu bir şekilde hayata yansması olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede yaşam memnuniyeti; bir kişinin iş, aile ve sağlık gibi farklı yaşam alanlarında mevcut durumlarını değerlendirmesi olarak bilinmektedir (Fehrenbacher, 2016:20).

Yaşam kalitesi, insanın yaşayacağı hayatı boyunca geçirdiği sağlıklı yaşam yılı ile yaşayacağı ömrün yıl olarak uzun ve birbirine benzer değerlerde olmasını ifade eder. Bununla birlikte yaşam kalitesi bireye, her ne kadar konfor olarak nitelendirilen memnuniyet sınırları içerisinde tatmin sağlasa da yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri de kapsar (Arpacı, 2015:48). İnsan yaşamının tüm alanlarını her yönü ile değerlendirmeyi amaçlayan geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle yaşam kalitesi beşerî bilimler başta olmak üzere birçok disiplinin, her yaşam pratiğinin ve toplumdaki her faaliyetin ilgi alanına girmektedir. Her disiplinin kendi metodolojik çerçevesinden yaklaşımı, yaşam kalitesinin tanımı konusunda geniş bir yelpaze ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle genel kapsayıcı bir tek yaşam kalitesi tanımı bulmak mümkün değildir. Her

disiplinin değerlendirme biçimine göre, ilgi alanlarına göre farklı tanımları bulunmaktadır (Tekeli, 2010:84).

Tarihsel olarak “yaşam doyumu” ve “öznel iyi oluş” olarak bilinen bu durumu, sağlıkla ilgili olan yaşam kalitesinden ayırmak için günümüzde “genel yaşam kalitesi” veya “küresel yaşam kalitesi” gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Yaşam kalitesi, bireyin zenginliğine, kazanımlarını kullanabilmesine, zevkine/acısına katkıda bulunan yaşamın tüm boyutlarından etkilenen ve yaşamın birçok alanına etki eden anlamsal yönü geniş kavramlardan biridir. Bu boyutlar sağlık içerir, ancak bununla sınırlı değildir. Örneğin, zenginlik, özgürlük, demokrasi ve çevrenin temizliği kişinin genel yaşam kalitesine katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, "güvenlik" veya "aşk" soyut kavramlardır ve muhtemelen büyük önem taşısa da kesin olarak kişiler için var olan önemi tanımlanamaz ve yalnızca bütünsel yollarla kavranabilir (Miller, 2003:3). Bu çerçeveden bakıldığında yaşam kalitesi ile sosyal içerikli politikalar arasında bir bağ olduğu görülmektedir. Özellikle içinde bulunulan toplumun yapısının, özelliklerinin ve ihtiyaçlarının tespiti ile yaşam kalitesi ölçütlerine yön verilebilir. Yaşam kalitesi ölçütleri geliştirilecek olan sosyal politikalara yön verecek ve uygulanabilir kılınan yenilikler, özellikle yaşlılıkta, yaşlının yaşam kalitesini arttırıcı, “sürdürülebilir gelişme” olanağı oluşturacaktır (Uyanık, 2017:85). Yaş, yaşam kalitesinin önemli değişkenlerinden biridir. Yaş ile ters orantılı bir şekilde ilerleyen yaşam kalitesi, genel iyilik durumunun arttırılması için yaşlılıkta ölçütlerinin belirlenmesi ve etki eden değişkenlerin tespitiyle önemli bir çalışma alanıdır. Özellikle toplumların yaşlanmasıyla beraber gerçekleşen süreçte, yaşam kalitesinin sürdürülebilirliği ile ilgili eğilimler artmaktadır.

Günümüz toplumlarında doğum oranlarındaki düşüş ve ortalama beklenen yaşam sürelerinin uzaması, toplumların yaşlanma hızını arttırmaktadır. Toplumların hızla yaşlanması, demografik olarak yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki sayısının artması anlamına gelmektedir. Demografik yapıda meydana gelen bu hızlı değişim, toplumsal düzeyde birtakım sorunların doğmasına neden olabilmektedir. Bu bakımdan toplumun yaşlanması ile ilgili doğacak sorunların toplumsal düzeyde problem oluşturmasının engellenmesi için “eğitim, sağlık, yoksullukla mücadele, barınma, kentleşme politikaları ve aile yapısında ortaya çıkan değişiklikler” gibi konularda, farklı bakış açıları değerlendirilerek yaşam kalitesinin arttırılmaya çalışılması gerekmektedir. Yaşam kalitesinin sağlanması için yaşlanma sürecine yönelik, sadece yaşlının ekonomik

gereksinimlerinin karşılanması temel hedef olmamalıdır. Bununla beraber toplumun yaşlıya bakışı ile ilgili değerlendirmelerin yapılması, dışlanma, yalnızlaşma ve ayrımcılığa maruz kalmadan yaşayabileceği sosyal politikalar ile yaşam kalitesini artırmaya yönelik yeni yaklaşımların geliştirilmesi, yapılacak olan çalışmaların merkezinde olmalıdır (Uyanık, 2017:79).

Yaşam kalitesi ölçütlerinin belirlenmesinde sosyal göstergeler olarak kültürler arası var olan farklılıklar önem arz etmektedir. Çünkü bu göstergeler toplumsal sistemin normatif karakteridir. Bireyin sosyal yaşamının çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi bu göstergelerle sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, maddi toplumsal bağlamlar hakkında bilgi yokluğu, konu ile ilgili geçerli kıstasları belirlemede eksikliklerin doğmasına neden olmaktadır. Evrensel olarak kabul edilmiş hiçbir sosyal gösterge, kültürel değerlerdeki terimlerin anlamlarını ortaya koyamadığı gibi, veri kalitesindeki ulusal hedefleri ve politikaları da şekillendirmez. Bu bakımdan yaşam kalitesi ölçütü, kültürel bağlamda altta yatan sistematik bir kuramdan yoksun ise küresel düzeyde uygulanabilecek sosyal göstergelerin veya ilgili olan kesimin yapısındaki örtük olan değer yargıları dikkatlice belirtilmelidir (Walker, 1976:4-5). Dolayısıyla yaşam kalitesi ölçütleri ve belirleyicileri ilgili kesimin bağlamında ele alınarak belirlenmelidir. Evrensel nitelikteki ölçütlerin bölgesel ve kültürel düzeye indirgenerek entegre edilmesiyle kalıcı ve sistematik çözümlere kavuşulabilir.

2.3.1. Yaşam Kalitesi Ölçütleri

Yaşam kalitesinin genel ölçütleri için geliştirilecek olan tanımlamalar genel olarak kişinin yaşamı ile ilgili öznel algısı çerçevesinde oluşsa da yaşam kalitesi, nesnel ve öznel olmak üzere iki açıdan değerlendirilmektedir (Boylu, 2007:2). Yaşam kalitesinin genel olarak ele alınmasında kullanılan ölçüt, onun nesnel ya da öznel özellikleri göz önüne alınarak yapılacak olan değerlendirmelerdir. Nesnel olarak değerlendirilen ölçütler, kaliteli bir yaşam için gerekli olduğu düşünülen daha çok maddi temelli gereksinimlerin yeterli düzeyde bireyin sahipliğiyle ilgilidir. İkinci olarak değerlendirilen öznel ölçütler ise daha çok insanların bireysel olan isteklerine, duygusal tatminlerine, beğenilerine ve eğilimlerine ait olan yani sübjektif değerlendirmelerine dayanmaktadır (Tekeli, 2010:107-108).

Her bireyin, yaşam kalitesi ile ilgili yaşamına olumlu etki edecek özellikleri azami düzeyde elde edebilmek için, yaşam kalitesinin fiziksel (nesnel) ve psikolojik (öznel) olmak üzere iki tür özelliğinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşam kalitesinin birey

üzerinde oluşturduğu etki, yaşam sevincinin yenilenmesi ve yaşam potansiyelini sergileyecek güvenli bir sosyal çevreye sahip olabilmesi ile ilişkilidir. Yaşam kalitesinin etkin bir şekilde hayata tatbiki, sadece fiziksel olarak gözlemlenebilir nesnel çevre standartlarıyla oluşmamaktadır. Bireysel isteklerin şekillendirdiği bir algılama düzeyi olarak tanımlanan yaşam kalitesinin öznel göstergelerinin de nesnel standartlar kadar belirleyici kıstaslar olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Çırıkçı, 1997: 6). Bunun için yaşam kalitesinin nesnel ölçütleri olan ekonomik ve fiziksel göstergelerinin yaşama tek başına kifayet etmesi yeterli değildir. Bunun yanında sevmek, aidiyetlik, saygı duymak, sorumluluk, tabiiyet, itimat gibi öznel ve insani değerlerin de ön plana alınması gerekir. Yaşamın nesnel ve öznel ölçütleri arasındaki ilişkinin, farklılıkların ve benzerliklerinin tespiti ve ayrımı yaşam kalitesi araştırmalarında değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunun için isteklerinin, beklentilerinin, gereksinimlerinin ve bakış açılarının zamana, mekâna, kültüre, bireysel farklılıklara göre değişebileceği ve önem kazanacağı göz önüne alınmalıdır. (Özmete, 1997: 4). Yaşam kalitesi yaşamın her döneminde önemli olmakla beraber ihtiyaçların karşılanmaması durumunda daha çok önem arz etmektedir. Bireyin kendisinin üstesinden gelemediği sosyal, ekonomik ve kültürel eksiklikler, özellikle talep ve ihtiyaç durumlarında daha çok hissedilmektedir. Yaşlılık, bireyin üstesinden gelemediği, talep ve ihtiyaçların eksikliğini daha çok hissettiği dönemlerden biridir. Bu bakımdan, yaşam kalitesinin birey açısından en önemli olduğu dönemlerden biri, yaşlılık dönemidir. Yaşlanmayla birlikte düşen gelir, fiziki gerileme, zihinsel yorgunluk ve muhakeme güçlükleri; yaşlı bireyin sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan, diğerlerine olan bağımlılığını arttırmaktadır.

“Yaşlı bireylerin yaşam kalitesini etkileyen faktörlerden biri de kişisel ve araçsal günlük yaşam aktiviteleridir. Bu nedenle yaşlı bireylerin yaşam kalitesi açısından günlük yaşam aktivitelerini yapabilme durumunun incelenmesi gerekmektedir” (Arpacı, 2015:47). Yaşam kalitesi ölçütleri genel olarak: sağlık, gelir, istihdam, medeni durum, eğitim, güvenlik, evrensel hukuk kuralları çerçevesinde, algılanan değere/istek sırasına göre ve yerleşim alanı gibi başlıklarla ele alınmaktadır.

2.3.1.1. Sağlık

Yaşam kalitesinin ölçütlerinin öncelik sırası kendi içinde zaman ve koşullara göre farklılık gösterir, ancak "sağlık" her zaman merkezi bir konuma sahiptir. Kötü sağlığın

kişinin refah duygusu üzerindeki etkisi düşünüldüğünde bu daha net anlaşılır bir durum haline gelmektedir. Sağlık kavramını somutlaştırmak ve ölçmek zordur. Bireyin kendi sağlığına ilişkin öznel değerlendirmesi, genel yaşam kalitesinin çok önemli bir belirleyicisi olarak görülmektedir (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003:52).

“Sosyal risklerin başında sağlık gelir” (Aysan, 2017:397). Sağlık kavramının tanımı, farklı bakış açılarının ve disiplinlerin özelliklerine göre içeriğinin farklılaşması, yaşam kalitesi kavramını açıklayabilecek bir içerik oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık tanımı konusunda, kavramsal içeriğiyle ilgili büyük ölçüde uzlaşma sağlanan bir açıklama yaparak, sağlık tanımı içeriğini genişletmiştir. Sağlığın WHO’ne göre tanımı fiziki, zihni (ruhi) ve sosyal iyilik halidir. Sağlık hali bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan kendini olumsuz hissetmeyeceği, sağlıklı koşul sağladığı durum anlamına gelmektedir. Sağlık hali daha ziyade yeterliliği, canlılığı ve enerjik olmayı içermektedir. Sadece bu tanıma bağlı, sağlık merkezli bir bakış açısı ile değerlendirilse bile, yaşamın tüm alanını kuşatan bir iyilik hali olarak yaşam kalitesinin içeriğini oluşturmak mümkündür (Tekeli, 2010:94). Çünkü kişilerin günlük olağan yaşamlarını ve işlevlerini yerine getirmeleri sağlıkla ilintilidir (Muldoon, 1998:542). Sağlığın önemi ile ilgili yapılan vurgu, yaşam kalitesi kavramının bir kıstası olarak bu konudaki algının gelişmesine neden olmuş ve içeriğiyle ilgili yapılan güncellemelerle, her toplumda insanların yaşama bakış açısına farklı perspektifler kazandırmıştır. Sağlığın önemi noktasında yapılan bu vurgu, bireylerin uzun yaşama ümidi algısı yerine, sağlıklı yaşam ümitlerinin diri tutulmasıdır. Bu da *kaliteye göre ayarlanmış, yaşam yılları* kavramının bir gösterge olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tekeli, 2010:96).

Sağlığın etkisinin yaşam kalitesi üzerinde oluşturduğu iyilik hali tartışılmaz bir gerçektir. Yaşam kalitesi bakımından pratikte yararlı olabilecek kapsamlı sağlık kavramı içeriği oluşturulması gerekmektedir. Sağlık gündelik yaşam için enerjiyi sağlayan ve bireyin işlevselliğini etkin kılan bir kaynak olarak anlaşılmalıdır. Sağlık, ihtiyaçları gereksinimden dolayı karşılamak, olacak ya da olması muhtemel beklentileri gerçekleştirmek ve sosyal yönden iletişim kurulan çevreyle başa çıkabilmek için kişilere ve gruplara olanak sağlayan bir kaynaktır. Bu nedenle yaşam kalitesi perspektifinden sağlık kavramı şu şekilde ele alınmalıdır. Sağlık pozitif bir kavramdır. Yalnızca hastalığın yokluğu demek değildir. Sağlıkla ilgili birçok faktörü hesaba katan ve aynı zamanda çevre-birey ilişkisini

değerlendiren bir kavramdır. Yaşam kalitesi insan hakları bakımından değerlendirildiğinde nasıl eşitlik ilkesi hâkim ise, sağlıkta da bir hizmet unsuru olarak temelde eşitlikçi yaklaşım söz konusu olmalıdır. Bir toplulukta sağlıkta eşitsizlik söz konusuysa o toplumda etkin bir yaşam kalitesinden bahsetmek mümkün değildir (Hancock, 1993:14-24). Görüldüğü gibi sağlık, yaşam kalitesi perspektifinden değerlendirildiğinde sadece bireylerde patolojik bulguların bulunmaması anlamına gelmemektedir. Bununla beraber günlük aktivitelerini etkin bir şekilde yerine getirebilecekleri enerji, sosyal katılımın sağlanabilmesi için psikolojik hazır bulunuşluk düzeyi ve ruhsal yönden zindelik gibi birtakım öznel iyi olma hali de sağlıklı olma kriterleri içerisinde değerlendirilmektedir.

2.3.1.2. Gelir

Araştırmalar, varlıklı insanların gelir düzeyi düşük olan insanlardan daha mutlu olduğunu tespit etmiş olmasına rağmen, tek başına etkili olmadığını da vurgulamaktadır (Diener, 1999:287). Gelirin tek başına yaşam kalitesi üzerinde etkisinin olmadığı bilinmektedir. Fakat ilerleyen yaşla birlikte yaşam kalitesinin nesnel değişkenleri arasında önemli bir yerde bulunduğu söylenebilir.

Wilson (1967'den aktaran Diener, 1999:291)'a göre algıya dayalı bir bakışla gençlik, mutluluğun tutarlı bir öngörücüsüdür. Fakat günümüzde inceleme makaleleri ve geniş ölçekli ampirik çalışmalar bu durumun değiştiğini göstermektedir. Zaman zaman yaşla birlikte yaşam memnuniyetinde küçük bir düşüş bulunsa da, gelir gibi diğer değişkenler kontrol edildiğinde ilişkinin ortadan kalktığı görülmektedir. Daha da önemlisi, yakın zamanda yapılan çalışmalar, yaşam memnuniyetinin sıklıkla yaşla beraber arttığını veya en azından düşmediğini göstermektedir. Yaşlı bireylerin günümüzde geçmişe göre daha sağlıklı olduğu ve önceki nesillere göre gelir seviyesindeki artış ile yaşam kalitesinin de arttığı gözlemlenmiştir.

Gelir, yaşlılıkta önemli bir yaşam kalitesi belirleyicisi olmasına rağmen yapılmış olan araştırmalar, mutluluk üzerinde ciddi bir nedensel ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Varlıklı insanlar, zengin ülkelerdeki fakir insanlardan sadece biraz daha mutluysen, sadece zengin ülkeler fakir ülkelere çok daha mutlu görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında gelirin, daha çok yaşam kalitesinin nesnel belirleyicileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Gelir: zenginlik, yiyecek, barınma, temiz su ve sağlık hizmetleri gibi belirli temel ihtiyaçları karşılama araçlarını sağlayan, yaşamın fizyolojik yönden devamı için

önemli bir ölçüttür. Bu nedenle, yoksulluk, temel ihtiyaçların elde edilmesi noktasında yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Temel ihtiyaçların giderilmemesi tehlikesiyle karşı karşıya kalınması, yani gelirin yeterli düzeyde bulunmayışı, refahın düşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde gelirin yaşam kalitesi ile ilişkisi oldukça kuvvetlidir (Diener, 1999:288-289).

2.3.1.3. İstihdam

Günümüzde sosyal güvenlik sisteminin birçok toplumda aktif bir şekilde çalıştığı herkes tarafından bilinmektedir. Bu yoğun çalışma içerisinde işsizlik, bireyin sosyal güvenliğini tehdit eden unsurların başında gelmektedir. İşsizlik, kişinin çalışabilecek temel potansiyeline ve çalışma isteğine karşın, karşılıksız kalan gayretleri olarak tanımlanmaktadır. İstihdam işsizliğin çaresi ve aynı zamanda insanlar için temel iktisadi kaynak olarak görülmektedir. Bu bakımdan işsizlik, bağımlılık seviyesini artırdığı gibi yoksullaşmaya ve muhtaçlığa neden olmaktadır (Aysan, 2017:396). Özellikle yaşlılıkla beraber yaşam kalitesindeki azalışın ekonomik ayağını oluşturan istihdam sorunu, ihtiyaçları artan, buna bağlı ekonomik gelirinde düşüş yaşayan yaşlının temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. İstihdamın bireye sağladığı iktisadi girdi, yaşam kalitesi açısından son derece önem arz etmektedir. Yaşlılık çalışmalarında istihdamla ilgili “üretken yaşlanma” vurgusu ön plana çıkmaktadır. Heinze vd (2017:412), bu konuya dikkat çekmek için, üretken yaşlanmayı, yaşlının mal ve hizmet üretimine olanak sunan ya da bu içerikleri ortaya çıkarabilecek kapasitelerin geliştirilmesini sağlayan her türlü girişim olarak tanımlamaktadır.

İstihdam yoksulluk veya dezavantaj sağlama noktasında yaşam kalitesini etkilemektedir. Ancak istihdamın, yaşam kalitesine etkisi, dolaylı yünden de gerçekleşebilmektedir. Birçok araştırma sonucu, işsizliğin bireyin refahı üzerinde önemli derecede olumsuz bir etkisi olduğunu göstermiştir ve uzun vadeli işsizlik, psikiyatrik hastalık veya kronik fiziksel hastalıklarla ilişkilendirilmiştir. Bu araştırmalarda, istihdamın bireyin aile hayatına veya boş zamanına zarar vermesi durumunda yaşam kalitesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu açıdan istihdam durumu ve çalışma süresi ile ilgili bir dizi temel göstergelerin değerlendirilmesi, yaşam kalitesi çalışmaları için büyük önem arz etmektedir. (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003:17-18).

2.3.1.4. Medeni Durum

TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2019 yılı verileri, evli bireylerin, evli olmayan bireylere göre daha mutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Mutlu olduğunu belirten evli bireylerin oranı, 2019 yılında %55,6 iken, evli olmayanlarda bu oran, %45,1 olarak istatistiklere yansımaktadır. Evli olanların mutluluk düzeyi cinsiyete göre incelendiğinde; evli erkeklerin %50,6'sının, evli kadınların ise %60,2'sinin mutlu olduğu gözlemlenmektedir. Bununla beraber, bireylerin mutluluk kaynağı olan kişiler incelendiğinde; kendilerini en çok ailelerinin mutlu ettiğini belirtenlerin oranı, 2019 yılında %74,1 olduğu görülmektedir <http://www.tuik.gov.tr> (07.10.2020). Medeni durum yaşam kalitesinin anlam kazanmasında öznel belirleyiciler içerisinde mutluluk düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Bu durumda yalnızlığın paylaşılması, sorunların bir arada aşılması ve birlikte olmanın verdiği güvence ile mutluluk düzeyleri arasındaki orantı, medeni durum ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki düzeyini belirlemektedir.

Birçok araştırmada, evli insanların hiç evlenmemiş, boşanmış, ayrılmış veya dul kalmış olanlara göre daha fazla mutluluk bildirdiklerini ortaya koymaktadır. Evli olmayan yetişkinler arasında, bir partnerle birlikte yaşayanların, yalnız yaşayanlara göre önemli ölçüde daha mutlu oldukları tespit edilmiştir. Yaş ve gelir gibi değişkenler kontrol edildiğinde bile evlilik ve refah arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Medeni durum ile yaşam kalitesi arasında yapılan birçok araştırmada anlamlı ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (Diener, 1999:289).

2.3.1.5. Eğitim

Toplum genel olarak, eğitilmiş insan popülasyonu ile toplumsal başarıdaki artışlardan kazanç sağlamaktadır. Eğitim düzeyindeki yükseliş, daha üretken bir ekonomi, daha yüksek bir yaşam standardı oluşturmaktadır. Daha iyi eğitilmiş bir nüfusa sahip olmanın faydalarından tüm toplum istifade etmektedir. Daha iyi eğitim daha kaliteli üretim ve daha iyi hizmet sunmak anlamına gelmekte bu da toplumun ve bireylerin daha yüksek kazanç sağlamaları anlamına gelmektedir. Yüksek kazanç, ücretlerdeki artışa neden olmakta bu durum ise yerel ve ulusal düzeylerde daha yüksek vergi ödemeleri oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar, bu sonucu desteklemektedir. Ayrıca, sosyal destek programları kapsamında devletin yapmış olduğu harcamaların, daha yüksek eğitim düzeyine sahip kişiler için çok daha düşük olduğu bilinmektedir (Ma vd., 2019:9).

Sosyal ve ekonomik dezavantaj üzerine yapılan araştırmalar, istihdam durumu ve mesleki seviyenin yanı sıra, eğitimin kişinin ekonomik refahının ve sosyal statüsünün önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Düşük eğitim ve beceri seviyeleri, daha yüksek işsizlik seviyeleri, güvensiz istihdam düşük ücret ile ilişkili olma eğilimindedir ve bu nedenle yaşam kalitesine olumsuz yansımaktadır. Eğitim, bireylere topluma etkin bir şekilde katılmaları için bilgi, beceri ve yeterlilik sağlamada kilit bir rol oynamaktadır (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003:7).

Eğitim, bireylere ve bir bütün olarak topluma ekonomik geri dönüşün ötesinde, yaşam kalitesini çeşitli şekillerde geliştirmekte ve bu etkilerden bazıları kolay bir şekilde ölçülebilmektedir. Yüksek düzeyde işgücüne katılım, istihdam ve kazanç, bireylerin maddi refahını ve toplumun refahını arttırmakla birlikte aynı zamanda psikolojik fayda da sağlamaktadır. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip yetişkinlerin örgütlü gönüllü çalışmalarına katılma, politik sorunları anlama ve oy kullanma olasılığı daha yüksektir. Bununla beraber, sağlıklı yaşam tarzları yaşama olasılıkları daha yüksektir. Buna neden olan etken sadece daha fazla kazanmaları ve sağlık hizmetlerine daha iyi erişimleri değildir. Üniversite mezunu yetişkinler daha az sigara içmekte, daha fazla egzersiz yapmakta ve obezite oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar sadece bireylerin yaşam tarzlarını ve yaşam beklentilerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda bir bütün olarak toplum için tıbbi maliyetleri de düşürmektedir. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip anneler, çocuklarının faaliyetlerine daha fazla zaman ayırmaktadır. Ortaöğretim sonrası eğitime katılımın yüksek olduğu toplumlarda, sivil toplumun kalitesinin de arttığı bilinmektedir (Baum vd., 2013:10). Diener (1999:293) eğitimin, bireylerin iyilik hali üzerinde önemli etkilerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bununla beraber eğitimin, bireylerin hedeflerinde doğru ilerleme kaydetmelerinde, çevrelerinde olup bitenleri algılayabilmelerinde ve dünyadaki değişikliklere uyum sağlamalarında yaşam kalitesine katkıda bulunabileceğini ifade etmektedir.

2.3.1.6. Güvenlik

Yaşam kalitesi, kişinin içinde yaşadığı çevrenin kalitesini de kapsmalıdır. Bu nedenle kaliteli bir çevre, karşılanması gereken temel ihtiyaçları (yiyecek, barınma, güvenlik, sosyal temas) sağlayan, bireylerin potansiyeli dâhilinde fırsatlar sağlayarak, güvenli bir zemin içinde kontrol ve seçim sağlayan bir ortamdır (Polite, 2010:15).

Toplumda güvenlik ve huzur, bireyler için yaşam kalitesinin önemli bir parçasıdır. Suç-suç korkusu, yangından korunma- yağın güvenliği, refahı-mülkü korumak için tasarlanan hizmetlerdeki eksiklikler veya olumsuzluklar bireyi olumsuz yönde etkilemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Dolayısıyla yaşam kalitesi için bir ölçüt geliştirirken, kamu güvenliğini bu ölçütün önemli bir parçası olarak görmek gerekmektedir. Kamu güvenliği, genel halkın refahını veya güvenliğini tehlikeye atabilecek olası olayların önlenmesi ve korunmasını içerir. Bu önlemlerin alınmasının halkın yaşam kalitesi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır (Yonk, 2011:17).

Yaşam kalitesinin iyileştirilmesinin yollarından biri güvenlik çalışması ve hedeflerinin kapsamının tespiti ile geliştirilebilir. Bu yol ile suç kontrolünden suç korkusunu azaltmaya, sosyal ilişkileri ve sosyal düzeni iyileştirmeye ve nihayetinde toplumun yaşam kalitesini arttırmaya katkı sağlanabilir (Polite, 2010:36-37). Güvenlik, ihtiyaçlar hiyerarşisi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu yapıya uyumu için bir ön koşul oluşturan güvenlik, etkin bir şekilde sağlanmadığı zaman bireyin kendini gerçekleştirebilecek daha üst düzeydeki ihtiyaçlara ulaşması engellenmiş olur. Bu bakımdan bireyin kendini güven içinde hissetmesi, bireyin kendisini ekonomik sosyal ve kültürel yönden gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır.

2.3.1.7. Evrensel Hukuk Kurallarına Göre Yaşam Kalitesi Ölçütü

Yaşam kalitesi, eşitlik ilkesi çerçevesinde tüm insanların onurlu ve istediği standartlarda yaşam ömrünün ifası anlamına gelmektedir. Bireylerin yaşamla ilgili seçimlerini, tercihlerini, algılarını yönlendirebileceği ve ömrünü bağımsız olarak gerçekleştirmesini sağlayan yaptırımlardan biri Evrensel İnsan Hakları Bildirgesidir.

İnsanın salt insan olmakla kazandığı hakların zaman içinde evrensellik iddiasını kaybetmeden genişlediği, zenginleştiği ve yeni alanlara açıldığı görülmektedir. Bu hak alanının genişlemesi, insan kavramının hukuk tarafından tanınması ve korunan yetkilerini arttırması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, insanların yaşam standartlarında yararlanabileceği meşruiyeti kabul edilmiş yolların çeşitlenmesini ve zenginleşmesini sağlamıştır. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, insanın yeterli yaşam standartlarına sahip olma hakkının bulunduğunu ve bunun engellenmesinin suç olduğunu belirtmektedir (Tekeli, 2010:92).

Kamu politikasını oluşturanlar, içinde buldukları toplumun yaşam kalitesini geliştirmek için uğraş verirken aynı zamanda da onurlu yaşam haklarını gerçekleştirmeye çalışmış olmaktadır. İnsan haklarının soyut kavramlar olmaktan çıkarak somutlaşması bir anlamda pratiğe geçmesi yaşam kalitesinin yükseltilmesinin sağlanmasıyla gerçekleşir. Aynı zamanda yaşam kalitesinin de güvence altına alınarak pratiğe uyarlanmasının temini bu yasalar çerçevesinde gelişmektedir. Bu yüzden insan hakları deklarasyonları ve sözleşmelerine yenileri eklenirken bir yandan da yaşam kalitesine ilişkin daha somut koşullara değinen uluslararası belgeler gelişmeye başlamıştır (Tunçay, 1994, 83).

2.3.1.8 Algılanan Değer ve İstek Sırasına Göre Yaşam Kalitesi Ölçütü

Günümüzün insanı kendi merkezli bakış açısı ile inşa etmiş olduğu evrenindeki iyi yaşamın, kaliteli ve konforlu hayatın ne olduğunu, yine kendi bakış açısına göre kurguladığı idealara ve onların seçimlerine dayandırdığı görülmektedir. Ancak bu durum kişi sayısı kadar farklı bakış açısı olabileceği kaygısını doğurmaktadır. Buna rağmen bu kaygının ön plana alınması ile iyi ve konforlu yaşamın ne olduğu, öznel olarak saptanır hale gelmektedir (Tekeli, 2010:85).

İnsanların bedeni, anatomik ve biyolojik özellikleri aynı olmakla beraber benzer uyarıcılara karşı vermiş oldukları tepkiler farklı olabilmektedir. Özellikle sosyal hayatın içinde etkileşim ile beraber bu farklılıklar daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Benliğin topluma sunu şeklini oluşturan kişilik, bireylerin toplum içindeki kimliklerini oluşturmaktadır. Genetik özellikler, içinde bulunulan sosyal çevre, aile vs. gibi etkenlere bağlı oluşan kişilik, algıdaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yaşam kalitesi her ne kadar evrensel standartları bulursa da tercih sırasına göre öznel kriterler belirleyici ölçütler içinde değerlendirilmektedir.

Fichter (2001:24), sosyal izafet çerçevesinin içeriğini bireyin sosyal edinimleri ile gelişen deneyimleriyle oluşturduğunu ifade etmektedir. Birey bu görece oluşan deneyimlerinin içinden dünyaya bakar ve kavrar. Bu noktada bilinçli gelişen bir yansıtma söz konusu olmazken, geçmiş deneyimleri birey için bir başvuru niteliğinde oluşan bir öngörü, bir karşılaştırma gerçekleştirecek içerik ortaya koyar ve bu durumda bireyin görüşlerini, yargılamalarını, beğenilerini etkiler ve şekillendirir. Deneyim kavramının içerisinde bir geçmiş dokusu vardır. Bu geçmiş dokusu, bireyin sosyal yaşamındaki ister alışageldiği tekrar eden durumda ister yeni karşılaşılan bir durumda davranışlarının nerede

durması gerektiği konusunda, nasıl şekillenmesi konusunda ve nasıl olması gerektiği sorularına birer örnek oluşturarak, cevap veren bir stok alanı gibidir. Fichter, sosyal izafet çerçevesini oluşturan yaşam deneyimlerinin üç ayrı açıdan analiz edilmesi gerektiğini vurgular:

- Tüm insanları ilgilendiren ve herkes için ortak olabilecek, her yerde bulunabilen sosyolojik öğeler: Davranış örüntüleri, insan ilişkileri, statü ve roller, kurumlar v.b.
- Biricik, bir tek kişi tarafından deneyimlenmiş, başkalarınca asla paylaşılmayan bir tarzda yaşanmış olanlar.
- İçinde oluşageldiği kültür ve toplum tarafından özelleştirilen deneyimler. Buna göre sosyal izafet çerçevesi bir ve aynı zamanda evrensel, biricik ve kültürelidir.

Bu şekilde bireylerin yaşamları boyunca girdikleri her yeni ortamda yaşamış olduğu sosyalizasyon süreci sosyal bir öğrenme olarak, deneyimsel edinimlerine katkıda bulunmaktadır. Böylece her birey kendine ait bir beğeni kalite standardı ortaya koymaktadır.

Abraham Maslow, motivasyon ve kişilik konusundaki günümüzün motivasyon teorilerinin çoğunun temelini oluşturur. Temel teorisi, insanın ihtiyaçlar hiyerarşisi tarafından motive edilmesi ve önceki ihtiyaçların karşılanması durumunda ardışık ihtiyaçların ortaya çıkmasıdır. Daha yüksek ihtiyaç memnuniyeti talep edilmeden önce düşük ihtiyaçların tam olarak karşılanması gerekmemektedir (Nicolson, 1977:18). Bu kuram insanın fizyolojik ve sosyal işlevlerin yerine getirmeleri ve yaşamlarını sürdürmedeki gereksinimleri arasında kademeli olarak bir zorluk derecesi önermektedir. Bu kademeli temellendirmenin ilki, fizyolojik gereksinimlerdir. Hava, su, gıda, uyumak vb. yaşamın idame ettirilmesi ve biyolojik varlığın sürdürülmesi için karşılanması zorunlu temel gereksinimler olarak tanımlanmaktadır. İkinci olarak güvenlik gereksinimlerine yer vermektedir. Birey, temel olan fizyolojik gereksinimi tamamladığında yani ihtiyaç karşılandığında güvenlik gereksinimleri ya da ihtiyaç olarak hissedilen bir güvenlik açığını giderme eğilimi içerisinde olur. Güvenlik gereksiniminin karşılanması, bireyin içinde bulunduğu çevrede, kararlılık ve tutarlılık ihtiyacı için gereklidir. Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde üçüncü basamakta sevgi ve ait olma gereksinimleri yer alır. Bu düzey, bireylerin içinde bulunduğu toplumda kendilerine gerek olduğunu düşündüğü aidiyetlik hislerinin tatminidir. Bu gereksinim bireylerin sevildiğini ve yalnız olmadıklarına

inanmalarını içerir. Bu düzeydeki gereksinim karşılığında saygınlık gereksinimi ortaya çıkar. Bir kişinin kendisine ait olan saygı düzeyi, içinde yaşadığı toplumda kendisine duyulan saygı düzeyini de etkiler ve böylece kendisinin saygı gördüğüne olan inancı, bireyin kendisine olan güvenini artırır. Piramidin en üst basamağında ise kendini gerçekleştirme gereksinimi yer alır. Maslow bu gereksinimi, insanların emellerini gerçekleştirmek için idealleriyle şekillendirdiği bir mücadele olarak tanımlamaktadır. Kendini gerçekleştirme bireyin işgal etmiş olduğu sosyal mevkiinin en iyi olanına ulaşabilme mücadelesidir. Bu gereksinimin karşılanamaması ya da tam anlamıyla giderilmemesi, insanın kendisini huzursuz hissetmesine, kendisine olan saygısının düşmesine, stres seviyesinin artmasına neden olmaktadır (Tekeli, 2010:87-88).

Bu teoride, bir ihtiyacın karşılanması yoksunluk kadar önemlidir, çünkü birincisi her bir sonraki seviyede daha sosyal bir amaç olan daha yüksek bir ihtiyacın tahakkümüne izin verir. Fizyolojik bir ihtiyaç karşılandığında, artık davranışları belirlemez, ancak arzuları karşılanmadığı takdirde tekrar baskın olabileceği potansiyel bir biçimde var olur (Nicolson, 1977:18). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi içinde belirtmiş olduğu bu düzeylerin birer gereksinim olarak karşılanamaması durumunda tam bir iyilik halinde olunmayacağını düşünmektedir. Bu beş düzeyde bulunan ihtiyaçlar, sosyal ya da fizyolojik düzeyde tüm bireylerin hayatlarında bulunmaktadır (Tekeli, 2010:88). İnsanı ilgilendiren tüm ilişkilerde bir konfor ve iyilik hali olarak tanımlanan yaşam kalitesi, bireyin istek sırasına göre oluşması, yine onun planlaması ve gayretleri ile şekillendiğini ve elde ettiği tüm birikimler, deneyimler ve edinimler ile şekillendiğini görmekteyiz. Bu bağlamda yaşam kalitesi, nesnel yönü, kişinin sermaye edinimine bağlı olarak ortaya çıkan istek sırasına göre şekillenmektedir.

2.3.1.9. Yerleşim Alanı

Kent ya da kırsal alanın yaşam kalitesi üzerindeki etkisi, bölgenin bireylere sunduğu imkânlarla göre değişkenlik göstermektedir. Burada daha çok bireysel anlamda var olan gereksinimlerin şekillendirdiği tercihlerin önemli etkisi bulunmaktadır.

“Bir yerin kalitesi ile yaşam kalitesi arasında bağ bulunmaktadır. Bunun da ekonomik anlamda diğer yerlerle olan rekabeti artırdığı bilinmektedir” (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009:144). Kentlerdeki barınılan bölgenin fiziksel görünümü ve düzeni, yaşam kalitesi göstergelerinin önemli ölçütlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. İkamet edenlerin ihtiyaçlarını

gözeterek etkin bir plan ve programla düzenlenmiş yaşam alanları yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Yaşam alanlarının düzenlenmesi yaşam kalitesi üzerinde hem nesnel hem de öznel göstergeleri etkilemektedir (Türkoğlu vd.,2007:32-36). Bu göstergeler psikolojik, fiziksel ve sosyal özelliklere bağlı olarak yaşam alanlarının algılama ve değerlendirme biçimlerini ifade eden göstergelerdir. Günümüzde yapılan araştırmalarda insan çevre ilişkisinin karşılıklı olarak etkin bir ilişki içinde olduğu görülmektedir (Dökmeci vd., 1993:53-58).

Sonuç olarak tüm bu ölçütler, yaşam kalitesinin geniş bir yelpazede ele alınması gerekliliği anlamına gelmektedir. Günümüzde toplumların bir gaye olarak erişmek istediği evrensel nitelikteki ölçütler ve hedeflerden birisi olan yaşam kalitesi, bireyin aile yaşamı, sosyal yaşamı, iş yaşamı ve boş zamanları gibi hayatın tüm alanlarını kapsamakta ve dolayısıyla insan yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam kalitesi ile ilgili araştırmalar yaşlı, kadın, dul ya da boşanmış olmakla birlikte, eğitim düzeyinin düşüklüğü, gelir düzeyinin yetersizliği, barınma sorunları, sosyal desteğe ulaşma konusundaki sorunlar, kronik hastalıklar, iş doyumu, boş zamanı değerlendirme konusundaki yoksunluk gibi etkenlerin yaşam kalitesi ölçütleri ile ilintili olduğunu göstermektedir (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016:144).

2.4. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi Bağlamında Aktif Yaşlanma

Kültürel sermaye düzeyi bireylerin içinde buldukları sosyal çevre ile olan ilişkilerini düzenleyen önemli bir değişkendir. Bu bakımdan sosyal ilişkilerden, boş zamanları değerlendirme aktivitelerine kadar, bireyin yaşama bakış açısını belirleyen bu özelliğin yaşlılıkta yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin tartışılması, konuya olan ilgiyi de arttırmaktadır. Toplumların yaşlanması ile birlikte yaşlılık sorunlarının ve özellikle bağımlılık oranlarının arttığı bilinmektedir. Bağımlılık bireyin; fiziksel, ruhsal, ekonomik ve sosyal olarak günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmede diğerlerine duyduğu ihtiyacı dile getirmektedir. Kültürel sermaye yaşlılık sorunlarının aşılmasında, teknolojik gelişmelere paralel olarak bağımlılığın neden olduğu olumsuzlukları en aza indirgeyerek yaşam kalitesine katkı sağlamaktadır. Arpacı (2015:52), bu durumu “yaşlı bireyler bağımsız olarak kendi işlerini yaptıkları sürece daha yüksek yaşam kalitesine sahip olacaktır” şeklinde açıklamaktadır.

Biyolojik ve kronolojik temelle gelişen yaşlanma ve yaşlılık olgusuna çok yönlü bir yaklaşım geliştirilmesi daha kapsamlı ele alınmasında etkilidir. Bu nedenle yaşlanmanın biyolojik etkilerinin yanında psikolojik ve toplumsal etkilerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yaşlanma, her dönem yaş için kronolojik geçen zamana paralel olarak biyolojik şekilde gerçekleşen bireysel bir durumu ifade ederken, demografik olarak yaşlı insanların sayısının artmasıyla bireysel bir özellik olmaktan daha çok toplumsal bir olgu olarak önem kazanmıştır. Demografik olarak gerçekleşen yaşlanma yaşam süresinin uzamasıyla ilgilidir ve sadece biyolojik özelliklerin etkisi ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Sonuçta insan yaşamının süresi ya da kalitesiyle ilgili değişiklikler toplumsal çevre koşullarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Tuna ve Tenlik, 2017:5). Bu durumda her bireyin aynı oranda yaşlanmasından bahsetmek mümkün değildir. İçinde bulunduğu sosyal ortamda yaşam kalitesinin kendisine sunmuş olduğu konforun bireyin yaşam deneyimi üzerinde etkileri bulunmaktadır. “Yaşlı nüfusun artması ve yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşanan yılların kalitesi önem kazanmaya başlamaktadır” (Günay vd., 2016:176). Dolayısıyla uzayan yaşam, yaşama konfor katan niteliklerin yaşlılık dönemindeki önemini ön plana çıkarmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın yaşlılık dönemindeki yaşam kalitesine anlam kazandıran önemli göstergelerden biri, aktif bir yaşlanma deneyimi ile gerçekleşmektedir.

Aktif yaşlanma, insanlar yaşlandıkça yaşam kalitesini arttırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Aktif yaşlanma hem bireyler hem de nüfus grupları için geçerlidir. İnsanların yaşamları boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel refah potansiyellerini fark etmelerine ve yardıma ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik, bakım sağlayarak ihtiyaç, istek ve kapasitelerine göre topluma katılmalarını sağlamaktadır. “Aktif” kelimesi, sadece fiziksel olarak aktif olma ya da işgücüne katılma yeteneği değil, manevi yöne, sosyal, ekonomik, kültürel ve yurttaşlık işlerine sürekli katılım anlamına gelmektedir. Aktif yaşlanma, emekli olan yaşlı insanlar, hasta veya engelli yaşayanların ailelerine, akranlarına, topluluklarına ve uluslarına aktif katkıda bulunabilir anlayışına dayanmaktadır. Aktif yaşlanma, zayıf, özürlü ve bakıma muhtaç olanlar da dâhil olmak üzere tüm insanlar için sağlıklı yaşam beklentisini ve yaşam kalitesini uzatmayı amaçlamaktadır (WHO, 2002:12). Bununla beraber aktif yaşlanma, “bireyin yaşamını sadece fiziksel açıdan değil, aynı zamanda, sosyal ve psikolojik açıdan da

ele almakta, sağlıklı ve başarılı yaşlanma olanaklarını destekleyen bir süreç” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Danış ve Efe, 2016: 288).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002:16), aktif yaşlanma yaklaşımıyla geliştirilen politika ve programlar sayesinde, yaşlılığın hem bireysel hem de toplumsal sorunlarını büyük bir çoğunluğunun çözümleneceğini ifade etmektedir. Sağlık, işgücü piyasası, istihdam, eğitim ve sosyal politikalarla aktif yaşlanmanın desteklenmesi;

- Yaşamın verimli sayılabileceği dönemlerde erken ölümlerin engellenmesini
- Kronik hastalıkların neden olduğu sakatlıkların azaltılmasını
- Yaşın ilerlemesiyle yaşama bağlılığın artması
- Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönlerine ve ev, aile ve toplum yaşamında etkileşimin artmasına
- Tıbbi tedavi ve bakım hizmetleri ile ilgili maliyetlerin düşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

“Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı bir yaşamı; biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır”. Bununla beraber DSÖ, yaşamın niteliğinin ve hedeflerinin, yaşam süresinin, yaşamı bağımsız/bireysel olarak devam ettirebilmenin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca sağlıklı bir yaşam için tutum ve davranışların geliştirilmesinin, yaşam kalitesi açısından önemine vurgu yapmaktadır. Yaşlılar için yaşam kalitesinin ve niteliğinin arttırılmasında “eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler” gibi toplumsal refah sistemini geliştiren olguların etkisi de söz konusudur (Danış ve Efe, 2016:267).

Aktif yaşlanma, ilerleyen yaş ile beraber yaşanacak kayıplar göz önüne alınarak, yaşam kalitesini arttırmaya yönelik gerçekleştirilen ekonomik güvence, güvenlik fırsatları, katılım ve sağlık hizmetlerinden istifade etme süreçlerini en üst düzeye ulaştırma çabalarını kapsamaktadır. Aktif kelimesi tek başına fiziksel devinimlerini arttırmak ve istihdam alanları içerisinde işgücü potansiyelinin sergilenmesi anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte aktiflik: toplumsal etkileşimi arttırıcı her türlü faaliyet içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik uğraşlarda bulunma, kendi yaşamını kontrol edebilme, beceri düzeyinde sorumluluk alabilecek özgüveni ve sivil toplum işleyişlerinde katılımı gerektirmektedir (Frerichs, 2017:472).

Witterstätter (2003’ten aktaran Tufan, 2017:550) gerontolojinin şimdiye kadar yaptığı incelemelerin başında, kaçınılmaz olarak gerçekleşecek olan yaşlılığın, başarılı bir biçimde

devam ettirilmesi için 65 yaşından önce yaşlılığa yapılacak olan hazırlıkların belirlenmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Witterstätter bunun sosyal tabaka sistemi ile ilişkisinin olduğunu düşünmektedir. Sosyal tabaka sistemi incelendiğinde bu hazırlık aşamasının benimsenmesi ve yerine getirilmesinde daha üst seviyedeki kitlenin daha başarılı bir hazırlık evresi geçirdiğini söylemektedir. Sosyal tabaka olarak yüksek tabakada bulunanların, yaşlılıkla ilgili doğabilecek sorunların tespit edilmesinde ve giderilmesinde daha etkili olduklarını düşünmektedir. Yapılan bir araştırmanın sonucuna göre, yüksek tabaka mensuplarının %36'sının, alt tabaka mensuplarının ise %6'sının, "problem bilincine" sahip olduğunu ifade etmektedir. Tabaka olarak yüksek seviyeyi işgal eden kitlenin daha detaylı düşündüğünü, emeklilikle beraber gerçekleşecek olan "finansal kayıpların", "ikamet koşullarının" ve "fiziksel kaybın" göz önüne alınarak yaşlılık için fırsat oluşturma gayretinde olduğunu ifade etmektedir. Witterstätter, ayrıca üst tabakada bulunan bireylerin, boş zamanın yapılandırılması ve sağlıklı yaşam ile ilgili davranış geliştirme konusunda daha geniş ve ileriye dönük düşünceye sahip olduğunu düşünmektedir.

Başarılı, aktif ve iyi yaşlanmanın temel felsefi öğretilerinden doğan aktiflik teorisinin temel unsurları, bireyde yüksek düzeyde bilişsel ve fiziksel işlevsel kapasitenin geliştirilmesi, ölüm oranı riskini azaltma prensibine dayanmaktadır. Burada yapılan vurgu, bireyin sağlıklı bir şekilde vücut bütünlüğünü nasıl koruyacağı ile ilgili argümanlarla bunları doğru yaşam tarzıyla nasıl birleştireceği ve toplumsal hayata aktif olarak nasıl katılım göstereceğidir. Aktif yaşlanma; bilişsel, sosyal ve fiziksel kırılabilirliği minimize ederek, yaşam kalitesi artmış ve ömür süresi uzamış bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kolland, 2017:93).

Danış ve Efe' ye göre (2016:276), yaşam kalitesinin artmasıyla gerçekleşecek olan aktif yaşlanma ile;

- Biyolojik olarak, daha uzun yaşamayı
- Fizyolojik olarak, süregelen hastalık ve engellilik halinin bulunmaması ve işlevlerini kendi başına yerine getirebilmeyi
- Fiziksel olarak, vücudun mümkün olduğu kadar genç ve zinde kalınmasının sağlanmasını
- Zihinsel olarak, demans ve alzheimer hastalıklarına yakalanmamasını
- Sosyal olarak, birincil ve ikincil grup ilişkileri içerisinde olabilmeyi
- Ekonomik olarak, iş gücüne katılabilme ve yeterli gelire sahip olabilmeyi

- Psikolojik olarak, moral ve motivasyonun iyi olmasını
- Kültürel olarak, beğenilen, takdir edilen bir yapıya sahip olmayı ve böylece yaşlı bireylerin sağlıklı bir ömür sürmeleri sağlanarak toplumla etkileşimlerinin ve katılımlarının devamının sağlanabilmesi anlaşılmalıdır.

Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu önemli çalışmalardan biri, yaşlılık alanında geliştirilen politikaların yalnızca kişilerin maddi yardımlarla desteklenmesi ile sınırlı tutulmaması konusundaki girişimleridir. Bu bakımdan yaşlıların beklentileri, seçimleri ve temel becerileri doğrultusunda hem iş hayatı hem de gönüllü aktiviteler yoluyla toplumsal hayata etkin olarak katılımlarının sağlanmasının gerekliliğini dile getirmektedir. Belirtilen bu hedefleri gerçekleştirebilmek için günümüzde, 2000’li yılların başında Dünya Sağlık Örgütü tarafından tasarlanan ve insanların yaşlandıkça yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik konularının sağlayacağı fırsatların üst düzeye çıkarılması olarak tanımlanan “aktif yaşlanma” yaklaşımına ilgi artmıştır (ASPB, 2018:112).

2.4.1. Aktif Yaşlanma Endeksi (AAI)

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) ve Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Aktif Yaşlanma Endeksi (AAI), 55 yaşından başlayıp daha üzeri kişilerin ülkedeki aktif ve sağlıklı yaşlanmayla ilgili kullanılmayan potansiyelini değerlendirmek ve ölçmek için kullanılan bir araçtır. AAI aynı zamanda ülkeler arasında aktif yaşlanma ile ilgili politikalar geliştirebilme konusunda yardımcı olmayı amaçlayan analitik bir araç olarak da görülmektedir (ASPB, 2018:45).



Kaynak: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/I.+AAI+in+brief> (Page15)

Şekil 2.2. Aktif Yaşlanma Endeksi Ülke Sıralamaları, 2014

Türkiye 27,6 genel endeks puanıyla 28 AB ülkesinde son sırada bulunan Yunanistan'la aynı puana sahiptir (ASPB, 2018:45).

Tablo 2.9. Aktif Yaşlanma Endeksi Göstergeleri

FAAL YAŞLANMA ENDEKSİ			
Ücretli Faaliyetler Araçlığıyla Yapılan Katkılar: İSTİHDAM	Ücretli Faaliyetler Araçlığıyla Yapılan Katkılar: TOPLUMA KATILIM	BAĞIMSIZ VE ÖZERK YAŞANTI	Faal ve Sağlıklı Yaşlanma Kapasitesi: ÇEVRESEL İMKANLAR
55-59 Yaş İstihdam Oranı	Gönüllü Aktiviteler	Bedensel Egzersiz	55 Yaşından Sonra Geriye Kalan Ortalama Yaşam Süresi
60-64 Yaş İstihdam Oranı	Çocuk Bakımı	Sağlık ve Ağız Bakım İmkânlarına Erişim	55 Yaşında Sağlıklı Ortalama Yaşam Süresi Payı
65-69 Yaş İstihdam Oranı	Daha Yaşlıların Bakımı	Bağımsız Yaşam	Ruhsal Sağlık
70-74 Yaş İstihdam Oranı	Siyasal Katılım	Finansal Güvence (üç gösterge)*	Bilişim Teknoloji Kullanımı
		Fiziksel Güvenlik	Sosyal Bağlanmışlık
		Hayat Boyu Öğrenme	Eğitimsel Başarı

Kaynak: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/I.+AAI+in+brief> (Page 9)

Ülkemizde önemli demografik sorunlardan biri, yakın bir gelecekte yaşlı nüfusun önemli derecede artış göstermesidir. Nüfusun yaşlanmasıyla beraber oluşacak sorunların başında eşit olamayan yaşlanmanın önlenmesi gelmektedir. Bu nedenle eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için mücadelenin erken dönemlerde yapılması ve geliştirilecek olan politikaların bu yönde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aktif yaşlanma ile ilgili çalışmaların yapılması ve aktif yaşlanma endeksindeki göstergelerin iyileştirilmesi gerekmektedir. Yaşlanma sürecinde belirlenecek ana hedef, aktif yaşlanma konusuna odaklanma olmalıdır (ASPB, 2018:173).

2.4.2. Aktif Yaşlanma Belirleyicileri

Kültür, aktif yaşlanmanın anlaşılması çerçevesinde kesişen bir belirleyicidir. Tüm toplumu ve demografik yapıyı çevreleyen kültür, yaşlanmanın oluşumunu şekillendirir, çünkü aktif yaşlanmanın diğer tüm belirleyicilerini etkilemektedir (WHO, 2002:20).

Aktif yaşlanma, hayatın her aşamasında bireyin kendisini toplumun içinde bir seviyede görmesi ve toplumla bireyin birbirleriyle olan entegrasyonu anlamına gelmektedir. Aktif yaşlanma çok boyutlu bir strateji olarak, bireyin sağlık ve esenlik içinde olmasını sağlamak için bir dinamizmi öngörmektedir. Yaşlı birey, bu dinamizmi yaşam boyu öğrenme ve eğitim olanaklarından yararlanarak aktif yaşlanmayı sağlayabilir. Aktif

yaşlanma sadece toplumsal olarak değil, aynı zamanda politik düzeyde “istihdam, sağlık, sosyal koruma, sosyal içerme, taşıma, eğitim vb.” olguların gerçekleşmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu olguların karşılıklarının gerçekleştirilmesi ve birleşmesinin sağlanmasıyla aktif yaşlanma stratejisi gerçekleşmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, uygulanan politikanın yaş, cinsiyet, ırk, kültür ve diğer farklılıklara karşı bir ayırım yapılmaksızın tatbiki ile başarı gösterebilir. Aktif yaşlanma stratejisi, sadece yaşlılık dönemi değil, bütün yaşam alanlarını içine alacak düzeyde “yaşsız”, bir döneme ait olmayan bir bakış açısıyla geliştirilmelidir. Yaşlılık döneminde aktifliğin sağlanması önceden getirilen bir birikimin katılıma dönüşmesiyle mümkündür. Aktif yaşlanma, yaşlanmanın gerçekleşeceği olağan bir durum olarak inkâr etmeden kabul edilmesiyle yalnız yaşlanmış kişinin durumuyla değil, “nasıl yaşlanıldığıyla ilgilenen” bir stratejiyi ifade etmektedir (Uyanık, 2017:90). Bu bağlamda aktif olarak gerçekleşen yaşlanma sürecini yaşayan yaşlı birey için yaşlılık, inkâr edilmesi ve kaçınılması gereken bir son değil, diğer yaşam dönemlerinde olduğu gibi yaşanılarak keşfedilmesi gereken bir başlangıç dönemi olarak algılanmalıdır (Ceylan, 2015b: 46).

Aktif yaşlanma ve bunun gerçekleşmesine olanak sağlayan yaşam kalitesi; bireyleri, aileleri ve ülkeleri çevreleyen çeşitli etkilere veya “belirleyicilere” bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu belirleyiciler hakkında sahip olunan bilgiler, yürürlükteki sosyal politikalar ve programlar tasarlamaya ve yönlendirmeye yardımcı olmaktadır. Aktif yaşlanmanın belirleyicilerinden en genel geçer somut olanı, sağlık faktörüne bağlı gelişmeler olduğu bilinmektedir. Bu belirleyiciler aslında tüm yaş gruplarının sağlığı için geçerli olmasına rağmen, burada vurgu yaşlıların sağlığı ve yaşam kalitesi üzerine yapılmaktadır. Bu noktada, yaşlılıkta herhangi bir belirleyiciye doğrudan nedensellik atfetmek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, sağlığı neyin belirlediğine dair önemli bilgiler hem bireylerin hem de toplumun ne kadar iyi yaşlandığının iyi birer öngörücüsü olduğunu düşündürmektedir. Aktif yaşlanma sürecinde her bir belirleyicinin rolünü ve bu belirleyiciler arasındaki etkileşimi netleştirmek ve belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlığın ve refahın nasıl sağladığını açıklayan bu geniş belirleyiciler, aktif yaşlanma ve yaşam kalitesinin belirlenmesi noktasında yol gösterici olmaktadır. Ayrıca, farklı aşamalarda sağlığı, katılımı ve güvenliği arttırmak için geçişlerden ve “fırsat pencerelerinden” yararlanmak, belirleyicilerin yaşam süreci üzerindeki etkisini göz önünde bulundurma konusunda yararlı olmaktadır. İnsanların bebeklik döneminde

uyarılma ve güvenli bir bağ kurmalarının, bireyin yaşamının sonraki aşamalarında öğrenme yoluyla elde edilen kültürel sermaye edinimini ve yeteneğini etkilediğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Dolayısıyla bir domino etkisi söz konusudur. Aynı şekilde yetişkinin yaşamı boyunca belirleyici özelliklerinden biri olan istihdam, kişinin yaşlılık için finansal hazırlığını büyük ölçüde etkilemektedir. Kültürel olarak elde edilmiş sermaye yüksek kaliteli bir yaşama, başarılı yaş almaya ve uzun süreli güvenceli hayata erişim sağlayarak, yaşlanmada önemi daha da artmaktadır (WHO, 2002: 19-20). Ülkemizin demografik yapısında meydana gelen yaşlanma ilerisi için yaşlılığın neden olduğu sorunların ön plana çıkmasına neden olacaktır. Bu sorunlar yaşlıların daha fazla aktif olarak hayata dâhil olmalarıyla ortadan kalkacaktır. Aktif yaşlılık, özellikle yaşlının gençlere olan bağımlılık sorununu ortadan kaldırmaktadır (Ceylan, 2015d:102).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) (2019:88) aktif yaşlanmayı yaşlılıktaki yaşam kalitesi standartlarının oluşturulması ile ilintili bir süreç olarak ifade etmektedir. Çünkü aktif olarak gerçekleşen yaşlanma sosyal girişkenliği, zihinsel zindeliği, fiziksel olarak yeterliliği ve iyilik halinde olma durumunu ifade etmektedir. Aktif yaşlanma, yaşlı kişinin hayatının tüm alanlarıyla ilgili olması ve somut veriye dayalı endeks oluşturması nedeniyle sosyal politikaların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Aktif yaşlanma endeksinin temel amacı, yaşlı insanların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımları için kullanılmayan potansiyellerinin tanımlanmasına ve toplumda yaşlı insanların aktif rol almasına yardımcı olmaktır.

Aktif yaşlanma endeksi kanıta dayalı bir araç olup;

- Topluma katılım
- Bağımsız sağlıklı ve güvenli yaşam
- İstihdam ve kapasite
- Aktif yaşama elverişli bir ortam olmak üzere bu dört alandan gelen puanları toplayan bir bileşik ölçektir.

Bu kapsamda yaşam kalitesine olumlu etki edecek aktif yaşlanmanın belirleyicileri, aktif yaşam endeksi çerçevesinde şekillendirilerek aşağıdaki başlıklar altında ele alınmaktadır.



Şekil 2.3. Aktif Yaşlanma Belirleyicileri

2.4.2.1. Sağlık ve Sosyal Belirleyiciler

Aktif yaşlanmanın gerçekleşebilmesi, sağlık sistemlerinin sağlıklı yaşamayı teşviki ve geliştirilmesiyle mümkündür. Sağlık sistemlerinin yaşam kalitesinin artırılmasındaki gelişime açık alanları: hastalıkların önlenmesi, kaliteli birinci basamak sağlık hizmetlerine ulaşmadaki ve uzun süreli bakıma adil erişim konusundaki çalışmalarıdır. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi insanların bu konudaki hassasiyetlerinin artırılarak sağlıklarını tehlikeye düşürecek olumsuz alışkanlıklardan arındırılması sürecini ifade etmektedir. Hastalığın önlenmesi, bireylerin yaşlandıkça özellikle yaygın olan yaşlılık sorunlarının önlenmesini ve yönetilmesini içermektedir. Aktif yaşlanmanın sağlıkla ilgili önlemleri; "birincil önleme" (örneğin tütün kullanımından kaçınma) "ikincil önleme" (örneğin kronik hastalıkların erken tespiti için tarama) ve "üçüncül önleme", (hastalıkların uygun klinik yönetimi) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu önlemlerle yaşlılıkta bireyin aktif yaşamasını engelleyecek unsurların ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (WHO, 2018:21). Birincil, ikincil ve üçüncül düzeyde önlemler, tedbir, teşhis ve tedavi süreçlerini içermekte ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek sağlık sorunlarının ortadan kaldırılmasını içermektedir. Sağlıkla ilgili alınan önlemler, bireyin fiziksel sağlığını koruduğu gibi ruhsal açıdan da bireyin sosyal yaşam ilişkilerini etkilemektedir.

Bireylerin aktif bir yaşlanma yaşaması için katılım önemli bir değişkendir. Sosyal katılımın sağlanması yaşlılıkta bazı hastalıkların ortadan kalkmasına, fiziksel ve ruhsal kapasitelerinin gelişmesine ve böylece yaşlının sosyal yaşama uyum sağlamasına yardımcı olduğu bilinmektedir (Erdoğan, vd., 2016:341).

Çok sayıda çalışma, besleyici kaynaklı bağışıklık sistemini kuvvetlendiren içeriklerin klinik öneminin olduğunu vurgulamakta, sağlıklı yaşlı kişilerin bağışıklık tepkisinde besin takviyesi ile önemli bir iyileşmenin sağlanabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte sağlıklı besin takviyesi, vücut direncinin yükselmesini sağlayarak iyileşmeleri arttırmakta ve enfeksiyonla ilişkili hastalıkların sıklığının azalmasına katkıda bulunmaktadır (WHO, 2002b, 34).

Genellikle bunamaya dayalı hastalıkların ve depresyonun güçlü bir genetik geçmişe sahip olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, belirli bir hastalığa genetik yatkınlık, çevresel faktörlerden güçlü bir şekilde etkilendiğinden, besinler ya hastalık hızlandırıcı ya da koruyucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin, genetik yatkınlıktan bağımsız olarak, belirli besinler veya toksik maddeler beyin gelişimini (alkol, folik asit eksikliği) veya beyin fonksiyonunu (alkol, B1 vitamini ve B12 eksiklikleri) doğrudan etkileyebilmektedir (WHO, 2002b: 35).

Fiziksel, psikolojik ve zihinsel olarak meydana gelen gerilemelerle meydana gelen yaşlanmada, bireylerin yaşadığı sorunların başında ekonomik gelirin azalması ve kronik hastalıklar gelmektedir. Fakat yaşam kalitesi artırıcı destekler sağlanarak bu sorunların olumsuz etkilerinin azaltılması mümkündür. Yaşam kalitesini arttırmak için teknolojik araçlara yatırımın artırılmasıyla yaşlılıkta meydana gelen gerilemelerin neden olduğu olumsuzluklar giderilebilir. Hastalıkların oluşumunun geciktirilmesi, fiziksel gerilemenin etkilerini azaltılması ve yaşam kolaylığı sağlayacak pek çok gereç, yaşam kalitesi üzerinde önemli katkılar sağlamaktadır (Kalınkara vd., 2016b: 511).

Ülkemiz, dünyanın sayılı büyük ekonomilerinden biri olmasına rağmen, birçok gelişmiş batı ülkelerinin yaşlılıktaki sağlık konusunda yakaladığı başarıyı yakalayamadığı istatistiklerden anlaşılmaktadır. Yaşlılarda kronik rahatsızlıklar, sağlık konusunda gelişmişlik göstergelerinden biri olarak değerlendirildiğinde, ülkemizde %40'lara varan kronik hastalıklardan bahsetmek mümkündür (Tümtaş ve Ergun, 2014:20).

Aktif yaşlanmanın önemli bir göstergesi de daha önce bahsedilen sosyal katılım yoluyla gerçekleşen girişkenlik belirleyicileri oluşturmaktadır. Sosyal yönden katılım;

faaliyetlere gönüllü olarak gerçekleştirilen katılım, çocuklara ya da torunlara bakma, daha yaşlı yetişkinlere bakma, siyasal hayata katılım gibi iştiraklerle gerçekleşmektedir (AÇSHB, 2019:88)

Tablo 2.10. 65 Yaş ve Üstü Kişilerin İlgili Yıllara Ait Sosyal Katılım Oranları

Gösterge	Yıl	2007	2011/12
Gönüllü faaliyetler	Kadın	1,6	0
	Erkek	3,7	1
	Toplam	2,7	0,5
Çocuklara ve torunlara bakma	Kadın	16,9	33,4
	Erkek	4,8	27,6
	Toplam	10,7	30,6
Daha yaşlı yetişkinlere bakma	Kadın	7,1	17,8
	Erkek	8,4	10,9
	Toplam	7,8	14,3
Siyasi hayata	Kadın	2,7	1,5
	Erkek	7,3	6,4
	Toplam	5,2	3,9

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019:91.

Yaşlıların 2007-2012 yılları arasında sosyal katılım oranları incelendiğinde, gönüllü yapılan faaliyetlerde, siyasal hayata katılım oranlarında düşme gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşın yaşlıların, ebeveyn olma ve evlat olma rolü yönünden sosyal katılım sağlamaları yıllara oranla artış göstermektedir.

Sosyal katılım, eğitim ve yaşam boyu öğrenme, barış içerisinde olma, şiddet ve istismardan korunma, sosyal ortamdaki insanların yaşlandıkça sağlığı, sosyal desteği ve güvenliği artıran anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir. Yalnızlık, sosyal tecrit, okuma yazma bilmeme ve eğitim eksikliği, istismar ve çatışma durumlarına maruz kalma, yaşlıların yaşam kalitesini olumsuz etkileyerek, erken ölüm risklerini büyük ölçüde arttırmaktadır (WHO, 2002:28).

Yaşam kalitesinin belirleyicileri arasındaki sosyal göstergeler olarak, toplumsal düzeyde ve gündelik hayatın devamı sırasındaki değişkenler temel alınmalıdır. Sosyal bir gösterge olarak önemli nokta, değişkenlerin yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin devamlılığıdır. Bu değişkenlerin içinde dikkat çeken ve göz ardı edilemeyecek olanlar; sosyal münasebetler de aktiflik, kamusal alan içerisinde hayatın sosyal yönden teminat altına alınmış olması, sağlıklı ve dengeli beslenme, barınma alanının ve çevresel koşulların yaşlı

yaşamına uygunluğu, seyahat ve gezi gibi olanaklar ile fiziksel hareketlilik değerlendirilmektedir (Baran, 2008:92).

2.4.2.2. Ekonomik ve İstihdama Yönelik Belirleyiciler

Nüfus yapısının özelliği nedeniyle, önümüzdeki yıllar içinde ülkemizin demografik yapısının önemli şekilde değişeceğiyle ilgili tahminler yürütülmektedir. Nüfus yapısındaki en önemli gerçekleşecek olan değişim yaşlı nüfusun sayısındaki artış olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde yaşlı nüfusun büyük bir bölümü, yalnız yaşayan, yoksul ve eğitim düzeyi düşük bireylerden oluşmaktadır. Nüfus yapısında meydana gelen değişimle günümüzde bireysel olarak görülen bu problemlerin ileride sağlık ve sosyal gereksinimlerinin karşılanmaması nedeniyle toplumsal sorun haline dönüşeceği tahmin edilmektedir. Bu bakımdan artan yaşlı nüfusun ileride karşılaşacağı sosyal ve ekonomik problemlerin asgari düzeyde tutulması ve yaşlının yaşam kalitesinin niteliklerinin korunması için yaşlı istihdamına yönelik çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır (Günay vd., 2016:165-166). Yaşlanmayla birlikte üretim faaliyetleri içinde bulunma süresinin azalacağı veya ortadan kalkacağına yönelik yaygın bir kanı bulunmaktadır. Bu kanı yaşlandıkça üretkenliğin azalacağı anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat aktif bir yaşlanma sürecinde yaşlı kişinin beklentileri ve kişisel özellikleri doğrultusunda bireylerden üretkenliğinin sürdürülmesi beklenmektedir. Yaşlı insanların günlük yaşam içerisinde fiziksel ve sosyal olarak yaptıkları aktiviteler onların üretkenlik göstergeleri olarak nitelendirilebilir. Bu aktiviteler kişilerin içinde buldukları sosyal çevreye ve kişisel özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Yaşlılıkta aktivite farklılıkları olmakla birlikte, bunlar yaşlının üretkenliğinin devamlılığını sağlamaktadır (Erdoğan vd., 2016:327). Yaşlı bireyin gündelik aktivitelerden alıkoyan ve sosyal yaşamını kısıtlayan göstergelerden biri ekonomik gelirlerinin alım güçleri ile olan oranıdır.

“Yaşlı bireylerin hareketlerinin ve etkinliklerinin kısıtlanmasına sebep olan önemli etkenlerden biri ekonomik güçlükler olarak tespit edilmiştir” (Ceylan vd., 2015c:39). Frerichs'e göre (2017:468), istihdam odaklı girişimler ve yaşlı işçileri desteklemek ve teşvik etmek amacıyla “aktifliği sağlayacak” politikalar 21.yüzyıl'ın henüz başında önem kazanarak yürürlüğe girmiştir.

Yaşlı nüfus, iktisadi ve üretim faaliyetlerinin dışında kalan ya da kısmi katılımı olan bir kitledir. Önümüzdeki yıllarda daha hızlı bir şekilde gerçekleşecek olan toplumların

yaşlanma süreci, işgücü açısından, üretim faaliyetleri sorunu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla toplumların yaşlanma süreci, işgücü arzını düşürmektedir (ASPB, 2013:8).

WHO (2002:30-31), ekonomik çevrenin üç yönünün, aktif yaşlanma üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır: Gelir, İş, Sosyal Koruma.

- Gelir: Aktif yaşlanma politikalarının gerçekleştirilmesi, her yaşta var olan yoksulluğu azaltmak için daha geniş planların yapılması ile olanaklı hale gelmektedir. Her yaştan fakir insan, artan sağlık ve engellilik riskiyle karşı karşıyayken, yaşlı insanlar özellikle bu durumlar karşısında daha savunmasızdır. Özellikle yalnız veya kırsal alanlarda yaşama, yaşlı insanın güvenilir veya yeterli geliri bulunmamasıyla birleşince besleyici gıdalara, yeterli barınmaya ve sağlık hizmetlerine erişimine olumsuz yönde yansımaktadır. En savunmasız olanlar varlığı olmayan, çok az birikimi olan veya hiç birikimi olmayan, emekli maaşı veya sosyal güvenlik ödemeleri olmayan ya da düşük veya belirsiz gelirleri olan ailelerin bir parçası olan yaşlı kadınlar ve erkeklerdir. Özellikle, çocukları veya aile üyeleri olmayanlar genellikle belirsiz bir gelecekle karşı karşıyadır. Evsizlik ve yoksulluk yüksek risk içeren unsurların başında gelmektedir.
- İş: Uygun şekilde ücretlendirilmiş, fiziksel yeterliliği bulunan ve tehlikelere karşı korunmuş ortamlarda çalışma imkânı arttırıldıkça, işgücüne yaşlı katılımı da artacaktır. Giderek yaşlanan toplumlarda, yaşlıların resmi/gayri resmi işlerde, evde ve gönüllü işlerde yapabileceği aktif ve üretken katkıyı destekleme ihtiyacının, dünyanın birçok yerinde ağırlık kazandığı görülmektedir.
- Sosyal Koruma: Dünyanın tüm ülkelerinde aileler, yardıma ihtiyaç duyan yaşlı insanlara destek sağlamaktadır. Bununla birlikte, toplumlar geliştikçe ve birlikte yaşayan nesiller geleneği azalmaya başladıkça, ülkelerin giderek daha fazla para kazanamayan, yalnız ve savunmasız olan yaşlı insanlar için sosyal koruma sağlayan mekanizmaları geliştirmeye başladıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik önlemleri; yaşlılık aylıkları, mesleki emeklilik planları, gönüllü tasarruf teşvikleri, zorunlu tasarruf fonları ve engellilik, hastalık, uzun süreli bakım ve işsizlik sigorta programlarından oluşmaktadır. Bu ülkeler son yıllarda, politika reformlarıyla yaşlılık güvenliği

için kamu ve özel girişimlerin birleştiği, daha uzun ve kademeli emekliliği teşvik eden daha çok destek sağlayan bir yaklaşımı desteklenmektedir.

Ekonomik açıdan gereksinimlerin karşılanamaması olarak tanımlanan yoksulluk, yaşlı bireyin yalnızlaşmasının temel belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir. Tedavi giderleri, beslenme, barınma giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeyde olan yaşlı birey, toplumla etkileşim kuracak sosyal ve kültürel katılım sağlayacak aktif yaşam sürdürebilme olanağından faydalanamamaktadır. Bu yoksunluk yaşlı bireyin, sosyal katılımını engelleyerek, sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır (Danış ve Efe, 2017:287).

Bununla birlikte özellikle Avrupa Birliği (AB) ve OECD, ülkelerin karşı karşıya kaldığı demografik olarak hızla yaşlanan toplumların istihdam sorununu aşılması için 2010 yılında Avrupa Konseyinde aldığı kararlarla, AB genelinde yaşlı işçilerin istihdam oranlarını %50'nin üzerine çıkarılmasını hedeflemiştir. AB ve OECD, sadece yüzdelerle istihdam oranını nicel verilerle belirlenmesini yeterli bulmamakta, çalışma koşullarının yaşlı bireylerin faaliyet usullerine göre şekillendirilmesi, sosyal olanakların kuvvetlendirilmesi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi gibi önlemlerin alınması konusunda da çağrıda bulunmaktadır (Frerichs, 2017: 470-471).

Yaşlı bireyleri üretim sürecinden koparan etkenlerden biri de fiziksel sorunların baş göstermeye başlamasıyla gerçekleşen bir arınma sürecidir. Bu durum yaşlı bireyin ekonomik ve fiziksel bağımlılığını arttırmaktadır. Bağımlılık toplumsal düzeyde yaşlılığı sorun haline dönüştürmektedir. Yaşlının üretim sürecine dâhil edilmesi, bireysel olarak ve toplumsal düzeyde ortaya çıkabilecek sorunların aşılmasını sağlar. (Erdoğan vd., 2016:341). Bireylerin sosyal yaşantılarını zenginleştirmelerinin en önemli kaynaklarından biri ekonomik sermayedir. “Araştırmalar, gelir ile aktif yaşlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Gündelik yaşamda sinema, tiyatro, opera gibi katılımlar, kitap, gazete okuma, resim yapma, müzik aleti çalma gibi uğraşlar iktisadi bir kaynağa dayanmaktadır” (Danış ve Efe, 2016: 287).

İnsanların içinde buldukları toplumda elde ettikleri birçok statü vardır. Bu statülerden biri de iş alanı ile ilgili bilgi ve beceri gerektiren edinimlerle kazanılmış olan mesleki statüdür. İnsanlar elde ettikleri mesleki statülerinin karşısında ekonomik kazanca sahip olmaktadır. Emeklilikle birlikte bu gelirden düşüş yaşanmaktadır. Düşen ekonomik gelir, toplumla uyum problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Emiroğlu, 1995:38).

21. yüzyıl başından itibaren özellikle endüstrileşmiş ülkeler, toplumsal yaşlanmanın toplumda ekonomik ve sosyal yönden ortaya çıkardığı sorunların oluşturduğu kaygıyı dile getirmektedir. Bu kaygıyı bugün yakın bir gelecekte birçok dünya ülkesinin yaşayacağı tahmin edilmektedir. Kapitalist kaygılarla dile getirilen bu problemin kaynağı, endüstri devriminin dayattığı üretim anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat günümüzde bu probleme bakış açısı artık değişmektedir. Günümüzde *üretken yaşlılık* anlayışı ile yaşlı bireyin, *beceri ve potansiyeli* doğrultusunda, toplumda rekabet edebileceği alanların varlığı ifade edilmektedir. Bu durum *gümüş ekonomi* olarak bilinmektedir. Gümüş ekonomi, yaşlı bireylerin ekonomisi olarak tanımlanmakta ve yaşlı bireylerle ilgili tüm ekonomik faaliyetleri ifade etmektedir (Heinze vd., 2017:412-413). Gümüş ekonomi yaşlılığın durumuna göre istihdam alanlarının oluşturmasını öngören bir modeldir. Gümüş ekonominin ütopyası üretken yaşlı, yaşlılığın aktif olarak gerçekleşmesi, yaşlılığın toplumda daha fazla yer edinmesi, sosyal etkileşiminin artırılması, topluma katkı sağlaması gibi başarılı yaşlanmanın bilgi ve beceri düzeylerini temel almaktadır. Dolayısı ile aktif, başarılı ve üretken yaşlılığın temel koşulları, yaşlılık öncesi edinilmiş olan bilgi birikimi ya da yaşam boyu öğrenme modeli ile oluşturmaktadır.

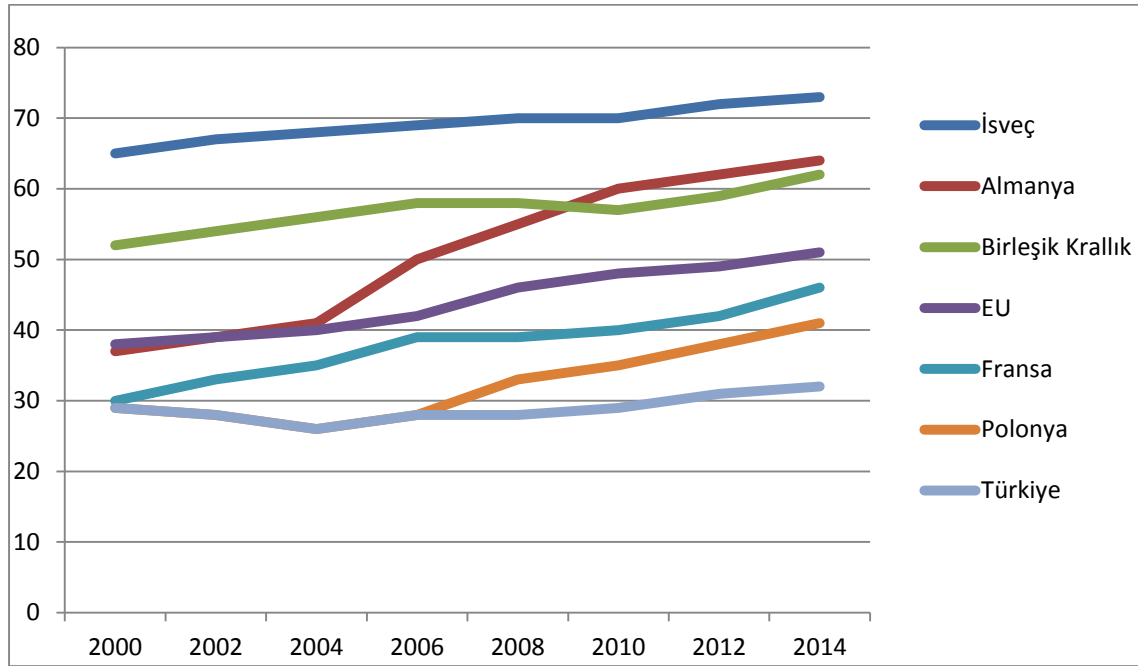
Toplumların hızlı yaşlanmasıyla birlikte üretim yönünde ciddi bir kayma yaşanacağı düşünülmektedir. Üretim arza göre yönlendirken, tüketici kitlenin talepleri üretimi şekillendirmektedir. Heinze vd., (2017:415-416) nüfusu projeksiyonlarına göre 2035 yılında dünya nüfusunun yarısının 50 yaş üstünde olacağını tahmin edildiğini ifade etmektedir. Dünyada yaşanan bu demografik dönüşüm neticesinde, *gümüş ekonomi eksenli* aşağıdaki ilkelerin göz önüne alınması gerekmektedir.

- Özel olarak gerçekleşecek olan talepler giderek yaşlı bireylerden etkilenecektir.
- Yakın bir gelecekte ürün ve hizmet temin edenlerin, daha yaşlı bireylerin hatta yaşlılığın kadınlaşmasıyla yalnız yaşayan yaşlı kadınların hâkim olduğu müşteri profiline uygun tüketim araçları sağlamak zorunda kalacaklardır.
- Yakın bir gelecekte, şirketler, firmalar kamu ve belediyelerde şu ankiye göre daha fazla yaşlı çalışan olacaktır.

Geçen zamanla yaşam süresinin uzaması, yaşlı bireylerin daha uzun yaşamasına ve yaşlı bireyin eskisine oranla tüketim eğiliminin daha çok olmasına neden olmaktadır. Bu

bağlamda yaşlı kitle müşteri olarak alım gücü ve tüketime yönelik eğilimlerinin artması ile hedef kitle haline gelmektedir (Heinze vd., 2017:420).

Sanayileşmiş birçok ülke, yaşlanan çalışan ve nüfusun işgücü arzındaki yaşattığı düşüşe karşı geliştirdiği politikalarla yaşlı istihdamını arttırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir. İşverenlerin gelecekte ekonomik büyüme yakalayabilmeleri ve rekabet edebilmeleri, iş gücünü kontrol altında tutabilmelerine bağlıdır (Frerichs, 2017: 469-470). Bu nedenle yaşlanan toplumlarda yalnız aktif yaşlanmak için değil aynı zamanda toplumların iktisadi işgücü kaybı nedeniyle yaşlı istihdamı önem arz etmektedir.



Kaynak: (Frerichs, 2017:471)

Grafik 2.16. Yaşlı İşçilerin Katılım Oranları (AB ve OECD Ülkeleri)

Yıllara oranla Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik Kalkınma İş birliği Örgütü (OECD) ülkelerinin yaşlı işçilerin istihdamı için oluşturulan gümüş ekonomiye katkısı en yüksek olan ülke İsveç'tir. En az olan ülke ise Türkiye'dir. Yaşlı istihdamı sağlayan ülkeler sırasıyla Almanya, Birleşik Krallık, AB ye yeni girmiş bazı ülkeler (EU), Fransa ve Polonya'dır. Yıllara oranla yaşlı istihdamının en hızlı arttığı ülke ise Almaya olarak tespit edilmiştir. Aktif yaşlanma endeksinin önemli belirleyicilerinden birini istihdam oluşturmaktadır. 55-59, 60-64, 65-69, 70-74 yaş arasındaki kişilerin istihdamı ile toplumdaki toplam nüfus sayısı, toplumdaki yaşlı istihdam oranını vermektedir. Bu da o toplumda aktif yaşlanma endeksini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda aktif yaşlanma endeksi yüksek olan ülkeler, yaşlı işçilerin istihdam oranı yüksek olan ülkelerdir.

İş yerlerinde *yaş yönetimi*, çalışma koşullarının şekillenmesi yaşlı istihdamı için önemli bir konu olarak görülmektedir. Yaş yönetimi, yaşlandıkça iş gücünün eyleme dökülmesi konusunda yaşanan değişimi ve çalışma koşullarının performansına uygun hale getirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Fakat yaş yönetiminin uygulanmaması yaşlı istihdamını olumsuz şekilde etkilemektedir. İşverenlerin yaşlı işçilerin sağlığı, öğrenme kabiliyetleri ve motivasyonları konusunda risklerinin olduğunu düşünmesi, yaşlının aktif olarak işgücü piyasasında kalmasına neden olmakta ve bu durumda toplumun geneli için iş gücü kaybı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, işgücünün yaşlanmasıyla beraber iş sürdürülebilir olmaktan çıkmaktadır (Frerichs, 2017:482).

ASPB, (2018:112) ülkemizde aktif yaşlanma uygulamasının gerçekleştirilmesi amacıyla olduğu ve çalışma grubu bürosunda yer aldığı BM AEK (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu) Yaşlılık Çalışma Grubu kararları gereği ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2017-2020 Aktif Yaşlanma Strateji Belgesi taslağı belirlenmiş ve bu belgenin eylem önerileri içinde “İşgücü Piyasasına Aktif Katılım” 6 başlığa göre düzenlenmiştir. Bunlar;

1. Yaşlılar İçin İstihdam Hizmeti
2. Sağlıklı Çalışma Koşulları
3. Yaş Ayrımcılığı ve Dışlama
4. Emeklilik Sonrası Çalışan Dostu Vergi Sistemleri
5. Tecrübe Aktarımı
6. Resmî Olmayan Kariyerin Desteklenmesi

Özellikle 2008 yılından sonra ülkemizde yaşlı istihdamında artışın olduğu görülmektedir.

Tablo 2.11. Ülkemizdeki Yaşlı İstihdam oranı

Gösterge	Yıl	2008	2010	2012
İstihdam oranı yaş grubu (55-59)	Kadın	16,3	18,8	19,6
	Erkek	44,7	46,3	50,8
	Toplam	30,3	32,4	35
İstihdam oranı yaş grubu (60-64)	Kadın	13,1	14,8	15,9
	Erkek	35,8	37,7	40,4
	Toplam	23,8	25,8	27,7
İstihdam oranı yaş grubu (65-69)	Kadın	9,2	10,6	11,3
	Erkek	27,7	29	29,4
	Toplam	17,5	18,9	19,6
İstihdam oranı yaş grubu (70-74)	Kadın	5,9	5,3	6,8
	Erkek	19,4	20,7	21
	Toplam	11,9	12,7	13,1

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019:91)

Ülkemizdeki yaşlı istihdamına yönelik yapılan girişimler bulunmakla birlikte AB ve OECD ülkelerinin oldukça gerisinde bulunduğu görülmektedir. Bununla beraber yıllara oranla ülkemizde yaşlı istihdamının oranlarında artış görülmektedir. İstihdamda en yüksek oran 55-59 yaş arasındadır. Bunu 60-64 yaş, 65-69 yaş ve 70-74 yaş takip etmektedir. Yaşlı erkeklerin, kadınlara oranla istihdam oranları daha yüksektir. Yaşlılığın kadınlaştığı bir toplumda kadın istihdamı, yaşlılık problemlerinin çözümünde önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlı istihdamında, yaşlının ekonomik sermaye düzeyi ve aktif yaşlanma düzeyi üzerinden yaşam kalitesi ilişkisi göz önüne alındığında, ülkemizde yaşlı istihdam oranlarının yeterli düzeyde gerçekleşmediği söylenebilir.

2.4.2.3. Kişisel Belirleyiciler

Genellikle bunamaya dayalı hastalıkların ve depresyonun güçlü bir genetik geçmişe sahip olduğu kabul edilmektedir (WHO, 2002b:43). Genler hastalık oluşumuna neden olan önemli bir etken olarak bilinmektedir. Birçok hastalık için neden teşkil eden faktör çevresel ve dışsal etkenlerle gelişirken, genetik ve içsel faktörlerden kaynaklanan önemli kronik hastalıklar da bulunmaktadır. Genetiğin diyabet, kalp hastalığı, alzheimer hastalığı ve bazı kanserler gibi kronik durumların gelişimi üzerindeki etkisi bireyler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Kalıtım, işlevsel gerileme ve kronik hastalığın başlangıcında önemli bir değişkendir. Bu nedenle kişisel farklılıkların neden olduğu bireysel yatkınlıkların

etkisini minimize etmek amacıyla insanlar, sigara içmeme, karşılaşılan sorunlarla kişisel başa çıkabilme becerileri, kriz yönetebilme ve düzenli egzersiz gibi yaşamlarında kalite artırıcı faaliyetler içinde bulunmalıdırlar. Yaşlılığa hazırlık ve değişime adapte olmak için uyumu artırıcı faaliyetlerde bulunan erkeklerin ve kadınların 60 yaşından sonra hayata uyum gayretleri artmaktadır. Kişisel farklılıklarla geliştirilen bu faaliyetler, kişinin yaşlandıkça dayanıklı kalmasına ve başa çıkma yeteneklerine önemli oranda katkı sağlamaktadır (WHO, 2002:26-27).

2.4.2.4. Eğitim İçerikli Belirleyiciler

Aktif olarak sağlanacak yaşlanmanın temel sağlayıcılarından biri eğitimidir. Yaşam boyu gerçekleştirilen öğrenmenin katkı sağlayacağı önemli noktalardan biri de *nesiller arasındaki farklılıkların* giderilmesine sağlayacağı katkıdır. Çünkü bu öğrenme modeli yaş farkı gözetmeksizin gerçekleştirilen katılımı ifade etmektedir. Bu öğrenme karşılıklı olarak gerçekleştirilen etkileşimin sağlandığı bir faaliyettir. Böylece öğrenmeye katılan herkesin karşılıklı gerçekleştirebilecekleri alışveriş ile kurulan etkileşim, genç ve yaşlı arasındaki farkın kapanmasına olanak tanımaktadır. Nesiller arasında gerçekleştirilen öğrenme yoluyla karşılıklı paylaşılan deneyimler her iki grubun da istifade etmesini sağlamaktadır. Bu öğrenme modeli nesiller arası iletişimi arttırırken, yaşlının toplum içerisindeki algısını olumlu bir şekilde etkilemektedir (Kolland, 2017:98). Bu çerçevede “yaşam kalitesinin arttırılması ve sürekliliğinin sağlanmasında en önemli dikkat çeken değişkenlerden birini bilgi ve deneyim sahibi olmak, oluşturmaktadır” (Baran, 2008:92). Kuşaklararası öğrenme, yaş farkları arasına köprüler kurarak, kültürel değerlerin aktarılmasını arttırmakta ve her yaştan değer artmasını sağlamaktadır. Birçok çalışma, yaşlı insanlarla öğrenen gençlerin yaşlı nesil hakkında daha olumlu ve gerçekçi tutumlara sahip olduğunu göstermektedir (WHO, 2002:28-29). Son yıllarda yapılan araştırmalarda, yaşlı çalışanlar ile genç çalışanlar arasındaki eğitim seviyeleri incelendiğinde, yaşlı çalışanların genç çalışanlara göre eğitim seviyesinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu da beceri ve yetenek konusunda nesiller arasındaki farkı arttırmaktadır (Frerichs,2017:480). Bu farklılığın artması yaşlı istihdamı konusundaki ön yargıların artmasına neden olmaktadır.

Yaşlıların işgücü piyasasında daha fazla yıl geçirip geçiremeyecekleri, kendilerine sunulan iş türlerine de bağlı olacaktır. Sanayileşmiş ülkelerde birçok meslekte yapılacak işin, yaşlı işçi için tasarlanmış olduğu görülmektedir. Zor olabilecek içeriğe sahip yerine

fiziksel efor gerektirmeyen ortam düzenlemeleri yapılmaktadır. Ancak bu düzenlemeler yeni beceriler edinmesi ve değişen çalışma ortamlarına uyum sağlanması amacıyla yeniden eğitim almayı gerektirebilir. Daha yaşlı işçilerin, özellikle eğitim düzeyi düşük olanların yeniden eğitimden kazanç sağlama kapasitesine ilişkin kanıtlara ihtiyaç vardır. Hareket kabiliyeti kısıtlı veya diğer sağlık sorunları olan yaşlı insanlar, daha esnek programlara veya uyarlanmış çalışma ortamlarına ihtiyaç duyabilir. Bu bakımdan yaşlıların, iş veya sosyal kurumlarda çalışma konforları için yeni yaklaşımlar inşa etmenin değerine dikkat edilmesi gerekebilir (WHO, 2018:20).

Birçok çalışma, yaşlı çalışanların istihdam sorununun, yaşlanan kişilerle ilgili olmadığını, nispeten düşük okuryazarlık becerilerinden kaynaklandığını göstermektedir. Bu sonuçlar da insanların yaşlandıkça anlamlı ve üretken faaliyetlerde bulunmaya devam etmelerini, işyerinde sürekli eğitime ve toplumda yaşam boyu öğrenme fırsatlarına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (WHO, 2002:28).

Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı, “çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması” olarak tanımlamaktadır. Uyum, bireysel ihtiyaçlarla çevresel beklentiler arasındaki harmoni ve düzen olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılıkta gerçekleşmesi beklenen uyum süreci, sosyal ve psikolojik ortaya çıkan gelişmelere karşı gösterilen kabulleniş ve dengenin sağlanmasını kapsamaktadır. Yeni girilen döneme çevresel ve sosyal yönden uyum süreci eğitim yoluyla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan yaşlı bireyin, yaşlılık öncesi elde ettiği ve eğitim yoluyla kazandığı deneyimler entegrasyon için yeterli görülmemektedir (Öztop ve Akkurt, 2016: 43).

Günümüzde yasa yapıcılar, çalışan ve işveren arasında Avrupa başta olmak üzere birçok ülkede ekonomik kalkınmanın ve sosyal hayatın gelişmesi konusunda insan kaynaklarının geliştirilmesinin önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Yaşam boyu öğrenme, bireylerin yeni beceriler geliştirme kapasiteleri üzerinde etkili olmakla birlikte, işverenin değişen teknoloji karşısında özellikle yaşlı çalışanın aktivasyonunu arttıracak ve talepleri karşılayacak becerileri geliştireceğini savunarak, emekliliklerini geciktireceklerine yönelik bir kanı oluşturmaktadır. Yaşam boyu öğrenmenin bireye kazandırdığı en önemli özelliklerden biri, uzun yaşamı yük olmaktan çıkarması ve sosyo-kültürel bir paylaşım haline dönüşmesidir. Bununla birlikte öğrenmenin yaşam boyu bir süreç olarak devam etmesi insan kaynaklarını, sosyal olarak elde edilmiş sermayeyi ve kültürel içerikli elde edilecek sermayenin gelişmesini sağlayarak aktif yaşlanmaya katkı sağlamaktadır. Eğitimin

şekillendirici kritik bu özelliği sayesinde birey, yaşlılık döneminde bağımsız ve kendi kararlarını verebilecek ve bağımlılıktan zihinsel olarak kurtulabilecektir. Bu nedenle yaşam boyu öğrenme, emeklilik sonrası meydana gelen sorunlara dikkati çekmekte, eksikliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamakta ve öğrenmenin iş haricinde de sosyal hayatı şekillendirmedeki gücü üzerine odaklanmaktadır (Kolland, 2017:91-92). Bu bağlamda eğitimin sürdürülebilir içeriği, sosyal olmayı işlevsel kılan önemli bir sermaye türüne işaret etmektedir.

Genç bireyler gibi yaşlı bireylerin de yeni teknolojilere uyum sağlamak için, özellikle tarım, elektronik ve iletişim konularındaki gelişmelere paralel olarak, eğitime ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Yaşlılara yönelik uygulanacak öğrenme yöntemiyle görme keskinliği, işitme ve kısa süreli hafızadaki azalmaları telafi etme, uygulamalarda ve fiziksel yapıda yeni olana adapte olma sağlanabilir. Böylece yaşlı insanlar iş ile ilgili üretici bir fikre ve esnek bir yapıya sahip olabilmektedir (WHO, 2002:28).

Tablo 2.12. Ülkemizde İlgili Yıllara Ait Hayat Boyu Öğrenme ve Eğitim Düzeyi Oranları

Gösterge	Yıl	2008	2010	2012
Hayat boyu öğrenme	Kadın	0,1	0,2	0,2
	Erkek	0,1	0,1	0,1
	Toplam	0,1	0,2	0,2
Eğitim düzeyi	Kadın	7,2	7,3	8,5
	Erkek	17,4	17,9	20,1
	Toplam	12	12,3	14

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019:92-93)

Hiç eğitim almamış olmak ve eğitim düzeyindeki düşüklük, yaşlandıkça insanlar arasında engellilik ve ölüm riskinin artması ve daha yüksek işsizlik oranlarıyla ilişkilendirilmektedir. Erken yaşta eğitim, yaşam boyu öğrenme fırsatları ile birleştiğinde, insanların yaşlandıkça uyum sağlamaları ve bağımsız kalmaları için ihtiyaç duydukları becerileri ve güveni geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir (WHO, 2008:28). Eğitim, mesleki başarının ve bunun doğrultusunda gerçekleşen ekonomik kazanımların, sosyal ilişkilerin ve sosyal ilerleme imkânın, bireysel ve toplumsal refahın odak noktasında yer almaktadır. Eğitimin yaşlılıkta devam ettirilmesi, eğitimin yaşam boyu öğrenme şeklinin uygulanması temasını dile getirmektedir. Yaşam boyu gerçekleştirilen öğrenme kısır bir döngü değil, aksine kültürel sermayenin işlenmesi ve canlı tutulmasını sağlayan ve

yeniliklere açılan bir kapıdır. Özellikle yaşlılıkta kurumsal eğitime karşı duyulan tereddütler nedeniyle, yaşlı bireyin bilişsel failliğini yitirmesi, eşit fırsatlar oluşturma konusunda önemli imkânları kaçırmaya neden olabilmektedir (Kolland, 2017:105).

2.4.2.5. Davranışsal Belirleyiciler

Sağlıklı yaşam tarzlarının benimsenmesi ve kişinin kendi bakımına aktif olarak katılması yaşam alanlarının tüm aşamalarında önemlidir. Yaşlanmayla gerçekleşen ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen konulardan biri de yaşlanmayla birlikte geç kalınmış sağlıklı yaşam tarzının, alışkanlık haline dönüşmemiş olmasıdır. Davranış olarak benimsenecek: uygun fiziksel aktiviteye katılmak, sağlıklı beslenme, sigara içmemek, ilaçları akıllıca kullanmak hastalık ve fonksiyonel düşüşü önleyebilir, ömrü uzatabilir ve kişinin yaşam kalitesini artırabilir. Sigara ürünlerinin kullanımı, genç ve yaşlılar için bulaşıcı olmayan hastalıklarda önemli bir risk faktörüdür ve erken gerçekleşebilecek ölümlerin nedenleri arasında değerlendirilmektedir. Sigara içmek sadece akciğer kanseri gibi bir hastalığın riskini arttırmakla kalmamakta, aynı zamanda işlevsel kapasitede önemli kayıplara neden olabilecek faktörlerle de ilişkilendirilmektedir. (Örn. sigara içmek kemik yoğunluğunun, kas gücünün ve solunum fonksiyonunun azalmasını hızlandırır) Sigaranın etkileri üzerine yapılan araştırmalar, sigara içmenin çok sayıda hastalık için bir risk faktörü olduğunu, aynı zamanda hastalık belirtilerinin giderek artan şekilde devam ettiğini ve uzun süreli olarak gündelik hayatı etkilediğini ortaya koymaktadır. Sigara ile ilişkili hastalıklardan en az birine yakalanma riskini, sigaraya maruz kalma süresi ve miktarı arttırmaktadır (WHO, 2002:22).

Yaşa bağlı olarak kas kütlesinde kayıp yaşanmaktadır. İlerleyen yaş ile görülen bu kayıp hareketsizliğe neden olmakta ve yürüme yeteneğini olumsuz etkileyebilmektedir. Yaşlı insanlar arasında yüksekten düşme yaygınlığı, kas güçlerinin azalmasının bir sonucuyla gerçekleşmektedir. Araştırmalar kas kütlesi kaybını durdurmak veya tersine çevirmek ve kemik yoğunluğunu arttırmak için kuvvet antrenmanının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. (WHO, 2002b:41-47).

Hareketlilik, kişinin özgürce ve bilinçli olarak gerçekleştirdiği devinimleri ifade etmektedir (Aydın vd., 2016: 237). Aktif gerçekleştirilecek olan yaşlanmayı sağlayan önemli bir husus da fiziksel hareketlilik ve egzersizlere yer veren hareketli bir yaşamdır. Yaşlılıkta fiziksel olarak bağımsız bir yaşlanma gerçekleştirebilmek ve yaşam kalitesinin artırılabilmesi amacıyla fiziksel aktivitelerin devamlılığının sağlanması oldukça önem

taşımaktadır. Yaşlılıkta fiziksel olarak dinç ve sağlıklı kalmanın koşulu, egzersizlerin yeterli düzeyde yapılmasına bağlıdır. Bunun için “orta şiddetli aerobik aktiviteler, kas kuvvetlendirme egzersizleri, esneklik ve denge egzersizleri” önerilmektedir. “Kalp hastalığı, inme, şeker hastalığı, akciğer hastalıkları, yüksek tansiyon, kanser, obezite vs.” sorunlar, düzenli gerçekleştirilecek olan fiziksel aktivitelerle önlenmektedir. Bununla beraber fiziksel aktiviteler kasların güçlenmesini sağlayarak düşmeye karşı kişiyi korumakta ve ruhsal olarak da kişinin iyilik seviyesini yükseltmektedir (Telci ve Büker, 2016:213). Egzersiz uzun zamandır tipik olarak yaşlılıkla ilişkili kronik hastalıkların çoğunun önlenmesi ve tedavisi için önemli bir öneri olmuştur (WHO, 2002b:41).

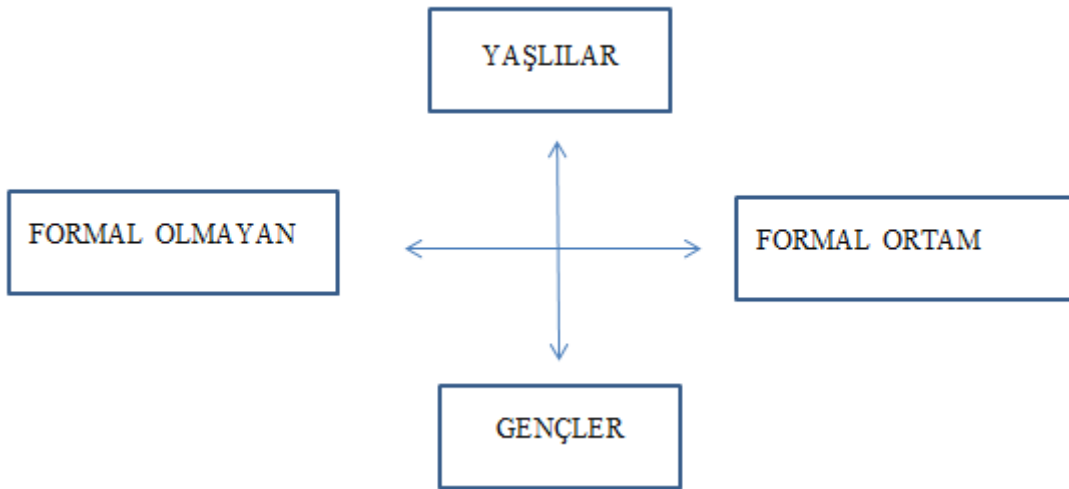
Gıda güvenliği ve sağlıklı beslenme her yaşta insan için sorun oluşturabilmektedir. Bu sorun genellikle yetersiz eğitim ve aşırı enerji alımıyla ilişkilendirilmektedir. Yaşlı insanlarda ise yetersiz beslenme, gıdaya sınırlı erişim, sosyo-ekonomik zorluklar, beslenme hakkında bilgi eksikliği, kötü gıda seçenekleri (örn. yüksek yağlı yiyecekler yemek), hastalık ve ilaç kullanımı, diş kaybı, sosyal izolasyondan kaynaklanmaktadır. Kişilerin yiyecek satın alma ve hazırlama yeteneğini olumsuz bir şekilde etkileyen bu özellikler, bireysel belirleyiciler olarak bilinen bilişsel engeller ve fiziksel aktivite eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Sağlıksız beslenme alışkanlıkları ileriki yaşlarda diyabet, kardiyovasküler hastalık, yüksek tansiyon, obezite, artrit ve bazı kanserler gibi kronik durumlar için önemli risk faktörleri içermektedir (WHO, 2002: 24).

2.4.3. Yaşam Boyu Öğrenme

Modern devlet anlayışındaki sistemlerin kurulmasıyla eğitim ve öğretim faaliyetleri kurulan sistematik yapının önemli bir görevi haline dönüşmüştür. 19. yüzyıldan itibaren belirli yaş gruplarının eğitim ve öğretim süreci zorunlu olarak başlamıştır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri her ne kadar kendini güncellese de 20. yüzyılın yarısından itibaren yürütülen faaliyetlerin sonraki kuşağa aktarımı konusundaki yetersizliği gündeme gelmiştir. Dönemin özelliği itibarıyla bilim ve teknolojik yaklaşımların hızlı gelişimi, ortalama insan ömrünün uzamasına neden olmuştur. Eğitimin bilinenleri öğretmesi, geçen dönemle ilintili olarak, kişinin çocukken edindiği bilgi birikimini bir nevi hükümsüz kılmıştır. Bu gelişmeler, eğitimin güncellendiği bilgiden yoksun kalacak olan eski eğitim almış kişilerin değişikliklerden olumsuz etkilenmemesi için konjonktürel olanın edinilmesini gündeme getirmiştir. Bu durum ise yaşam boyu, sürekli eğitimi zorunlu kılmaktadır. Yaşam boyu

öğrenme yetişkin ve çocukları içine alan aktif bir faaliyet bütünüdür (Akbaş ve Özdemir, 2002:2).

Bu öğrenme metodunun içeriğinde tüm yaşamı kapsayan bir eğitim sürecinin var olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımın temeli beşikten mezara kadar süren, sadece bilgi aktarımına dayalı geleneksel olarak yürütülen eğimin dışında, kişisel öğrenme düzeyi ve kişisel yeteneklerin gelişimine vurgu yapmaktadır. Yaşam boyu öğrenmenin temel felsefesi, neyin hangi şekilde öğrenilebileceği bilincini aşmak ve teşvik etmektir. Yaşam boyu öğrenmenin hangi zaman dilimi içerisinde gerçekleşeceği tartışmalarına yeni bir yaklaşım getirilerek, “yaşam çapı” (lifewide) kavramı üretilmiştir. Bu kavram eğitimin, “genel-örgün, açık-kapalı birçok mekânda, koşulda ve farklı formlarda olabileceği fikri ortaya koymuştur (Kaya, 2010.191). Yaşam çapından kastedilen öğrenme ve eğitimin, hayatın herhangi bir bölümünde ve herhangi bir mekânda olmasıdır. Yani öğrenmenin genel olma özelliğine vurgu yapılarak içerik genişletilmekte, eğitim işleyişinin farklı yer ve zamana göre değişebileceği vurgulanmaktadır (EC. A Memorandum on Lifelong Learning’den aktaran Turan, 2005, 89-90).



Kaynak: (Tuna, 2005:90).

Şekil 2.4. Yaşam Boyu-Yaşam Çapı Boyutu

Kaya (2010:245), “Yaşam Boyu Öğrenme Temel Yeterlilikleri için Avrupa Referans Çerçevesinin” birçok konuya dikkati çekmekte olduğunu, özellikle desteğe ihtiyaç duyan gruplar üzerine yoğunlaştığını ifade etmektedir. Bu bağlamda yaşam boyu öğrenme, bir dayanağa ihtiyaç duyan grupların (eğitim almamış düşük beceri düzeydeki kişiler, eğitim ve öğretim faaliyetlerinden erken kopanlar, işsizliği uzun bir dönem yaşayanlar, uzun bir

aradan sonra işe başlayanlar, engelliler ve yaşlılar) ekonomik, sosyal, kültürel ve kişisel varlıklarını geliştirebilmek için farklılaşan gereksinimlerini ve kişisel yeterlilik düzeylerini erişim ve eşitlik prensibiyle karşılayabilmek amacını gütmektedir.

Farklı ülkelerin yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmek için farklı politikaları vardır. Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler, yeni teknoloji ile mesleki statüyü yükseltmek için yeni beceriler ve eğitim geliştirme fırsatı sağlayarak yaşam boyu öğrenmeyi desteklemektedir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkeler için temel okuryazarlık ve öğrenme ihtiyaçları, daha fazla öğrenmenin devam etmesi için önemli unsurlardır. Sonuç olarak, yaşam boyu öğrenmeyi sağlamak için temel okuryazarlık ve yetişkin okuryazarlığına odaklanılmaktadır (Akther, 2020:103-104).

Ekonomide konjonktürel meydana gelen değişimler ve ekonominin doğasında bulunan rekabet ortamında ayakta kalabilmesi için kırılgan olarak belirlenen ve istihdamının özel girişimler ile sağlanması olanaklı olan nüfus, birkaç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; Nitelsiz genç insanlar, Yaşlı işçiler, Uzun süreli işçiler, Meslek pazarına yeni giren kadınlar olarak sıralanmıştır. Bu nüfusun istihdam gücünün zayıf olduğunu ve toplum dışına itildiği belirtilmektedir. Bu kırılgan nüfusun marjinalleşmesini engellemek için alınacak en önemli önlemlerin başında, yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması gelmektedir. Okul birincil şanstır fakat birtakım şartlardan dolayı bu fırsatı değerlendiremeyen kişilerin topluma uyumunun sağlanması için yeni öğrenme merkezlerinin kurulması gerekmektedir (Akbaş ve Özdemir, 2002:4).

Yaşlı yetişkinlerin sosyal ve kültürel sermayesi aktif katılım gerçekleştiremedikleri için genellikle tanınmaz. Fakat bu birikim ve sermaye, kullanılmaya tahakkuk ettirilecek bir yatırım deposunu temsil eder. Bu sermaye biçiminin sürdürülmesi ve filizlenmesi, yaşam boyu öğrenme, sosyal yenilik ve uyum arasındaki pozitif ilişkiye bağlıdır. Ayrıca, yaşlı yetişkinlerin belirli becerilere ve yeteneklere sahip olduğu alanları tanımayı gerektirmektedir. Birikmiş sermayenin kullanımını engellemede olumsuz sosyal tutumların rolü de, başarılı kullanımı da nesiller arası müzakereye bağlı olduğunun kabul edilmesi gereken önemli bir husus olacaktır. Tüm kuşakların edinmesi gereken en önemli sosyal yeniliklerden biri; yaşları farklı olan bir dünyada yaşamayı öğrenmek, işgücüne katılım, kültürel adaptasyon ve süreklilik ile değişim arasında doğru dengeyi kurma olacaktır. Bu da yaşam boyu öğrenmeyle gerçekleşen uyum, denge, düzenin sonucudur (Bigg vd., 2012:39).

Kültürel sermaye düzeyi, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ile olan ilişkisini şekillendirmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin, yakın ilişkilerin geliştirilmesi, sosyal katılım ve özerklik gibi yaşam kalitesi ile anlamlı bir ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Kültürel sermaye, bireyin tüm yaşantısı boyunca edindiği, geçmişten gelen bir birikimi ifade etmekle birlikte sürdürülebilir bir süreçtir. Ayrıca kültürel sermaye bireylere toplumun değerlerini benimsemesini sağlayarak, dışsal olanı içselleştirmede uyum sürecini etkilemektedir. Dolayısıyla, kültürel sermaye uyumu artıran ve bireyin içinde bulunduğu duruma karşı aidiyet hissini geliştiren önemli bir kaynaktır. Bu bakımdan kültürel sermaye düzeyinin korunması yaşlının sosyalleşmesini sağlayarak yaşam kalitesine katkı sağlayacaktır. Bourdieu kültürel sermayeyi sosyal kökene dayalı, toplumda yeniden kültürel aktarım sağlayan bir araç olduğunu ifade etmekte ve eşitsizliğin merkezinde görmektedir. Fırsat eşitsizliğinden dolayı eğitime ulaşamayan en önemli kitle günümüzün yaşlılarıdır. Bu bakımdan yaşlılıkta yaşam boyu öğrenme fırsat eşitsizliğinden dolayı ulaşamamış olan eğitime ulaşmayı sağlamaktadır. Yaşam boyu öğrenme yaşlı bireylerde sosyal olarak etkileşimin artmasını, istihdamın artması ve ekonomik bağımsızlık gibi birtakım sorunların aşılmasına katkıda bulunmaktadır. Kolland bu durumu (2017:91) yaşam boyu öğrenmenin gerekçelerini sıraladığı açıklamasında: tüm hayata uyarlanmış öğrenmenin (sosyal hayat, mesleki yaşam, aile, eğlence) sadece sosyal sermaye ve insan kaynaklarını geliştirmekle kalmayacağını, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda da olumlu etkilerinin olacağı şeklinde ifade etmektedir. Kolland yaşam boyu öğrenmenin yaşlı bireye, bireysel olarak (mikro anlamda) modern pazar ekonomisinin oluşturduğu eksiklikler ve hatalarla başa çıkmada katkı sunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu kavramın, toplumun (makro anlamda) sosyal problemlerle başa çıkabilme potansiyeli açısından ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Yaşam boyu öğrenmenin sağladığı kültürel sermayenin kritik boyutlarının, kişinin yaşlılık döneminde özerk ve bağımsız kararlar alabilecek birey olması için güçlendirici bir işlevi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, yaşam boyu öğrenme modeli, eğitimin eşit fırsatlarından yararlanamayan kişilerle, gelişen ve farklılaşan ekonomik, siyasi ve sosyal hayata uyum sağlamakta zorluk yaşayan kişilerin aktif yaşlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşam kalitesinin artırılması amacıyla kültürel sermaye düzeyine etki edecek olan bu modelin, emeklilik sonrası yaşlılar için kapsamının genişletilmesi son derece önem arz etmektedir. Bu model, yaşlı bireyin emeklilik sonrası yeni iş alalarında yer edinebilmesini

sağlayarak istihdam için önemli bir parametre olacak, aynı zamanda yaşlının hem aktif yaşlanmasına hem de bağımsız ve sosyal ilişkiler geliştirmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla yaşam boyu öğrenme, yaşlıya sosyal ilişkilerini geliştirecek etkileşim imkânı sunmakta, bilgi/beceri sağlayarak, iş gücüne katılım oranını etkilemekte ve yaşlılıkta yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞLILARDA KÜLTÜREL SERMAYENİN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

“Gelecek ile ilgileniyorum, çünkü hayatımın geri kalanını orada geçireceğim”

(Katz, 1999:61).

3.1. Kültürel Sermaye ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki

Sosyal, kültürel etkileşim ve anlayışla şekillenen yaşlılık her toplumda farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların oluşmasında toplumsal yapının iç dinamikleri ve bireysel beceriler önem arz etmektedir. Bu dinamikler de sosyal olarak, tarihsel gelişimin, bireysel olarak ise yaşam ve geçim biçimlerinin payı söz konusudur. (Beğer ve Yavuzer, 2012:2).

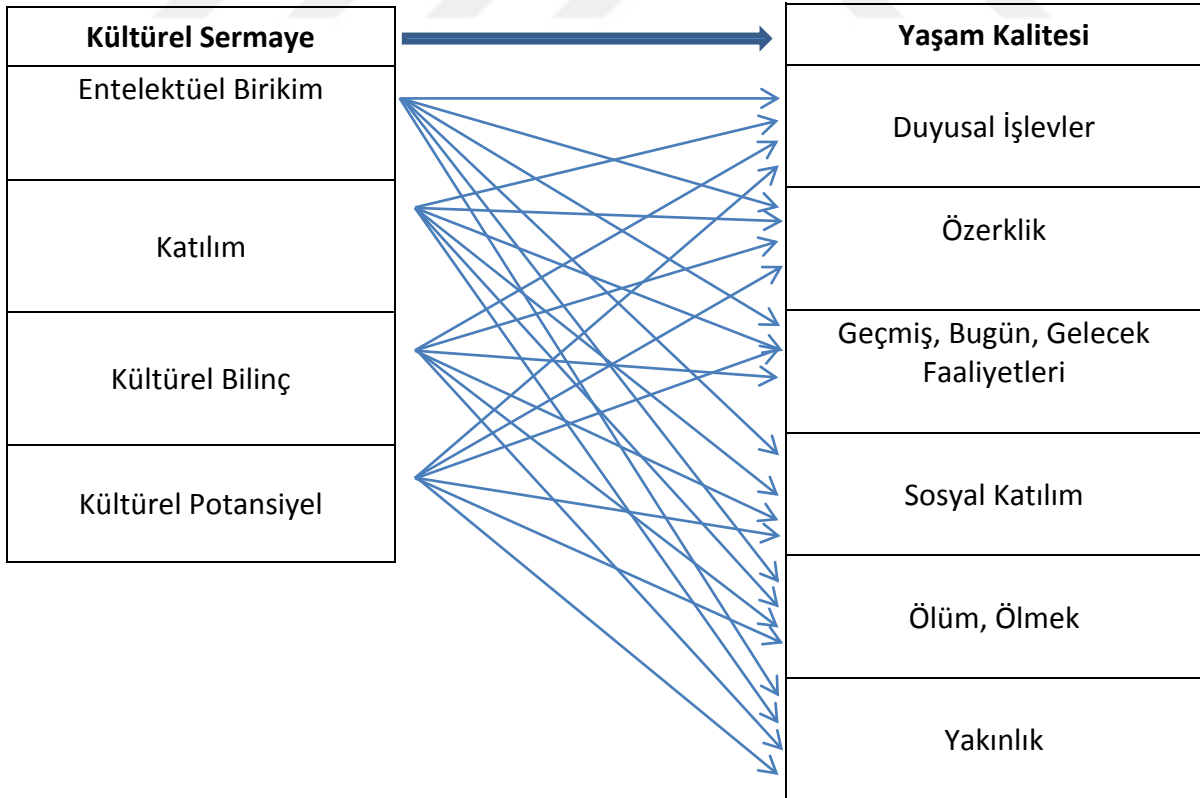
Kültürel sermaye bireyin içinde bulunduğu sosyal alanla temasa geçmesi sonrası kullandığı kaynakların tümünü ifade etmektedir. Bu durum kişinin içinde var olduğu sosyal ortamla inşa edilirken, bununla beraber okul yoluyla elde edilen deneyimlerin birey üzerindeki davranış değişikliklerini de içermektedir. Kişinin elde ettiği tüm sermaye çeşitleri (sosyal, ekonomik, sembolik ve kültürel sermaye) bireyin kendisini sosyal bir varlık olarak var edebilmesi, kendini ifade edebilmesi ve her alanda kendini gerçekleştirebilmesi için edinilmiş birikimlerin kaynak kullanımını içermektedir. Kültürel sermaye, bireye toplumda kendisini var edebilme, sosyal bir varlık olarak hayatını idame ettirebilme ve kendisini gerçekleştirebilme imkânı sağlamaktadır. “Kültürel değer taşıyan içerikleri algılayabilen, kültürel olarak kendini sürekli yenileyebilen, kültürel olay ve olguların farkında olan, çevresiyle sosyal münasebetleri yüksek olan, kültürel hayatı etkileyen, içinde bulunduğu döneme uygun bilişimi kullanabilen, kültürel çalışmalar ile meşgul olabilen ve çevresini yönlendirebilecek potansiyele sahip” olabilen kişilerin kültürel seviyeleri yüksek olarak değerlendirilmektedir. Bu potansiyel ile “olayları bağımsız değerlendirebilme, kendi kararlarını verebilme, geleceğini kontrol edebilecek beceriye sahip olabilme, yapmak istediklerini yapabilecek entelektüel birikimi elde edebilme, başarılı bir hayat sürdürebilme imkânı bulabilme, layık olduğu saygıyı kazanabilme, zamanı etkin bir şekilde kullanabilme, sevme ve sevebilme imkânı sağlayabilme ve sosyal katılım gerçekleştirebilme” arasında bir ilişkinin olduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür. Zira eğitim marifetiyle elde edilmiş

olan kültürel sermayenin; yaşlılıkta, sağlıklı yaşam, ölüm ve engelli olma riskinin azalması, sosyal katılım gerçekleştirilme, ekonomik ve sosyal bağımsızlık sağlayabilme gibi birçok değişkeni etkilediği bilinmektedir.

Bu çalışmanın modelini, kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin var olup olmadığı, varsa ilişkinin pozitif ya da negatif yönünün belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın modeline ilişkin belirlenen hipotezlerin arasındaki anlamlılık ilişkisi ve ilişkinin yönü, modelin karşılıklı değişkenler arasındaki bağlantısının tespiti ile mümkündür. Bu bağlantının tespiti için araştırmanın modeli olan yapısal eşitlik uygulaması ile iki değişken arasındaki ilişkinin test edildiği bir yol analizi (Path Diagram) yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yapısal Regresyon Modeli

Araştırma, iki değişken arasındaki ilişki, “*yapısal eşitlik modellemesi*” analizleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yapısal eşitlik modelinin kullanılmasının nedeni, aşağıdaki modelde gözlemlenen değişkenlerin (hem bağımlı hem de bağımsız değişken) ölçüm hatalarını açıklaması ve bu hataları analize dâhil ederek daha net sonuçlar veren bir yöntem olmasından kaynaklanmaktadır.



Şekil 3.1. Araştırmanın Deseni

Yaşamı algılama, sorgulama ve yorumlama kişilerin sosyalleşme sürecinde elde etmiş oldukları öğrenmelerle gerçekleşmektedir. Sosyalleşme sürecinde (aile, okul gibi) edinilen bilgi ve deneyimler, tüm yaşamı etkileyerek yaşam kalitesine katkı sunmaktadır. Kültürel kodlar bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamlarla ilişkilidir ve bu ilişki sınıf yapısını oluşturmaktadır. Sınıf, yaşam biçimleri, değerleri, iktisadi gelirleri ve tüketim eğilimleri birbirlerine benzeyen bireylerin oluşturduğu bir yapıdır. Bireylerin kültürel kodları öğrenmeleri, sosyalleşme sürecinde toplumsal sınıflara özgü gerçekleşmektedir. Sosyalleşme ile ilk olarak topluma ait kültürel içerikler, aile tarafından bireylere kodlanmaktadır. Aile içerisinde ebeveynlerin başta eğitim durumu olmak üzere, mesleği, geliri, kültürel yatkınlıkları, iletişim ve tüketim şekli gibi faktörler çocuğun davranışları üzerinde etkilidir. Bu evreden sonra çocuğun eğitim gördüğü okul, okul yoluyla elde ettiği diploma, eş seçimi ve meslek tercihi sosyalleşme ile elde edilen kodların doğrultusunda gerçekleşmektedir. Sınıf yapısı özelliğine göre bireyin ailesi ve okul yoluyla elde ettiği tüm deneyimler, bireyin kültürel sermayesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermaye düzeyi kültürel aktarımlarla farklılaşmakta ve kültürel kodları farklı olan bireylerin yaşam deneyimini değiştirmektedir. Bu durum, yaşlılıkta da farklı bir deneyim ortaya koymakta ve yaşlıların tek bir kategoride yaşlanmalarını engellemektedir. Bu da aynı kronolojik süreç içerisinde bireylerin farklı biçimlerde yaşlanmaları anlamına gelmektedir. Farklı şekilde ortaya çıkan yaşlanmanın anlaşılması ve çözülmesinde toplumsal sınıflar ve argümanları bize yardımcı olmaktadır (Baran, 2008:93). Çalışmada, toplumsal sınıfın temel belirleyicilerinden biri olan kültürel sermaye düzeyi ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin analiz edilerek değerlendirilmesi ve elde edilen sonucun başarılı yaşlanmaya katkısını ortaya koymaya çalışmaktadır.

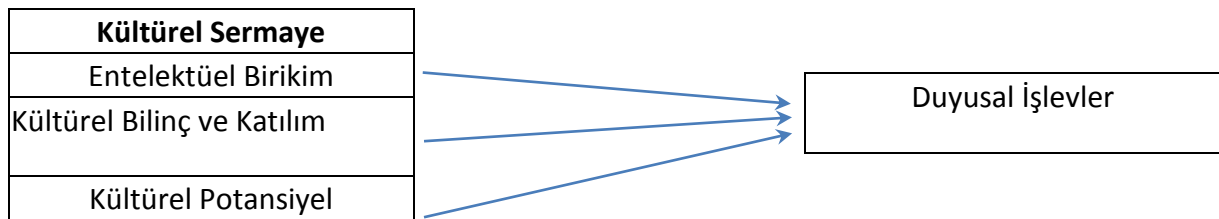
3.2.1. Kültürel Sermaye Boyutunun Yaşam Kalitesi Boyutlarından Duyusal İşlevler ile İlişkisi

Kültürel sermaye düzeyi, bireylerin kendilerini gerçekleştirme düzeyleri ile ilintili bir şekilde sosyal yönden statü belirleme araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kültürel sermayenin başlıca aktarıcılarında biri olan, okulda alınan eğitim ile doğru orantılı bir düzeyi ifade etmektedir. Eğitimin sağladığı kültürel potansiyel ve bilinç düzeyi, bireyin sağlıklı yaşlanmasını sağlayacak birtakım beceriler kazandırmaktadır. Akın ve Emiroğlu (2003:62), yapmış olduğu çalışmada yaşın ilerlemesi sonucunda duyu ve yeti yitimini en aza

indirgeyecek olan girişimlerden birini tıbbi yardım olarak tespit etmiş ve eğitim düzeyi ile ilgili yapılan incelemelerde düşük eğitim düzeyinin yaşlılarda, mobilitede yetiyitimi açısından çok daha fazla risk faktörü oluşturduğunu tespit etmiştir.

Eğitim düzeyinin duygusal işlevlerin kullanılmasındaki etkisinin araştırıldığı çalışmalarda, duyguları tanımlama ve anlamada yetersizlik olarak tanımlanan aleksitimin ile eğitim arasında bir ilişki ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi düştükçe, duygusal farkındalık oluşturmada, sosyal bağ kurmada ve kişilerarası ilişkilerde bozukluk olarak tanımlanan davranışların görülme riskinin fazla olduğu tartışılmaktadır (Onor vd., 2010; 1999; Gill vd., 2006). Yiğitbaş ve Deveci'nin (2018:11), yapmış olduğu çalışmada eğitim düzeyinin yükselmesiyle, duyular aracılığı ile duyguları tanıma, anlamlandırma ve duyguları sözle ifade etmekteki yetersiz imajinasyon (beş duyu organı ile algılanamayan hissel imaj ve görüntüler) yeteneği puanlarında azalma görüldüğü tespit edilmiştir. Duyusal işlevler, anlama, algılama ve yorumlama için son derece önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Eğitim düzeyi ise anlama, algılama ve yorumlama gücünü geliştirmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta kültürel sermaye düzeyi, duygusal öğelerin işlevselliğine katkı sağlamaktadır.

Bir sonraki bölümde, kullanılan ölçeklerin kendi içinde korelasyonu olmayan ya da düşük korelasyon ilişkisi olan ifadelerin tespiti için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiş ve bu sonuçlar ile aynı örtük yapı içerisinde algılanan alt gruplar birleştirilmiş, korelasyon ilişkisi olmayan ifadeler ise ölçekten çıkarılmıştır. Aşağıdaki model AFA sonuçlarına göre elde edilen bulguların sonuçlarına göre yeniden boyutlandırılmış ve ilişkilendirilmiştir.



H_{7a} Kültürel Sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{7b} Kültürel sermaye alt boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{7d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

3.2.2. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Özerklik ve Sosyal Katılım ile İlişkisi

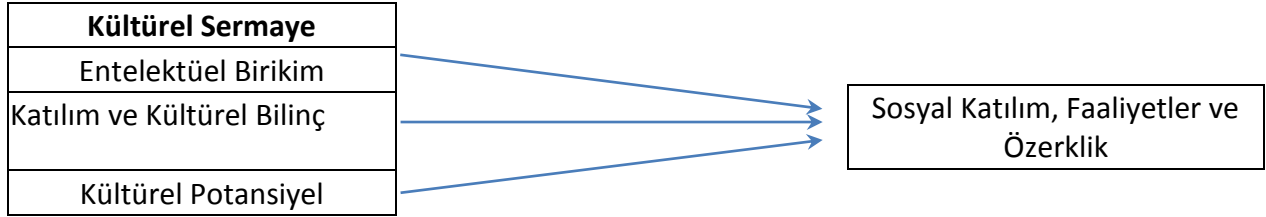
Bourdieu kültürel sermayenin, kültürün başlıca taşıyıcı aracı olan dili kullanma yetisi ile kültürel yatkınlıklar gibi özelliklerin tamamı olduğunu ve bunların okul yoluyla elde edilebilecek beceriler arasında olduğunu ifade etmektedir. Okul yoluyla alınan eğitim, insanlara yetenek ve içsel bir beceri kazandırmaktadır. Birçok araştırmacı bu durumun doğal bir yetenek olduğunu iddia etmektedir fakat Bourdieu, okul yoluyla alınan eğitimi temel kazanımlar olarak değerlendirmektedir. Bourdieu alt sınıfa mensup çocukların hem sistem tarafından ötekileştirilmesi hem de mevcut sistemin kendini onlardan izole etmesi nedeniyle üst sınıf ilişkilerine ulaşmada güçlüklerle karşılaşacaklarını ifade etmektedir. Bourdieu, eğitim düzeyine göre bireylerde gelişen kültürel yatkınlık farklılıklarının, sınıf farklılıklarını oluşturduğunu ileri sürmektedir (Yanıklar, 2010:127). Bu noktada eğitim sosyal yapının şekillenmesinde ve tabaka sistemi için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Özerk (autonomous) kavramı “öz” (auto=self) ve “erk” (nomous=ruling) sözcüklerinin yan yana gelmesinden oluşur. İki sözcüğün yan yana gelmesi de kendi kendini düzenlemeyi, kendini yönetmeyi ifade etmektedir. Özerk olmak kişinin potansiyelinin farkına varması ile olgunlaşır. Özerk kavramı, hürriyet, özgürlük, kendini tanımlama, kendini düzenleme, bağımsızlık gibi pek çok kavramla benzer anlamlı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu kavramların anlamlarını muhakeme edebilecek bilgi düzeyini ifade etmektedir (Hmel, 2002: 280). Bu perspektiften bakıldığında, okul yoluyla elde edilen kültürel sermayenin oluşturduğu bedeni yatkınlık, eğitimin bireye kazandırdığı özerklikle bağımsız davranış geliştirebilme ve kendini düzenleyebilme yetisi kazandırmaktadır.

Çetin vd (2014:14), yaşlılarda eğitim durumunun günlük yaşam aktiviteleri konusunda; kognitif düzey, depresyon durumu ve yaşam kalitesi ile toplam sosyal katılım düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptamıştır. Gönülateş (2016:49) yapmış olduğu çalışmada çeşitli şekillerde gerçekleştirilen katılımların yaşam kalitesi ile ilişkili olduğunu ve katılımın yaşam kalitesini pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, bu sonuçların genel olarak gelişmiş ülkelerde oranının daha yüksek

olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda, kültürel sermaye düzeyinin yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde katılımın ve dolayısı ile yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde kültürel sermayenin yaşlılarda sosyal katılım, çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunma ve kendi kararlarını verebilecekleri özerk bir konumda bulunmaları ile ilişkilerinin hangi düzeyde olduğunun test edilmesi için aralarında bağ kurulması gerekmektedir.



H_{8a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{8b} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım*, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

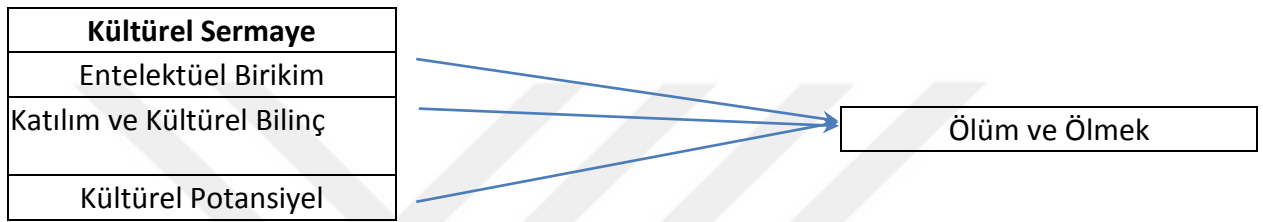
H_{8d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

3.2.3. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Ölüm ve Ölmek ile İlişkisi

Ölüm düşüncesinin strese neden olan bir etkisi söz konusu iken kimisi için her şeyden kurtuluş olarak değerlendirilmekte kimisi için ise, bir yok oluş olarak görülmekte, birçoğu için ise sonun başlangıcı olarak değerlendirilmektedir (Çileli, 2007:370).

Ölüm korkusu sadece yaşlılarda değil, her yaş grubu içerisinde belirli dönemlerde çeşitli faktörlere bağlı olarak artma ve azalma gösterebilen bir düşüncedir. Özellikle yaşlanmayla beraber daha da derinleşen bu kaygının ortaya çıkmasına neden olan genel etkenler şu şekilde sıralanabilir: Sosyal ilişkilerdeki sıklık, yaşın ilerlemesi ile beraber çevresindeki insanların azalması ve yalnızlaşma, kronolojik sürece bağlı fiziksel ve biyolojik yaşlanmanın sosyal hayata olumsuz etkisi, büyük hedefler belirlenmesi ve tamamının gerçekleştirilememesi nedeniyle geçirdiği hayatın başarısız olduğu düşüncesi ve bunun hayatındaki olumsuz etkisi, inancı gereği yaşadığı kötü eylemlerden dolayı ölüm sonrası cezalandırılacağı düşüncesi. Bu “sonun” kaygı düzeyinde artmasına neden olan etkenler

olduğu gibi azaltan birtakım etkenler de söz konusudur. Bu etkenlere bakıldığında, sosyal ilişkilerdeki yoğun bağıllık, sahip olunan dini inanç, inancı gereği umutlu olması ve inancın gereği olan ebedi hayat, yaşamı süresince yaptığı birtakım uğraşların kendisinden sonra kalacağı düşüncesi, bir hedefinin olması ve belirlenmiş olan hedefin gerekliliklerini yerine getirmiş olma, başarılı bir hayat ile sosyal ilişkileri sayesinde ölüm sırasında yalnız olmayacağı konusundaki düşünceleri (Karaca, 2000:164-174). Ölüm kaygısını azaltan ve arttıran her iki etkene bakıldığında, kişilerin yaşamları boyunca kültürel sermaye olarak kazanımlarının düşüncelerini hangi yöne kanalize edeceği noktasında yönlendirici etkisinin olduğu görülmektedir.



H_{11a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11b} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım*, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{11d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

3.2.4. Kültürel Sermaye Boyutlarının Yaşam Kalitesi Boyutlarından Yakınlık ile İlişkisi

Toplumsal değer yargılarının anlam kazandırdığı sosyal ilişkilerin gerçekleşmesi için çevreyle sosyal içerikli iletişimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu iletişimi gerçekleştirmek ve etkileşim içerisinde olmak birtakım sosyal beceriyi ve sistematik ilişkileri gerektirmektedir (Er, 2000,59). Sosyal ilişki, eylem olarak karşılıklı gerçekleşen bir etkileşimi ifade etmektedir ve bu etkileşim eğitsel bir içerik ile anlam kazanmaktadır (Oskay,1990;31). Bu bağlamda, yakın ilişkilerin düzeyi, içinde bulunulan toplumun değerler sistemi ve bu değerlerin bireylere empoze edilmesi ile ilgilidir. Bu süreç hem topluma ait değer ve normların benimsendiği sosyalleşme sürecinin ilk başladığı aile ortamında hem de sosyalleşmenin devam ettiği okul ile beraber gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kültürel

sermaye düzeyinin yakın ilişki kurma seviyesi ile bir bağlantısının olduğu bilinmektedir. Er'e göre (2000:68), eğitimin, sosyolojik temelli önemli dört işlevsel özelliği söz konusudur;

1- Kişinin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlayacak sosyalleşme eğilimlerinin tespitini sağlamak,

2- Sosyal alanda meydana gelen değişikliklere ve yeniliklere uyum sağlamak,

3- Kültürel özelliklere ve yaşam formlarına uygun eğitim içeriklerini belirlemek,

4- Eğitim sistemi ve toplum arasındaki ilişkinin saptanması yoluyla eğitimin temel amaçlarını belirlemek.

Bu maddelerden anlaşılacağı gibi toplum, sosyal ilişki ve topluma ait değer ve normların benimsenme süreci olarak bilinen sosyalleşmenin eğitim sisteminden bağımsız olması düşünülemez. Dolayısı ile eğitim ve sosyal ağ, sosyal ilişki ve sosyal yakınlık arasında sıkı bir ilişki söz konusudur.



H_{12a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12b} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

H_{12d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutunu anlamlı düzeyde etkiler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ANALİZİ

Araştırmada kullanılan ölçeklerde likert ifadelerin anlam uyumluluklarının sağlanması elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Bu bakımdan ilgili ölçeklerin ifadelerindeki anlam ilişkilerinin yeknesağlığı için ters kodlama yöntemi kullanılmıştır. Kültürel sermaye ölçeği ifadelerinin likert derecelendirmesi, olumludan olumsuz doğru şekilde gerçekleşmektedir. 1'den 5'e doğru olumsuzluk seviyesi artmaktadır. Yani ilk likert olan 1. (Kesinlikle katılıyorum) olumlu iken, 5. likert (Kesinlikle katılmıyorum) şeklinde katılımcıların ifadelerinde olumsuz düşüncesini tanımlamak için belirlenmiştir. Kullanılan diğer ölçekle anlam bütünlüğünün sağlanması amacıyla kültürel sermaye ölçeğinin likert derecelendirmesi “ters kodlama” yoluyla anlam yönü değiştirilmiştir. Dolayısıyla 1. likert “kesinlikle katılmıyorum” olumsuz, 5. likert ise “kesinlikle katılıyorum” şeklinde katılımcının olumlu düşüncesini tanımlayacak şekilde ters kodlama yoluyla yeniden düzenlenmiştir.

Yaşam kalitesi ölçeği ifadelerinin likert derecelendirmeleri olumsuzdan olumluya doğru belirlenmiştir. 1'den 5'e doğru olumlu düşüncenin tanımlanması için derecelendirme gerçekleştirilmiştir. Yani ilk likert olan 1. (Hiç) olumsuz iken, 5. likert (Aşırı derece) şeklinde katılımcıların ifadelerinde olumsuz düşüncesini tanımlamak için belirlenmiştir. Fakat yaşam kalitesi ölçeğinin “duyusal işlevler” ve “ölüm ve ölmek” boyutu ifadelerinde 1. likert (hiç) olumlu bir anlam vermekte iken, “Katılım-faaliyetler-özerklik ve yakınlık” boyutlarında ise 1. likert olumsuz bir anlamı durumu oluşturmaktadır. Ölçek içerisinde anlam bütünlüğünün oluşturulması ve “duyusal işlevler” ve “ölüm ve ölmek” boyutu likert derecelendirmelerinde eş güdüm sağlanması amacıyla ters kodlama yapılmıştır. Böylece yaşam kalitesi ölçeği duyusal işlevler” ve “ölüm ve ölmek” boyutlarında anlam, 1. 'den 5'e doğru anlam olumlu olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

4.1. Hipotez Testine İlişkin Analiz Sonuçları

Hipotez testi analizine geçmeden önce, hipotez testi analizinin parametrik ya da nonparametrik şeklinde yapılmasının belirlenmesi için, katılımcılara uygulanan ve elde edilen veriler normallik testi ile analiz edilmiştir.

4.1.1. Hipotez Testine İlişkin Normallik Testi

Değişkenlerin test edilen gruplar üzerinde normal olarak dağılıp dağılmadığının analiz edilebilmesi amacıyla normallik varsayımı testi yapılmıştır. Hipotezlerin parametrik ya da nonparametrik test edilebilmesi için araştırmada elde edilen veri setinin dağılımının, normal olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Araştırmaya ait verilerin normallik testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.1. Ölçeklerin Normal Dağılımına İlişkin Değerler

	İstatistik Tanımlamaları			
	Mean	Median	Skewness	Kurtosis
<i>Kültürel Sermaye</i>				
Entelektüel Birikim	2,733	2,555	,407	-,967
Kültürel Bilinç ve Katılım	2,413	2,000	,573	-,763
Kültürel Potansiyel	3,114	3,200	,072	-1,266
<i>Yaşam Kalitesi</i>				
Duyusal İşlevler	3,187	3,333	-,310	-,863
Katılım, Faaliyetler ve Özerklik	2,917	3,000	,135	-,720
Ölüm ve Ölmek	2,489	2,500	,270	-,970
Yakınlık	3,407	3,250	-,151	,228

Varsayımların normal dağılım değerleri için yapılan normallik testlerinde testin normal dağılıp dağılmadığının belirlenmesi için farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri mean ve median (ortalama ve medyan) değerlerinin birbirleri ile aynı olması ya da birbirlerine yakın olması varsayımdır. Bir başka görüşe ise skewness ve kurtosis (basıklık ve çarpıklık) değerleri $\pm 1,5$ değerleri arasında olması gerekliliği varsayımdır (Tabachnick and Fidel, 2013). Yukarıdaki tablo incelendiğinde, mean ve median değerlerinin birbirlerine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Aynı zamanda skewness ve kurtosis değerlerinin her iki ölçeğin tüm alt boyutlarında istenilen aralıkta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dağılımın normallik varsayımına uygun olması parametrik analizin yapılması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Parametrik testler, aralıkları eşit ya da oransal nitelikteki ölçekler kullanılarak analiz edilmiş değişkenlerin kullanıldığı testlerdir (Gürbüz ve Şahin, 2018:229).

4.1.2. Hipotez Testi Sonuçları

Hipotez testinin doğası, araştırmaya katılan katılımcılar yoluyla analiz edilmeye çalışılan bir evrene ait parametre hakkında ortaya konulan iddia olarak nitelendirilmektedir. Araştırmada örneklemeden elde edilen verilerin sonuçlarına dayanarak, genellemelerde bulunmaktadır. Araştırmacı, örneklemeden elde ettiği istatistiklerden yararlanarak, hipotezlerin doğruluğu ve geçerliliğini araştırmaktadır. Dolayısıyla hipotez testi, öne sürülen hipotezin geçerliliğini test etmek amacıyla gerçekleştirilen bir ölçme aracıdır (Gürbüz ve Şahin, 2018:225). Bu bağlamda araştırmada kullanılan kültürel sermaye ve yaşam kalitesi ölçeklerinin cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılığının olup olmadığının test edilmesi amacıyla hipotez testleri analiz edilmiştir.

4.1.2.1. Yaşlılarda Cinsiyetin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim/kültür düzeyi ve çocukların eşit eğitim alıp almadığı araştırılmaktadır. Toplumun iktisadi, sosyal ve siyasi geleceği açısından eğitim, son derece önemli bir değişkendir. Birçok toplumda olduğu gibi ülkemizde de bölgeler arasında dengesizliklerin olduğu söz konusudur. Cinsiyete bağlı eşitsizliklerin kırsal yerleşim alanlarında, kent merkezlerine oranla daha çok gerçekleştiği görülmektedir (Tunç, 2009: 238-239).

Bourdieu, toplumsal kökene göre okula ilişkin şansların eşit olmayan dağılımının kadınlar için çok ciddi farklılık göstermediğini vurgulamak ile birlikte, sosyal tabaka sistemi içerisinde üst sınıfta bulunan kız öğrencilerde bile erkeklere oranla bir farklılığın olduğunu ifade etmektedir. Kadınların okullaşma oranı ile ilgili yapılan bu istatistik alt sınıflarda daha belirgin biçimde kendini hissettirmektedir. Bourdieu yapmış olduğu alan araştırmalarında kız çocuklarının %8'in üstünde bir oranda yükseköğretime girişe sahip olduklarını (ki bu oran erkekler için %10 civarındadır) ifade ederek asıl farklılığın daha alt sınıflardan gelenlerde daha güçlü olduğunu vurgulamaktadır. Ebeveynleri prestijli meslek sahibi olan kız ve erkek öğrencilerin arasındaki farkın, çok az olduğunu ya da hemen hemen eşitlenmek üzere olduğunu ifade etmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2014:18). Dolayısıyla eğitime erişimde sosyo-ekonomik düzey son derece önem arz etmektedir. Sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarının okullaşma oranı, düşük ekonomik gelire sahip olan çocuklara oranla daha yüksektir. Ekonomik seviyesi yüksek olan kız-erkek çocuklarının eğitim alma oranları arasındaki fark incelendiğinde, erkeklerin oranının daha yüksek olduğu

görülmektedir. Fakat bu farkın oluşturduğu gerilim ciddi düzeyde değildir. Bu farklılığın daha yüksek olduğu sınıf daha alt sınıflardır. Zira sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan ailelerin çocuklarının eğitim alma düzeyleri incelendiğinde, sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olanlara göre, okullaşma oranı her iki cinsiyet için de düşük iken, kız ve erkek çocukların eğitim alma oranları arasındaki fark da yüksektir. Yani sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan ailelerin kızlarının, eğitime ulaşma imkânı erkeklere göre daha azdır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik seviye arttıkça okullaşma oranı artmakta ve kız ve erkeklerin eğitim alma oranları arasında erkeklerin üstünlüğü söz konusu olmakla beraber çok ciddi bir farklılaşma bulunmamaktadır. Aksi durumda ise, hem kız ve erkeklerin okullaşma oranları düşmekte, hem de kız ve erkeklerin eğitim alma oranları arasındaki fark erkeklerin lehine olacak şekilde açıklamaktadır.

Kadının toplum içinde birçok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Sorumluluklarında meydana gelen değişiklikler toplumsal yapı unsurlarının ciddi oranda etkilenmesine neden olmaktadır. Örneğin, aile kurumunun merkezinde bulunan kadının iş hayatına girişi, aile içi ilişkilerin değişmesine, bakıcı, yardımcı, kreş gibi farklı kurumsal ilişkilerin doğmasına neden olmaktadır. Bu durum, kadının rolünün toplum için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyinin yüksek olması, kadının kendini gerçekleştirme, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bağımsız olma imkânını arttırmaktadır. Toplumda sosyal hareket kabiliyeti sağlayan eğitimin kadınlar arasında yükselmesi yaşlılığın kadınlığı bir toplumda yaşam kalitesi kriterleri açısından son derece önemlidir. Ülkemiz genç nüfusa sahip bir ülke olarak yakın bir gelecekte demografik yaşlanma hızını en yüksek yaşayacak ülkeler arasında bulunmaktadır. Toplumun yaşlanması bu bağlamda, kadınlardaki okuma yazma ve eğitim düzeyi oranlarını, gelecekte kültürel sermaye düzeyleri açısından önemli bir kriter olarak ön plana çıkaracaktır. Kadınların eğitim seviyesi, yaşlılığın kadınlığı bir toplumda başarılı, aktif ve bağımsız yaşlanmanın sağlanması ve dolayısıyla yaşam kalitesinin artırılması açısından son derece önemlidir. Fakat ülkemizde bu oranların istenilen seviyede olmadığı, yapılan bazı araştırmalarla ortaya konmaktadır. Seven ve Engin (2007:187)'in yapmış olduğu çalışmada, okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde cinsiyete göre değerlendirme yapıldığında erkeklerin eğitime katılım oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmışlardır. Kadınların eğitime katılım oranlarının eğitim kurumunun yükselmesi ile ters orantılı olarak düşüş gösterdiğini ifade

etmektedir. Kadınların eğitime katılımı en az ön lisans düzeyinde olduğunu, en yüksek oranın ise tıpta uzmanlık alanında olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel sermayenin yaşlılarda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini, test etmek amacıyla katılımcılardan elde edilen veriler ölçülmüştür. Değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 4.2. Kültürel Sermaye Boyutlarının “Cinsiyet” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>
<i>Entelektüel Birikim</i>	Kadın	138	2,3953	0,934	-4,741	,388	,000*
	Erkek	252	2,91843	1,092			
<i>Kültürel Bilinç ve Katılım</i>	Kadın	138	2,0837	0,85	-5,003	,388	,000*
	Erkek	252	2,5935	1,017			
<i>Kültürel Potansiyel</i>	Kadın	138	2,8521	1,146	-3,273	,388	,001*
	Erkek	252	3,2579	1,183			

* $p < 0,05$

Yaşlıların cinsiyetlerine göre kültürel sermaye düzeyleri Tablo 4.2. karşılaştırıldığında, “entelektüel birikim” boyutunun erkeklerde ($X=2,91843$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık kadınlarda “entelektüel birikim” boyutunun ($X=2,3953$) erkeklere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların “entelektüel birikim” boyutu düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda entelektüel birikim boyutunun cinsiyete göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($t_{(388)}=-4,741$; $p=,000$; $p < 0,05$)

“Kültürel bilinç ve katılım” boyutunun erkeklerdeki anlamlılık düzeyi ($X=2,5935$), kadınlara göre ($X=2,0837$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda “kültürel bilinç ve katılım” boyutu cinsiyete göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($t_{(388)}=-5,003$; $p=,000$; $p < 0,05$)

“Kültürel potansiyel” boyutunun da aynı şekilde erkeklerdeki ($X=3,2579$), anlamlılık düzeyinin kadınlara ($X=2,8521$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda “kültürel potansiyel” boyutu cinsiyete göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($t_{(388)}=-3,273$; $p=,001$; $p < 0,05$)

Ülkemizde okul öncesi eğitimin zorunlu olmasıyla birlikte kızların okullaşma oranlarının yükseldiği gözlemlenmekle beraber, istenilen seviyede olmadığı da belirtilmektedir. AB ülkelerinde okul öncesi eğitimde okullaşma oranının %88,4 olarak bilinmekte iken, bu oran ülkemizde daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Okullaşma oranlarındaki bu düşüklüğün nedeni olarak aileler, okul için yapılacak kayıt esnasında yapılacak harcamaların, eğitim sürecince çocukların beslenmesinin, giyim ve eğitim materyallerinin maliyeti gibi nedenleri gösterdiği tespit edilmiştir (ASPB, 2012). Okullaşma oranlarına cinsiyet temelli yaklaşıldığında, ailelilerin ekonomik zorluklar nedeniyle çocuklarını okula göndermek için bir tercihte bulunmaları gerektiğinde, bu tercihin erkek yönünde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Ekonomik temelli bu düşüncelerin yanında ülkemizde özellikle kırsal bölgelerde ve küçük şehirlerde, kadınların sosyal hayatın içerisindeki yeri konusundaki kültürel eğilim, kadınların okullaşma oranlarının düşük olmasına ve günümüz yaşlı kadınlarının eğitim durumunun erkeklere oranla düşük olmasına neden olarak gösterilebilir. Metropollere göre daha küçük olan yerleşim yerlerinde çeşitlilik oldukça azdır. Tek tip yapının hâkim olduğu, homojen, benzerliklerin fazla olduğu ve farklılıkların azaldığı bölgelerdir. Dolayısıyla bu bölgelerdeki kızların eğitimi ile ilgili genel kanı benzerlik göstermektedir. Düşük sosyo-ekonomik seviyede olan ailelerin, eğitim için harcanan gideri ciddi bir ekonomik maliyet olarak düşünmeleri, belki eğitim için yapılan yatırımın olumlu ya da olumsuz sonucunun bilinmemesi veya sonucunun hemen görülmemesi gibi nedenlerle, eğitim alma konusunda özellikle kadınların ayrıma tabi tutulmasına neden olmaktadır. Bu da kültürel sermaye dağılımı konusunda cinsiyetçi bir ayrıma neden olmaktadır. Okullaşma oranı düşük kadın, sosyal mevkii mücadelesinde kaynakları (kültürel sermaye) yeterli düzeyde olmaması neticesinde düşük statüde bulunmakta ve ekonomik, sosyal ve kültürel olarak var olabilme mücadelesinde avantajı kaybetmektedir. Bu durum da yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir.

“Eğitimin, kızların ve kadınların sosyal ve kültürel yaşam faaliyetlerini hızlandırdığı bir gerçektir” (Seven ve Engin; 2007:187). Kültürel tüketim pratiklerinin temelinde cinsiyete dayalı güç ayrımı yatmaktadır. Ülkemizde kadın olmak, kültürel tüketim alanlarındaki engellenmenin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Geleneksel ataerkil sistemin oluşturduğu eşitsizliklerin en yalın yansıması toplumsal cinsiyetin inşasında görülmektedir. Ülkemizde kadınların erkeklere oranla daha düşük kültürel sermaye düzeyinde bulunmaları engelleyici bir işleve dönüşmektedir. Okuma yazma bilmeme ya da sadece okuryazar olma,

özellikle sanata, seçkin beğenilere ve bu anlamda gerçekleşen mümtaz kültürel tüketim aktivitelerine eğilimi sınırlayan etkenler arasında görülmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin hacimli hali, seçkin olan ürünün ve kültürel beğenilerin kodunu çözüp, onları sınırlayacak engellerin aşılmasını sağlayarak tüketilebilir hale getirmektedir. Kültürel sermaye düzeyi ürünün içerisinde gömülü olan anlamın sökülüp çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Tüketim alışkanlığına veya bağlı olunan tüketim pratiğine ilişkin birikim, sahip olunan kültürel sermayenin düzeyinden bağımsız değildir. Dolayısıyla sadece ekonomik sermaye değil; özellikle eşit bir şekilde dağılmayan kültürel sermayenin, sosyal alanlardaki kültürel aktiviteler ve beğenilere ulaşmayı engelleyebilmektedir (Arun, 2014:186). Kadınların kültürel sermaye düzeyleri ile çıkarılan yukarıdaki sosyal harita, kültürel olarak kadına atfedilen statü ve rolünün, cinsiyete dayalı eşit olmayan bir okullaşma oranı olduğunu göstermektedir. Kadınların kültürel sermaye düzeylerinin düşük olması, kültürel tüketim aktivitelerini etkilemekte ve beğenilerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda kültürel sermaye düzeyinin, yaşam kalitesinin subjektif kriterlerini zenginleştiren, bakış açısı geliştirerek tüketim eğilimlerini yönlendiren bir işlevi söz konusudur. Dolayısıyla kadınlardaki kültürel sermaye seviyesinin düşük olması, yaşam kalitesinin artmasına neden olacak bir takım avantajları ortadan kaldırmaktadır.

Gelişli (2014:17) yapmış olduğu araştırma sonucuna göre: Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de kadının ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitimsel haklara ve kazanımlara sahip olduğunu ancak bu kazanım ve hakların yeterli düzeyde gelişmediğini vurgulamaktadır. Kadın okuryazarlık oranlarının Cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça düşük iken, eğitime yapılan yatırımlar ve kadınların eğitimi için geliştirilen projelerle ciddi oranda yükseldiği görülmektedir. Okullaşma oranlarının incelendiği çalışmada, toplam kadın nüfusu içerisinde; üçte birinin okul öncesi eğitimde, yaklaşık tamamının ilköğretimde, kadın nüfusun yarısından fazlasının ortaöğretimde, üçte birinin ise yükseköğretimde okullaşmış olduğu görülmektedir.

Toplum içerisinde etkin rol alma, uyum içerisinde yaşama; bireylerin sahip oldukları hakları bilmesi ve bu hakları yaşamına uyarlayabilecek düzeyde olması ile yakından ilişkilidir. Toplum içerisinde eğitim, temel haklardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle hem bir hak olan eğitimin hem de edindiği hakları toplumla uyumunu sağlayacak düzeyde muhakeme, eleştirel bakış ve toplumsal bilinci sağlayan eğitimin kazanımı bireyler için son derece önemlidir. Eğitimin bireylere kazandırdığı ayrıcalık, eşit ve adil bir şekilde dağıldığı

zaman, o toplumda birey, sosyal gelişim için etkin rol oynamaktadır (Özaydınlık, 2014:95). Dolayısıyla cinsiyete dayalı, eşit dağılan eğitim o toplum içerisinde bireysel açıdan ne kadar önemliyse toplumsal gelişim için de o kadar önemlidir. Erkeklerin okullaşma oranlarının yüksek olduğu bir nüfus piramidinin oluşturduğu eşitsizlik, toplumsal gelişim açısından ciddi kayıplara neden olabilmektedir. Zira bir toplumun gelişmesi, içinde yaşayan fertlerin ona kattığı değerle şekillenir. Cinsiyete dayalı eğitim hakkının kadın aleyhine gasp edilmesi, toplumun ekonomik, siyasi, kültürel açıdan gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Eğitimden mahrum edilen kadın nüfusunun yüksek olduğu bir toplumda gelişen yaşlanma süreci, kadının ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bağımlılık oranını arttırmaktadır. Yaşlılığın kadınlaştığı günümüz toplumlarında yaşanan bu gelişme, bireysel bir problem olmaktan çıkmış durumdadır. Bu durum bireysel anlamda etkin ve başarılı bir yaşlanmanın engellenmesi anlamına gelirken, yaşam kalitesinin olumsuz yönde etkileneceği birçok problemin habercisi durumundadır. Toplumsal açıdan bakıldığında, bağımlılık oranları artan yaşlının, sosyal devlet anlayışı gereği ihtiyaçlarının karşılanması için verilen mücadelede yaşlı, devletin sırtında ekonomik olarak bir yük meydana getirecektir. Dolayısıyla makro anlamda toplumsal bir sorun olarak yaşlılık algısı, düşük kültürel sermaye düzeyiyle kendini daha belirgin olarak hissettirecektir. Çünkü düşük eğitim düzeyi yüksek bağımlılık oranı anlamına gelmektedir.

Yaşam kalitesinin objektif kriterleri içerisinde değerlendirilen eğitim düzeyi, ayrıca bireye kazandırdığı kültürel bilinç, potansiyel ve entelektüel birikimle yaşam kalitesini artıracak ve yaşamı dizayn edebileceği subjektif bakış açısı kazandırmaktadır. Okullaşma oranının cinsiyete göre eşit olmadığı ve farkın çok olduğu bir bölgede, kültürel aktiviteler cinsiyet hegemonyasına göre şekillenmektedir. Örneğin, erkeklerin kültürel sermaye düzeyinin kadınlara oranla yüksek olduğu bir bölgedeki kültürel aktiviteler ve yaşam formları, *tüketim eğilimi gereği* erkeklere göre dizayn edilmektedir. Dolayısıyla belirli bir bölgedeki kültürel aktiviteler o bölgedeki cinsiyete dayalı okullaşma oranlarının somut göstergesidir. Okullaşma ve dolayısıyla kültürel sermaye seviyesi düşük olan kadın sosyal hayatın içerisinde daha az bulunmaktadır. Bu da kadının ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yaşam kalitesini etkilemektedir.

Sonuç olarak kadınların kültürel sermayesinin düşük olması yakın bir gelecek için kaygı verici sonuçları doğuracaktır. Kültürel sermaye düzeyi düşük olması; entelektüel birikim, kültürel bilinç ve potansiyel düzeylerini olumsuz etkilemektedir. Yaşlanan

toplumlarda kadın yaşlı oranı ile kadın eğitim düzeyi oranlarının doğru orantılı olarak düşmesi, yaşlılıkta yaşam kalitesi standartlarını olumsuz etkileyecek gelişmeler arasında gösterilebilir.

4.1.2.2. Yaşlılarda Eğitimin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı

Yukarıda eğitimin genel olarak cinsiyetin toplumsal inşasındaki yeri tartışılmaktadır. Eğitimin cinsiyetler arasında eşit olmayan dağılımı, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde sosyolojik bir takım sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu başlık altında eğitim durumu (ilk, orta, lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü) ile kültürel sermaye düzeyleri arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı ile anlatmaya çalıştığı düşüncenin temelinde, eğitim sisteminin görünürde eşitsizlikleri azaltan bir sistem gibi görünüyorsa olmasının yanıltıcı özellikleri yer almaktadır. Bourdieu'ya göre eğitim sistemi, var olan eşitsizlikleri meşrulaştırıcı bir araçtır. Akademik farklılıkları doğal bir farklılık olarak göstermeye çalışmakta olan bir sistemdir. Başka bir ifadeyle sınıfsal ayrıcalıklara dayalı olarak eğitimin başarı göstergelerinin sonuçlarına liyakat damgası ile kurumsal bir içerik kazandırılmakta ve bunun sonucunda sınıfa ait sosyal bir başarı olarak gösterilmektedir. Bu durumla Bourdieu, "toplumsal yeniden üretim" kavramı ile bazı sınıflara ait olan kaynakların ve kültürel içerikli değerlerin kuşaklara aktararak, sınıfa ait süregelen kültürel pratiklerin, eğitim kurumu vasıtasıyla devam ettirilmesini ve sonucunda eğitimin yerine getirdiği bu işlev ile toplumsal tabakalaşma sisteminin inşasını anlatmaktadır (Yanıklar, 2010:124). Ülkemizde bu durumun sınıfsal ayrıcalıklara dayalı gerçekleştiğini kanıtlayan somut göstergeler söz konusu olmakla birlikte, eğitimin tamamen sınıfsal ayrıcalıkları meşrulaştırıcı bir araç olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Sınıfsal özelliklere dayalı kültürel aktarım önceki kuşaktan sonrakine aktarma ile aile içi sosyalizasyon sürecinde gerçekleşmektedir. Kültürel tüketim pratiklerinin kazanıldığı bu süreç aileden başlayarak okul yoluyla devam ettirilmektedir. Her ne kadar eğitim kurumu, sınıfsal farklılıklara dayalı ayrım gözetmeksizin herkesin ulaşabileceği bir kurum özelliği taşıyorsa da, sınıf ayrımına dayalı farklılaşan eğitim modelleriyle sunulan eğitimler sayesinde aileden sonra kültürel aktarım işlevi eğitim yoluyla devam etmektedir. Aynı meslek grubunda olmasına rağmen, kültürel tüketim pratiklerinin farklılık gösterdiği kişilerin olduğu görülmektedir. Bu

farklılıklar eğitimin eşit fakat kültürel aktarımın sınıfsal özelliklere göre gerçekleştiğinin bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Sınıfsal ayrıcalıklarla elde edilen kültürel sermayenin eğitimle var olan ilişkilerinden birisi de kültürel yatkınlığın, okul yoluyla elde edilecek olan başarıyı kolaylaştırmasında yatmaktadır. Yani ailedeki kültürel aktarım, okul başarı için zemin oluşturmaktadır. Sosyal tabakalaşma sistemine göre üst sınıfta bulunan öğrenci, ailesinin *kültürel yatkınlığını* kültürel aktarım yoluyla elde ederek, okulda akademik bilgileri daha kolay bir şekilde öğrenecektir. Bu da sınıfsal farklılıkların okul başarısı ile olan ilişkini göstermektedir.

Bu durumu Yanıklar (2007:125) şu şekilde özetlemektedir; habitus, aile içi gerçekleştirilen ilişkilerle başlamaktadır. Habitus sosyal sınıf içindeki kültürel ve entelektüel mesajların alınmasından ibarettir. Dolayısıyla çocuk aile içinde alınan informal eğitimle, okul öncesi dönemlerde belirli bir seviyede kültürel sermayeye sahip olmaktadır. Daha basit bir anlatımla gazete, dergi, kitap okuyan, sanatla ilgilenen, eğitsel içerikli belgeseller izleyen ve tatile çıkan ebeveynlerin çocukları, diğerlerinin aşına olmayabilecekleri eğitimle ilişkili deneyimler elde edebilirler ve edindikleri kültürel ve entelektüel çerçevede dil becerisi inşa edebilirler. Böylece okul dönemi ile birlikte okulun örgütsel iklimine uygun davranışların benimsenmesi, uyumun etkin sağlanabilmesi ve okulun çeşitli kademelerinde başarı elde edebilecek entelektüel bilginin edinilmesi ile genel olarak hayatın yörüngesini ortaya koyan kalıcı bir yatkınlığa, yani bir habitusa sahip olunur.

Eğitim, yaşam biçimlerinden tüketim alışkanlıklarına kadar pek çok alanda kişilere hayatlarını dizayn edebilecekleri özellikler kazandırmaktadır. Bu bağlamda entelektüel bilgi donanımı, akademik uğraş, akademik ilgi ve eylemsel içerik kazandıran eğitimin, kültürel sermaye düzeyi ile ilişkisi bilinmektedir. Çalışmada eğitim yoluyla kazanılmış olan bilgi birikiminin kültürel sermaye düzeyini ne şekilde etkilediği ve değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 4.3. Kültürel Sermaye Boyutları Düzeylerinin “Eğitim Durumu” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>	<i>Fark</i>
<i>Entelektüel Birikim</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	1,9907	0,756	67,336	6	,000*	(a,b)x(c,d,e,f,g)
	İlkokul	118	2,1657	0,659				(b,a,c)x(d,e,f,g)
	Ortaokul	36	2,5432	0,963				(c,b,d)x(a,e,f,g)
	Lise	33	2,9529	0,731				(d,c)x(a,b,e,f,g)
	Ön Lisans	45	3,7407	0,721				
	Lisans	68	3,8219	0,7948				(e,f,g)x(a,b,c,d)
	Lisansüstü	6	4,3333	0,849				
<i>Kültürel Bilinç ve Katılım</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	1,8386	0,752	40,101	6	,000*	(a,b,c)x(d,e,f,g)
	İlkokul	118	1,9388	0,588				(c,a,b,d)x(e,f,g)
	Ortaokul	36	2,1975	0,88				(d,c,e)x(a,b,g,f)
	Lise	33	2,7273	0,948				(e,d,f,g)x(a,b,c)
	Ön Lisans	45	3,2568	0,946				(f,e,g)x(a,b,c,d)
	Lisans	68	3,2304	0,842				
	Lisansüstü	6	3,7593	0,928				
<i>Kültürel Potansiyel</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	2,3833	0,959	36,464	6	,000*	(a,b)x(c,d,e,f,g)
	İlkokul	118	2,5831	0,946				(b,a,c)x(d,e,f,g)
	Ortaokul	36	3,0778	1,063				(c,b,d)x(a,d,e,f,g)
	Lise	33	3,4061	0,794				(d,c,e)x(a,b,f,g)
	Ön Lisans	45	3,8622	1,062				(e,d,f,g)x(a,b,c)
	Lisans	68	4,1853	0,912				(f,e,g)x(a,b,c,d)
	Lisansüstü	6	4,6667	0,516				

* $p < 0,05$

a= Hiçbir Mezuniyetim Yok, b= İlkokul, c= Lise, d= Ön Lisans, e= Lisans, f= Lisansüstü

Tablo 4.3. incelendiğinde yaşlıların gruplandırıldıkları eğitim seviyelerine göre “entelektüel birikim” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunlarda ($X=4,3333$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=3,8219$), ön lisans ($X=3,7407$), lise ($X=2,9529$), ortaokul ($X=2,5432$) izlemekte ve en düşük ortalamaların ilkokul ($X=2,1657$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=1,9907$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “entelektüel birikim” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklı olmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda “entelektüel birikim” boyutunun istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($F_{(6,383)} = 67,336$; $p = ,000$; $p < 0,05$) Farklılığın

kaynağının tespiti için yapılan “Post Hoc Testlerinden” “Tukey ve Benferroni” testi uygulanmıştır. Bu testlerin sonucu Tablo 4.3 de fark sütununda verilmiştir.

“Kültürel bilinç ve katılım” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunlarda ($X=3,7593$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=3,2304$), ön lisans ($X=3,2568$), lise ($X=2,7273$), ortaokul ($X=2,1975$) izlemekte ve en düşük ortalamaların, ilkokul ($X=1,9388$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=1,8386$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “kültürel bilinç ve katılım” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonucunda “kültürel bilinç ve katılım” boyutunun istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. ($F_{(6,383)}=40,101$; $p=,000$; $p<0,05$)

Son olarak “kültürel potansiyel” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunlarda ($X=4,6667$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=4,1853$), ön lisans ($X=3,8622$), lise ($X=3,4061$), ortaokul ($X=3,0778$) izlemekte ve en düşük ortalamalar, ilkokul ($X=2,5831$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=2,3833$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “kültürel potansiyel” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonucunda “kültürel potansiyel” boyutunun istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. ($F_{(6,383)}=36,464$; $p=,000$; $p<0,05$). Çıkan bu sonuçlar, yani bu istatistiki verilerin ardında yatan sosyal gerçekliğin özeti, kültürel sermaye düzeyinin eğitim ile doğru orantılı ilişkisini ve kültürel sermayenin okul yoluyla inşasını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kültürel sermaye kaynağını aile ve okul yoluyla elde edilen birikimlerden elde etmektedir. Özellikle okul yoluyla elde edilen deneyimsel süreç, kültürel sermayeyi kişinin hayatı boyunca kullanabileceği önemli bir kaynak haline dönüşmektedir. Kültürel sermaye düzeyi yüksek ailelerden gelen çocuklara, hem aile içerisinde gerekli kültürel birikimi almaları sağlanmakta hem de onlara iyi okullarda okuyabilecek potansiyeller sunulmaktadır. Bourdieu’nun kültürel yeniden üretim olarak tanımladığı bu durum, kültürel sermayenin belirli bir sınıfın elinde bulunması ve bu sınıfın sermayeyi kuşaklara aktarması olarak açıklanmaktadır. Okul haricinde kültürel sermaye düzeyini, günümüzde elde edilebilecek kurum, kuruluş, teknik ve teknolojik aygıtlar gelişmiş olsa da, okul yoluyla elde edilen diplomalı (sembolik sermaye)

mesleklerin popülerliği, kültürel sermayenin başlıca ve en önemli aktarıcısı olan okulları önemli kılmaktadır.

Bourdieu farklı toplumsal sınıfların yükseköğretimde eşit olmayan biçimdeki temsil edilmesini tespit etmenin çok zor olmadığını ifade ederek, yapmış olduğu alan araştırmalarında yükseköğretimde sadece % 6 oranında işçi çocuğu olduğunu tespit etmiş ve öğrenci dünyasının burjuva eksenli eğitim sistemine dayalı olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda seçkin kültürün, seçkin eğitim alanını işgal ederek başarıyı kendi içinde meşrulaştırdığını ifade etmektedir. Bourdieu araştırmasında, yükseköğretim düzeyindeki okullarda, toplumun farklı sosyal katmanlarının, eşit olmayan bir biçimde temsil edildiğini söylemektedir. Yükseköğretim kurumları içerisinde bulunan öğrencilerin ebeveynleri aynı zamanda toplumun çalışan nüfusu içerisinde en az temsil edilenlerden oluşmakta olduğunu ifade etmektedir. Ebeveyn meslek gruplarına göre yükseköğretime dâhil olma şansı hesaplandığında öğrencilerden, babası tarım işçisi olanların %1, babası sanayici olanların %70, babası serbest meslek sahibi olanların okula girme olasılığı %80 olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu istatistiki çalışma, yoksulluk oranının yükselmesine bağlı olarak, eğitim sisteminin tam anlamıyla eksiksiz bir biçimde eleme işlevini nesnel olarak uyguladığını göstermektedir. Bourdieu yapılan bu eleme sonrasında alt sınıftan ve orta sınıftan yükseköğretime dâhil olan öğrencilerin belli başlı okullara ve bölümlere girebileceklerini, girdikleri bölümlerde ise sınıf tekrarı ve uzatma gibi bazı uygulamalara nadiren de olsa rastlanabileceğini ifade etmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2014:16).

Kültürel yatkınlık, insanların tüketim eğilimleri ve tüketilen ürünün doğası usulleriyle şekillenmektedir. Bourdieu giysi, mutfak ya da mobilya gibi serbest konulardan müzik ve resim gibi meşru konulara kadar tüketim unsurlarının, eyleyicilerin kategorilerine göre nasıl farklılaştığını iki unsurla açıklamaktadır. Bu unsurlardan biri kültürel pratiklerin ya da yaygın kanaatlerin edinildiği eğitim sermayesi (sahip olunan diplomalarla ölçülen), ikincisi ise toplumsal kökene (baba mesleğiyle ölçülen) bağlayan çok sıkı ilişki ağıdır (Bourdieu, 2015:27-28).

Bourdieu (2015:49-50), yapmış olduğu analizlerde, eğitim yoluyla kazanılan kültürel sermayenin davranışsal yönü olan kültürel pratiklerin, açık bir şekilde kişilerden talep edilmediğini ifade etmektedir. Bunun etkin bir şekilde öğretilmemesi ve öğrencilerden talep edilmemesinin nedeni olarak, kültürel yatkınlığın sınıfsal ayrıma bağlı olarak sosyal köken

aracılığıyla zaten veriliyor olmasında aramaktadır. Bourdieu eşitsiz gerçekleşen eğitimin temel içeriğinin burada yatmakta olduğunu ifade eder. Aynı zamanda, aynı kurumda, aynı eğitimi alan kişilerde sosyal kökene dayalı oluşan farklılaşmayla kültürel pratikler edinildiğini ifade etmektedir. Bununla beraber eğitim kurumu bizzat öğretme koşulları aracılığıyla burjuva ailesinin sosyal etkinliğini ikiye katlamakta olduğunu düşünmektedir.

Bourdieu'nun yapmış olduğu bu tespitlerin temelinde eğitim kurumlarını, sosyal köken eksenli şekillenmiş olan üst tabakanın eğitim aracılığıyla kültürel sermayelerini tescilledikleri bir yer olarak görmesi yatmaktadır. Kültürel yeniden aktarım aile-okul ilişkisi ile kuşaklara aktararak gerçekleşmektedir. Eğitimin kuşkusuz kültürel aktarım gerçekleştiren bir kurum olduğunu ifade etmesine rağmen sınıfsal ayrıcalıklara dayalı olarak kültürel pratiklerin kazanılmasının eşitsizliğin bir yansıması olduğunu düşünmektedir.

Bourdieu, sosyal köken ve kültürel pratikler arasında nedensel bir ilişki ortaya koymaktadır. Sınıfsal farklılaşmanın somut göstergeleri kültürel yetkinlik, kültürel pratikler, tüketim eğilimleridir. Bourdieu sosyal kökene göre eğitimin kültürel aktarım işlevine dikkati çekmektedir. Toplumda geniş kitlelerin eğitime yönelmesinin nedeni, ülkemizde de 20. yüzyıl başlarından itibaren okul yoluyla kazanılan statülerin önem kazanması ve tedrisatın kültürel aktarımı konusundaki öneminin anlaşılmasıdır. Sanayi devrimiyle başlayan gelişmeler bireyin sosyal konumlarını önemli ölçüde etkileyecek, bireysel özelliklerine (bireysel donanım) katkılar sunmuştur. Bu ayrıcalıklar, bireylerin toplum içerisinde sosyal hareket kabiliyetini artırmış ve 20. yüzyıldaki toplumsal değişimleri ve sosyal tabakalaşma içerisindeki sosyal hareketlilikleri artırmıştır. Kazanılan bireysel ayrıcalıkları sağlayan en önemli araç ise eğitim olmuştur. Eğitim ve bilimin rolüyle yaşanan teknik ve teknolojik gelişmeler neticesinde çalışma hayatının temel dinamiklerinde köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler, belirli bir alanda ihtisaslaşmanın önemini ön plana çıkarmıştır. İhtisaslaşmanın anahtarı yine eğitimle sağlanmıştır. Eğitimin toplum için önemli bir konumda bulunmaya başlamasıyla beraber toplumsal yapı içerisindeki mobilite hareketlenmiştir. Eğitimin sosyal kökenden bağımsız liyakat ilkesi, toplumun zeminine yayılmasına ve geniş kitleler tarafından ulaşılabilirliğini sağlamıştır. Eğitim ile çalışma sosyolojisinin inceleme alanına giren sosyal olay ve olgularda yaşanan bu hızlı değişim, sosyal tabaka ve sınıf kavramlarını şekillendirmiştir. Toplumsal konumun belirlenmesinde mesleki teorik bilgi, meslek seçimi ve eğitim düzeyi gibi değişkenler ön plana çıkarak, çalışma hayatına yön vermiştir.

Mesleki seçimin ve çalışma hayatının, bireylerin yaşam biçimlerinden boş zamanlarını değerlendirme alanına kadar birçok konuda yönlendirici işlevinin olduğu söylenebilir. Mesleki yaşam belirli bir örgüt kültürünün benimsenmesi ve o örgütün, iklimsel özelliklerinin benimsenmesine neden olarak, bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında mesleki yaşamın, yaşam kalitesi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Okul yoluyla elde edilen akademik donanımın sağladığı sosyal konumlar bireylerin yaşamlarını, kültürel pratiklerini ve yatkınlıklarını daha fazla zenginleştirmektedir. Zira kültürel sermayenin başlıca aktarımı okul yoluyla gerçekleşmektedir. Çünkü kültürel sermaye bireye sadece kültürel bir bakış açısı, ekonomik bir geçim kaynağı ve bir diploma değil; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve sembolik sermaye sağlamaktadır. Yani bireye, tüm sermaye tiplerinin kaynak olarak kullanımını sağlayacak bir sosyal hareket tarzı kazanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu da kültürel sermayenin ihtisaslaşma sağlayan, diploma kazandıran ve sosyalleşmenin etkin bir şekilde sağlanabileceği bir kurumla, okul yoluyla elde edilmektedir. Bu bağlamda kültürel sermaye ile eğitim arasında sıkı bir ilişki söz konusudur.

Sahada elde edilen veriler ışığında bu ilişkinin daha somut olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin kültürel sermayenin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Entelektüel birikim, kültürel bilinç-sosyal katılım ve kültürel potansiyel seviyesi yüksek olan bireylerin eğitim seviyelerinin üst seviyede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla lisansüstü katılımcılardan, hiçbir mezuniyeti olmayan katılımcılara doğru entelektüel birikim, kültürel bilinç ve potansiyelin düştüğü görülmektedir. Bu da okulun kültürel aktarım işlevini eğitiminin yüksekliğine bağlı olarak gerçekleştirdiğini göstermektedir.

4.1.2.3. Yaşlılarda Gelirin Kültürel Sermayeye Olan Bağlantısı

Sosyal sınıf ayrımına ilişkin ortaya atılan birçok görüş bulunmakla beraber bu ayrıma neden olan özellikler üzerinde koşullu bir sınıflandırma ve belirli bir nitelik üzerinde durarak açıklama yapmak çok mümkün görünmemektedir. Bunun nedeni sosyal bir olgu olan sosyal sınıfın, çok fazla değişkenin etkisi altında bulunmasıyla ilişkilidir. Bazı sosyal bilimciler sosyal sınıfların ortaya çıkışını iktisadi kaynaklara dayandırırken, bazıları kültürel pratikler ve yatkınlıklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda toplumsal sınıfı, demografik özellikler (yaş, cinsiyet, ırk, eğitim, meslek), maddi ve maddi olmayan

kriterlerin bütünün ortaya koyduğu birçok değişkenli bir olgu olarak düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle, sosyal olguları açıklarken tek koşullu gerekçelendirmek yerine, birçok koşulun etkisine ihtiyaç duyulmaktadır. Her bir koşulun diğer koşul ile var olan bağlantısı, sosyal olguyu açıklamada zincirleme ilişkiye sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla ekonomik sermayeye sahip olan bireylerin kültürel sermaye düzeylerinin yüksek olacağı, ya da tam tersi olarak ekonomik sermayeye sahip olmayanların, kültürel sermaye düzeyleri açısından aşağı seviyede olduğunun tespit edilebilmesi, bireylerin ve grupların arasında ayrıma neden olan birden fazla koşulun ve bu koşullar arasındaki ilişkilerin incelenmesi ile analiz edilebilmektedir (Kandemir ve Kaya, 2020:646). Toplumsal sınıf, sosyal yapı içerisinde sosyal etkileşimle inşa edilen farklıların sistemsel sonucudur. Toplumsal sınıfın inşasına ait göstergeler bir ayrım meydana getirirken sınıflar arasında meydana gelen her ayrım, karşıt ilişkilerin baş göstermesine neden olmaktadır. Bu karşıtlık bir çatışma sürecini doğurabilmekte iken, aynı zamanda toplumsal olarak mücadelenin verildiği bir alanı ortaya çıkarmaktadır. Bu mücadele genel olarak ekonomik ve kültürel sermayenin düzeyinin yükseltilmesi çabasıyla sosyal tabaka sisteminde kişilerin, üst sınıflarda bulunabilme mücadelesidir.

Bourdieu, sosyal eşitsizliği toplumsal sistemin merkezine yerleştirerek sosyal hayatın tamamının temel dinamiği olarak değerlendirmektedir. Bourdieu toplumsal düzenlemelerin temelinde iktidar mücadelesinin olduğunu söyler. Bunu da hem kültürel hem de ekonomik kaynaklar üzerinden değerlendirmektedir. Bourdieu'nun en temel savı, modern toplumlarda eğitim yoluyla kültürel sermaye olanaklarının kültürel bir pratik olarak bedenleşmesinin önemli bir sermaye işlevi oluşturduğu düşüncesidir. Bu durum modernleşmiş yapılardaki sınıfsal farklılaşmanın en belirgin koşullarından birini oluşturmaktadır. Bourdieu'nun "şizmatik yapı" dediği şey, iki hiyerarşi ilkesinin kesişimi, sanayileşmiş toplumsal sistemlerde tabakalaşma sisteminin temel şekillendiricisidir. "Hiyerarşinin hâkim ilkesi" olan ekonomik sermaye (servet, mülk, gelir) ve kültürel sermayenin (bilgi, eğitim ve kültür) oluşturduğu karşıtlık, Bourdieu'nun iktidar alanını şekillendirmektedir (Swartz, 2011:192).

Bourdieu birbirinden farklı ekonomik ve kültürel sermaye birleşimlerini temsil eden farklı sınıf ya da sınıfsal fraksiyonların olduğu tezini ileri sürmektedir. Çalışmalarının genelinde meslekler üzerinden üçlü sınıf ayrımı yapan Bourdieu bu ayrımı işçi, küçük burjuvazi, orta ve üst sınıflar olarak tanımlamaktadır. Kültürel sermaye düzeyleri üzerinden ayrıştırılan her sınıf kendi içerisinde alt kesimlere ayrılmaktadır. Örneğin burjuvazi yüksek

düzyeyde ekonomik sermayeye sahipken, aynı sınıf içerisinde bulunan entelektüeller ve işadamları daha yüksek bir kültürel sermaye düzeyiyle birbirlerinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla, sosyal sınıflar içindeki sermayenin hacmi ve içeriğindeki farklılıklar sınıfsal farklılıkları ve antagonizmaları (uzlaşmazlık) açıklamaktadır. Ekonomik sermayenin düzeyi toplumda işgal edilen mevkiyi belirlerken, kısmi olarak ekonomik sermayenin koşullandırdığı kültürel sermaye, sınıfsal kesimleri meydana getirmektedir (Bourdieu, 2015: 16).

Bourdieu'nun yapmış olduğu analize göre bireyler, aileler, gruplar ve örgütler sosyal düzeni oluşturmak, sürdürmek, korumak ve aynı zamanda yükseltmek için ekonomik sermayelerini ve ekonomik sermayenin gücüne göre şekillenen kültürel sermaye kaynaklarını orantısız bir biçimde kullanmaktadırlar (Swartz, 2011:192).

Bourdieu bunu “yoksun kesimlerden gelen öğrencilerin aşmak zorunda oldukları kültürel engellerin özellikle yükseköğretim seviyesinde açıkça tespit edilebildiğini ifade ederken, toplumsal kökene göre tutum ve beceri farklılıklarının varlığına işaret etmektedir” (Bourdieu ve Passeron,2014:25). Bourdieu yaptığı çalışmaların birçoğunda, ekonomik sermaye ile kültürel sermaye arasındaki karşıtlığın oluşturduğu çeşitli biçimleri incelemeye çalışmaktadır. Bireylerin ve grupların yaşam formları, siyasi eğilimleri ve hemen hemen tüm yaşam pratikleri bu iki sermaye türünün karşıt oluşturduğu ilişki biçimine göre şekillenmektedir. Bourdieu, bu iki sermaye türünün düzeyleri arasındaki fark ne kadar yüksekse, bireylerin ve grupların tahakküm ve iktidar için karşı karşıya gelme durumlarının da o kadar yüksek olacağını ifade etmektedir (Swart, 2011:192-193).

Ekonomik sermaye türlerinden biri olan gelir düzeyi, başta sosyal yaşamdaki maddi unsurlar olmak üzere birey ve grupların kültürel pratikleri ve eğilimlerini şekillendiren ve yön veren önemli bir değişkendir. Bourdieu ekonomik sermaye ve kültürel sermayenin farklılıklarının toplumsal alan içerisindeki tahakküm ilişkilerine dikkat çekerken, aynı sosyal sınıfta bulunan kişilerin farklı sermaye özelliklerinin oluşturduğu sınıf ayrımını ifade etmektedir. Farklı düzeylerde edinilen kültürel sermaye ve ekonomik sermaye yaşlanmayı da farklılaştırmaktadır. Yaşlanmanın eşit düzeyde ve şartlarda oluşmamasının nedenlerinden biri sermaye tiplerindeki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Bununla beraber kültürel sermaye ve ekonomik sermaye farklılığının oluşturduğu uzlaşmazlık, yaşlılık döneminde de yaşam kalitesi açısından bir etki ortaya koymaktadır. Ekonomik sermaye düzeyi yüksek olan

yaşlı, yaşam kalitesinin daha çok objektif göstergeleri olan sağlık, güvenlik, barınma gibi birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilecek alım gücüne sahip olmakla birlikte, kültürel sermaye düzeyinden yoksun olması, aktif yaşlanma gerçekleştirebilecek yaşam kalitesinin daha çok subjektif göstergeleri olan sosyal katılım ve faaliyetler gibi birtakım etkinliklere ulaşmasını engellemektedir. Dolayısıyla aynı sosyal sınıf içerisinde kültürel sermaye ve ekonomik sermaye düzeyinin farklılığı oluşturduğu ve Bourdieu'nun ifade ettiği antagonizmalar (uzlaşmazlık), yaşlılık döneminde de bir etki ortaya koymaktadır. Fakat ülkemizde yapılan çalışmalarda, kültürel sermaye düzeyi ile gelir durumu arasında sıkı bir ilişki gözlemlenmektedir.

Çalışmanın bu kısmında, ekonomik sermayenin kaynağı olan gelir düzeyinin kültürel sermayeye ne şekilde etki ettiği analiz edilmeye çalışılmaktadır. Ekonomik düzeydeki farklılıkların bireylerin kültürel pratiklerini şekillendirme ve kültürel tüketim eğilimlerine yön verme konusunda farklılaşmalara neden olduğu bilinmektedir. Bu ilişkiyi analiz etmek için gelir düzeyinin kültürel sermaye ile arasında anlamlı bir fark olup olmadığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.4. Kültürel Sermaye Boyutları Düzeylerinin “Gelir Düzeyi” Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Gelir Düzeyi</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>	<i>Fark</i>
<i>Entelektüel Birikim</i>	0-1.999 TL	123	2,1716	0,817	44,964	3	,000*	(a)x(b,c,d)
	2.000-3.999 TL	175	2,6648	1,003				(b)x(a,c,d)
	4.000-5.999 TL	62	3,4642	0,820				(c,d)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	3,9259	1,058				(c,d)x(a,b)
<i>Kültürel Bilinç ve Katılım</i>	0-1.999 TL	123	1,9368	0,714	36,578	3	,000*	(a)x(b,c,d)
	2.000-3.999 TL	175	2,3543	0,955				(b)x(a,c,d)
	4.000-5.999 TL	62	3,0072	0,902				(c,d)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	3,4815	0,960				(c,d)x(a,b)
<i>Kültürel Potansiyel</i>	0-1.999 TL	123	2,6878	1,067	25,637	3	,000*	(a,b)x(c,d)
	2.000-3.999 TL	175	2,9817	1,138				(c,d)x(a,b)
	4.000-5.999 TL	62	3,8097	0,990				(c,d)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	4,2001	1,035				(c,d)x(a,b)

*p<0,05

a=0-1.999 TL, b=2.000-3.999 TL, c=4.000-5.999 TL, d=6.000 TL ve üstü

Tablo 4.4. incelendiğinde yaşlıların gruplandırıldıkları gelir düzeylerine göre “entelektüel birikim” boyutunun düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın 6.000

ve üstü geliri olanlarda ($X=3,9259$) olduğu görülmüştür. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,4642$), 2.000-3.999 TL ($X=2,6648$) izlemekte ve en düşük ortalama, 0-1.999 TL ($X=2,1716$) gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzey durumlar ile entelektüel birikim boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 44,964$; $p=,000$; $p<0,05$) Farklılığın kaynağının tespiti için yapılan “Post Hoc Testlerinden” “Tukey ve Benferroni” testi uygulanmıştır. Bu testlerin sonucu Tablo 5.4. de fark sütununda verilmiştir.

Aynı şekilde “kültürel bilinç ve katılım” boyutunun düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın 6.000 ve üstü geliri olanlarda ($X=3,4815$) olduğu görülmüştür. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,0072$), 2.000-3.999 TL ($X=2,3543$) izlemekte ve en düşük ortalamanın, 0-1.999 TL ($X=1,9368$) gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 36,578$; $p=,000$; $p<0,05$)

Kültürel potansiyel boyutunun düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın 6.000 ve üstü geliri olan ($X=4,2001$) olduğu görülmüştür. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,8097$), 2.000-3.999 TL ($X=2,9817$) izlemekte ve en düşük ortalamanın, 0-1.999 TL ($X=2,6878$) gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 25,637$; $p=,000$; $p<0,05$) Çıkan bu sonuçlar kültürel sermaye düzeyinin gelir düzeyi ile olan ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bourdieu’ya göre kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bourdieu bu ilişkinin nedenini kültürel yeniden aktarım olarak açıklamaktadır. Kültürel yeniden aktarım ile aileler çocuklarına bıraktığı kültürel sermayeleri ekonomik varlıklarını korumaktadır. Bourdieu’nun kültürel sermaye düzeyi ile ekonomik sermayenin aynı sosyal sınıf içerisinde beraber hareket etmediği nadir durumlar, antagonizma (uzlaşmazlık) kavramı ile açıklanmıştır. Fakat genel olarak kültürel sermaye ve ekonomik sermaye düzeyi doğru orantılıdır. Günümüz toplumlarında okul yoluyla elde edilen mesleklerin önem kazanması ve kültürel sermayenin yaşam kalitesini şekillendirme gücü gibi etkenler, okuma oranlarını artırmıştır. Dolayısıyla daha iyi bir sosyo-kültürel ve ekonomik yaşam sağlayan okul,

kültürel sermaye aktarım aracı ve ekonomik sermaye kazanımı sağlaması açısından, eğitime verilen önemi pekiştirmiştir.

Bourdieu alanı, insanların elde etmek için sürekli olarak ellerinde bulunan kaynakları kullanıp daha iyiye ulaşma için çaba sarf ettikleri ve sosyolojik oyunun oynandığı yer olarak tanımlamaktadır. İnsanlar bu mücadeleyi sınıfsal çıkar ilişkileri ve ellerindeki kaynaklarla gerçekleştirmektedir. Bourdieu kaynakları, insanların sahip oldukları sermaye türleriyle ifade etmektedir. Sermayeler içerisinde en çok önem verdiği kültürel sermayedir. Bourdieu, toplumsal yaşamın ekonomik ve kültürel sermaye ile sınıf nezdinde incelenebileceğini vurgulamaktadır. Ona göre kültürel sermaye ve ekonomik sermaye, diğer tüm sermaye türleri ile sosyal olanı şekillendirmektedir. Bu tartışmalar ışığında, araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde, gelir düzeyinin kültürel sermaye düzeyi ile ciddi bir anlamlı farklılık içerisinde olduğu görülmektedir. Kültürel sermayenin tüm alt boyutlarının (entelektüel birikim, kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel) gelir düzeyi ile ilişkisi anlamlı farklılık ortaya koymaktadır.

Analiz sonuçları, aynı ekonomik güce sahip ve iktisadi amaçları müşterek olan katılımcıların genel olarak, hayat üsluplarının benzer olduğunu ve aynı kültürel pratiklere sahip olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların iktisadi kaynakları, genel olarak çalışma hayatı sonucunda elde ettikleri emeklilik maaşlarıdır. Emeklilerdeki ekonomik düzeydeki farklılaşma kültürel eğilimlerindeki farklılaşmayı göstermekte, bu da sınıfsal bir ayırım ortaya koymaktadır. Bourdieu'nun vurguladığı gibi maddi gelir sınıfsal farklılaşmalara neden olurken kültürel sermaye sınıfsal ayrımları keskinleştirmektedir.

Günümüzde teknik, teknolojik ve bilişim alanındaki gelişmeler, eğitimin meslek edindirmedeki önemini ön plana çıkarmaktadır. Bilimsel ilişkilerin üretimdeki verimliliği ve uzmanlaşmanın çalışma hayatındaki katkıları, eğitim yoluyla elde edilen mesleklerin önemini arttırmıştır. Bu bakımdan eğitim, hem ekonomik sermayenin koşulu olurken, hem de kültürel sermaye düzeyini belirlemektedir. Ayrıca eğitim sosyal tabaka içerisindeki mobilitiyi hızlandırmaktadır. Teorik bilginin artan önemi, sosyal mobilitenin hızlanmasına ve tabaka yapısının şekillenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda eğitim günümüzde, sınıf, tabaka ve çalışma hayatının şekillenmesinde önemli bir olgudur. Bu açıdan eğitim yoluyla elde edilen meslekler bireylerin hem maddi hem de kültürel açıdan iktidar ve tahakküm alan hacimlerini genişletmektedir.

Sonuç olarak, analiz sonuçlarından da anlaşılacağı gibi gelir düzeyi yükseldikçe, kültürel sermaye düzeyinin de aynı şekilde yükseldiği görülmektedir. Bu durum gelir durumunun, kültürel sermaye düzeyi ile anlamlı bir farklılık ortaya koymakta olduğunu göstermektedir. Ekonomik sermaye, insanların kültürel pratiklerini hangi eğilime göre belirleyeceklerini ortaya koyan maddi göstergelerdendir. Zira akademik ilgi, kültürel olgu ve olayları değerlendirebilmek, ulusal ve evrensel kültür değerlerin farkında olma ve bunlara sosyal katılım gerçekleştirebilme gibi entelektüel birikim gerektiren birtakım kültürel pratikler, belirli bir ekonomik gelir düzeyi ile sağlanabilmektedir. Ekonomik sermaye düzeyi yüksek olan yaşlı bireyin, objektif yaşam kalitesini arttıran bazı göstergelere (sağlık, güvenlik, barınma vs.) ulaşabilme olanakları bulunmaktadır. Bununla birlikte belirli bir ekonomik sermaye düzeyinde bulunan yaşlı birey, kültürel sermaye düzeyini etkileyecek olan subjektif yaşam kalitesi göstergelerinden olan sosyal katılım ve faaliyetlerine de daha rahat ulaşabilmektedir. Hayatı kolaylaştıracak araçları kullanma, teknolojik araçlara sahip olma, dünya ve güncel yaşamı takip etme ve sosyal faaliyetlere katılma gibi birçok aktif yaşlanmayı sağlayacak etkinlik, ekonomik sermaye düzeyi ile ilgilidir. Ekonomik gelir düzeyi kültürel alanı şekillendirmekte ve dolayısıyla yaşam kalitesini etkilemektedir.

4.1.2.4. Yaşlılarda Cinsiyetin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı

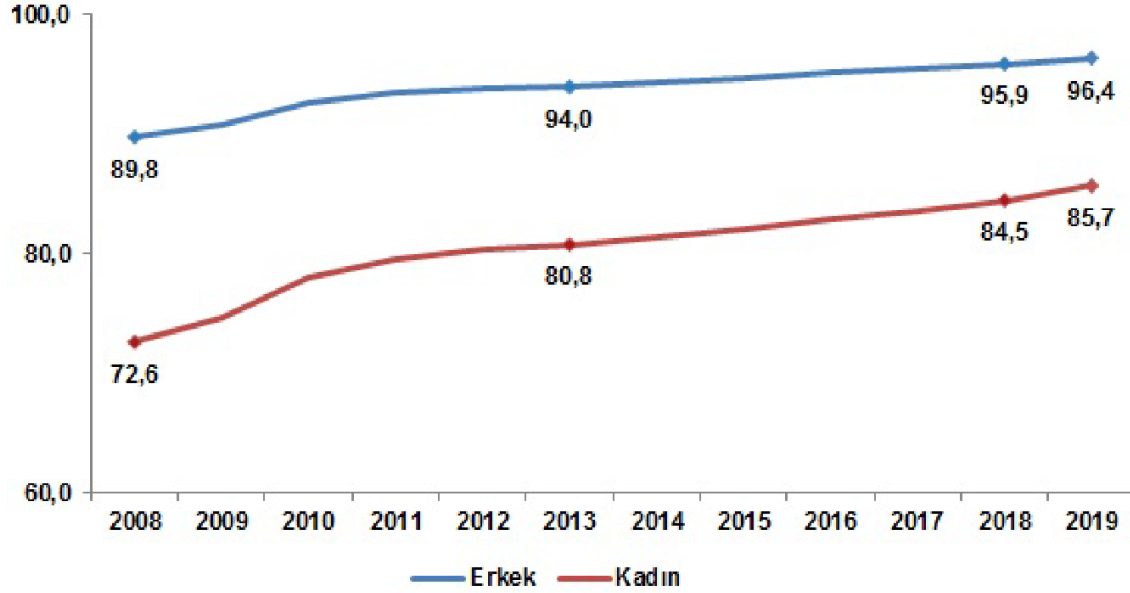
Yaşlılarda kültürel sermaye ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin irdelenmesinde ele alınan önemli değişkenlerden birini cinsiyet oluşturmaktadır. İleri yaş, kadın olmak, düşük eğitim düzeyi, kötü ekonomik durum ve çalışmıyor olmanın yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Altuğ vd., 2009; Uçar, 2017; Baş, 2019; Dağlı, 2019). Cinsiyetin yaşam kalitesi üzerinde önemli bir değişken olduğunu gösteren ve kadın olmanın yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği sonucunu tespit eden bazı çalışmalarla beraber (Özerdoğan vd., 2018; Sucaklı, 2013; Stenzelius, 2005), cinsiyet ile yaşam kalitesi arasındaki farkın anlamlı olmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Atalay vd., 2016; Tavşanlı vd., 2013; Çingil ve Bodur, 2008; Çivi ve Tanrıku, 2000). 65 yaş üstü için yapılan bazı yaşam kalitesi araştırmaları cinsiyet ile yaşam kalitesi puan ortalamaları karşılaştırıldığında, yaşlı kadınların puan oranlarının yaşlı erkeklerden daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Şahin ve Emioğlu, 2013; Kirchengast ve Haslinger, 2008; Kaya vd., 2008; Arslantaş vd., 2006). Cinsiyet değişkeni üzerinden yaşam kalitesinin araştırıldığı çalışmaların büyük bir oranının, kadın olmanın yaşam kalitesi üzerindeki

olumsuz etkilerinden bahsettiği görülmektedir. Okuryazarlık, eğitim düzeyi ve gelir durumu gibi değişkenlerle kıyaslandığı zaman, ülkemizde kadın okuryazarlığı, eğitim düzeyi ve ekonomik gelirin erkeklere oranla kadınlarda daha düşük olduğu tespit edilmektedir. Yaşam kalitesinin somut belirleyicisi olan bu değişkenlerin düzeyinin düşüklüğü, kadınların kültürel sermaye düzeyleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kadınlardaki kültürel sermayenin düşük olması, kadınların yaşam kalitesini olumlu etkileyecek ve şekillendirecek; kendini yönlendirebilme, bağımsız karar verme, geleceği ile ilgili kararlar alabilme, sosyal katılım gerçekleştirebilme gibi faaliyetleri yeterli düzeyde yerine getirememesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, kadınlardaki düşük okullaşma oranı kültürel sermaye düzeyini düşürmekte, dolayısıyla bu düşüklük ekonomik ve sosyal düzeyde kadının bağımsız olmasını sağlayacak bir kaynaktan yoksun olmasına neden olmakta, bu da kadınların yaşam kalitesine olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

Günümüzde kadının konumu akademik bakış açısıyla değerlendirildiğinde üzerine durulan en önemli başlıklar; “kadının statüsü, aile içi ve ev dışındaki kadının ve erkeğin rolündeki değişimler, kadının ezilmişliği, erken evlilikler, cinsiyetler arasındaki farklar, kız ve erkek çocukların eğitimi ekseninde” ki tartışmalar oluşturmaktadır. Geçmiş dönemlerde ele alınan kadın sorunları ile günümüzde ele alınan kadın sorunları kıyaslandığında aynı sorunsallar üzerinde devam eden çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu durum geçmişteki problemlerin kadın ekseninde, günümüzde de devam ediyor olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ataerkil aile sınıflandırmasındaki geleneksel yaklaşımların, günümüz modern toplumlarında da önemli ölçüde varlığını devam ettirdiği görülmektedir (Aktaş, 2013:54). Eliuz’a (2011:222) göre kadın, yazılmamış kurallar ve ona verilen roller ile egemenlik altında veya baskı altına alınmış bir alt kültür olmaya zorlanmıştır.

Modernleşme, küreselleşme ve popüler kültürün yaygınlaştırıcı etkisi kadını, işsizlik, yoksulluk, geleneksel ailedeki cinsiyetçi kaynak bölüşümü, eğitim ve sosyal hakları elde etme adına yaşanacak olumsuzluklardan daha fazla etkilemektedir. Kadınların aile ve toplum içinde bireysel olarak güçlenmelerini sağlayacak kaynaklara erişimi için eğitim düzeyi her dönemde vurgulanmaktadır (Aktaş, 2013:55). Sosyal demografi içerisinde kadının kırılgan yapısı, toplumda meydana gelebilecek olumsuzluklar nedeniyle cinsiyetçi ayrıma maruz kalma riskini arttırmaktadır. Kadının yaşam kalitesinin artırılması, bu riskler nedeniyle mağdur olan taraf rolünden sıyrılması ve benimsenmiş çaresizlik durumundan kurtulması için, sosyal yönden kırılgan olmasına neden olan etkenlerin tespiti büyük önem

arz etmektedir. Zira yaşam kalitesinin yükselmesi yaşlanan toplumda, yaşlılığın kadınlaştığı toplumda kadını bağımlılıktan kurtaracaktır.



Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2019

Grafik 4.1. Cinsiyete göre en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların oranı (%), 2008-2019

2008-2019 yılları arasında TÜİK Eğitim İstatistikleri veri sonuçlarına göre 25 ve daha yukarı yaşta bulunan kişilerin eğitim alma oranları, toplam nüfus içerisinde arttığı görülmektedir. En az bir eğitim düzeyine sahip 25 ve yukarısı yaştaki kişilerin toplam nüfustaki oranı, 2008 yılında %81,1 iken 2019 yılında %91,0 olarak arttığı görülmektedir. Bu istatistik cinsiyete göre incelendiğinde 2008 yılında kadınlar %72,6, erkekler %89,8 iken bu oran, 2019 yılında kadınlarda %85,7'ye erkeklerde ise %96,4 yükselmiştir. Yıllara oranla okullaşma oranlarında artış olmasına rağmen kadınların erkeklere göre daha düşük seviyelerde okullaşma oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Fakat 2008 yılındaki okullaşma farkı %17,2 iken bu oranın 2019 yılına gelindiğinde %10,7'ye düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla, yıllara oranla erkek ve kadın arasındaki okullaşma oranlarında fark kapanmaktadır.

Tablo 4.5. Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2019.

	%		
	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25 + yaş)	4,1	1,2	6,9
Yüksekokul veya fakülte den mezun nüfus oranı (25 + yaş)	20,8	23,1	18,5
İstihdam oranı (15 + yaş)	45,7	63,1	28,7
İşgücüne katılım oranı (15 + yaş)	53	72	34,4
İşsizlik oranı (15 + yaş)	13,7	12,4	16,5

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2019- TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2019.

25 yaş ve üstü okuryazar olmayan nüfus oranı, toplam nüfus içerisinde %1,2 iken kadınlarda bu oran 6,9'dur. Kadınların okullaşma oranlarının ilk ve orta düzey eğitim kurumlarında düşük seviyede olduğu görülmektedir. 25 yaş ve üstü yüksekokul ve fakültelerden mezun olanların toplam nüfus içindeki oranları incelendiğinde; erkeklerin toplam nüfus içindeki oranı %23,1 iken bu oran kadınlarda %18,5 olarak tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara oranla ön lisans ve lisans programlarında daha fazla eğitim aldıkları ve mezun oldukları görülmektedir. Daha öncede değindiğimiz gibi kadınların okullaşma oranlarının erkeklere nazaran daha düşük seviyelerde bulunması, istihdam alanında erkeklerin hâkim olduğu bir tablo karşımıza çıkmaktadır. 2019 yılında 15 yaş ve üstü istihdam oranları incelendiğinde; %63,1 ile erkeklerin istihdam edildiği görülmektedir. Kadınlarda ise bu oran, %28,7 civarındadır. Aynı şekilde işgücüne katılım oranlarında da erkeklerin üstünlüğü dikkati çekmektedir. Erkeklerin oranı %72 iken, kadınların istihdama katılım oranı %34,4'dür. İşsizlik oranları incelendiğinde kadınların oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. %16,5 ile işsizlik oranına sahip olan kadınları %12,4 ile erkekler takip etmektedir.

Başta ekonomik olmak üzere kadının, sosyal, kültürel bağımsızlığı ve kendisini toplum içerisinde gerçekleştirebilmesi, eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye seviyesinin kendisine kazandırdığı bakış açısı ve ekonomik sermaye ile sağlanabilir. Kadınlar ile ilgili yapılan araştırmalarda okullaşma oranlarının, kırsaldan kentlere doğru ve üst tabakalardan alt tabakalara doğru azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda bu durum, kadınların okullaşma oranlarının düşük olduğu bölgelerde yaşam kalitesinin de düşük olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, kırılğan özelliğe sahip bir kitle olan kadınlarda, yaşam kalitesinin yükselmesi için

önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyete göre yaşam kalitesi arasında farklılıkla ilgili yapılan birçok araştırmada kadın olmanın yaşam kalitesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ışığında, yaşlılarda cinsiyet ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.6. Yaşam Kalitesi Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklaşması Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>
<i>Duyusal İşlevler</i>	Kadın	138	2,5217	0,991	4,000	,388	,000*
	Erkek	252	2,9722	1,100			
<i>Katılım, Faaliyet ve Özerklik</i>	Kadın	138	2,9342	0,896	-,510	,388	0,617**
	Erkek	252	2,8877	0,842			
<i>Ölüm ve Ölmek</i>	Kadın	138	3,3605	1,240	1,867	,388	0,070**
	Erkek	252	3,5923	1,133			
<i>Yakınlık</i>	Kadın	138	3,4236	0,774	-,519	,388	0,595**
	Erkek	252	3,3786	0,841			

* $p < 0,05$

** $p > 0,05$

Katılımcıların cinsiyetlerine göre “duyusal işlevler” düzeyleri Tablo 4.6. da karşılaştırıldığında, “duyusal işlevler” boyutunun anlamlılık düzeyi kadınlarda ($X=2,5217$) daha düşük olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkeklerde ($X=2,9722$) kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların “duyusal işlevler” boyutunun anlamlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda duyusal işlevler boyutu cinsiyete göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($t_{(388)} = -4,000$; $p = ,000$; $p < 0,05$).

Buna karşın yaşam kalitesi boyutlarından “katılım, faaliyet ve özerklik” ($t_{(388)} = -,510$; $p = ,617$; $p > 0,05$), “ölüm ve ölmek” ($t_{(388)} = 1,867$; $p = ,070$; $p > ,005$) ve “yakınlık” ($t_{(388)} = -,519$; $p = ,595$; $p > 0,05$) boyutlarında, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Doğumla birlikte iki cinsten birine mensup olan birey, sahip olduğu cinsiyete (sex) ait toplumsal cinsiyete (gender) sahip olmaktadır. Her bireyin içerisinde doğduğu toplum, toplumsal düzen gereği kadın ve erkek için birbirlerinden farklı düşünce, davranış ve algı dünyası belirlemektedir. Toplumsal cinsiyete uygun düzenlemeler, çocuğun cinsiyetinin

anne karında öğrenilmesi itibariyle başlamaktadır. Doğumla birlikte toplumun kültürel olarak belirlediği kalıplar, doğan birey tarafından içselleştirilir (Vatandaş, 2007:48). Dolayısıyla çocuk, toplumsal yapının biçtiği statü ve rolleri üzerine doğar.

Cinsiyet temelli kültürel unsurlara göre şekillenen toplumsal cinsiyet, her toplumda bireylere farklı statü ve roller atfetmektedir. Bu durum kültürel farklılardan kaynaklanmaktadır. Cinsiyete göre dizayn edilmiş rollerin, bireyler tarafından toplumsal düzenin sağlanması amacıyla yerine getirilmesi beklenir. Cinsiyete kültürün dayatması gibi görülen bu kalıplar aslında bireyin o topluma ait kendini gerçekleştirme için sunulan kurallar bütünüdür. Kadına ve erkeğe biçilen roller o topluma ait değer ve normların davranışa yansıma biçimini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde kız çocukların, özellikle kırsal bölgelerde ve gelişmişlik düzeylerine bağlı küçük şehirlerde sosyal hayatın içinden daha kopuk, daha çok eve ve içe dönük, edilgen ve çekingen nitelikler kazandırılarak yetiştirilmekte olduğu görülmektedir. Sonuç olarak bu yetiştirilme tarzı sosyal, ekonomik, politik ve kültürel olarak sosyal hayatın her düzeyinde nitelik olarak erkek çocuklarla eşit imkânlardan yararlanma olanaklarından yoksun bırakılmaktadırlar. Kız çocukların okullaşma oranlarının yükseltilmesi için alınan tedbir ve yasal düzenlemelere rağmen, ailelerin ekonomik birtakım nedenlerden dolayı tercihlerini erkek lehinde kullanması, eğitimde okullaşma oranları açısından cinsiyetler arasında fark oluşmaktadır. Bu da eğitim olanaklarından kızların istifade edebilme oranını erkeklere oranla düşürmektedir. Bununla beraber eğitim alabilme imkânını yakalamış olan kız çocukları için belirlenmiş olan “toplumsal cinsiyet rolleri” eğitim-öğretim sürecinde eğitim için kullanılan materyallerden, eğitim uygulamalarına ve öğretim elemanlarının davranışlarına ve cinsiyete ait tutumlarına kadar yansımaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri aracılığıyla bu durum toplumsal cinsiyet ekseninde var olan toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Vatandaş, 2007: 49). Eğitim düzeyinin her kademesinde toplumsal cinsiyet rolleri farklılaşmakta ve okul yoluyla belirlenmiş toplumsal cinsiyet rolleri somutlaşarak kültürel aktarım yoluyla devam etmektedir.

Analiz sonuçları cinsiyet ve yaşam kalitesinin karşılaştırıldığı diğer araştırma sonuçlarındaki içeriklerle benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yaşam kalitesinin alt boyutlarından duyuşal işlevler boyutunda, erkeklerin kadınlara oranla işlevsel özelliklerinin daha sağlıklı olduğu, duyuşal işlevlerinin sağlık durumları sosyal hayatlarına etkisinin, kadınlara oranla erkeklerin daha iyi sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. Yaşlılığın kadınlaştığı günümüz

toplumlarında, kadınların erkeklere oranla daha uzun yaşıyor olmalarına rağmen, kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel potansiyel açısından erkeklere oranla yaşam kalitelerinin daha düşük olduğu söylenebilir. Günümüzde kadınların okullaşma oranları istenilen seviyede olmasa da geçmiş yıllara göre artış gösterdiği bilinmektedir. Örneklerimin 60 yaş üstü olması, o dönemlerdeki kızların okuması yönünde daha ataerkil bakış açısıyla değerlendirilmesi, kültürel açıdan daha çok ev kadını olarak içe dönük yetiştirilme düşüncesinin geçerli olması ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların toplumsal rollerine daha geleneksel bakış açısı ile yaklaşılması gibi nedenlerden dolayı, kadınların okullaşma oranlarının düşük olduğu söylenebilir. Okullaşma oranının cinsiyet temelli eşit olmayan dağılımı; kültürel birikim, potansiyel ve bilinç düzeyi erkek ve kadınlar arasında orantısızlığa neden olmaktadır. Kadınların okullaşma oranlarının düşük olması, okul yoluyla elde edilen kültürel sermayeden yoksun olmasına ve kendini gerçekleştirebilecek birtakım kazanımların karşı cins hegemonyasının altına girmesine neden olacaktır. Sonuç olarak, eğitime ulaşma noktasındaki yaşanan eşitsizlik, kültürel sermayeden yoksun bırakılmış kitlenin düzeyini olumsuz etkileyerek, bu kişilerin yaşam kalitesini artıracak birtakım göstergelerden yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Bununla beraber analiz sonuçlarında, yaşam kalitesinin diğer alt boyutları olan özerklik-katılım, ölüm-ölmek, yakınlık boyutları ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Farklılığın olmamasının nedeni aynı sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki kadınların kendi aralarında sosyal katılım gerçekleştirebilecekleri faaliyetler içerisinde bulunabiliyor olmaları, yakın ilişki kurabilecek düzeyde komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olması ve inançları gereği ölüm ve ölmek konusundaki yaklaşımlarının erkeklerle aynı olması gibi nedenler gösterilebilir.

Sonuç olarak kırılğan nüfus yapısı, konjonktürel değişikliklerden ve değişimlerden en çok etkilenen sosyal sınıflardır. Kırılğan nüfus içerisinde sosyal eşitsizliklerden en çok etkilenen kitleyi kadınlar oluşturmaktadır. Bunu çocuklar ve yaşlılar izlemektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına atfedilen statü ve roller sosyal siyasi ve ekonomik birçok eşitsizliği doğurmaktadır. Ayrıca eşitsizlik, kırılğanlığı daha çok hassaslaştırarak yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan yaşlanan ve yaşlılığın kadınlaştığı toplumda, kırılğanlığı artıran özelliklerin tespiti ve ortadan kaldırılarak kadınların yaşam kalitesinin artırılması günümüz toplumlarında, büyük önem arz etmektedir.

4.1.2.5. Yaşlılarda Eğitimin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı

Yaşlılıkta, yaşam kalitesi ile ilişkilendirilen önemli değişkenlerden biri de eğitim durumudur. Çetin vd, (2014) yaptıkları araştırmada sosyal katılım, sosyodemografik özelliklerle; kognitif düzey, depresyon durumu, fonksiyonel düzey arasındaki yaşam kalitesi ilişkisini değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak, eğitim durumu ile sosyal katılımın arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Arpacı ve arkadaşlarının (2015) yapmış oldukları araştırmaya göre, eğitim seviyesi düşük, aylık geliri olmayan yaşlıların “özerklik” alt boyut ve toplam puan ortalamalarının aylık geliri olanlara göre, anlamlılık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Yaşlılarda gelir düzeyi ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırmalara bakıldığında, her iki değişken arasında doğru orantılı ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu araştırmalarda gelir seviyesinin yaşam kalitesinin düzeyi için önemli bir araç olduğu ve düşük gelir düzeyinin oluşturduğu sosyal birtakım sorunların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir (Özerdoğan vd., 2018; Aydın ve Karaoğlu, 2012). Doğan yapmış olduğu çalışmada (2011:80), yaşam kalitesi ile eğitim durumu arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Çalışmasında eğitim durumu yükseldikçe yaşam kalitesinin arttığını tespit etmiştir. Yine aynı çalışmada öğrenim düzeyinin kadınlarda daha düşük olması, yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmiş ve kadınların düşük eğitim düzeylerinin yaşam kalitesini olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Yapılan bir diğer çalışmada eğitim durumu yüksek olanların yaşam kalitesi ölçeğinin alt boyutları ile anlamlı ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir (Atalay vd., 2016). Söylemez (2020:74) yaşlıların yaşam kalitesi ile eğitim durumlarının karşılaştırılmasında, eğitim durumu ile yaşam kalitesi ölçeğinin alt boyutları olan “katılım, özerklik, faaliyetler, ölüm ve ölmek ile yakınlık” arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Araştırmasında eğitim seviyesi yükseldikçe yaşam kalitesinin arttığı görülmektedir. Aynı araştırmada cinsiyetler arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Yaşam kalitesi ve öğrenim düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği birçok araştırmada, düşük öğrenim düzeyinin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği sonucu vurgulanmaktadır (Aydın, 2009; Arpacı, 2008; Çalıştır vd., 2006; Özyurt vd., 2007; Ölüç, 2007; Ulusel, 2004). Sözen’in (2014) yaptığı çalışmada, eğitim durumlarına göre yaşam kalitesi alt boyut toplam skor ortalamaları arasındaki “Özerklik”, “Geçmiş, Bugün ve Geleceğe Ait Aktiviteler”, “Sosyal Katılım” anlamlı farklılık bulunmuştur. Başka bir çalışmada, yaşlıların öğrenim durumlarına göre DSÖ’nün yaşam kalitesi ölçeği yaşlı modülünü alt boyut

ortalamaları arasındaki ilişkide, sosyal katılım alt ölçeği skorları öğrenim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir sonucuna ulaşılmıştır (Uçankuş, 2018).

Eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, ekonomik sermaye farklılaşmasının oluşturduğu sınıf ayrımını belirginleştiren önemli bir değişkendir. Sınıf, eşit olmayan birtakım özelliklerin farklılaştırdığı; aynı zamanda müşterek (ekonomik, kültürel) olanları birleştiren bir yapıdır. Sınıfların oluşumunun somut delili ekonomik farklılaşmaya dayalı gerçekleşirken, kültürel pratikler tarafında sınıfsal ayrımlar pekişmektedir. Günümüzde sınıfsal mücadelenin ekonomik sermaye temelli kazanımı, aileler tarafından kültürel sermaye düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan kültürel sermaye günümüzde ekonomik sermayenin sağlayıcısı olarak görülmektedir. Bu durumu Arun (2009:80) şu şekilde özetlemektedir: *Oku da kendini kurtar sözü* ile ifade edilen *okumak* eylemi kendini toplumda gerçekleştirmenin bir ön şartını oluşturmaktadır. Bu bağlamda okumayı değerli kılan önemli bir gösterge sonucunda elde edilecek olan ekonomik sermayenin düzeyidir. Dolayısıyla okumak, belirli bir meslek ve iş edinme sonucunda ve edinilen meslek ya da işin sonucunda kazandırdığı ekonomik sermaye ile değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, toplum kültürel sermayeyi ekonomik sermaye üzerinde konumlandırmaktadır. Dolayısıyla okul kültürel aktarım işlevinin yanında ekonomik sermaye için de bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim bireye, kendisini toplum içerisinde gerçekleştirebileceği özerk bir yapı kazandırmaktadır. Eğitilmiş birey, çevresine duyarlı fakat çevresinden bağımsız düşünebilme özelliğine sahiptir. Eğitim, birey başkasına ait düşünce ve davranışların hegemonyasından kurtarmakta ve bireyin doğru veya yanlış olan şeye karşı, kazandığı değerler sistemine uygun özerk karar vermesini sağlamaktadır. Hem günümüzde meslek kazanma aracı olarak ekonomik sermaye düzeyini belirlemede, hem de yaşama zengin bir bakış açısı, demokratik bir kişilik yapısı ve muhakeme gücü kazandırarak yaşam kalitesini etkilemektedir. Kültürel sermayenin eşit bir şekilde toplumda dağılımı, toplumsal gelişim açısından son derece önem arz etmektedir. Ekonomik sermaye ile kıyaslandığında merkezi bir konumda bulunmayan kültürel sermaye bireyin kendisi için inşa edeceği dünyanın önemli mimarlarından biridir. Bu açıdan yaşlanan toplumda, yaşlıyı bağımlı olmaktan kurtaracak birçok kazanım sağlayan kültürel sermayenin düzeyi, yaşlılıkta yaşam kalitesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmada elde edilen veriler ışığında eğitim durumu ile yaşam kalitesi arasında anlamlı farklılığın olup olmadığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.7. Yaşam Kalitesi Boyutları Düzeylerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>	<i>Fark</i>
<i>Duyusal İşlevler</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	2,2817	1,001	17,83	6	,000*	(a,b)x(c,d,e,f,g)
	İlkokul	118	2,3983	0,928				(b,a,c)x(d,e,f,g)
	Ortaokul	36	2,8704	1,171				(c,b,d,e,f,g)x(a)
	Lise	33	3,3535	1,070				(d,c,e,f,g)x(a,b)
	Ön Lisans	45	3,4963	0,780				
	Lisans	68	3,4069	0,954				
	Lisansüstü	6	3,2222	0,272				yok
<i>Katılım, Faaliyet ve Özerklik</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	2,5129	0,831	26,424	6	,000*	(a,b,c)x(d,e,f,g)
	İlkokul	118	2,5480	0,711				(c,a,b,d,e)x(f,g)
	Ortaokul	36	2,7986	0,896				(c,d,e,f)x(a,b,g)
	Lise	33	3,1717	0,550				(e,c,d,f)x(a,b,g)
	Ön Lisans	45	3,2537	0,645				(g,f)x(a,b,c,d,e)
	Lisans	68	3,6789	0,666				(g,d,e,f)x(a,b,c)
	Lisansüstü	6	4,0278	0,464				
<i>Ölüm ve Ölmek</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	3,5119	1,258	3,326	6	,003*	(a,b,c,d,e,f,g)
	İlkokul	118	3,2373	1,160				(b,a,c,d,e,g)x(f)
	Ortaokul	36	3,3611	1,276				
	Lise	33	3,3561	1,150				yok
	Ön Lisans	45	3,7833	0,931				
	Lisans	68	3,8934	1,077				(f,a,c,d,e,g)x(b)
	Lisansüstü	6	4,2083	1,177				yok
<i>Yakınlık</i>	Hiçbir Mezuniyetim Yok	84	3,0923	0,764	14,148	6	,000*	(a,b,c,d)x(e,f,g)
	İlkokul	118	3,1949	0,665				(b,a,c,d,e)x(f,g)
	Ortaokul	36	3,2569	0,982				
	Lise	33	3,5	0,640				(d,a,b,c,e,g)x(f)
	Ön Lisans	45	3,5556	0,875				(e,b,c,d,e,g)x(a,f)
	Lisans	68	4,011	0,678				yok
	Lisansüstü	6	4,4583	0,4306				(g,e,f)x(a,b,c,d)

* $p < 0,05$

a= Hiçbir Mezuniyetim Yok, b= İlkokul, c= Lise, d= Ön Lisans, e= Lisans, f= Lisansüstü

Tablo 4.7. incelendiğinde katılımcıların gruplandırıldıkları eğitim seviyelerine göre “duyusal işlevler” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunu yaşlılarda ($X=3,2222$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=3,4069$), ön lisans ($X=3,4963$), lise ($X=3,3535$), ortaokul ($X=2,8704$) izlemekte ve en düşük ortalamaların, ilkokul ($X=2,3983$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=2,2817$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi ile duyusal işlevler arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile duyusal işlevler boyutunun,

düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda duyuşal işlevler boyutunun istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(6,383)}= 17,83$; $p=,000$; $p<0,05$) Farklılığın kaynağının tespiti için yapılan “Post Hoc Testlerinden” “Tukey ve Benferroni” testi uygulanmıştır. Bu testlerin sonucu Tablo 4.7 de fark sütununda verilmiştir.

“Katılım, faaliyet ve özerklik” boyutunun eğitim durumu değişkeni ile anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunlarda ($X=4,0278$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=3,6789$), ön lisans ($X=3,2537$), lise ($X=3,1717$), ortaokul ($X=2,7986$) izlemekte ve en düşük ortalamaların, ilkokul ($X=2,548$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=2,512$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “katılım, faaliyet ve özerklik” boyutunun, düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonucunda “katılım, faaliyet ve özerklik” boyutu istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. $F_{(6,383)}= 26,424$; $p=,000$; $p<0,05$)

Eğitim durumu değişkenini, yaşam kalitesinin alt boyutu olan “ölüm ve ölmek” boyutuyla yapılan karşılaştırılmasında, anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Anlamlılık düzeyi en yüksek oran, lisansüstü eğitim mezunu yaşlılarda ($X=4,2083$) görülmektedir. Bunu lisans mezunları ($X=3,8934$), ön lisans mezunları ($X=3,7833$), lise mezunları ($X=3,3561$), ortaokul mezunları ($X=3,3611$) ve en düşük ilkokul mezunları ($X=3,2373$) ve hiçbir mezuniyeti olmayan ($X=3,5119$) katılımcılar izlemektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “ölüm ve ölmek” boyutunun, düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonucunda “ölüm ve ölmek” boyutu istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. $F_{(6,383)}= 3,326$; $p=,000$; $p<0,05$)

Son olarak, “yakınlık” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış ve en yüksek ortalamanın lisansüstü mezunlarda ($X=4,4583$) olduğu görülmüştür. Bunu lisans ($X=4,011$), ön lisans ($X=3,5556$), lise ($X=3,5$), ortaokul ($X=3,2569$) izlemekte ve en düşük ortalamaların ilkokul ($X=3,1949$) ve herhangi bir mezuniyeti olmayan ($X=3,0923$) katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ile “yakınlık” boyutunun, düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklı olmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonucunda “yakınlık” boyutu istatistiksel olarak %95 güven

düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. $F_{(6,383)} = 14,148$; $p = ,000$; $p < 0, 05$) Dolayısıyla, eğitim düzeyi arttıkça yaşam kalitesi seviyesinin yükseldiği görülmektedir. Yani eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye düzeyinin yüksek olması, yaşam kalitesini arttırmaktadır. Özellikle yaşlanmaya bağlı düşen yaşam kalitesinin belirli bir seviyede kalmasının sağlanması için eğitim, önemli bir yaşam kalitesi göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılıkta önemli problemlerden olan yalnızlaşma, dışlanma ve yaşamdan geri çekilme gibi olumsuzluklar, eğitilmiş olmak ya da eğitilmiş yaşlanma sağlamayla sosyal katılım ve faaliyet alanının genişletilmesine olanak sağlamaktadır. Bu tip katılım ve faaliyetler yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek ve yaşlılıkta sık sık dile getirilen olumsuzlukları ortadan kaldırmasında katkı sağlayacaktır. Bourdieu'nun sosyal alan içerisinde verilen sosyolojik mücadele sonucu kişinin dünyada sosyal bir varlık olduğu hissini kendisine veren şeyin habitus olduğunu ifade etmektedir. Yaşlılıkta bireyin sosyal varlık olarak hayatını devam ettirmesi içinde var olan sermayelerin kullanımı son derece önemlidir. Bu potansiyellerden kültürel sermayenin yaşlılıkta kaynak olarak kullanılması, yaşlının sosyal ve kültürel açıdan sosyal alan içerisinde, kendini ifade edebilme olanağı ve yaşlılık problemlerine çözüm odaklı yaklaşımlar bulmasını sağlarken, bireyin yaşam kalitesini arttırmaktadır. “Kültürel sermaye kavramı genelde eğitim kurumları içerisinde anlatılmaya çalışılmış ve eğitim başarısı ile kültürel sermaye ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte kültürel sermaye ile iş yaşamı arasında dolaylı bir ilişki bulunmaktadır” (Bakoğlu, 2013:21). Bu açıdan ele alındığında eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye çalışma hayatı açısından önemli görülmektedir. Kültürel sermaye, ekonomik gelir sağlayan, iş hayatını elde edebilmek için önemli bir değişken iken, aynı zamanda sağladığı ekonomik gelir ile yaşam kalitesinin somut göstergesinden biri olarak değerlendirilebilir.

Bourdieu'nun çalışmaları incelendiğinde eğitimi, toplumsal eşitsizlikleri pekiştiren kültürel aktarım aracı olarak değerlendirdiği görülmektedir. En çok önem verdiği kültürel sermaye ile ilgili argümanları, eğitim aracılığıyla gelişen beceri ve yeteneklerin, sınıf yapısı içerisinde yükselmenin gerçekleşebileceği konusundaki görüşleri olan düşünürler tarafından eleştirilmektedir. Bourdieu, eğitimi “mobilité motoru” olarak gören yaygın görüşe karşı çıkmaktadır. Tam anlamıyla eğitim kurumları, bu kadar katı bir şekilde sosyal kökene göre kültürel aktarım gerçekleştirilmesinde sosyolojik çalışma, yüksek saygınlıktaki mesleklere sahip ailelerin, sosyo-kültürel ve ekonomik seviyelerini devam ettirecek şekilde çocuklarının eğitim aracılığıyla başarılı olmalarına olanak sağladığına işaret etmektedir (Yanıklar, 2010,

122). Bourdieu'ya göre, prestijli meslek sahibi aileler okulu, kültürel sermaye düzeyi ve kültürel yeniden aktarım aracı olarak görmektedirler. Bununla beraber sınıf mücadelesinde ekonomik kaynakların sınıf belirleyici gösterge olmasına rağmen, sınıfların ayırt edici özelliği konusunda, ekonomik sermayenin yeterli olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla eğitimi toplumsal eşitsizliğin merkezine koyan görüş, sosyal tabaka açısından üst sınıflarda bulunmanın ve sosyal refah açısından ekonomik sermayenin tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Sosyal kökene dayalı eğitimde eşitsizlik oluşturacak düzeyde kültürel sermayeyi eğitim aracılığı ile sembolik olarak bile elde etme çabası, bunun temel göstergesidir. Bu açıdan kültürel sermayenin kazandırdığı yetenek, beceri, marifet ve bakış açısı ile tamamlanmış bir ekonomik sermaye yaşam kalitesi açısından daha önemlidir.

Araştırmaya ait veriler analiz edildiğinde, literatürdeki ilişkileri kanıtlar nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Eğitim seviyesi ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ve bu anlamlılık eğitim seviyesi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe yaşam kalitesi de artmaktadır. Yaşam kalitesinin tüm alt boyutları (duyusal işlevler, sosyal katılım-faaliyetler, ölüm-ölmek ve yakınlık) ile eğitim durumu arasındaki anlamlı farklılık, yaşlılarda kültürel sermayenin yüksekliğinin yaşam kalitesini ne ölçüde şekillendireceğini de göstermektedir.

Ayrıca analiz sonuçlarında, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların duyusal işlevlerinin daha sağlıklı olduğu ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle bunun etkinliğinin daha çok arttığı görülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal katılımın arttığı ve katılımcıların geçmiş, bugün ve yarın ki faaliyetlerle ilgili tatmin edici sonuçlar elde ettiklerini ve gelecekte elde edebilecekleri ile ilgili umutlu olduklarını göstermektedir. Yaşam kalitesi için kaygı seviyesi önemli bir ölçüttür. Ölüm ve ölmek ile ilgili sorulan sorularda, ölüm ve ölmek ile ilgili yaşam kalitesini düşürecek kaygı düzeyinin, eğitim seviyesinin yükselmesi ile azaldığı görülmektedir. Dolayısı ile eğitim düzeyi yaşlılarda yaşam kalitesini olumsuz şekilde etkileyecek birtakım kaygı seviyelerini düşürmekte ve yaşam kalitesine olumlu şekilde etki etmektedir. Yakın ilişki geliştirecek sosyallığın sağlanması yaşam kalitesi açısından önemli bir kriterdir. Analiz sonuçlarına göre eğitim düzeyi, yakın ilişki geliştirmek ve yakınlık duygusunun yaşattığı mutluluk düzeyini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Eğitim düzeyi ile yakın ilişki geliştirilmesi arasında gerilim oluşturacak düzeyde bir uçurum bulunmasa da belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Ayrıca bu farklılık eğitim seviyesinin yükselmesiyle artmaktadır. Bu durum eğitim düzeyinin

yükselmesiyle, yaşlılıkta sosyal ilişki ağının sağlanacağı yakınlık boyutunun artacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesi yakın ilişki ağının temel belirleyicilerinden biri olarak yaşam kalitesini etkilemektedir.

4.1.2.6. Yaşlılarda Gelirin Yaşam Kalitesiyle Olan Bağlantısı

Gelir düzeyinin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların genelde üzerinde uzlaştığı konu; gelir dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanan iktisadi sorunların sosyolojik sonuçlarıdır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, belirli bir kitlede biriken sermayenin, diğerlerine göre daha hızlı büyümesi ile oluşan orantısızlıkla ortaya çıkar. Gelir dağılımındaki eşitsizlik yoksullaşmaya neden olacak kadar ciddi toplumsal sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Çelik (2014:53), “gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun, her çağda toplumların gündeminde yer almasına rağmen; sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi kapitalizmi döneminde özel bir önem kazanmış” olduğunu ifade etmektedir.

Böylece ekonomik sorun sanayileşmeyle birlikte toplumsal bir içerik kazanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ekonomik büyüme, ulusal gelir ve toplumsal refah kavramlarıyla insani gelişme kavramı arasında bir ilişkinin olduğunu vurgulamakta ve geliştirmekte olan ülkelerde toplumsal eşitsizliklerin neden olabileceği insani gelişim ve yaşam kalitesi konusundaki olumsuzluklara dikkat çekmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018:18). Dolayısıyla ekonomik sorun, gereksiniminin iktisadi olarak karşılanmaması nedeniyle bireysel bir ihtiyaca karşılık bulunmamasını ifade ederken, gelir eşitsizliği ekonomik sorunun toplumsallaşmış boyutunu ifade etmektedir.

Ekşi ve Ekşi (2016:14) yapmış oldukları bir çalışmada ülkelerin göreceli gelirlerinin (yani dünya gelir dağılımındaki konularının) ortalama öznel iyi oluşları (yaşam kaliteleri) üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Yani, zengin ülkeler, fakir ülkelere kıyasla hayatlarından daha fazla memnuniyet hissetmektedirler. Bu sonuçları başka bir şekilde; daha zengin ülkelerin yaşam standartları belirlemesi ve bu standartların gerisinde kalan ülkelerin kendilerini yoksun hissetmeleri şeklinde yorumlamışlardır.

Kapitalist ilişkilerin neden olduğu gelir dağılımındaki eşitsizlik, toplumlarda en çok pasif nüfusu, pasif nüfus içerisinde ise en çok engelli ve yaşlıları etkilemektedir. Çalışamayacak durumda bulunan ve yaşlılıkla beraber artan giderleri dengeleyecek bir ekonomik gelirden yoksun olan yaşlıların durumu, yaşam kalitesi açısından oldukça düşük düzeydedir.

Yaşlılarda, aylık sabit bir gelir düzeyine sahip olanlarla olmayanların yaşam kalitesi alt alan puan ortalamaları incelendiğinde, aralarında güçlü bir ilişkinin bulunduğu, gelir düzeyinin yaşam kalitesi için önemli bir değişken olduğu sonucu tespit edilmiştir (Şahin ve Emioğlu, 2013; Knesebeck vd., 2007). Yaşlıların sahip oldukları ekonomik gücün bağımsız olarak günlük aktivitelerini yerine getirme ve katılım faaliyetlerinde bulunmada önemli etkisinin bulunduğunu ve bu durumun yaşam kalitesiyle ilişkisini inceleyen bazı araştırmalar, bu faaliyetlerin bağımsız olarak yerine getirilmesinin yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucunu ortaya koymaktadır (Özerdoğan vd., 2018; Stenzelius, 2005).

Ülkelerin hızlı bir demografik yaşlanma dönüşümü içerisinde olması ekonomik gelir elde etme, tüketim eğilimleri ve tüketim kanallarıyla ilgili birtakım yeniliklerin doğmasına neden olmuştur. Ekonomideki gelir eşitsizliği ve yaşlılığın toplumsal nitelikteki sorunlarının azaltılması için, toplumsal gelişime katkı sağlayacak birtakım önlemler alınmaktadır. Alınan bu önlemlerin başında, başarılı bir yaşlanmanın sağlanabilmesi ve yaşlılarda yaşam kalitesinin artırılması için, yaşam kalitesi kriterlerinin değerlendirilmesi önemli yer tutmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hem yaşlının aktif katılımını sağlayarak, sosyal ve yakın ilişkiler geliştirmesine katkı sağlayacak, hem de iktisadi gelir sağlayacağı *gümüş ekonomi* kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Gümüş ekonomi yaşlının istihdamını sağlarken, yaşlılıkta ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Demografik yapıda, yaşlı insan sayısındaki artış sorun olarak görülmektedir. Bunun nedenleri arasında işgücü piyasasında azalan çalışma çağındaki nüfus, sosyal güvenlik kurumlarında bozulan faal ve faal olmayan dengesi ve devlet harcamalarındaki artış sayılabilir. Günümüzde yaşlı sayısındaki artışı bir problem gibi düşünmek yerine, bu durumu fırsata çevirme anlayışı giderek daha baskın hale gelmektedir. Avrupa Birliği'nde çokça tartışılan bu gelişmelerden biri *gümüş ekonomidir*. Tüketim alışkanlıkları her yaş grubuna göre farklılaşmaktadır. Yaşlılar, düşük sabit gelirli olmaları nedeniyle tüketim davranışları temel ihtiyaçlarla sınırlandırılmıştır. Bu nedenle gereksiz ihtiyaçlardan ve aşırı harcamalardan uzak, mevcut ihtiyaçların mümkün olan en alt düzeyde giderle karşılama eğilimindedir. Sonuç olarak yaşlı nüfusun artmasıyla şekillenecek olan gümüş ekonomisi, yaşlıların tüketim davranışlarından bağımsız olarak gelişemeyecek ve dolayısıyla uyumlu bir iktisadi sistem ortaya çıkacaktır (Korkmaz ve Korkut, 2018, 267).

Ekonomik düzey, bireyin kendini toplum içerisinde gerçekleştirebileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir güç sunmaktadır. Bu bağlamda ekonomik sermaye, bireyin

hayatını şekillendirecek maddi alım gücü sunmakta ve yaşam kalitesi üzerinde etkilerinin olduğu bilinmektedir. Maddi dünyayı dizayn eden önemli bir güç olan ekonomik sermaye, yaşlılıkta artan sağlık, bakım ve genel ihtiyaçların temin edilmesi için önem arz etmektedir. Meslekten arınma süreci ile başlayan gelirdeki düşüşün neden olduğu yoksullaşma, yaşlılıkta ekonomik sorun olarak hissedilen önemli problemler arasında gösterilmektedir. Gelirdeki düşüş, yaşlanmayla beraber artan ihtiyaçların bazılarının karşılanmasına veya ertelenmesine ya da hiç karşılanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelir düzeyi yaşlılıkta yaşam kalitesi ve konforu açısından önemli bir değişkendir. Araştırmada elde edilen veriler ışığında, gelir düzeyi ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.8. Yaşam Kalitesi Boyutları Düzeylerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşması Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	<i>Gelir Düzeyi</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>	<i>Fark</i>
<i>Duyusal İşlevler</i>	0-1.999 TL	123	2,4146	1,050	17,947	3	,000*	(a)x(b,c,d)
	2.000-3.999 TL	175	2,7638	1,068				(b)x(a,c,d)
	4.000-5.999 TL	62	3,4355	0,826				(cd)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	3,4444	0,948				
<i>Katılım, Faaliyet ve Özerklik</i>	0-1.999 TL	123	2,5779	0,804	29,382	3	,000*	(a)x(b,c,d)
	2.000-3.999 TL	175	2,8276	0,803				(b)x(a,c,d)
	4.000-5.999 TL	62	3,4422	0,679				(cd)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	3,7528	0,721				
<i>Ölüm ve Ölmek</i>	0-1.999 TL	123	3,4065	1,359	2,007	3	0,112**	yok
	2.000-3.999 TL	175	3,4500	1,082				
	4.000-5.999 TL	62	3,7177	0,959				
	6.000 TL ve üstü	30	3,8583	1,232				
<i>Yakınlık</i>	0-1.999 TL	123	3,1199	0,839	15,169	3	,000*	(a)x(b,c,d)
	2.000-3.999 TL	175	3,3843	0,736				(b)x(a,c,d)
	4.000-5.999 TL	62	3,8065	0,744				(cd)x(a,b)
	6.000 TL ve üstü	30	3,9000	0,794				

* $p < 0,05$

** $p > 0,05$

a=0-1.999 TL, b=2.000-3.999 TL, c=4.000-5.999 TL, d=6.000 TL ve üstü

Tablo 4.8 incelendiğinde, katılımcıların gruplandırıldıkları gelir düzeylerine göre “duyusal işlevler” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırılmış, en yüksek ortalamanın ($X=3,4444$), 6.000 ve üstü geliri olan katılımcılarda olduğu tespit edilmiştir. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,4355$), 2.000-3.999 TL ($X=2,7638$) izlemekte ve en düşük ortalamanın

($X=2,4146$), 0-1.999 TL gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzey durumları ile “duyusal işlevler” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 17,947$; $p=,000$; $p<0,05$) Farklılığın kaynağının tespiti için yapılan “Post Hoc Testlerinden” “Tukey ve Benferroni” testi uygulanmıştır. Bu testlerin sonucu Tablo 4.8 de fark sütununda verilmiştir.

“Katılım, faaliyet ve özerklik” boyutunun gelir düzeyi değişkeni ile anlamlılık düzeyleri karşılaştırıldığında en yüksek anlamlılık düzeyinin 6.000 ve üstü geliri olan katılımcılarda ($X=3,7528$) olduğu görülmektedir. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,4422$), 2.000-3.999 TL ($X=2,8276$) izlemekte ve en düşük anlamlılık düzeyinin, 0-1.999 TL ($X=2,5779$) gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzey durumları ile “Katılım, faaliyet ve özerklik” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 29,382$; $p=,000$; $p<0,05$)

Katılımcıların gelir düzey durumları ile “ölüm ve ölmek” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 2,007$; $p=,112$; $p>0,05$) Dolayısıyla ölüm ve ölmek ile ilgili katılımcıların düşünceleri ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

“Yakınlık” boyutunun anlamlılık düzeyleri karşılaştırıldığında en yüksek anlamlılık düzeyi 6.000 ve üstü geliri olan katılımcılarda ($X=3,9$) olduğu görülmektedir. Bunu 4.000-5.999 TL ($X=3,8065$), 2.000-3.999 TL ($X=3,3843$) izlemekte ve en düşük anlamlılık düzeyinin, 0-1.999 TL ($X=3,1199$) gelir durumu olan katılımcılarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzey durumları ile “yakınlık” boyutunun düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. $F_{(3,386)}= 15,169$; $p=,000$; $p<0,05$) Dolayısıyla, yaşam kalitesinin somut göstergelerinden biri olan gelir düzeyi, yaşlılıkta yaşam kalitesini önemli derecede etkilemektedir. Ekonomik sermaye gücü, bireyin içinde bulunduğu sosyal alan içerisinde hareket kabiliyetlerini artırıcı önemli bir kaynak kullanımı sağlamaktadır. Yaşlılıkla artan ihtiyaçları karşılamak ve

yaşlanma ile düşen hayat konforunu dengelemek iktisadi kudretin el verdiği ölçüde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ekonomik sermaye düzeyi yaşlıya bu dengeyi kurabilecek bir güç kazandırmaktadır. İnsanlar var olan sınırsız ihtiyaçlarını, elde ettikleri ekonomik sermaye ile dengelemektedir. Bu durum, ekonomik gelir düzeyinin hayatı şekillendirme gücünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, düzenleme ve dengeleme, gelir düzeyine bağlı olarak insanların ihtiyaç olarak belirledikleri alanı genişletmekte veya daraltmaktadır. Ekonomik sermaye gücü kaliteli, etkin, hızlı bir şekilde ürün ve hizmetlere ulaşabilme olanağı ve ihtiyaçların daha konforlu bir şekilde giderilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle gelir düzeyinin yüksek oluşu, yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Gelir düzeyi, yaşam kalitesini tek başına belirleyen bir gösterge olmamasına rağmen, temel ihtiyaçlar fizyolojik, sağlık ve güvenlik temelli güdülerin temini için önemli bir kriterdir.

Aynı aileye mensup, aynı evde yaşayan gelirleri ve giderleri ortak hane halkının içinde buldukları toplumun genel refah düzeyi ortalamasının altında olması durumu, görece yoksulluğu ifade etmektedir. En temel refah ölçüsü belirleyicisi olarak, tüketim eğilimleri ya da gelir durumu seçilmektedir (Bağdadioğlu, 2003: 4). “Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelire sahip olan bireyler görece anlamda yoksul sayılmaktadır. Yoksulluk oranı, eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenmektedir (TUİK). Emeklilikle beraber maaşlarda yaşanan düşüş yaşının görece yoksulluk oranını arttırmaktadır. Ekonomik gelir tüketimi yönlendirmektedir. Maaşın düşmesiyle birlikte yaşlılıkla artan ihtiyaçların karşılanması konusundaki dengesizlik, emeklilikle görece yoksulluk oranını düşen gelir oranında arttırmaktadır. Dolayısıyla yaşlılıkta gelir-tüketim dengesi, tüketimi sınırlı bir seviyede tutma gayretine neden olmakta ve yaşam kalitesini olumsuz şekilde etkilemektedir.

Araştırmaya ait veriler analiz edildiğinde, ekonomik düzey ve yaşam kalitesi ile ilgili literatürdekileri kanıtlar nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Gelir düzeyi ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ve bu anlamlılık gelir düzeyinin artışı ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Gelir seviyesi yükseldikçe yaşam kalitesi de artmaktadır. Yaşam kalitesinin tüm alt boyutları (duyusal işlevler, sosyal katılım-faaliyetler, ölüm-ölmek ve yakınlık) ile gelir düzeyi arasındaki anlamlı farklılık, ekonomik sermayenin, yaşlılarda yaşam kalitesinin yükseltilmesi için önemli bir gösterge olduğunu kanıtlamaktadır.

Analiz sonuçlarında, gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların duyusal sağlıklarını korudukları ve gelir düzeyinin yükselmesiyle duyusal işlevsel özelliklerinin daha etkin

olduğu görülmektedir. Ekonomik sermayenin yüksek olması, yaşlılıkta sosyal ve kültürel katılım konusunda, gelir düzeyi düşük bireylere göre daha aktif oldukları görülmektedir. Bununla beraber analiz sonuçları, gelir düzeyindeki yükseklik yaşlı bireylerin, geçmiş bugün ve yarın ki faaliyetlerle ilgili yaptıkları ve yapacakları faaliyetlerden duydukları memnuniyet seviyesini ortaya koymaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi yaşam kalitesi için kaygı seviyesi önemli bir ölçüttür. Ölüm ile ilgili hissedilen kaygının yaşlılık döneminde arttığı ve yaşam kalitesini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Gelir düzeyine göre bu kaygı seviyesi incelendiğinde, gelir seviyesi arttıkça, kaygı seviyelerinin azaldığı görülmektedir. Dolayısı ile ekonomik olarak yeterli seviyede alım gücüne sahip olan yaşlılarda yaşam kalitesini olumsuz şekilde etkileyecek birtakım kaygıların azaldığı söylenebilir. Yaşlılıkta yaşam kalitesinin düşmesine neden olan önemli ölçütlerden biri, bireyin yalnızlığı ve sosyal izolasyonu ile ortaya çıkan problemlerdir. Yaşlılıkta bu problem için önemli işlevsel faaliyetlerden biri ise yakın ilişki kurulabilmesini sağlayan olanaklardır. Analiz sonuçlarına göre gelir düzeyinin yüksekliği, yakın ilişki geliştirmeyi ve yakınlık duygusunun yaşattığı mutluluk düzeyini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Gelir düzeyi ile yakın ilişki geliştirilmesi arasında da belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Ayrıca bu farklılık gelir düzeyinin yükselmesiyle artmaktadır. Bu durum gelir düzeyinin yükselmesiyle, yaşlılıkta yakınlık boyutunun sağlayacağı sosyal ilişki ağının artması anlamına gelmektedir. Gelir düzeyinin yaşlılara sağladığı imkânlar sosyal yakınlık sağlanacak ilişki ağının olumlu bir şekilde etkilemekte, yaşlının yalnızlaşma ve sosyal izolasyon gibi problemlerle başa çıkmasına olanak sağlamakta ve dolayısıyla yaşam kalitesini arttırmaktadır.

4.2. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Araştırmalarda kullanılan ölçeklerin, ölçmek istediği konuyu istikrarlı ölçüp ölçmediği ve ölçekleri oluşturan ifadelerin kendi aralarındaki var olan uyumun ve tutarlılığının seviyesini belirlemek için eş zamanlı olarak uygulanan analize güvenilirlik testi denilmektedir. Dolayısı ile test aracının istenilen kavramsal yapıyı tutarlı değerlendirip değerlendiremeyeceği ile ilgili yapılan analizleri içermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:331).

Tablo 4.9. Güvenilirlik İstatistikleri

<i>Cronbach's Alpha Değeri</i>	<i>Standartlaştırılmış Maddelere Dayalı Cronbach's Alpha</i>	<i>İfade Sayısı</i>
0,977	0,977	30

Kültürel sermaye ölçeğini oluşturan alt boyutların Cronbach alfa cinsinden güvenilirlik katsayıları, alt sınır olarak kabul edilen 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir. (Gürbüz ve Şahin, 2018:333-334).

4.3. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Açıklayıcı faktör analizi (AFA), elde edilen veri setinin ve bu verileri oluşturan değişkenlerin arasındaki ilişkilerin sonuçlarından faydalanılmayacak korelasyon olmayan ya da düşük düzeyde korelasyon bulunan faktörleri tespit etmeyi amaçlayan bir istatistiksel analiz yöntemidir (Özdamar, 2013:212). AFA değişkenleri ya da bir değişken içerisindeki alt boyutları, kendi içerisinde gruplara ayırarak, aynı grup içindeki ifadeler arasındaki ilişkiyi en üst, gruplar arasındaki ilişkiyi ise en alt seviyede belirleyerek, grupları yeniden belirleyen ve yeni değişken oluşturan bir analizdir (Karagöz vd, 2016:148). Böylece, gözlenen değişkenlerin tanımlanması, özetlenmesi, üzerinde çalışılabilir ve yönetilebilir düzeydeki faktörlerin tespiti için gerçekleştirilmesi sağlanabilir. AFA sonuç olarak en az hata ve bilgi kaybı ile ölçekte gözlenen birçok değişkenin, ifade ettikleri ortak anlamların daha az değişkenle sunulmasıdır (Gürbüz ve Şahin, 2018:319).

Tablo 4.10. Döndürülmüş Bileşen Matrisi

Değişken	Bileşen		
	1	2	3
K1	,541	,309	,615
K2	,393	,435	,568
K3	,542	,222	,626
K6	,472	,422	,623
K8	,193	,501	,658
K11	,450	,391	,617
K14	,158	,792	,266
K15	,409	,613	,281
K17	,338	,767	,269
K18	,213	,804	,241
K19	,294	,756	,328
K20	,261	,750	,182
K22	,244	,782	,220
K25	,428	,648	,238
K27	,854	,249	,165
K28	,792	,299	,182
K29	,849	,236	,197
K30	,787	,324	,254

Araştırmada kullanılan kültürel sermaye ölçeğinin 30 ifadesi, 4 alt boyutu bulunmaktadır. Yapılan AFA sonucunda, farklı boyutta bulunan bazı ifadelerin aynı gruplar içerisinde algılandığı görülmektedir. Analiz sonucunda “katılım ve kültürel bilinç” ifadeleri aynı boyut içerisinde algılanması nedeniyle yeniden boyutlandırmak suretiyle ölçek 3 alt boyutta yeniden ilişkilendirilmiştir. Bununla beraber açıklayıcı faktör analizi sonucunda, örneklem tarafından aynı boyutlardaki ifadelerin farklı boyutlar içerisinde algılandığı görülmüştür (Gürbüz ve Şahin, 2018:327). Bu nedenle bu ifadeler kültürel sermaye ölçeğinden çıkarılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

4.4. AFA Sonrası Kültürel Sermaye Ölçeği Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Kültürel sermaye ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi sonrası bazı ifadelerin diğer boyutlarla hareket etmesinin tespiti neticesinde bu ifadeler boyutlardan çıkarılmıştır. Çıkarılmış olan ifadelerin güvenilirlik analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.11. Madde- Toplam İstatistikleri

<i>İfadeler</i>	<i>Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması</i>	<i>Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı</i>	<i>Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu</i>	<i>Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha Değeri</i>
k1. Kültürel değer taşıyan bilim dallarında bilgi sahibiyim.	45,22	266,059	,798	,960
k2.Kültürel konularla ilgili objektif araştırmalar yaparım.	45,50	268,415	,778	,960
k3.Tarihsel bilgiye dayanarak günümüzdeki kültürel değerleri ve olayları değerlendirip, öngörülebilirim.	45,25	268,687	,741	,961
k6.Kültürel olarak sürekli kendimi yenilerim.	45,37	263,679	,824	,960
k8.Edebiyatla ilgilenirim.	45,70	269,451	,715	,961
k11.Okuduklarımdan yararlı gördüklerimi hayata aktarırım.	45,21	263,464	,788	,960
k14.Kültürel amaçlı faaliyet ve kurslara katılırım.	45,90	271,656	,706	,961
k15.Toplumsal faaliyetlere gönüllü olarak katılırım.	45,67	267,356	,751	,961
k17.Kültürel gezilere katılırım.	45,80	266,752	,804	,960
k18.Kültürel değer taşıyan sanat çalışmalarına katılırım.	45,90	272,041	,737	,961

k19.Boş vakitlerimde kültürel çalışmalarla meşgul olurum.	45,83	269,373	,794	,960
k20.Kurum içi etkinliklere düzenli olarak katılıyorum.	45,82	272,542	,692	,962
k22.Kültürel değer taşıyan tiyatro veya sinemaya giderim.	45,85	269,577	,723	,961
k25.Kültürel hayatı etkileyen bilişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanırım.	45,58	266,835	,765	,961
k27.Çevremdekilerle sosyal ve medeni ilişkilerim üst düzeydedir.	45,00	267,884	,716	,961
k28.Toplumunu yönlendirebilecek derecede çevremde söz sahibi biriyim.	45,15	266,938	,738	,961
k29.Akıcı konuşurum.	45,07	267,584	,722	,961
k30.Çevremde kendini yetiştirmiş, kültürlü bir insan olarak tanırım.	45,17	265,940	,782	,960

Tablo 4.11 incelendiğinde ölçeğin güvenirlik kat sayısı (α) 0,977 olduğu görülmektedir. “Bu değer en az,70 olması gerekmektedir. 30 maddeden oluşan kültürel sermaye ölçeğinin güvenirlik analizi, Cronbach's Alpha (α) değeri hesaplanmıştır. Kültürel sermaye ölçeğinin güvenirlik katsayısı (α) 0,976'dır. Bu değer sonucunda kültürel sermaye ölçeğinin 30 maddesinin iç tutarlılık güvenirliği gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların vermiş oldukları cevapların ortalaması, kültürel sermaye ölçeğinin ilgili boyutlarında, yeterli düzeyde olduğunu yansıtmaktadır. Kültürel sermaye ölçeğini oluşturan alt boyutların Cronbach alfa cinsinden güvenirlik katsayıları, alt sınır olarak kabul edilen 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir. (Gürbüz ve Şahin, 2018:333-334).

4.5. Kültürel Sermaye Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

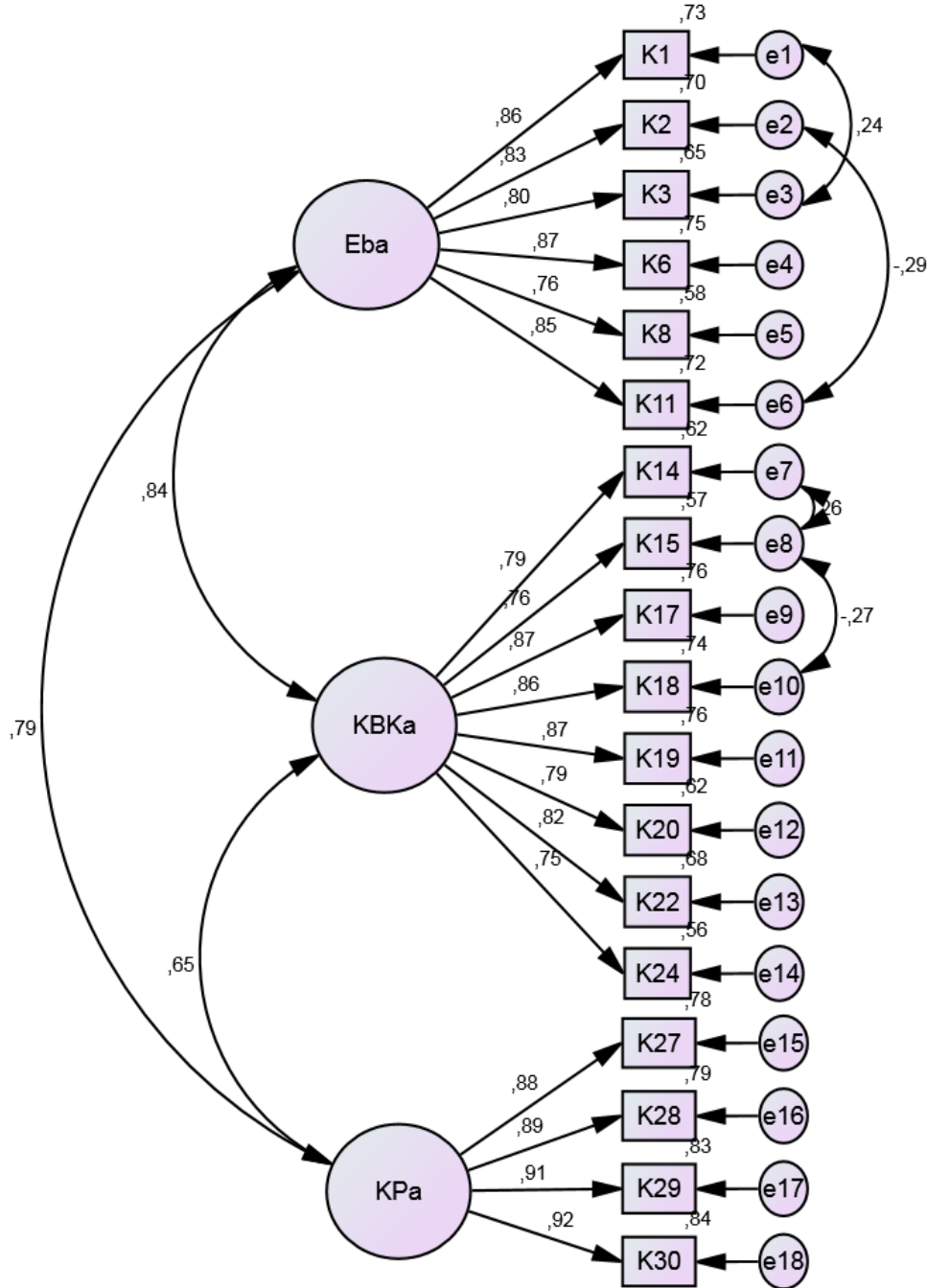
Yapısal Eşitlik Modellemesi, (YEM) regresyon analizi ile faktör analizlerinin birleşmesinden oluşmaktadır. YEM'e bağımlı ve bağımsız değişken ifadeleri kullanılmaz. Bu model örtük ve gözlenen değişkenleri içermektedir ve çok değişkenli analizlerin yapıldığı bir modeldir. YEM'in kullanılmasındaki amaç, belirli bir kuramsal temeli olan bir ilişki örüntüsünün (araştırmanın modeli), elde edilmiş olan verilerle uyumunu analiz etmektir (Gürbüz, 2019,17).

Bir ölçeğin DFA ile doğrulanması kullanılmış olan ölçeğin geçerli bir ölçek olduğunu göstermektedir. Araştırmada uygulanması planlanan temel analizlerden önce DFA'nın

uygulanması, kullanılacak ölçeğin geçerliliğine ait kanıt anlamına gelmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:342). Doğrulayıcı faktör analizi, gözlenen ve örtük ya da gizlenen değişken olarak da tanımlanan değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan yapısal eşitlik modellemesidir. Uygulanmış yani daha önce bir araştırmada test edilmiş bir ölçeğin ya da yeni üretilmiş olan bir ölçeğin açıklayıcı faktör analizi sonrasında ölçek uyarlama çalışmalarında önemli bir değere sahiptir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), daha önceden uygulanmış olan ve kuramsal alt yapısı olan bir ölçme aracını ya da modelin doğruluğunu elde edilen veri seti ile teyit etmek için seçilen bir uygulamadır. Bu doğrultuda DFA doğrulayıcı ve tahmin edici bir mantıkla çalışmaktadır. DFA’da örtük değişken bağımsız değişkene, gözlenen değişken ise bağımlı değişkene tekabül etmektedir. Diyagramda (yol analizi) örtük değişkenler yuvarlak içinde, gözlenen değişkenler ise kare içerisinde gösterilmektedir (Gürbüz, 2019:51).

“Yol analizi, çoklu regresyon mantığında çalışan ve iki ya da daha fazla değişkenin dolaylı ve doğrudan ilişkilerinin test edildiği modeldir. Yol analizinde her bir örtük değişkenin ölçme modeline (DFA) yer verildiğinden daha güvenilir sonuçlar elde edilmektedir” (Gürbüz ve Şahin, 2018:344).



CMIN=387,735;DF=128;CMIN/DF=3,029;p=,000;RMSEA=,072;CFI=,960;GFI=,901

Şekil 4.1. Kültürel Sermaye Path (Yol) Diyagramı

Kültürel sermaye ölçeği için toplam 3 faktörlü bir yapı incelenmiştir. İncelenen yapıda Entelektüel birikim için 6, Kültürel bilinç ve katılım için 8, Kültürel potansiyel için 4 ifade yer almaktadır. Kültürel sermaye ölçeği birinci düzey çok faktörlü yapısı, AMOS 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Beşli likert ölçeğinde, 390 katılımcıdan toplanan verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle maximum likelihood

hesaplama yöntemi kullanılarak kovaryans matrisi oluşturulmuştur (Kline,2011). Kültürel sermaye ölçeğinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi DFA sonuçlarını içeren parametre göstergelerinin olduğu yol şeması Şekil 4.1. de sunulmaktadır. Birinci düzey DFA sonucunda kabul edilen uyum iyiliği değerlerine ulaşamadığı için düzeltme indeksleri incelenmiştir. Modifikasyon index (Modification Indices) bölümünde aynı örtük yapı altındaki hata terimleri incelendiğinde, aynı boyuttaki ifadeler arasında uyumun iyiliği amacıyla, kovaryans ilişkisi ile çözümleme yapılmıştır. DFA'nın uyum kriterleri; CMIN=387,735; DF=128; p=,000; CMIN/DF=3,029; RMSEA=,072; CFI=,960; GFI=,901 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, araştırmada elde edilen verilerin, kültürel sermaye ölçeğinin öngörülen kuramsal yapısı ile uyuştuğunu göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:345).

Tablo 4.12. Kültürel Sermaye Ölçeğinin Uyum İyiliği Değerleri

<i>Modifikasyon</i>	<i>CMIN/DF</i>	<i>P</i>	<i>RMSEA</i>	<i>CFI</i>	<i>GFI</i>	<i>RMR</i>
<i>Önce</i>	3,999	,000	0,088	0,949	0,896	0,081
<i>Sonra</i>	3,029	,000	0,072	0,960	0,901	0,077

Yapılan bir araştırmada uygulanan modelin etkin bir şekilde istenileni ölçmesi için gerekli görülen uyum iyiliği içerisinde olması gerekmektedir. YEM analizinde istenilen uyum iyiliğini yakalayabilmek için kullanılan modifikasyon indeksi ile araştırma modeline ait uyum iyiliği değerleri istenilen seviyeye ulaştığı görülmektedir. YEM analizinde uyum iyiliği için istenilen CMIN/DF 3,029 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.13. Standartlaştırılmış Regresyon Ağırlıkları

	Estimate
K15 <--- KBKa	,756
K17 <--- KBKa	,872
K18 <--- KBKa	,863
K19 <--- KBKa	,872
K20 <--- KBKa	,787
K22 <--- KBKa	,822
K27 <--- KPa	,880
K28 <--- KPa	,890
K29 <--- KPa	,909
K30 <--- KPa	,915
K14 <--- KBKa	,790
K24 <--- KBKa	,751
K1 <--- Eba	,857
K2 <--- Eba	,834
K3 <--- Eba	,804
K6 <--- Eba	,868
K8 <--- Eba	,759
K11 <--- Eba	,848

Standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde analizin istenilen değerlerde olduğu görülmektedir.

4.6. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Yaşam kalitesinin 24 maddelik ölçeğe ilişkin Güvenirlilik İstatistikleri Tablo 4.14'de Madde-Toplam istatistikleri ise Tablo 5.15. de verilmiştir.

Tablo 4.14. Güvenilirlik İstatistikleri

<i>Cronbach's Alpha Değeri</i>	<i>Standartlaştırılmış Maddelere Dayalı Cronbach's Alpha</i>	<i>İfade Sayısı</i>
,865	,879	24

Yaşam kalitesi ölçeğini oluşturan alt boyutların Cronbach alfa cinsinden güvenilirlik katsayıları, alt sınır olarak kabul edilen 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:333-334).

4.7. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yaşam kalitesi ölçeğinin 24 ifadesi 6 alt boyutu bulunmaktadır. Yapılan açıklayıcı faktör analizi ile aynı grupta toplanan veriler ışığında ifadelerin benzer gruplar içerisinde algılandığı görülmektedir. Bu bakımdan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, örneklemin 6 boyutlu olan aracı, 4 alt boyutta olacak şekilde katılımcılar tarafından algılandığı görülmektedir. Bununla beraber bazı ifadelerin farklı gruplarda algılandığı görülmektedir. Bu nedenle bu ifadeler yaşam kalitesi ölçeğinden çıkarılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

Tablo 4.15. Döndürülmüş Bileşen Matrisi

Değişken	Bileşen			
	1	2	3	4
Y1	-,201	-,175	,137	,854
Y3	-,182	-,142	,100	,887
Y4	-,225	-,058	,082	,879
Y5	,682	,146	-,145	-,132
Y7	,727	,212	-,132	-,087
Y9	,803	,241	-,017	-,101
Y10	,758	,351	-,024	-,196
Y11	,719	,398	,081	-,169
Y12	,786	,353	,040	-,189
Y13	,748	,343	,055	-,173
Y15	,636	,255	,012	-,342
Y16	,708	,087	,104	-,218
Y17	-,019	,002	,913	,075
Y18	-,047	-,013	,911	,098
Y19	-,050	-,037	,922	,105
Y20	,088	,055	,844	,016
Y21	,293	,799	-,034	-,173
Y22	,275	,860	-,009	-,095
Y23	,394	,752	,018	-,133
Y24	,476	,732	,040	-,072

Yapılan AFA sonucunda, farklı boyutta bulunan bazı ifadelerin aynı gruplar içerisinde algılandığı görülmektedir. Analiz sonucunda “Katılım, Faaliyetler ve Özerklik” ifadeleri aynı boyut içerisinde algılanması nedeniyle yeniden boyutlandırma ile ölçek 4 alt boyutta yeniden ilişkilendirilmiştir. Bununla beraber açıklayıcı faktör analizi sonucunda, farklı boyutlardaki ifadelerin, örneklem tarafından bir grup içerisinde algılandığı görülmüştür

(Gürbüz ve Şahin, 2018:327). Bu nedenle bu ifadeler yaşam kalitesi ölçeğinden çıkarılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

4.8. AFA Sonrası Yaşam Kalitesi Ölçeği Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Yaşam kalitesi ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi sonrası bazı ifadelerin diğer boyutlarla hareket etmesinin tespiti neticesinde, bu ifadeler boyutlardan çıkarılmıştır. Çıkarılmış olan ifadelerin güvenilirlik analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.16. Madde Toplam İstatistikleri

<i>İfadeler</i>	<i>Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması</i>	<i>Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı</i>	<i>Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu</i>	<i>Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha Değeri</i>
y1.Duyularınızdaki bozulma günlük yaşamınızı ne ölçüde etkilemektedir?	56,07	118,350	-,172	,842
y3İşitme, görme, tat alma, koklama ve dokunma duyularınızdaki kayıplar sizin günlük faaliyetlere katılabilmenizi ne ölçüde etkilemektedir?	56,07	117,720	-,150	,840
y4.Duyularınızdaki sorunlar sizin başkalarıyla ilişki kurmanızı ne kadar etkilemektedir?	56,18	117,645	-,146	,841
y5.Kendi kararlarınızı kendinizin vermesi konusunda ne kadar özgürsünüz?	55,89	104,809	,421	,812
y7Yapmak istediklerinizi ne ölçüde yapabildiğiniz inancındasınız?	56,34	104,565	,480	,810
y9.Hayatınızda bir şeyler bekleyebilmekten, bir şeylerden umutlu olabilmekten ne kadar hoşnutsunuz?	56,33	101,051	,626	,802
y10.Başarılı bir hayat sürdürebilme imkanlarınızdan ne kadar memnunsunuz?	56,51	100,410	,629	,801
y11.Hayatta layık olduğunuz saygınlığı ne kadar elde ettiğinizi düşünüyorsunuz?	56,27	99,695	,677	,799
y12.Hayatınızda başardığınız şeylerden ne kadar hoşnutsunuz?	56,28	99,388	,690	,798
y13.Zamanınızı kullanma biçiminizden ne kadar hoşnutsunuz?	56,46	99,314	,667	,799
y15.Ne ölçüde, her gün yeterince yapacak işinizin olduğunu düşünüyorsunuz?	56,62	101,461	,502	,807
y16.Toplumsal faaliyetlere katılma imkânlarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	56,80	100,848	,530	,806
y17.Nasıl öleceğiniz konusunda ne kadar kaygılısınız?	56,84	105,258	,320	,818
y18.Ölümünüzü kontrol etme şansınızın bulunmaması sizi ne kadar korkutuyor?	56,92	106,161	,285	,820
y19.Ölmekten ne kadar korkuyorsunuz?	56,92	106,030	,284	,820
y20.Ölmeden önce acı çekmekten ne kadar korkarsınız?	56,53	102,753	,387	,814
y21.Yaşamınızdaki dostluk ve arkadaşlık duygusunu ne kadar yaşıyorsunuz?	55,96	104,749	,495	,809
y22.Hayatınızda sevgiyi ne derece yaşıyor ve	55,94	104,019	,536	,807

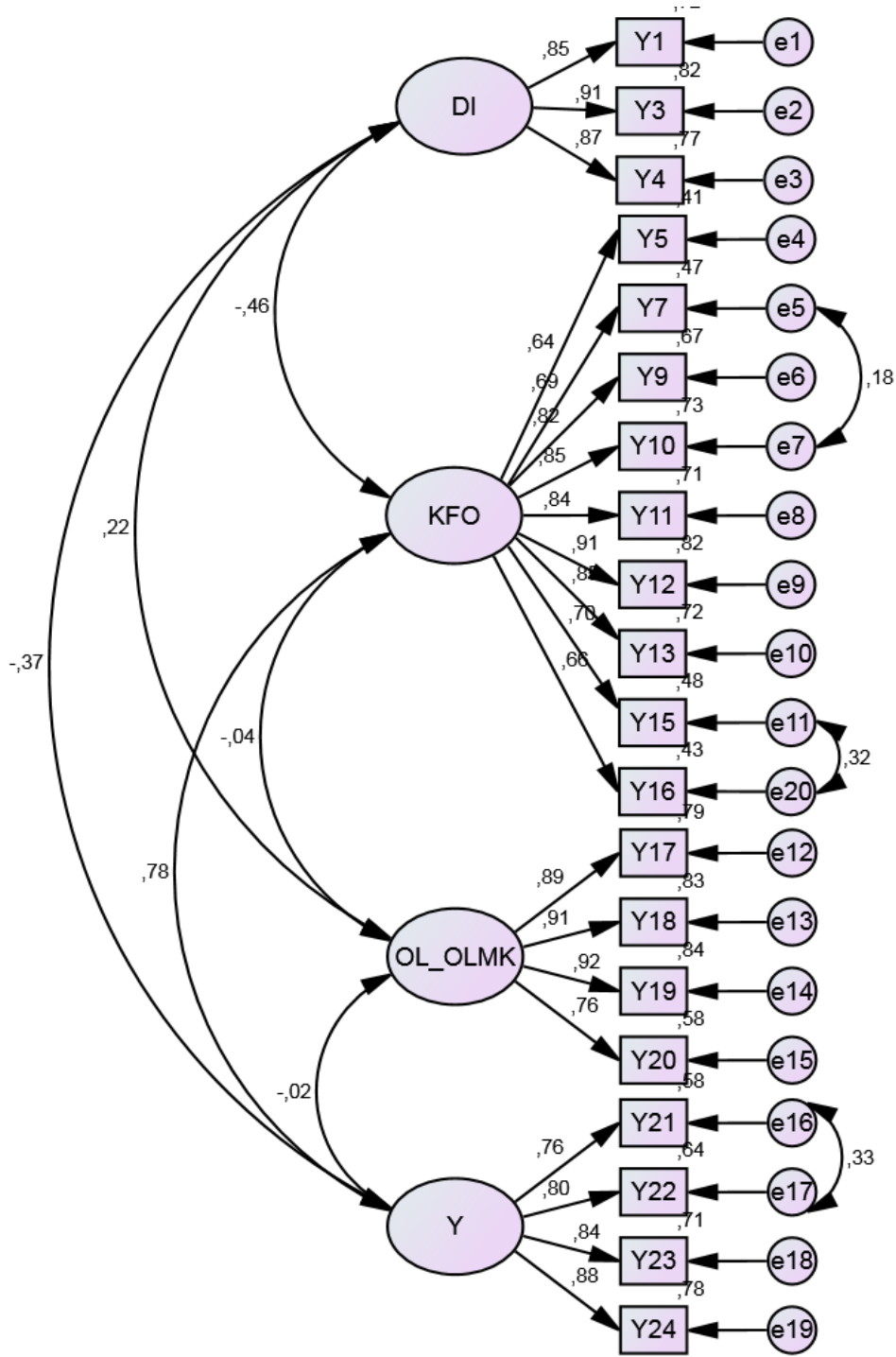
hissdebiliyorsunuz?				
y23.İnsanları sevebilme imkânınız ne kadar oluyor?	55,79	103,726	,580	,806
y24.İnsanlar tarafından sevilme imkânınız ne kadar oluyor?	55,85	102,686	,641	,803

Tablo 4.16. incelendiğinde ölçeğin güvenirlik kat sayısı (α) 0,865 olduğu görülmektedir. “güvenirlilik için değerin en az,70 olması gerekmektedir. 24 maddeden oluşan yaşam kalitesi ölçeğinin güvenirlik analizi, Cronbach's Alpha (α) değeri hesaplanmıştır. Yaşam kalitesi ölçeğinin güvenirlik katsayısı (α) 0,879'dur. Bu değerler sonucunda yaşam kalitesi ölçeğinin 24 maddesinin iç tutarlılık güvenirliği gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların vermiş oldukları cevapların ortalaması, yaşam kalitesi ölçeğinin ilgili boyutlarında, yeterli düzeyde olduğunu yansıtmaktadır. Yaşam kalitesi ölçeğini oluşturan alt boyutların Cronbach alfa cinsinden güvenirlik katsayıları, alt sınır olarak kabul edilen 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:333-334).

4.9. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yaşam kalitesi ölçeği için toplam 4 faktörlü bir yapı incelenmiştir. İncelenen yapıda Duyusal işlevler için 3, Katılım, Faaliyetler ve Özerklik 12, Ölüm ve Ölmek için 4, Yakınlık için ise 4 ifade yer almaktadır. Yaşam kalitesi ölçeği birinci düzey çok faktörlü yapısı, AMOS 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Beşli likert ölçeğinde, 390 katılımcıdan toplanan verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle maximum likelihood hesaplama yöntemi kullanılarak kovaryans matrisi oluşturulmuştur (Kline,2011). Yaşam kalitesi ölçeğinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi DFA sonuçlarını içeren parametre göstergelerinin olduğu yol şeması Şekil 4.2. de sunulmaktadır. Birinci düzey DFA sonucunda kabul edilen uyum iyiliği değerlerine ulaşamadığı için düzeltme indeksleri incelenmiştir. Modifikasyon index (Modification Indices) bölümünde aynı örtük yapı altındaki hata terimleri incelendiğinde, aynı boyuttaki ifadeler arasında uyumun iyiliği amacıyla, kovaryans ilişkisi ile çözümlene yapılmıştır. DFA uyum kriterleri sonucunda; CMIN=415,989; DF=161; p=,000; CMIN/DF=2,584; RMSEA=,064, CFI=,958; GFI=,906 olarak değerler tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, araştırmada elde edilen verilerin,

yaşam kalitesi ölçeğinin öngörülen kuramsal yapısı ile uyuştuğunu göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:345).



CMIN=415,989;DF=161;CMIN/DF=2,584;p=,000;RMSEA=,064;CFI=,958;GFI=,906

Şekil 4.2. Yaşam Kalitesi Path (Yol) Diyagramı

Tablo 4.17. Standartlaştırılmış Regresyon Ağırlıkları

İfadeler		Boyutlar	Estimate
Y1	<---	DI	0,848
Y3	<---	DI	0,908
Y4	<---	DI	0,875
Y9	<---	KFO	0,821
Y10	<---	KFO	0,855
Y11	<---	KFO	0,84
Y12	<---	KFO	0,907
Y17	<---	OL_OLMK	0,889
Y18	<---	OL_OLMK	0,909
Y19	<---	OL_OLMK	0,919
Y20	<---	OL_OLMK	0,76
Y21	<---	Y	0,764
Y22	<---	Y	0,8
Y23	<---	Y	0,843
Y24	<---	Y	0,882
Y16	<---	KFO	0,656
Y15	<---	KFO	0,696
Y5	<---	KFO	0,644
Y7	<---	KFO	0,688
Y13	<---	KFO	0,849

Standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde analizin istenilen değerlerde olduğu görülmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018:365).

Tablo 4.18. Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Uyum İyiliği Değerleri

Modifikasyon	CMIN/DF	P	RMSEA	CFI	GFI	RMR
Önce	3,015	,000	0,072	0,946	0,888	0,069
Sonra	2,584	,000	0,064	0,958	0,906	0,066

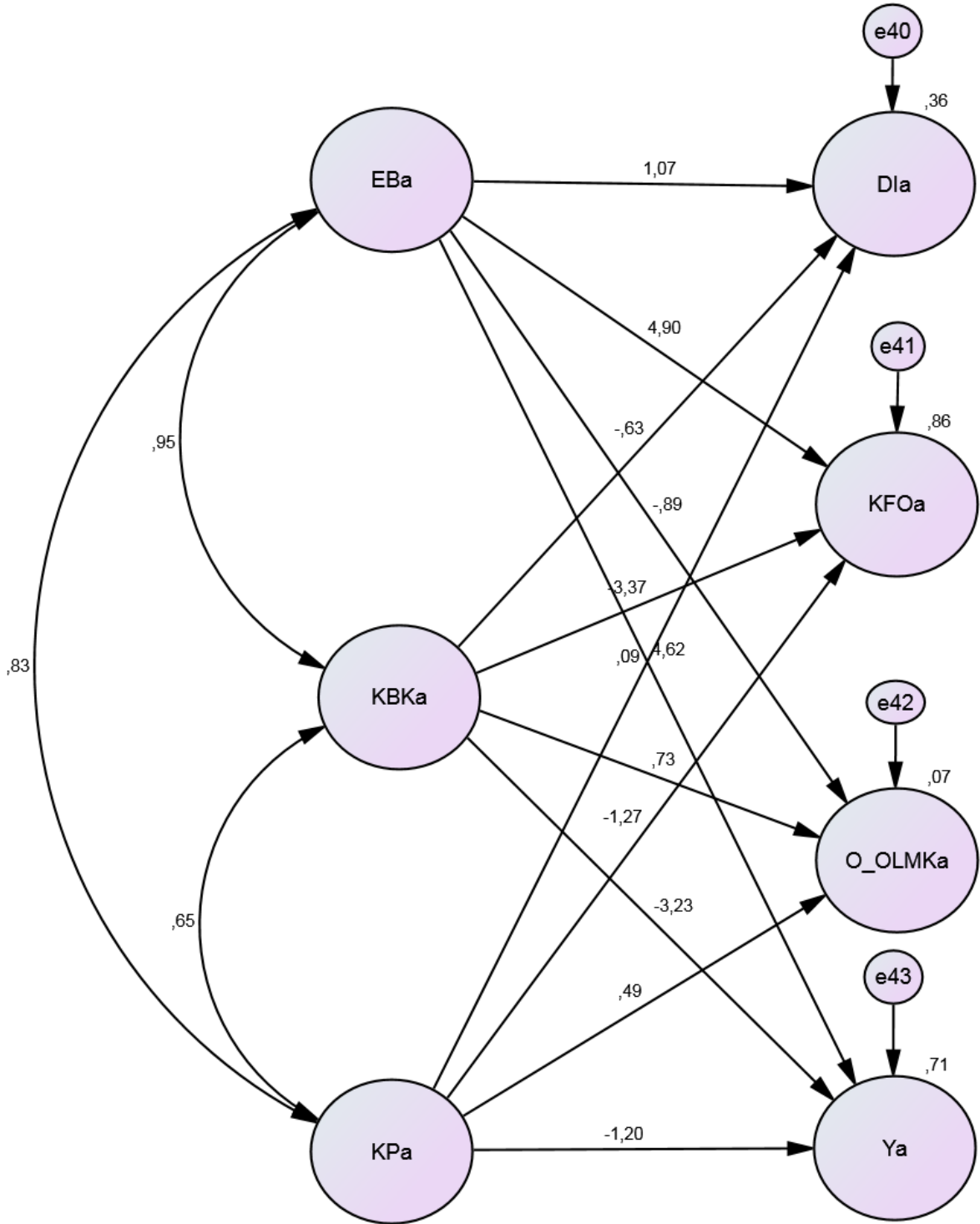
Yapılan bir araştırmada uygulanan modelin etkin bir şekilde istenileni ölçmesi için gerekli görülen uyum iyiliği içerisinde olması gerekmektedir. YEM analizinde istenilen uyum iyiliğini yakalayabilmek için kullanılan modifikasyon indeksi ile araştırma modeline

ait uyum iyiliği değerleri istenilen seviyeye ulaştığı görülmektedir. YEM analizinde uyum iyiliği için istenilen CMIN/DF 2,584 olarak tespit edilmiştir.

4.10. Araştırmanın Modeline İlişkin Analiz: Yapısal Regresyon Modeli

Yapısal regresyon modeli, kullanılan leklerin DFA'larını ve yol analizlerini içermektedir. Bu tür modellemeler, aralarında ilişki bulunmasına rağmen keşfedilmeyen ya da bilinmeyen gizil değişkenlere ait ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmaktadır (Medyan ve Şeşen, 2015, 121).

Araştırmanın modeline ilişkin yol diyagramının çıkış noktası kuramsaldır ve modelin testi ile gerçekleştirilmek istenen, araştırmaya konu olan değişkenler arasındaki ilişkinin keşfedilerek değerlendirilmesinin sağlanmasıdır (Medyan ve Şeşen, 2015:122). Araştırmanın modeline ilişkin gerçekleştirilen YEM sonucunda örtük değişkenler regresyon analizi için karşılaştırılmıştır. Araştırma modeli elde edilen YEM analizi yol diyagramı Şekil:4.3'de, hipotezlere ait analiz sonuçları ise zet olarak Tablo:4.19'da verilmiştir.



CMIN=1177,385;DF=539;CMIN/DF=2,184;p=,000;RMSEA=,055;CFI=,945;GFI=,851

Şekil 4.3. Araştırmanın Modeline İlişkin Path (Yol) Diyagramı

Araştırmanın modeli AMOS 24 programı kullanılarak YEM uygulaması ile yapısal regresyon modeli ile test edilmiştir. Beşli likert ölçeğinde, 390 katılımcıdan elde edilen

verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle maximum likelihood hesaplama yöntemi kullanılarak kovaryans matrisi oluşturulmuştur (Kline, 2011). Araştırma modeliyle elde edilen YEM analizi yol diyagramı incelendiğinde, uyum indeksleri değerlerinin kabul edilebilir değerlere ulaştığı görülmektedir. Araştırmanın modeline ilişkin yol diyagramı uyum kriterleri değerlendirildiğinde; CMIN/DF=2,184; RMSEA=,055; CFI=,945; GFI=,851 olarak değerler tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, araştırmada elde edilen verilerin, araştırmanın modeline ilişkin öngörülen kuramsal yapısı ile uyumunu göstermektedir (Medyan ve Şeşen, 2015:37).

Tablo 4.19. Araştırma Hipotezlerinin YEM Sonuçları

<i>Hipotezler</i>	<i>Yollar</i>	<i>Standartlaştırılmış Parametre Tahminleri</i>	<i>T Değeri</i>	<i>Sonuç</i>	<i>R²</i>
H7a	EB --->DI	1,075	2,491	Kabul	0,36
H7b	KBK--->DI	-,629	-1,994	Kabul	
H7d	KP--->DI	,086	,491	Ret	
H8a	EB --->KFO	4,900	3,617	Kabul	0,86
H8b	KBK--->KFO	-3,367	-3,414	Kabul	
H8d	KP--->KFO	-1,271	-2,389	Kabul	
H11a	EB---> O_OLMK	-,887	-1,994	Kabul	0,07
H11b	KBK --->O_OLMK	,726	2,148	Kabul	
H11d	KP --->O_OLMK	,486	2,569	Kabul	
H12a	EB --->Y	4,616	3,936	Kabul	0,70
H12b	KBK --->Y	-3,229	-3,757	Kabul	
H12d	KP --->Y	-1,204	-2,559	Kabul	

p<,01

Yukarıdaki tabloya göre çıkan sonuçlar ve hipotezlere ilişkin geçerlilik ve ret ilişkileri aşağıda verilmiştir.

H7a Kültürel Sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{7b} Kültürel sermaye alt boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{7d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *duyusal işlevler* boyutuna anlamlı bir etkisi olmadığı istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{8a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal, faaliyetler ve katılım özerklik* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{8b} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım*, yaşam kalitesi boyutlarından *katılım, faaliyet ve özerklik* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{8d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *sosyal katılım özerklik* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{11a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{11b} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım*, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{11d} Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *ölüm ve ölmek* boyutuna anlamlı bir etkisi olmadığı istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{12a} Kültürel sermaye boyutlarından *entelektüel birikim* boyutu, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{12b}. Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel bilinç ve katılım*, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

H_{12d}. Kültürel sermaye boyutlarından *kültürel potansiyel*, yaşam kalitesi boyutlarından *yakınlık* boyutuna anlamlı bir etkisi olduğu istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde belirlenmiştir.

Tablo 4.20. Araştırma Modeline Ait Uyum İyiliği Değerleri

<i>Modifikasyon</i>	<i>CMIN/DF</i>	<i>P</i>	<i>RMSEA</i>	<i>CFI</i>	<i>GFI</i>	<i>AGFI</i>	<i>RMR</i>
<i>Önce</i>	2,479	,000	,062	0,931	0,832	0,805	0,74
<i>Sonra</i>	2,184	,000	,055	0,945	0,851	0,825	0,73

Yapılan bir araştırmada uygulanan modelin etkin bir şekilde istenileni ölçmesi için gerekli görülen uyum iyiliği içerisinde olması gerekmektedir. YEM analizinde istenilen uyum iyiliğini yakalayabilmek için kullanılan modifikasyon indeksi ile araştırma modeline ait uyum iyiliği değerleri istenilen seviyeye ulaştığı görülmektedir. YEM analizinde uyum iyiliği için istenilen CMIN/DF 2,184 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın modeline ilişkin yapılan analiz sonucunda, yaşlılıkta kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Önemli bir kısmı eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, yaşlılıkta bireylerin çevresi ile olan ilişkilerini düzenleyen, ekonomik olarak sunduğu katkı ile yoksulluktan koruyan, bireyin sosyal ve kültürel katılım gerçekleştirmesini sağlayan ve dolayısıyla yaşam kalitesini artıran önemli bir sermaye türüdür. Kültürel sermaye ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki, tüm yaşamın yaşlılık için bir hazırlık süreci olduğunu göstermektedir. Yaşlılık, yetişkinlikten sonra bireyin devam ettirdiği ömrünün bir sürecini oluşturmaktadır. Bu sürecin başarılı olmasını olanaklı kılan, fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak ortaya çıkan değişimler ve bu değişimlere uyumun sağlanabilmesidir. Zihinsel ve ruhsal olarak (fizyolojik ve biyolojik yaşlılık) meydana gelen değişimlerin neden olduğu farklılaşmaların, sosyal yaşamla uyumu, (sosyolojik yaşlılık) bu dönemde oldukça önemlidir. Bu uyumu sağlayan ve artıran en önemli değişkenlerden biri olarak karşımıza kültürel sermaye çıkmaktadır. Çünkü kültürel sermaye, yaşlanmayla gerçekleşen fiziksel ve ruhsal değişimi kontrol edebilme, ekonomik, kültürel ve sosyal yönden bağımsız bir yaşlanmanın önemli bir koşuludur. Kültürel sermayenin bireye siyasi, ekonomik, sağlık, sosyal ve kültürel açıdan sağladığı kazanımlar, yaşlılıkta başarılı gerçekleşecek olan yaşlanma için avantaj oluşturmaktadır. Bu açıdan yaşlılık için sosyalleşme yoluyla özellikle kurumsal yapılardan edinilen kültürel sermayenin

önemi, yaşlılığın tüm yaşamı kapsayan hayatın bir özeti olduğunu göstermektedir. Bireyin yaşamı boyunca edinmiş olduğu deneyimler ve bireysel potansiyeller, karşılaştığı yeni durumlar için kaynak ve geri bildirim oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermayenin kazandırmış olduğu bakış açısı ve muhakeme gücü, yaşlılıkta başarılı, sağlıklı ve aktif gerçekleşecek bir süreç için, yaşam kalitesini olumlu düzeyde etkilemektedir.



SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kültürel sermaye ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin aktif yaşlanma ile bağlantısını incelemektedir. Bu bölümde yaşlılık, kültürel sermaye, yaşam kalitesi ile ilişkili literatürdeki karşılaştırmalara ve araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Yaşlanma günlük aktivitelerdeki işlevsel özelliklerin zayıflamasını, öz bakım becerilerini yerine getirmedeki bağımlı olmayı ve gelir elde etmedeki finansal kayıpları beraberinde getirerek, özerklik yitimine neden olacak birçok problemle yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle yaşanan dünyada, yaşam kalitesi düzeyinin incelenmesi, bu konuda politikalar ve öneriler geliştirilmesi önemli bir değerler dizisi haline dönüşmektedir. Yaşlılıkta yaşam kalitesini etkileyen önemli göstergelerden biri kültürel sermaye düzeyidir. Kültürel sermaye, okul yoluyla diploma (sembolik sermaye), kazandırmakta ve bireyin hayatını idame ettirecek iktisadi bir güç, iktisadi gücü elde edebilecek iş ve mesleki tercih (ekonomik sermaye) sunmaktadır. Bununla birlikte yaşam kalitesinin subjektif göstergelerinden olan, sosyal ve kültürel katılım ve faaliyet alanını (sosyal sermaye) zenginleştirmektedir.

Kültürel sermaye özellikle okul yoluyla edinilen, kişinin içinde bulunduğu toplumun değer ve normlarının şekillendirdiği kültürel eğilimi ifade etmektedir. Bu süreç toplumsal yapı içerisinde sınıfsal yapının oluşturduğu ayrımı belirginleştirmektedir. Bu nedenle Bourdieu eğitimi, sınıfsal eşitsizliğin merkezinde görmektedirler. Bazı düşünürler ise eğitim seviyesindeki yükselmeyle beraber toplumdaki sınıf farklılıklarının neden olduğu, sosyal eşitsizliklerin kısmen azalacağı bir yaşlılığın ortaya çıkacağını düşünmektedir. Tufan (2003:91-92), modernleşmenin ortaya koyduğu ayrımın sosyal eşitsizlikleri arttıracığını, yaşam standartlarının yükselmesine rağmen yaşlının bu durumda yeterince faydalanamayacağını ifade etmektedir. Bununla beraber eğitim durumunun yükselmesiyle modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı sosyal eşitliksizliklerin azalmasının sağlanabileceğini de vurgulamaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle daha iyi bir yaşlanma süreci yaşayacak kitlelerin artacağını ifade etmektedir. Bu durumda, hem yaşlanmayla beraber ortaya çıkan sosyal ve psikolojik boyuttaki problemlerin azalması gerçekleşecek, hem de birey için yaşlılığın neden olduğu problemlerin etkilerinin azalması gerçekleşecektir. Dolayısıyla eğitim düzeyinin yükselmesi, yaşam kalitesinin artmasına ve aktif bir toplumsal yaşlanmanın gerçekleşmesine olanak sağlayacaktır.

Tüm dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde demografik yaşlanma, toplumsal bir sorun olarak baş sıralarda yer edinmekte, dolayısıyla çözümü için önlemler ve sosyal politikalar geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Yaşlanmanın toplumsal boyutta birçok etkisi bulunmaktadır. Toplumun yaşlanma ile karşılaşabileceği sorunların en aza indirgenmesi için yaşlı kitlenin, aktif nüfus içerisinde yer edinebilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle aktif gerçekleşecek başarılı yaşlanma yolları, gelecek için üzerinde durulması gereken, önemli bir süreci ifade etmektedir. Aktif nüfusa yaşlı bireylerin dâhil olabilmesi sosyal, ekonomik güvenlik, sağlık ve sosyal katılım gibi yaşam kalitesini artırıcı fırsatların sağlanması ile gerçekleşmektedir. Bu fırsatlar, sosyal politikalar yoluyla ve yaşlının bunları temin edebileceği gerekli beceriye ve yeterliliğe ulaşması ile sağlanabilir. Aktif yaşlanma, yaşlının sosyal alan içerisinde kendisini var edebilmesidir. Bu bakımdan aktif yaşlanma ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklarını kullanabilme becerisini de ifade etmektedir. Dolayısıyla aktif yaşlanma sadece yaşlılık sürecini kapsayan bir potansiyeli değil, yaşamın tüm dönemlerinde elde edilen potansiyelin, yaşlılıkta kaynak olarak kullanımını ifade etmektedir. Bu çalışmada, kültürel sermaye düzeyinin yaşam kalitesini hangi düzeyde etkilediği ve aktif yaşlanmaya olan etkisi tartışılmaktadır. Çalışma, literatürde benzer çalışmalar arasındaki ilişkiler ile karşılaştırmalar yapmakla beraber, araştırmaya ait elde edilen verilerin analiz edilerek değerlendirilmesiyle, yaşlılıkla ilgili yapılmış olan çalışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın evrenini, Malatya merkezindeki 60 yaş ve üstü kitle oluşturmaktadır. “Olasılıklı Örnekleme Yöntemlerinden, Küme Örnekleme Yöntemi” ile basit ve sistematik tesadüfi örneklem tekniği kullanılarak oluşturulan örneklem sayısı 390 kişidir. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların, %64,6’sı erkek, %35,4’ü kadın; %57,2’si 60-65 yaş, %20,3’ü 66-70 yaş, %14,6’sı 71-75 yaş, %7,9’u 76 yaş ve üstüdür. Eğitim durumu olarak, %21,5’i herhangi bir mezuniyeti olmayan, %30,3’ü ilkokul, %9,2’si ortaokul, %8,5’i lise, %11,5’i ön lisans, %17,4’ü lisans, %1,5’i lisansüstü eğitim mezunudur. Gelir düzeyi olarak, %31,5’i 0-1.999 TL, %44,9’u 2.000-3.999 TL, %15,9’u 4.000-5.999 TL, %7,7’si ise 6.000 TL ve üstü gelire sahiptir. Cinsiyet olarak erkek, eğitim durumu olarak hiçbir mezuniyeti olmayan ve ilkokul mezunu, gelir düzeyi olarak 2.000-3.999 TL gelire sahip katılımcıların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin, evrene ait örneklemin istenilen özelliğini ne derece doğru ölçtüğünü test etmek amacıyla yapılan güvenilirlik testinde elde edilen sonuçlar

kullanılan ölçeklerin oldukça yüksek bir güvenilirlikte olduğunu göstermiştir. Kültürel sermaye ölçeği, 0.976 oranı ile yaşam kalitesi ölçeği ise 0.859 ile güvenilirlikleri test edilmiştir. DFA sonuçlarına göre ise modelin geçerliliğinin, iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın hipotez testlerini, kültürel sermaye ve yaşam kalitesinin demografik özellikleri (cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyi) üzerinden anlamlı farklılıkların var olup olmadığının test edilmesi için parametrik (T-Testi ve ANOVA) analizler yapılmıştır.

H1Kültürel sermaye ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan analiz sonucunda, kültürel sermayenin tüm boyutları arasında (entelektüel birikim, kültürel bilinç ve katılım, kültürel potansiyel) cinsiyet ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Bağımsız örnekle t-testi sonucuna göre, erkeklerin ortalamasının tüm boyutlarda kadınlardan yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyetler arasında anlamlılık düzeylerinde belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. Erkeklerin tüm boyutlar düzeyinde kültürel sermaye seviyelerinin, kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların okullaşma oranlarının düşük olması, eğitim seviyesine, dolayısıyla kültürel sermayesinin düşük olmasına neden olmaktadır. Kadınlardaki düşük eğitim seviyesi, iş hayatında daha az bulunmalarına, sosyal, kültürel katılım ve faaliyetlerinde daha az bulunmalarına neden olmaktadır. Analiz sonuçlarında, erkeklere oranla kadınlardaki eğitim seviyelerindeki düşüklük entelektüel birikim, kültürel bilinç, sosyal katılım ve kültürel potansiyel düzeylerine yansdığı görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini olarak belirlenen bölgedeki yaşlıların okullaşma oranlarının, cinsiyet temelli farklılaşma içerisinde olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre araştırma için belirlenmiş olan evrende, eğitimin eşitsiz bir şekilde cinsiyetler arasında dağılmasına neden olan geleneksel bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Bu geleneksel bakış açısı, kadının toplum içerisinde benimsemesi gereken rolleri, bölgesel özelliklere göre inşa ederek cinsiyete atfetmiş olduğu roller ile kadının toplumdaki rolünü belirlemektedir. Kadın için tanımlanmış bu roller, sosyal alan içerisinde kadının kazanacağı pratikleri belirlemektedir. Geleneksel yaklaşım, kadının kazanması gereken pratikler arasında okullaşma oranlarını ve dolayısıyla iş hayatına girmesi ve mesleki alan belirlemesi gibi faaliyetleri engellemektedir. Kültürel sermaye düzeyinin düşük olması, kadının sosyal alan içerisinde bu sermaye tipinin sağladığı kaynağı kullanamamasına neden olmakta ve sonuç olarak ekonomik, sosyal ve kültürel birtakım sorunların üstesinden gelme becerisi sağlayacak sosyal hareket kabiliyetini

zayıflatmaktadır. Aynı zamanda kadınlardaki kültürel sermayenin düşüklüğü, yaşlılıkta kadının ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bağımlılık düzeyini de arttırmaktadır.

Sonuç olarak, kültürel sermaye düzeyinin kadınlarda düşük olması, kadının toplumda daha çok ekonomik, sosyal ve kültürel yönden yaşlılığın neden olduğu sosyal problemlerle karşı karşıya kalma riskini arttırmaktadır. Günümüz toplumlarında kadınların eğitimi ve mesleki kariyerlerinin toplum için önemi dile getiriliyor olsa da eğitilmiş olma konusunda kadın, cinsiyete atfedilen roller ile ayrımcılığa uğramakta ve bu doğrultuda mesleki hayatı planlamada geleneksel bariyerlerle karşılaşmaktadır. Kültürel sermaye düzeyinin kadınlarda düşük olmasının en önemli nedeni, okullaşma oranlarındaki düşük seviyedir. Günümüzde okul çağına gelen kız çocuklarının okuma çabaları için yapılan çalışmalar, okullaşma oranı üzerinden meyvelerini vermiş olmasına rağmen AB ülkelerindeki kız çocuğu okullaşma oranlarına henüz ülkemizde ulaşamadığı görülmektedir. Kadınların okullaşma oranları sonucuna göre örneklem olarak seçilen bölgenin eğitim konusunda, cinsiyetçi bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Yaşlılığın kadınlaştığı bir toplumda ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan bağımsız olabilmenin önemli göstergelerinden biri olan kültürel sermaye düzeyinin kadınlarda düşük olması, yaşlılık problemlerinin aşılmasında, önemli bir engeldir. Bu nedenle bağımsız yaşlanma ve yaşlılığın neden olduğu sosyal problemlerin daha az yaşandığı bir yaşlılık serüveni için, kadınlardaki kültürel sermaye düzeyi, toplumlar için büyük önem arz etmektedir.

H₂ Kültürel sermayenin eğitim düzeyi ile arasındaki anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan analizde, kültürel sermayenin tüm boyutları (entelektüel birikim, kültürel bilinç ve katılım, kültürel potansiyel) arasında eğitim düzeyi ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Tek yönlü anova analizi sonuçları neticesinde, eğitim seviyesi yükseldikçe, kültürel sermaye düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla, eğitim seviyesinin yüksek ya da düşük oluşu, kültürel sermaye düzeyini etkilemektedir.

Kültürel sermayenin entelektüel birikimin üzerindeki farklılığı incelendiğinde anlamlılığın yönünün, herhangi bir mezuniyeti olmayan katılımcılardan lisansüstü eğitim mezunu katılımcılara doğru yükseldiği görülmektedir. Entelektüel birikim düzeyi, lisansüstü eğitim mezunu olanların ortalaması 4,3333 iken, doğru orantılı olarak, lisans ön lisans, lise, orta ve ilkokula doğru ortalamaların azaldığı görülmektedir. Herhangi bir mezuniyeti olmayanların ortalaması 1,9907 oranı belirgin farklılığı ortaya koymaktadır. Bu durum eğitim seviyesinin düşmesiyle beraber katılımcıların entelektüel birikim düzeyinin düştüğü

anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, “kültürel olgu ve olayları farklı açıdan değerlendirebilen, okuduklarından yararlı gördüklerini hayatına aktarabilen” kişilerin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Okul yoluyla elde edilen deneyimlerin kültürel sermaye düzeyini yükselttiği ve kültürel sermayenin başlıca aracının eğitim olduğu analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Kültürel sermaye düzeyinin, eğitim durumu ile ilgili anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak için, diğer alt boyutları incelendiğinde, kültürel bilinç ve katılım konusunda da anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklılığın yönü, lisansüstü mezunu katılımcı ortalamasından (3,7593), doğru orantılı olarak, lisans ön lisans, lise, orta ve ilkokula doğru azaldığı görülmektedir. Hiçbir mezuniyeti olmayan katılımcıların ortalaması (1,8386) en düşük ortalama olarak tespit edilmiştir. Yapılan analizin sonucunda, “kültürel faaliyetlere katılımı mümkün kılacak çevreye sahip olmak, kültürel çalışmalarla meşgul olmak, yaşadığı ve gezdiği yerlerdeki kültürel değer taşıyan bölgelere ilgi göstermek, toplumsal faaliyetlere gönüllü katılmak” gibi aktivitelerde bulunan katılımcıların eğitim seviyesinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar eğitim seviyesi yüksek olan katılımcıların, kültürel bilinç gerektiren sosyal katılım ve faaliyetler içerisinde olduklarını göstermektedir.

Kültürel sermayenin diğer bir alt boyutu olan kültürel potansiyel ile eğitim arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < 0,050$) Diğer boyutlarda olduğu gibi bu boyutta da anlamlı farklılığın yönü, düşük eğitim seviyesinden, yüksek eğitim seviyesine doğru gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, eğitim seviyesi yükseldikçe kültürel potansiyel düzeyinin yükseldiği görülmektedir. “Açık ve anlaşılır konuştuğunu, çevrede kültürlü biri olarak tanındığını ve medeni ilişkilerinin üst düzeyde olduğunu” ifade eden katılımcıların ortalaması 4,6667 gibi yüksek bir oranda iken, doğru orantılı olarak, lisans ön lisans, lise, orta ve ilkokula doğru, söz konusu ortalamaların azaldığı görülmektedir. Herhangi bir mezuniyeti olmayanların ortalaması 2,3833 olarak tespit edilmiştir. Kültürel potansiyelin medeni ilişkiler seviyesi bağlamında ele alındığında, eğitim düzeyinin yüksekliğinin, yaşlılıkta yaşanan yalnızlaşma sorununa neden olacak olumsuzlukları engelleyerek yakın ilişkilerin kuvvetlenmesine olanak sağlayabilen önemli bir değişken olduğunu göstermektedir.

Eğitim ile kültürel sermaye arasında genel bir değerlendirme yapıldığında, aralarında sıkı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Okul yoluyla entelektüel birikim, kültürel bilinç ve potansiyel seviyeleri artmaktadır. Dolayısıyla kadınlardaki kültürel sermaye düzeyinin

düşüklüğü, kadınların okullaşma oranlarındaki düşüklük ile açıklanmaktadır. Kültürel sermaye yaşam kalitesinin hem subjektif hem de objektif göstergelerini şekillendirmektedir. Entelektüel birikim, kültürel bilinç ve potansiyel, insanların dış dünyayı algılamalarında ve sosyal yaşamlarını inşa etme sürecinde önemli kazanım sağlamaktadır. Bu sayede kültürel sermaye, topluma ve meydana gelebilecek değişikliklere toplumsal aidiyetlik bilinciyle uyum sağlamayı, sorun çözmeyi ve sosyal reaksiyon gerçekleştirebilmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla eğitim, kültürel sermaye düzeyini etkileyerek yaşam kalitesini arttırmaktadır. Kültürel sermayenin en önemli sağlayıcısı okuldur. Bu nedenle okullaşma oranları ve eğitim düzeyi kültürel sermaye birikimi açısından son derece önemlidir. Dünyayı sosyal açıdan inşa edebilecek temel beceriler ve muhakeme yeteneği, okul yoluyla elde edilen bilgi, beceri ve yeteneklerle şekillenmektedir. Bu nedenle kültürel birikimin temel sağlayıcısı olan eğitim durumu yaşlılıkta bireyin, ekonomik sosyal ve kültürel olarak, bağımsız olması açısından son derece önem arz etmektedir. Başarılı gerçekleşecek yaşlanmanın senaryosu, bireyin birikimleri ile yazılmaktadır. Bu nedenle başarılı yaşlanma tüm ömrü kapsayan bir hazırlık olarak görülebilir. Sermaye, ihtiyaç olunan bir zamanda kaynak olarak kullanılarak var olan gereksinimin karşılanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla eğitimin sağlamış olduğu kültürel sermaye, kişinin yaşlılıkta düşen yaşam kalitesini belirli bir seviyede tutulması için önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimin birey için sağladığı birçok avantaj, yaşlılıkta kaynak olarak değerlendirilerek yaşam kalitesine katkı sunmaktadır.

H₃ Kültürel sermayenin gelir düzeyi ile arasındaki anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan analizde kültürel sermayenin tüm boyutları (entelektüel birikim, kültürel bilinç ve katılım, kültürel potansiyel) ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Tek yönlü anova analizi sonuçları incelendiğinde, gelir düzeyi arttıkça kültürel sermaye düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Gelir düzeyinin düşük ya da yüksek oluşu, kültürel sermaye düzeyini önemli ölçüde etkilediği analizlerde açık bir şekilde görülmektedir. Kültürel sermayenin tüm alt boyutlarında, katılımcıların gelir düzeyi düşük olandan, gelir düzeyi yüksek olana doğru, ortalamaların yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla, gelir düzeyindeki artış, kültürel sermaye seviyesini olumlu bir şekilde etkilemektedir.

Kültürel sermayenin, entelektüel birikim boyutu ile gelir düzeyi arasındaki farklılık incelendiğinde anlamlılığın yönünün “0-1.999 TL” gelirden “6.000 TL ve üstü” gelire doğru yükseldiği görülmektedir. Entelektüel birikim konusunda gelir düzeyi 6.000 TL ve

üstü olan katılımcıların ortalaması 3,9259 iken, aylık geliri 4.000-5.999 TL, 2.000-3.999 TL gelir düzeyine doğru, ortalamaların düştüğü görülmektedir. Aylık geliri 0-1.999 TL olan katılımcıların ortalaması 2,1716 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, gelir düzeyi düşük olan katılımcıların, eğitim düzeylerinin düşük; gelir durumu yüksek olan katılımcıların eğitim durumunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu istatistik daha yüksek ekonomik gelire sahip kişilerin eğitim düzeylerine bağlı olarak, kültürel olay ve olguları farklı değerlendirebilecek ve kültürel katılım gerçekleştirebilecek imkânlarının, düşük ekonomik gelire sahip kişilere göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

Kültürel sermayenin gelir düzeyi ile ilgili anlamlı farkının olup olmadığını ortaya koymak için, diğer alt boyutları incelendiğinde, kültürel bilinç ve katılım konusunda, anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. ($p<,050$) Farklılığın yönü, 6.000 TL ve üstü gelir düzeyi ortalamasından (3,4815), aylık geliri 4.000-5.999 TL, 3.999 - 2.000 TL gelir düzeyine doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Aylık geliri 0-1.999 TL gelir düzeyinde bulunan katılımcıların ortalaması 1,9368 olarak tespit edilmiştir. Yapılan analizin sonucunda, “kültürel değerlerin farkında olan ve kültürel hayatı etkileyen birçok olguyu hayatına uyarlamayı gerçekleştirebilen” katılımcıların, gelir düzeyinin yüksek gelire sahip katılımcılar olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yaşlılarda ekonomik gelir seviyesinin, kültürel bilinç düzeyi ve sosyal/kültürel katılımın gerçekleşmesi için önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Kültürel sermayenin son boyutu olan kültürel potansiyel boyutu ile gelir düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p<,050$) Anlamlılığın yönünün, düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine göre gerçekleştiği görülmektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe kültürel sermaye düzeyinde kültürel potansiyel oranının arttığı görülmektedir. Gelir düzeyi 6.000 ve üstü TL olan katılımcıların ortalamaları 4,2001 iken, aylık geliri 4.000-5.999 TL’den, 2.000-3.999 TL gelir düzeyine doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Aylık geliri 0-1.999 TL olan katılımcıların ortalaması 2,6878 olarak tespit edilmiştir. “Çevredeki kişilerle sosyal ve medeni ilişkileri üst seviyede olan, toplumu yönlendirebilecek ölçüde kendisinin söz sahibi olduğunu düşünen, açık ve anlaşılır konuştuğunu ifade eden” katılımcıların gelir seviyelerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu da gelir düzeyi seviyesinin, yaşlılıkta kendini ifade edebilme ve diğerleri ile olan ilişkilerindeki sosyal ağı etkin bir şekilde kurmada önemli bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Gelir seviyesi ile kültürel sermaye arasında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, aralarında sıkı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin yükselmesine bağlı olarak, ekonomik sermayenin doğru orantılı olarak yükseldiği görülmektedir. Bu da kültürel sermayenin, yaşlanmayla artan ihtiyaçların karşılanmasında ve yaşlının ekonomik olarak bağımlılıktan kurtulması için önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Okul yoluyla elde edilen kültürel sermaye kişiye entelektüel birikim ve bilgi donanımı sunmakta ve bu potansiyel, kişilere mesleki kariyer için önemli kazanımlar sağlamaktadır. Günümüz toplumlarında teorik bilginin önem kazanması, mesleki alan ve çeşitliliğinde eğitimin önemini ortaya çıkarmıştır. Bilgi, beceri ve deneyimin teorik olarak okulların sağladığı eğitimle elde edilmesi, eğitim düzeyinin çalışma hayatı ve mesleki kariyerleri planlamasındaki önemini artırmıştır. Dolayısıyla eğitim yoluyla elde edilen meslekler tercih edilmekte ve önemi artmaktadır. Bu bağlamda kültürel sermaye, mesleki kariyer ve mesleğin kazandırdığı ekonomik sermaye için kaynak teşkil eden bir konumdur. Bununla beraber sosyal kökenden bağımsız olarak, eğitimin sosyal sınıfların belirlenmesinde bir araç olarak kullanılması, kültürel sermayenin önemini daha çok artırmaktadır. Sosyal tabakalaşma, doğal bir farklılaşma olarak toplumdaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların eşitiz yapılaşmasını ifade etmektedir. Bourdieu eğitimi, sosyal eşitsizliğin merkezine yerleştirmiştir. Bourdieu'nun eğitimi eşitsizliğin merkezinde görmesinin nedeni, okulun kültürel yeniden aktarım sağlayan araç olmasıdır. Çünkü eğitimi, sosyal kökene dayalı, kültürel aktarım sağlamaktadır. Fakat günümüzde modern kapitalist dünya sisteminin şekillendirdiği sosyal tabaka içerisinde, sınıf tipleri arasında geçişi kolaylaştırmıştır. Bu ayrımın keskin sınırlarla çizilmemiş olması, sosyal hareketliliği arttırmakta ve sınıflar arası geçiş kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla eğitim yoluyla elde edilen mesleklerin şekillendiği bir toplumsal sistem, kültürel sermayenin sosyal kökenden bağımsız olarak sınıf belirleme aracı olmasına neden olmuştur. Bu açıdan teorik bilginin hâkimiyeti altında olan mesleklerin popülerliği, sosyal tabakalaşmayı önemli ölçüde şekillendirmiştir. Daha iyi bir eğitim, daha iyi bir iş ve daha iyi bir ekonomik sermaye demektir. Dolayısı ile kültürel sermaye düzeyi yüksek olanların, ekonomik sermayelerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Yaşlılıkta bu iki değişken, yaşam kalitesinin düzeyi açısından oldukça önemlidir. Hem subjektif açıdan hem de objektif açıdan yaşam kalitesi göstergelerinin birçoğu, bu iki değişken tarafından belirlenmektedir. Kültürel sermaye seviyesi, ekonomik alım gücünü etkilemektedir ve dolayısıyla yaşlılıkta ihtiyaç duyulan gereksinimleri karşılamak için önemli bir gösterge

durumundadır. Araştırmaya katılan katılımcıların çok yüksek bir ekonomik sermaye düzeyine sahip olmadıkları, analiz sonuçlarından görülmektedir. Fakat kültürel sermaye düzeyi yüksek olan katılımcıların, olmayanlara göre daha iyi bir ekonomik sermaye düzeyinde buldukları görülmektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye düzeyi, bireylere belirli bir ekonomik sermaye düzeyi sağlamak ve özellikle yaşlılıkta kültürel sermayenin kazandırdığı bakış açısı ve sunduğu yaşam biçimi ile yaşam kalitesini daha olumlu bir şekilde etkilediği anlaşılmaktadır.

H4 Yaşam kalitesi ile cinsiyet arasında anlamlı fark olup olmadığı incelendiğinde, yaşam kalitesinin duyuşal işlevler boyutu haricinde, diğer tüm alt boyutları (katılım-faaliyet-özerklik, ölüm - ölmek ve yakınlık) için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda, cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamamıştır. ($p > ,050$) Yaşam kalitesinin duyuşal işlevler boyutu ile cinsiyet ile arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Yaşam kalitesi ölçeğinin duyuşal işlevler boyutunda erkek katılımcıların ortalaması, 2,9722 iken bu oran kadınlarda, 2,5217 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda, erkeklerin duyuşal işlevlerinin, kadınlara göre sağlıklı olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar ile duyuşal sağlığın zayıflaması ve duyuşal işlev sorunlarının yaşlı kadınlarda, erkeklere göre daha belirgin bir ölçüde hissedildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kültürel sermaye ile cinsiyet arasındaki anlamlı ilişkide, erkeklerin kültürel sermaye düzeylerinin daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Erkeklerin kültürel sermaye seviyelerinin kadınlardan daha yüksek oluşu, erkeklerin sağlık konusundaki bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna götürmektedir. Kültürel sermaye düzeyi, kişilerin yaşam standartlarını şekillendirdiği gibi, tüketim eğilimlerini de etkilemektedir. Sonuç olarak, kültürel sermaye düzeyini belirleyen entelektüel bilgi birikimi, kültürel bilinç ve potansiyel, bireylere daha sağlıklı bir yaşam biçimi ve tüketim alışkanlığı sağlamaktadır. Sağlıklı yaşama biçimi ve davranış tarzı, kültürel sermayenin birey üzerindeki şekillendirici gücünü göstermektedir. Dolayısıyla analiz sonuçlarında, yaşlı erkeklerin daha yüksek çıkan kültürel sermaye düzeyleri, kadınlara göre duyuş organlarının sağlıklı bir şekilde korudukları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Duyuşal işlevler, kişilerin dış dünya ile olan bağımlı sağlayan ve dış dünyayı algılayarak, ona olan uyumunu sağlayan önemli organlardan oluşmaktadır. Dış dünyada cereyan eden olayların algılanması, yaşlılıkta yaşam kalitesi açısından son derece önemlidir. Çünkü duyuş organlarının, yaşlı bireyin sosyalleşmesi ve sosyal bir varlık olarak kendini var edebilmesi için çevreye olan uyumunu sağlayan önemli işlevleri bulunmaktadır. Duyu

organlarının sağlığı, yaşlılıkta yalnızlaşma ve sosyal izolasyon gibi sorunların aşılmasında önem arz etmektedir. Ayrıca duyuşsal organların yaşlılıkta sağlıklı olması, yaşlı bağımlılığı açısından da önemlidir. Duyu organları sosyal, kültürel ve sağlık açısından sosyal bir varlık olarak bağımsız bir yaşlılık için katkı sunmaktadır. Sağlıklı bir yaşam için sağlık bilincine, sağlık bilincinin oluşabilmesi için ise eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan yaşlılıkta, duyuşsal sağlığın korunması için belirli bir sağlık bilinci oluşturacak eğitim düzeyi, duyu organlarının korunması için önemli bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eğitimi olmak, bireye sağlık konusunda bilinç kazandırırken, sağlık hizmetleri için sunulan imkânların doğru ve daha etkili olarak kullanılmasını da sağlamaktadır. Daha önceki hipotezlerde kültürel sermaye düzeyinin cinsiyete göre farklılığı incelendiğinde, erkeklerin kültürel sermaye düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştı. Kültürel sermayenin, erkeklerde kadınlara göre daha yüksek oluşu, erkeklerin sağlıkla ilgili bilinçli davranışlar geliştirmesine katkı sağladığını göstermektedir. Kültürel sermaye bireylere, ihtiyaçların temin edilebilmesi için ekonomik g, sağlıklı yaşam alışkanlığı, kişisel sağlık düzeyinin korunmasında bilinç ve tedavi imkânlarından maksimum fayda sağlayacak düzeyde bir biliş düzeyi kazandırmaktadır. Analiz sonuçlarından çıkan bu sonuç, kültürel sermayesi yüksek yaşlı bireyin, kültürel sermayesi düşük olanlara göre sağlıklı olma konusunda daha bilinçli olduğunu göstermektedir. Bunun yanında eğitim, dengeli ve sağlıklı beslenme, zararlı alışkanlıkların insan vücuduna olan etkileri, oluşabilecek kazalara karşı tedbirli olma, tedavi ve bilgi amaçlı sağlık kuruluşlarına ulaşabilme gibi sağlıkla ilgili konulara uyum sağlama konusunda bir yeterlilik kazandırmaktadır. Sonuç olarak, erkeklerin kültürel sermaye düzeylerinin kadınlardan yüksek olması, duyuşsal organlarının daha sağlıklı olmasına, dolayısıyla erkeklerin yaşam kalitelerine bu durumun olumlu bir şekilde yansımaya neden olmakta olduğu analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır. Erkek yaşlıların duyuşsal organlarının sağlığı konusundaki bilinçli olmaları, çevresiyle olan ilişkilerine, dış dünyada cereyan eden ilişkileri anlamalarına ve sosyal uyum düzeylerine katkı sağlamakta ve dolayısıyla yaşam kalitesi seviyesini yükseltmektedir.

H₅ Yaşam kalitesi ile eğitim durumu arasında fark olup olmadığının tespiti için yapılan analiz sonucunda, yaşam kalitesinin tüm alt boyutları (duyuşsal işlevler, katılım-faaliyet ve özerklik, ölüm – lmek ve yakınlık) arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. ($p < ,050$) Tek yönlü anova analizi sonuçları neticesinde, eğitim seviyesi yükseldikçe, yaşam kalitesi düzeyinde duyuşsal işlevlerin neden olduğu birtakım sorunların azaldığı

görülmektedir. Bu bağlamda aralarında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmaktadır. Eğitim durumunun, yaşam kalitesinin duyuşsal işlevler boyutu ile arasındaki farklılık incelendiğinde anlamlı farklılığın yönü, herhangi bir mezuniyeti olmayan katılımcılardan, lisansüstü katılımcılara doğru yükseldiği görülmektedir. Duyu organları sağlıklı olan lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcıların ortalaması 3,2222 iken, eğitim durumu lisans, ön lisans, lise, orta ve ilkokul mezunu olan katılımcılara doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Herhangi bir mezuniyeti olmayan katılımcıların ortalaması, 2,2817 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla eğitim seviyesinin düşmesi neticesinde, katılımcıların duyuşsal işlevlerindeki sorunlarının arttığı ve duyu organlarının sağlığının bozulduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bilgiler, eğitim seviyesi yüksek, akademik yönden donanımlı ve bilinçli olan kişilerin sağlıklarına daha dikkat ettiklerini göstermektedir.

Eğitim durumu ile katılım-faaliyetler ve özerklik arasında anlamlı farklılığın olup olmadığı incelendiğinde, bu boyutta da belirgin bir anlamlı farklılık tespit edildiği görülmektedir. Farklılığın yönü incelendiğinde, lisansüstü mezun katılımcı ortalaması 4,0278 iken, eğitim durumu lisans, ön lisans, lise, orta ve ilkokul mezunu olan katılımcılara doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Herhangi bir mezuniyeti olmayan katılımcıların ortalaması 2,5129 olarak tespit edilmiştir. Analizin sonuçları, eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin kendisini daha özgür, özerk hissettiklerini, sosyal ve kültürel katılım gerçekleştirme imkânının, eğitim düzeyi düşük olan bireylere göre daha geniş olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesinin yüksek olması, yaşam kalitesine olumlu bir şekilde etki etmektedir.

Yaşam kalitesinin diğere bir alt boyutu olan ölüm ve ölmek ile eğitim arasında ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın yönünün yüksek eğitimden düşük eğitime doğru arttığı görülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe ölüm kaygısının azaldığı görülmektedir. Ölüm korkusu, ölümden önce acı çekmek ve ölüm korkusu kaygısı yaşamak yaşam kalitesini olumsuz şekilde etkilemektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe, ölüm kaygısının düştüğü görülmektedir. Eğitim düzeyi yükselmesi ile ortalamaların artışı tespit edilmiştir. Lisansüstü mezunlarda bu oran 4,2083 iken, eğitim durumu lisans, ön lisans, lise, orta ve ilkokul mezunu olan katılımcılara doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Hiçbir mezuniyeti olmayan katılımcılardaki ortalaması 3,5119 olarak tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi, kaygı seviyesi ile ters orantılı olarak yaşam kalitesine olumlu etki etmektedir. Dolayısıyla yaşam kalitesini yaşlılıkta etkileyen önemli

değişkenlerden biri olan ölüm ve ölmeden önce acı çekme korkusu ve bunun birey üzerinde oluşturduğu kaygı ve psikososyal gerilim, eğitim seviyesindeki yükselmeye bağlı olarak azalmaktadır. Sonuç olarak da eğitim seviyesinin yükselmesi, kaygı düzeyini azaltarak yaşam kalitesini arttırmaktadır.

Yaşam kalitesinin son boyutu olan yakınlık boyutu ile eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Anlamlılığın yönünün, düşük eğitim seviyesinden yüksek eğitim seviyesine göre gerçekleştiği görülmektedir. En yüksek eğitim ile en düşük eğitim arasında yakınlık konusunda istatistiksel çok büyük bir farklılık bulunmamaktadır. Hiç mezuniyeti olmayan katılımcıların yakın ilişki kurma becerileri ortalamasının 2,5'in üzerinde olduğu görülmektedir. Fakat bu ortalamanın eğitim durumunun yükselmesi ile önemli bir oranda arttığı da görülmektedir. Lisansüstü mezunların ortalamaları 4,4583 iken, eğitim durumu lisans, ön lisans, lise, orta ve ilkokul mezunu olan katılımcılara doğru ortalamaların düştüğü görülmektedir. Herhangi bir mezuniyeti olmayan katılımcıların ortalamaları 3,0923 olarak tespit edilmiştir. Eğitim durumu yükseldikçe, “yaşamdaki dostluk ve arkadaşlık duygusunun daha çok yaşandığı, sevgiyi yaşayabilme ve hissedebilme imkânının daha çok olduğu, insanlar tarafından sevilebilme imkânını hissetme” düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta eğitim durumunun yakın ilişkilerin geliştirilmesinde, arkadaşlık/dostluk duygusunu daha etkin yaşanılmasında ve sevme/sevilebilme imkânını genişletilmesinde önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta yakın ve sosyal ilişkilerin kuvvetli gerçekleşebilmesi eğitim durumu ile yakından ilgilidir. Eğitimli olmak sosyal olarak bireyin aktif olmasına neden olmakta ve dolayısıyla yaşam kalitesi düzeyini yükseltmektedir.

Sonuç olarak, eğitim ile yaşam kalitesi arasında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, aralarında sıkı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Eğitimin bireye kazandırmış olduğu bakış açısı, sosyal ilişki becerisi, ekonomik etkinlik, yetenek ve sorumluluklar yaşam kalitesinin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Eğitim, insanları içinde bulunduğu dönemin imkân ve şartlarını değerlendirebilen ve bunlara uyum sağlayarak ihtiyaçlarını en etkin şekilde karşılayabilecek akademik bir düzeye ulaştırmaktadır. Bu bakımdan eğitimli olmak sadece aktif bir yaşam içerisinde bulunan kişiler, yani faal nüfus olarak değerlendirilen 15-64 yaş arası için değil, yaşlı için de buldukları sosyal alanı tanımlamada ve sosyal etkileşim oluşturmada önemli bir kaynaktır. Yaşlının içinde bulunduğu dönemi aktif ve

verimli değerlendirebilmesi, ancak içinde bulunduğu sosyal alanı tanımlayabilmesiyle mümkündür. Eğitimin bireye sağladığı kazanımlar, daha başarılı gerçekleşebilecek yaşlanma için bir alt yapı oluşturmaktadır. Entelektüel bilgi ve akademik donanım insanların genel iyi olma durumlarını şekillendirerek yaşam konforlarını etkilemektedir. Dolayısıyla eğitimin bireye kazandırdığı bilgi, beceri ve yetenek yaşlılıkta yaşam kalitesini yükseltecek olanaklar ve avantajlar sağlamaktadır. Eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin yüksekliği, kazandırdığı bakış açısı ve problem çözme yeteneği ile yaşam kalitesini arttırmaktadır. Bu nedenle okullaşma oranları, sadece aktif nüfusun nitelik kazanması için değil, aynı zamanda yaşlanan toplumda, yaşlılığın toplumsal bir sorun olmaktan çıkması için de önemli bir sosyal olgudur. Okullaşma oranının arttığı bir toplumda, yaşlının sosyal ve kültürel açıdan bağımlı olmasına neden olan olumsuzluklar azalmaktadır. Bununla beraber kültürel sermayenin daha önce bahsedilen ekonomik sermaye ile olan ilişkisi, ekonomik bağımlılığın azalmasına neden olacak ve dolayısıyla yaşlılıkta daha çok ihtiyaç duyulan yaşam kalitesini olumlu şekilde etkileyecektir. Ayrıca, okul yoluyla gerçekleşen kültürel sermayenin sağladığı entelektüel bilgi, yaşlının sağlıklı bir yaşam tarzı kazanmasını, bilginin işlenmesi ile zihnin aktif kalmasını ve dolayısıyla ruhsal sağlığın korunmasını olanaklı kılmaktadır. Bunlarla beraber, eğitimin işlevlerinden biri olan sosyalleştirme görevi, yaşam kalitesinin önemli belirleyicilerinden biri olan yakınlık boyutunun ilişkilerini geliştirmekte, yaşlılıkta yalnızlık, dışlanma ve sosyal izolasyon gibi problemlerin azalmasına katkı sağlamaktadır.

H₆ Yaşam kalitesi ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için yapılan analiz sonucunda, yaşam kalitesinin alt boyutu olan ölüm – ölmek ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($p > ,050$) Yaşam kalitesinin diğer tüm alt boyutları ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Tek yönlü anova analizi sonuçları neticesinde gelir düzeyi yükseldikçe, yaşam kalitesi düzeyinin duyuşal işlevler boyutundaki sorunların azaldığı, dolayısıyla gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların duyuş organları açısından daha sağlıklı oldukları görülmektedir.

Gelir düzeyi seviyesinin yüksek ya da düşük oluşu, duyuşal işlevler özelinde yaşam kalitesi düzeyini etkilemektedir. Yaşam kalitesinin duyuşal işlevler boyutundaki anlamlı farklılığın yönü incelendiğinde, ortalamaların gelir düzeyi “0-1.999 TL” den “6.000 TL ve üstü” gelire sahip olan katılımcılara doğru yükseldiği görülmektedir. Duyuşal işlevler konusunda gelir düzeyi 6.000 TL ve üstü olan katılımcıların ortalaması 3,4444 iken, gelir düzeylerinin 4.000-5.999 TL’den, 2.000-3.999 TL’ye doğru ortalamaların düştüğü

görülmektedir. Aylık gelir düzeyi 0-1.999 TL olan katılımcıların ortalaması 2,4146 olarak tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre bu durum, gelir düzeyinin yükselmesi ile beraber katılımcıların duyuşsal işlevlerindeki sağlık sorunlarının azaldığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu istatistikler, gelir düzeyi yüksek kişilerin, sağlık konusunda daha bilinçli olduklarını, duyuşsal sağlıklarını, gelir düzeyi düşük olanlara göre, daha çok korudukları sonucunu göstermektedir. Yaşlılıkta gelir düzeyi, bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlığını koruması için önemli bir değişkendir. Yaşlılıkla artan ihtiyaçların yerinde ve zamanında karşılanması sağlık açısından önemlidir. Yaşam kalitesi ve konforu sağlayan gelir düzeyi, sağlıklı olmak ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda yaşlıya önemli bir güç katmaktadır. Bu da yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemektedir.

Yaşam kalitesi ile gelir düzeyi arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak için, diğer alt boyutu olan katılım-faaliyetler ve özerklik boyutu incelendiğinde, iki değişken arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. ($p < ,050$) 6.000 TL ve üstü gelire sahip katılımcıların ortalaması 3,7528 iken, 4.000-5.999 TL'den, 2.000-3.999 TL geliri olan katılımcılara doğru ortalamaların düştüğu görülmektedir. Gelir düzeyi 0-1.999 TL gelir düzeyinde bulunan katılımcıların ortalaması, 2,5779 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla gelir artıkça, sosyal katılım faaliyetleri ve özerklik artmaktadır. Yapılan analizin sonucunda, gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların, düşük olanlara göre kendilerini daha özgür, özerk hissettikleri ve daha çok sosyal/kültürel katılım gerçekte oldukları görülmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta, kişinin kendini sosyal, kültürel ve ekonomik olarak bağımsız hissetmesi, ekonomik sermaye seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Aynı zamanda ekonomik sermaye yaşlılıkta bireylerin katılım gerçekteleştireceği sosyal faaliyet alanlarını da şekillendirerek yaşam kalitesi düzeyini etkilemektedir.

Yaşam kalitesinin son boyutu olan yakınlık boyutu ile gelir düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Anlamlılığın yönünün, düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine göre gerçekteleştirdiği görülmektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe, yaşam kalitesini arttıracak sosyal yakınlık kurma oranının da arttığı görülmektedir. Gelir düzeyinin farklılaşması ile "yakınlık" sağlama arasında anlamlı ilişkinin olduğu göze çarpmaktadır. Gelir düzeyi 0-1.999 TL olan katılımcıların ortalamaları 3,1199 iken, 6.000 TL ve üstü aylık gelire sahip katılımcıların ortalamaları 3,900 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, gelir seviyesi 2.000-3.999 TL ve 4.000-5.999 TL gelir seviyesine doğru kademeli olarak artmaktadır. Dolayısıyla gelir

seviyesi yükseldikçe, yaşamdaki “dostluk ve arkadaşlık duygusunun daha çok yaşandığı, sevgiyi yaşayabilme ve hissedebilme imkânın daha çok hissedildiği, insanlar tarafından sevillebilme imkânın hissetme düzeyinin daha yüksek olduğu” görülmektedir. Bu yüzden gelir seviyesi yaşlılıkta, bireylerin kendilerini rahat ifade edebilmesine, sosyal/kültürel yönden ilişkilerini artırabilmesine olanak tanırken, bireylerin yalnızlaşma ve sosyal izolasyon gibi sorunları aşmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, gelir düzeyi ile yaşam kalitesi arasında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, aralarında sıkı bir ilişki bulunduğu görülmektedir Yaşam kalitesi ile ölüm ve ölmek boyutu haricinde, tüm boyutlarıyla anlamlı bir farklılık içerisinde olduğu görülmektedir. Yani gelir düzeyi, yaşlı bireylerin yaşam kalitesine önemli derecede etki etmektedir. Gelir düzeyi yaşlıların yaşam konforunu arttırmakta, yaşlılıkta artan ihtiyaçlarını gidermekte, sağlık giderlerinin kısa zamanda teminini sağlamakta, sosyal ilişki, sosyal katılım ve faaliyetler içerisinde bulunmasına neden olmakta ve genel iyi olma durumu olarak tanımlanan yaşam kalitesi düzeyini yükseltmektedir. Ürün ve hizmetlere daha hızlı, kaliteli ve yerinde ulaşım için ekonomik sermaye, yaşlılıkta yaşam kalitesini artıracak önemli bir göstergedir. Yaşlılıkta bu ihtiyaçların zamanında temini fiziksel ve ruhsal sağlık açısından son derece önemlidir. Yaşlanmayla beraber artan ve farklılaşan ihtiyaçların temininde ve zamanlamasında yaşanan sorunlar, yaşam konforunu olumsuz etkilemektedir. Yaşlılıkta birçok problemin ana kaynağı, ekonomik kökenli gerçekleşen bağımlılıktır. Emeklilikle birlikte gelirden yaşanan düşüş, yaşlının ekonomik açıdan artan ihtiyaçlarına karşılık cevap veremeyecek seviyeye gelmesine neden olarak, yaşlılıkta yaşanması muhtemel sorunları derinleştirmektedir. Fiziksel ve ruhsal açıdan mesleki bir yeterliliğe sahip olmayan ya da yaşlı istihdamına karşı var olan ön yargılar nedeniyle artan yaşlı işsiz sayısı, yaşlılığı toplumsal sorun olmaktan çıkarmak için yapılan çabaları cevapsız bırakmaktadır. Çünkü yaşlı istihdamı yaşlının sadece ekonomik bir gelir elde etmesi için değil, aktif yaşaması için de önemli bir değişkendir. Dolayısıyla yaşam kalitesi açısından önemli göstergelerden biri olan gelir düzeyi, yaşlılık için üretilecek çözümlerin temelini oluşturmaktadır. Bu bakımdan yaşlı istihdamı olarak kavramsallaştırılan gümüş ekonomi alanlarının genişletilmesi önem arz etmektedir. Bu istihdam alanları, yaşlıların niteliksel özelliklerine uyarlanması, yaşlının daha verimli sonuçlar ortaya koymasına olanak sağlamaktadır. Yaşlı istihdamını artıran ya da kolaylaştıran niteliklerden biri yaşlının bilgi donanımıdır. Bu sayede kültürel sermaye sahibi yaşlı, istihdam alanları içerisinde daha kolay

yer edinebilmekte ve aktif yaşlanma olanaklarına sahip olmaktadır. Sonuç olarak kültürel sermaye düzeyi yüksek yaşlı, gümüş ekonominin gelişmesiyle istihdam edilebilirliği mümkün, aktif yaşlanma gerçekleştirebilen, ekonomik sermaye gücüne sahip, sosyal katılım ve faaliyet kapasitesi yüksek biri olarak, yaşam kalitesini istenilen konfora ulaştıracaktır.

Yapısal Eşitlik Modeli ile araştırma konusuna ait olan iki değişken (Kültürel sermaye ve yaşam kalitesi) DFA ölçme modeli ile incelenmiştir. Ölçeklerin incelenen DFA yapısı istenilen yapı geçerliliğini sağlaması üzerine, (her iki değişken modelinin istenilen iyi uyum aralığında bulunması) modele ilişkin karşılıklı değişkenlerin birbirleri ile anlamlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda regresyon ilişkileri H_{7d} 'nin katsayısı haricinde tüm hipotezlerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber, araştırmanın modeline ait, model uyum ölçütleri incelendiğinde, tüm değerlerin kabul edilebilir uyum iyiliği aralığında olduğu görülmektedir.

H_{7a}, H_{7b}, H_{7d} Entelektüel birikim ve kültürel bilinç/katılım (Kültürel Sermaye) ile duyuşal işlevler (Yaşam Kalitesi) arasında anlamlı (H_{7a} , H_{7b}) düzeyde bir ilişki olduğu analiz sonucunda tespit edilmiştir. ($p < ,050$) Buna karşılık kültürel sermayenin kültürel potansiyel boyutunun ve yaşam kalitesi duyuşal işlevler alt boyutu arasında (H_{7d}) anlamlı düzeyde bir ilişki görülmemiştir. ($p > ,050$) Yaşlıların, kültürel sermaye düzeyleri ile yaşam kalitesinin alt boyutu olan duyuşal işlevler boyutu arasındaki anlamlılık ilişkisi ve bu ilişkinin oluşturduğu etkinin değerlendirilebilmesi için araştırmanın modeline uygun oluşturulan yapısal eşitlik modeliyle model uyum göstergeleri incelenmiştir. Bu incelemede, kültürel sermayedeki bir puanlık artışın, duyuşal işlevlerde, analiz sonuçlarına göre, 36 puanlık bir artışa neden olabileceği görülmektedir. Kültürel sermaye, yaşam kalitesinin alt boyutu duyuşal işlevlerin tam olarak %36'lık kısmını açıklayabilmektedir. Bu durumda duyuşal işlevlerin, %64'ü başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Duyuşal işlevlerin açıklanmasında en fazla etkinin kültürel sermaye değişkeninin hangisi olduğunu belirlemek için bakıldığında, entelektüel birikim (1,075) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla entelektüel birikimde bir puanlık artış, duyuşal işlevlerde, 1,075 puanlık bir artışa neden olmaktadır.

Kültürel sermayenin entelektüel birikim boyutu ile duyuşal işlevler arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum, entelektüel birikim seviyesinin yükselmesi ile duyuşal işlevlerin etkinliğinin artması anlamına gelmektedir. Entelektüel birikim içerisinde; "kültürel değer taşıyan bilim dalları ile ilgili bilgili olmak, objektif araştırmalar yapmak, kültürel olgu ve olayları farklı açılardan değerlendirebilmek, sosyal ve

medeni ilişkileri üst düzeyde olmak” gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler akademik birtakım uğraşlar ile kazanılmaktadır. Analiz sonucundaki pozitif yönlü anlamlı ilişki, entelektüel birikim düzeyi yüksek katılımcıların, duyuşsal fonksiyonlarının daha sağlıklı olduğunu göstermektedir. Bu durumda, entelektüel birikim düzeyleri yüksek olan katılımcıların duyuşsal işlevleri, entelektüel birikim düzeyi düşük olanlara göre daha işlevsel olduğu sonucunu göstermektedir. Bu göstergeler, entelektüel birikim düzeyi yüksek olan katılımcıların, duyuşsal işlevlerin sağlıklı bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirebilecek bir yaşam tarzına sahip olduklarını göstermektedir. Zira hipotez testlerinde benzer ilişkilerin aynı sonucu verdiği görülmektedir. Eğitim düzeyi ile yaşam kalitesi karşılaştırıldığında, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların duyuşsal işlevlerinin daha etkin ve duyuş organlarının daha sağlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla okul yoluyla edinilen entelektüel birikimin bireylere daha sağlıklı davranışlar kazandıracak bir yaşam tarzı sunduğu görülmektedir.

Kültürel sermayenin kültürel bilinç ve katılım boyutu ile yaşam kalitesinin duyuşsal işlevler boyutu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan, kültürel bilinç ve katılım seviyesi yüksek olan katılımcıların duyuşsal işlevleri ve duyuş organlarının sağlık durumu ile ilgili sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kültürel bilinç ve katılım boyutundaki faaliyetlerin katılım düzeyini, sağlıklı bir beden ve sağlıklı duyuş organları belirlemektedir. Kültürel bilinç ve sosyal katılım, sosyal güdüleri yani bireylerin içinde bulunduğu sosyal çevreye uyumunu ve aidiyetliğini ifade etmektedir. Bu tip sosyal güdülerin davranışa dönüşmesi, daha hayati ve gerekli olan güdülerin tamamlanmış olmasıyla gerçekleşmektedir. Bu da bireylerin sağlıklı bir beden ve duyuş organlarının işlevsel gücü ile yerine getirilebilir. Analiz sonucunda kültürel bilinç/katılım ile duyuşsal işlevler arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin çıkması, kültürel bilinç ve katılım düzeyi yüksek olan katılımcıların duyuşsal fonksiyonlarının bu faaliyetleri yeterince yerine getirebilecek düzeyde olmadığını hissetmeleri ile açıklanabilir. Örneğin kitap, gazete, dergi, bilimsel içerikli yazılar, makaleler takip eden ve okuyan yaşlı birey için görme duyuşundaki zayıflamalar, yaşlı için daha büyük bir sorun ve engel teşkil ettiği hissini oluştururken, bu tip yayınları okumayan biri için gözlerindeki hafif zayıflama sosyal hayatında çok büyük sorun teşkil etmeyebilir. Ya da sosyal ve kültürel katılım gerçekleştiren biri için bu tip faaliyetlerin fiziksel yeterlilikle ilgili olan kısmı konusunda yaşadıkları bazı engeller, duyuş organlarının yetersizliği algısına neden olabilmektedir. Diğer yandan zaten bu

tip faaliyetlere katılmayan yaşlı birey, duyu organlarındaki zayıflamanın neden olduğu gerginliği hissetmeyebilir. Sonuç olarak ters orantılı bu durum, kültürel bilinç ve sosyal katılım düzeyleri yüksek olan yaşlı bireylerin, içinde buldukları faaliyetlerden dolayı duyu organlarının işlevlerinin daha zayıf hissetmeleri ile ilişkilendirilebilir. Çünkü bu tip faaliyetler duyu fonksiyonların etkin bir şekilde işlevini yerine getiren sağlıklı bir bedenle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla yaşlanmayla beraber duyu işlevlerindeki zayıflama, kültürel bilinç ve katılım faaliyetlerinin yerine getirilmesini olumsuz etkilemektedir. Aksi durumda ise yani kültürel sermaye düzeyi düşük olan katılımcıların duyu işlevlerindeki zayıflamayı, kültürel sermaye düzeyi yüksek olanlara oranla bir problem olarak değerlendirmemeleri; duyu işlevlerindeki zayıflamanın rutin olarak yerine getirilen günlük işler için sorun teşkil etmemesinde aranabilir. Ya da kültürel sermaye düzeyi yüksek katılımcılara oranla, kültürel sermaye düzeyi düşük olan katılımcıların, duyu işlevlerinin problem olarak görülmemesi, duyu işlevlerinin günlük aktiviteleri yerine getirirken, duyu işlevlerinin zayıfladığını daha belirgin hissedecek bir aktivite içerisinde bulunmuyor olmaları gibi nedenler gösterilebilir.

H_{8a}, H_{8b}, H_{8d} Kültürel sermayenin alt boyutları ile (entelektüel birikim, kültürel bilinç/katılım ve kültürel potansiyel) ile yaşam kalitesi alt boyutu olan katılım, faaliyet ve özerklik arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yaşlıların, kültürel sermaye düzeyleri ile yaşam kalitesinin alt boyutu olan sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik boyutu arasındaki anlamlılık ilişkisi ve bu ilişkinin oluşturduğu etkinin değerlendirilebilmesi için araştırmanın modeline uygun oluşturulan yapısal eşitlik modeliyle model uyum göstergeleri incelenmiştir. Bu incelemede, kültürel sermayedeki bir puanlık artışın, sosyal katılım, faaliyetler ve özerklikte, analiz sonuçlarına göre, 86 puanlık bir artışa neden olabileceği görülmektedir. Kültürel sermaye, yaşam kalitesinin alt boyutu olan sosyal katılım, faaliyetler ve özerkliğin tam olarak %86'lık kısmının açıklayabilmektedir. Bu durumda duyu işlevlerinin, %14'ü başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik boyutunun açıklanmasında en fazla etkinin kültürel sermaye değişkelerinden hangisinde olduğunu belirlemek için bakıldığında, entelektüel birikim (4,900) olduğu görülmektedir. Bununla beraber yaşlıların, sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik ile entelektüel birikim boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmekte iken, kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir.

Entelektüel birikim düzeyinde bir puanlık artış, katılım faaliyetler ve özerklikte 4,900 puan artışa neden olmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, entelektüel birikim düzeyi yüksek olan katılımcıların; yaşam kalitesini arttıran sosyal katılım, geçmiş-bugün-gelecek faaliyetlerinden duydukları memnuniyet ve özerklik konusundaki olumlu düşüncelerin pozitif olarak arttığı analiz sonuçlarında görülmektedir. Bu sonuç, yaşlılıkta kişinin kendi kararlarını verebilmesi ve sosyal etkileşimde bulunabilecek katılımları sağlayabilmesinin entelektüel birikim düzeyi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılım, faaliyetler ve özerklik içerisinde; “kendi kararlarını verebilme, geleceğini idealleri doğrultusunda yönlendirebilme, yapmak istediklerini gerçekleştirebilme, başarılı bir hayat sürebilme imkânının değerlendirildiği” ifadeler bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşlılıkta entelektüel birikim düzeyi, kişinin yaşam kalitesini arttıracak düzeyde sosyal katılım gerçekleştirmesine, sosyal ve kültürel yönden bağımsız bir kişi olarak, yaşlılıkta bağımlılığın neden olduğu sosyal problemlerden aktif yaşlanmasına olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak, yaşlılıkta bağımsız bir yaşlanma ve çeşitli sosyal katılımlarla sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, yaşlı bireyin kültürel sermayenin önemli bir boyutu olan entelektüel birikim düzeyinin yüksekliği ile ilişkilidir.

Kültürel sermayenin kültürel bilinç ve katılım boyutları ile yaşam kalitesinin katılım-faaliyetler ve özerklik boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, kültürel bilinç ve katılım seviyesinin yükselmesi ile katılım, faaliyetler ve özerklik düzeyinin azalması anlamına gelmektedir. Analiz sonuçlarına göre, kültürel bilinç ve katılım da bir puanlık artış, katılım, faaliyetler ve özerklikte 3,367 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan ters orantı, kültürel bilinç katılım düzeyi yüksek olan yaşlı bireylerin, yerleşim yerlerindeki sosyal katılım alanlarının sınırlılığıyla ya da yeterli görmeyişleriyle açıklanabilir. Sosyal faaliyetlerin ve katılımın bireysel çabalarla mümkün olacağı bilinmekle birlikte, yaşanılan bölgedeki aktivitelerin zenginliği de bireylerin katılım ve faaliyet hareketliliğini etkilemektedir. Kültürel sermaye düzeyi yüksek olan yaşlı bireylerdeki, faaliyetler ve sosyal katılım seviyesindeki düşüklük, kültürel bilinç ve sosyal katılım düzeylerini karşılayacak düzeyde yaşadıkları bölgede etkinliklerin, faaliyet alanlarının olmayışı ya da bunların eksikliğinden duyulan memnuniyetsizlik olarak değerlendirilebilir. Yani kültürel sermaye düzeyi yüksek bireylerin, yaşadıkları bölgede sosyal katılım ve faaliyetleri gerçekleştirecek yeterli düzeyde imkânlarının bulunmadığı şeklinde ele alınabilir. Kültürel bilinci yüksek kişilerin, katılım ve sosyal faaliyet alanların

yetersiz görülmesi nedeniyle bölgenin potansiyellerini karşılamıyor olmasıyla ilişkilendirilebilir. Aksi durumda ise yani, kültürel sermaye düzeyleri daha düşük olan katılımcıların, katılım, faaliyet ve özerklikle ilgili yaşadıkları bölgedeki sosyal faaliyet alanlarını yeterli görmeleri bu tip bir sonucun ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, sinema, tiyatro, opera, kültürel ve sanatsal gezilerde aktif katılım gerçekleştiren biri için bu faaliyetlere katılabilecek sosyal alanların az olması bir sorun teşkil ederken, kültürel sermaye düzeyi düşük katılımcı için, yaşadığı yerde tiyatro ve sinema vb. yerlerin var olması, katılım sağlamasa bile faaliyetleri yeterli görmesine neden olabilir.

Kültürel sermayenin kültürel potansiyel boyutu ile yaşam kalitesinin katılım-faaliyetler ve özerklik boyutu arasında negatif yönlü bir ilişki görülmektedir. Bu durum, kültürel potansiyel seviyesinin yükselmesi ile sosyal katılım, faaliyetler ve özerklik düzeyinin azaldığı anlamına gelmektedir. Analiz sonuçlarına göre, kültürel potansiyeldeki bir puanlık artış, katılım-faaliyetler ve özerklikte 1,271 puanlık düşüşe neden olmaktadır. Kültürel potansiyel içinde; “açık ve anlaşılır konuşma, kendisini etkin ifade edebilme, sosyal ve medeni ilişki seviyesinde üst düzey bir ilişki geliştirme ve toplumu yönlendirebilme” gibi ifadeler yer almaktadır. Kültürel potansiyel seviyesi yüksek bireylerin, bir önceki hipotezde olduğu gibi, sosyal ve kültürel katılım sağlayabileceği alanların kısıtlı olması nedeniyle genel bir memnuniyetsizliği ortaya koymuş olabilir. Yani kültürel potansiyel seviyesi yüksek olan katılımcıların, sosyal katılım, faaliyetler ve özerklikle ilgili ters orantının nedeni, kültürel sermaye düzeyi yüksek yaşlı bireylerin, kültürel faaliyet yürütebilecek ve sosyal katılım sağlayabilecek alanlarının yeterli olmayışının memnuniyetsizliği şeklinde yorumlanabilir. Kültürel potansiyel düzeyi yüksek olan birey, emeklilik öncesi mesleki yaşantısında, sosyal faaliyet, iş arkadaşlarıyla etkileşim ve katılım gerçekleştirebildikleri sosyal alanlar bulabilmektedir. Çıkan bu negatif yönlü ilişki, emeklilik sonrası bireyin sosyal katılım gerçekleştirme alanlarının azalması ve dolayısıyla bu yetersizliğin bireyde oluşturduğu hoşnutsuzluk olarak yorumlanabilir.

H11a, H11b, H11d Kültürel sermaye ile yaşam kalitesi alt boyutlarından ölüm ve ölmek boyutu arasında anlamlı bir etkinin olduğu, analiz sonucunda görülmektedir. Kültürel sermaye boyutları ile yaşam kalitesinin alt boyutu olan ölüm ve ölmek arasındaki anlamlılık ilişkisi ve bu ilişkinin oluşturduğu etkinin değerlendirilmesi için araştırmanın modeline uygun oluşturulan yapısal eşitlik modeliyle model uyum göstergeleri incelenmiştir. Bu incelemede, kültürel sermayedeki bir puanlık artışın, ölüm ve ölmek boyutunda, analiz

sonuçlarına göre, 0,07 puanlık bir artışa neden olabileceği görülmektedir. Kültürel sermaye, yaşam kalitesinin alt boyutu ölüm ve ölmenin tam olarak %0,07'lik kısmını açıklayabilmektedir. Ölüm ve ölmek boyutunun açıklanmasında en fazla etkinin kültürel sermaye değişkenlerinden hangisinde olduğunu belirlemek için bakıldığında, kültürel bilinç ve sosyal katılım boyutunda (,729) olduğu görülmektedir. Bununla beraber yaşlıların, kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu görülmekte iken, kültürel sermaye boyutlarından entelektüel birikim boyutu ile ölüm ve ölmek arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Aralarında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğu için, entelektüel birikim düzeyinde bir puanlık artış, ölüm ve ölmek boyutunda 0,887 puan düşüğe neden olmaktadır. Bu sonuçlar, entelektüel birikim düzeyi yüksek olan katılımcıların, ölüm ve ölmek konusundaki kaygı seviyelerinin, entelektüel birikim düzeyi düşük bireylere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ölüm ve ölmek konusunda yaşın ilerlemesiyle hissedilen kaygı seviyesinin artması, yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Entelektüel birikim düzeyinin yüksek oluşu, diğer değişkenler ile ilişkilendirildiğinde yaşam kalitesine olumlu katkı sağlamakta iken, ölüm ve ölmek ile ilişkisinde kaygı düzeyini artırdığı görülmektedir. Ölüm ve ölmek kişinin hayatının tüm evresinde bir sonu çağrıştırmakta olduğu için kaygı düzeyini artırma özelliğine sahip bir duyguyu ifade etmektedir. Her yaşta ve toplumun her kesiminde karşılaşılabilecek bir kaygı durumudur. Ölüm konusunda hissedilen kaygının nedeni çok çeşitli sebeplere göre oluşmaktadır. Yalnız kalmak, sevdiklerini kaybetmek, uzaklaşma, acı çekmek ve içinde var olduğu sosyal kimliğini yitirme duygusu gibi. Birey içinde bulunduğu toplumda sosyal kimliğini yıllar boyunca inşa etmekte ve elinde bulundurduğu sermayeye göre sosyal alan içerisinde rekabet etmektedir. Kültürel sermaye düzeyi yüksek olan bireyin, başarılı bir yaşam ve başarılı bir yaşlanma geçirme olasılığı yüksektir. Bu bakımdan analiz sonuçlarında, kültürel sermaye düzeyi yüksek katılımcıların, inşa ettiği sosyal yaşamı ve büyük mücadelelerle oluşturulan sosyal kimliği kaybetme kaygısının, kültürel sermaye düzeyi yüksek bireylerin daha fazla hissettikleri görülmektedir. Bu durum, daha çok kazanan kişinin, olumsuzluk karşısında çok şey kaybetmesi gibi düşünülebilir. Dolayısıyla kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye düzeyi düşük olan yaşlı bireyin, kaybedecek çok şeyinin olmaması ölüm kaygısını, kültürel sermaye düzeyi yüksek bireye göre daha az hissetmesine neden olabilir. Dahası ölçeklerin uygulanmasında, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi düşük bazı katılımcıların, yaşlanmayla

beraber artacak zorlukların yaşanmaması için ölümü kurtuluş olarak gördükleri tespit edilmiştir. Bu tip nedenlerden dolayı, entelektüel birikim düzeyi yüksek olan katılımcıların, entelektüel birikim düzeyi düşük olan katılımcılara oranla, ölüm ve ölmekle ilgili hissedilen kaygı seviyelerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Kültürel bilinç ve katılım düzeyinde bir puanlık artış, ölüm ve ölmek boyutunda 0,726 puanlık bir artışa neden olmaktadır. Kültürel bilinç ve katılım boyutu ile ölüm ve ölmek boyutu arasında pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, kültürel bilinç ve katılım düzeyi yükselmesiyle, ölüm ve ölmek konusundaki kaygı seviyesinin azaldığı anlamına gelmektedir. Ölüm ve ölmek ile ilgili hissedilen kaygı seviyesi, yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kültürel bilinç ve katılım boyutu içerisinde; “kültürel faaliyetlere katılımı mümkün kılacak çevreye sahibim, yaşadığım şehirdeki kültürel değer taşıyan yerleri bilirim, yaşadığım şehirdeki kültürel faaliyet potansiyelinin farkındayım” gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu tip bir kültürel bilinç sahibi olan katılımcıların, ölüm ve ölmek ile ilgili kaygı düzeyleri düşük tespit edilmiştir. Bir önceki ilişkide, entelektüel bilgi ile ölüm ve ölmek arasındaki ilişki ters orantılı olarak tespit edilmişti. Entelektüel birikim, kültürel sermayenin daha çok bilgi donanımını barındırmaktadır. Yani kültürel sermayenin teorik hâkimiyet düzeyini ifade etmektedir. Kültürel bilinç ve katılım ise bilgilerin işlenerek pratiğe dökülmesi olarak değerlendirilmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin sosyal katılım oluşturacak düzeyi, ölüm ve ölmek ile ilgili yaşanabilecek kaygı düzeylerini azaltmakta ve yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye açısından bilgi donanımının, tek başına yaşam kalitesini arttırmak için yeterli olmadığı düşünülebilir. Bilgi donanımının yanında sosyal ve kültürel katılım sağlamanın, yaşam kalitesi üzerinde daha olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, kültürel bilinç, kültürel faaliyetler ve sosyal katılım düzeyindeki yükseklik, yaşlı bireylerde ölüm ve ölmek konusundaki hissedilen gerilim seviyelerini düşürerek, yaşam kalitesini olumlu etkilemektedir.

Kültürel potansiyel düzeyindeki bir puanlık artış, ölüm ve ölmek boyutunda 0,486 puanlık bir yükselişe neden olmaktadır. Bu sonuçlar kültürel potansiyel boyutu ile ölüm ve ölmek boyutu arasında pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kültürel potansiyel seviyesindeki yükseklik, ölüm ve ölmek ile ilgili kaygıların azalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, yaşam kalitesini olumsuz olarak etkileyen ölüm ve ölmeye karşı hissedilen kaygı, kültürel potansiyel seviyesinin yükselmesiyle düşmektedir. Kültürel potansiyel ifadelerinde; “açık, akıcı ve anlaşılır konuşmak, çevresini yönlendirebilecek düzeyde söz

sahibi olmak ve medeni ilişki düzeyi” gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler, kültürel bilinç boyutunda olduğu gibi yaşlı bireylerin çevresi ile olan münasebetlerindeki kalite düzeyini belirleyen ilişkileri içermektedir. Dolayısıyla, faal nüfus içerisinde yer edinebilmeyi başaracak düzeyde aktif katılım gerçekleştiren, faal nüfusu tecrübeleriyle yönlendiren, çevresiyle sosyal ve beşeri münasebetler kurabilecek bir iletişim düzeyine sahip olan katılımcılarda, ölümün neden olduğu endişe seviyesinin daha düşük olduğu görülmektedir. Netice olarak, kültürel potansiyel düzeyinin artması, ölüm ve ölmek kaygısının düşmesine neden olmakta ve dolayısıyla yaşam kalitesini arttırmaktadır.

H12a, H12b, H12d Kültürel sermayenin alt boyutları ile yaşam kalitesi alt boyutu yakınlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu analiz sonucunda görülmektedir. Yaşlıların, kültürel sermaye düzeyleri ile yaşam kalitesinin alt boyutu olan yakınlık arasındaki anlamlılık ilişkisi ve bu ilişkinin oluşturduğu etkinin değerlendirebilmesi için araştırmanın modeline uygun oluşturulan yapısal eşitlik modeliyle model uyum göstergeleri incelenmiştir. Bu incelemede, kültürel sermayedeki bir puanlık artışın, yakınlık boyutunda, analiz sonuçlarına göre, 0,70 puanlık bir artışa neden olabileceği görülmektedir. Kültürel sermaye, yaşam kalitesinin alt boyutu duyuşal işlevlerin tam olarak %70’lik kısmını açıklayabilmektedir. Bu durumda yakın ilişki kurmanın, %30’u başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Yakınlık boyutunun açıklanmasında en fazla etkinin kültürel sermaye değişkeninin hangisinde olduğunu belirlemek için bakıldığında, entelektüel birikim boyutunda (4,616) olduğu görülmektedir. Yaşlılarda, yakınlık ile entelektüel birikim arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmekte iken, kültürel bilinç- katılım ve kültürel potansiyel arasında negatif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir.

Entelektüel birikim düzeyinde bir puanlık artış, yakınlık boyutunda 4,616 puan artışa neden olmaktadır. Bu sonuçlar, entelektüel birikim düzeyi yüksek katılımcıların sosyal ilişkilerde ve yakın ilişki kurma düzeylerinde daha aktif olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Kültürel olgu ve olayları değerlendirebilen, kültürel çeşitliliğin zenginlik olduğu düşüncesine sahip olan entelektüel birikim düzeyi yüksek katılımcıların; “yakın ilişki kurma, insanlar tarafından sevme ve sevilme hissini yaşayabilme, yakın dostluk ve arkadaşlık yaşayabilme” duygularını, entelektüel birikimi düşük olan katılımcılara göre, daha üst düzeyde hissettikleri görülmektedir. Bu bağlamda entelektüel birikim düzeyi, yaşlı bireylerde kendilerini ifade edebilme ve diğerleriyle olan münasebetlerindeki etkinliği arttıran bir fayda sağlamaktadır. Entelektüel bilgi birikiminin yaşlılıkta kaynak olarak

kullanımı, yakınlık sağlayacak düzeyde ilişkilerinin geliştirilmesi için alt yapı oluşturmakta ve yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla entelektüel birikim düzeyinin yüksekliği yaşlı bireylerde sosyal çevresi ile olan ilişkilerinde, yaşam kalitesinin yakınlık boyutunu olumlu şekilde etkilemektedir.

Kültürel sermayenin alt boyutu olan kültürel bilinç ve katılım düzeyindeki bir puanlık artış, yaşam kalitesinin yakın ilişki düzeyinde 3,229 puanlık düşüşe neden olmaktadır. Kültürel potansiyeldeki bir puanlık artış ise, yakınlık ilişkilerinde 1,204 puanlık düşüşe neden olmaktadır. Dolayısıyla kültürel sermayenin kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel boyutu ile yaşam kalitesinin yakınlık boyutu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum, kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel düzeyinin yükselmesinin, yakınlık ifadelerindeki etkilerinin azalması anlamına gelmektedir. Kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyel içerisinde; “kültürel olarak yaşamı etkileyen teknolojik gelişmeleri etkin bir şekilde kullanabilen, yaşadığı şehirdeki kültürel potansiyelin farkında olan, kültürel değer taşıyan, sinema ve tiyatro gibi sanatsal faaliyetlere katılma, kendini açık bir şekilde ifade edebilme ve çevresini yönlendirebilme” gibi ifadeler yer almaktadır. Analiz sonuçlarında, bu tip aktiviteler ile birlikte kültürel olarak bunları gerçekleştirebilecek potansiyel düzeyi yüksek olan katılımcıların, “dostluk ve arkadaşlık duygusunu yaşama, sevme sevilme imkânı ve sevgiyi yaşama” düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Frekans analizine bakıldığında araştırmaya katılan katılımcıların genel olarak eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamında örneklem olarak belirlenen alanda, eğitim düzeyi yüksek yaşlı kitlenin sayısının az olduğu söylenebilir. Bu durum, kültürel bilinç-katılım ve kültürel potansiyeli yani kültürel sermaye düzeyi yüksek olan yaşlı bireylerin yakın ilişki ve etkileşim kurabileceği aynı düzeyde kişilerin az olması nedeniyle yakınlık ilişkilerinin düşük çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, kültürel potansiyel ve kültürel bilinç seviyesi yüksek olan katılımcıların bir birleri ile etkileşim kurmaları daha kolay iken, daha düşük seviyedeki kişiler ile bu etkileşimi sağlamaları güçtür. Yani aynı kültürel bilinç ve potansiyel düzeyine sahip bireyler, aynı sosyal alan içerisinde sosyalleşmektedirler. Ayrıca, bir bölgede yaşayan insanların kültürel sermaye düzeyleri tüketim eğilimlerini belirlemektedir. Dolayısıyla o bölgedeki insanların kültürel sermaye düzeyleri, kültürel aktivite ve alanlarını şekillendirmektedir. Genel olarak kültürel sermaye düzeyi düşük olan bireylerin yaşadığı bir bölgede kültürel eğilim aktiviteleri; kültürel potansiyel ve bilinç düzeyi yüksek olan kişilerde hoşnutsuzluğa neden

olabilmektedir. Ağırlıkla kültürel sermaye düzeyi seviyesine uygun oluşturulan kültürel aktiviteler, kültürel potansiyel ve bilinç düzeyi yüksek olan kişilerin; kültürel tüketim eğilimlerine uygun alanlar olmaması, bu eğilimlerini istenilen düzeyde gerçekleştirememesi ve sonucunda kültürel yatkınlıklarını eyleme dökememesi nedeniyle olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında da kültürel sermaye düzeyinin yüksekliği (kültürel bilinç ve kültürel potansiyel) yakınlık sağlanması için tek başına geçerli bir neden teşkil etmemektedir. Aynı kültürel yatkınlıkları olan insanlar bir arada yakınlık sağlayacak ilişki geliştirmektedir. Bu durum, kültürün doğasıyla ilişkilidir. Kültürün insanları bileştirici özelliğinin yanında, ayrıştırıcı bir özelliği de bulunmaktadır. Kültür, benzer olanı birleştirirken, ayrı ve aykırı olanları ayrıştırmaktadır. Sonuç olarak, azınlıkta olan kültürel pratiğin, yaşadığı alan içerisinde hoşnutsuzluğu söz konusudur. Dolayısıyla analiz sonuçları, kültürel bilinç ve katılım düzeyinin yüksekliğinin yakın ilişkilerin gerçekleştirilme düzeyini düşürmekte olduğunu göstermektedir. Bu da yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak, kültürel sermaye düzeyine uygun sosyalleşme alanlarının oluşturulması, farklı sermaye düzeylerine sahip olan kişilerin farklı alanlarda, farklı pratikler gerçekleştirerek aktif yaşlanmasını sağlayabilir ve dolayısıyla yaşam kalitesi açısından önemli kazanımlar elde edilebilir.

Geleneksel toplumlarda usta çırak ilişkisiyle öğrenmelerin gerçekleşmesi yaşlının, bu toplumlarda bilginin kaynağı konumunda olmasına neden olmuştur. Fakat sanayileşme ve modernitenin etkisi, teorik bilginin önem kazanmasına ve okul yoluyla elde edilen bilginin değerinin artmasına neden olmuştur. Bilginin kaynağında pozisyonunda bulunan yaşlının bilgisi, teknik ve teknolojik gelişmelerin gölgesi altında kalmıştır. Teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızına yetişemeyen yaşlı bireyin varlığı, özellikle gelişmiş toplumlarda sorun olarak algılanmasına neden olmuştur. Günümüzde teorik bilginin hakimiyeti, formel eğitimi ön plana çıkarmıştır. Geleneksel bilgi edinme yollarının geçerliliğini yitirmesi ve kültürel sermayenin artan önemi, günümüz yaşlılarının içinde bulunduğu sorunları özetlemektedir. Bilginin merkezinde olmayan yaşlı birey kendisini sosyal psikolojik birçok problemin içerisinde bulmaktadır. Bu problemlerin başında yoksulluk gelmektedir. Karadeniz ve Öztepe (2013:98), okuma yazma bilmeyenlerin yoksulluk oranlarının yüksek olduğunu ifade etmektedir. WHO (2008:28), yaşlılıkta hiç eğitim almamayı veya düşük eğitim düzeyini; yüksek işsizlik, engelli olma ve ölüm riskinin artmasıyla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla

kültürel, sosyal ve ekonomik olarak daha bağımsız bir yaşlılık kültürel sermaye düzeyi ile yakından ilişkilidir.

Modernleşmeyle gelinen bu nokta, formel eğitim yoluyla kazanılan kültürel sermayenin önemini ortaya koymaktadır. Kültürel sermayenin etkisiyle yaşlılıkta yaşam kalitesi için yapılacak hazırlık, yaşlılıktan önceki dönemlerde yapılan yatırımlarla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, yaşlılıktaki yaşam kalitesi için kültürel birikimin etkisi “yaşsız”, yani bir döneme ait olmayan kazanımlarla mümkündür. Ülkemizde kızların eğitim hayatına katılma oranları önemsenmektedir. Bu durum, kadın istihdamı ve sosyal hayatın içerisindeki kadın popülasyonunu artıracığı gibi yaşlılık için de önemli bir sosyal problemin çözümüne işaret etmektedir. Araştırma sonuçları, yaşlılıkta kültürel sermayenin yaşam kalitesi için önemli değişkenlerden biri olduğunu göstermektedir. Kadın eğitim oranının düşük seviyede olması, yoksul ve bağımlı yaşlı sayısını attırmakta, bu durum yaşam kalitesine olumsuz yansımaktadır. Özellikle yaşlılığın kadınlaştığı bir dönemde kadın okullaşma oranları, son derece önem arz etmektedir. Kadınların eğitim oralarının yükselmesi, kültürel sermayenin kaynak olarak kullanımına ve kadınların özerk/bağımsız bir yaşlanma gerçekleştirme anlamına gelmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yakın bir gelecekte toplam yaşlı nüfus 3’te 2 sini kadın yaşlıların oluşturacağı öngörülmüşken, kültürel sermaye düzeyinin kadınlar için olan önemi bu açıdan da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda kadın eğitimine verilen önem, yaşlılıkta yaşam kalitesinin artması ve yaşlı problemlerinin aza indirgenmesi için önemli bir yatırım olarak değerlendirilmelidir.

Yaşlanma insanoğlunun hayatının tüm evresi boyunca gerçekleşen bir süreçtir. Yaşlılık ise bedensel ve zihinsel değişimlerin görüldüğü ve resmi birtakım işlerin düzenlenmesi için 65 yaş olarak belirlenmiştir. Yaşlanmayla ekonomik gelirdeki düşüş, statü kaybı, yalnızlaşma, sağlık sorunları ve bağımlılık gibi birtakım problemler ortaya çıkmaktadır. Yaşlılıkla beraber ortaya çıkan problemler yaşam kalitesini olumsuz etkilemekte, bu problemler demografik yaşlanmayla beraber sosyal sorun haline dönüşmektedir. Bu bakımdan yaşlılığın neden olduğu sorunların ortadan kaldırılması toplumsal gelişim açısından önem arz etmektedir. Yaşlılık sürecinde, yaşlı bireyin dışında yaşam kalitesini etkileyecek gelişmeler sosyal politikalar ile sağlanmaktadır. Bununla beraber yaşlılık öncesi edinilen sermaye, yaşlılıkta yaşam kalitesini arttırmak için kaynak olarak kullanılmakta ve sermayenin kullanımı yaşlılıktaki ihtiyaçları belirli düzeyde karşılama imkânı sunarak, yaşam kalitesini etkilemektedir.

Geçmiş otuz yıllık süreç içerisindeki yaşam kalitesi ölçütleri ile günümüz yaşam kalitesi ölçütleri aynı olmadığı gibi, önümüzdeki otuz yıl içerisindeki birtakım gelişmelerin ışığında yaşam kalitesi ölçütleri günümüzdekenden belki çok farklı olacaktır. Fakat tarih öncesi dönemlerdeki insanların hissettikleri yaşam refahı ile günümüz insanların hissettikleri yaşam refahı arasında çok ciddi bir farklılık bulunmamaktadır (Diener, 1999:295). Geçmişten günümüze yaşlılıkta hissedilen huzur, kişinin yaşamdan aldığı doyum ile ilgilidir. Bu algı kişinin içinde bulunduğu toplumla ve çevresi ile olan etkileşimine göre değişiklik arz etmektedir. Çevresiyle olan etkileşimi ve öğrenmeleri bireyin hayatını şekillendirdiği gibi ona bakış açısı kazandırmaktadır. Bu bakış açısı ise bireye hayatını nasıl sürdüreceği ile ilgili bir tarz kazandırmakta ve dış dünyayı algıladığı ölçüde bir yaşam kurgulamaktadır. Dolayısıyla yaşam kalitesinin subjektif ölçütleri, bireyin kendi potansiyelleri ile ilgilidir. Kültürel sermaye, ekonomi ve sosyal sermaye sağlayan önemli bir kaynak olarak, yaşam kalitesinin objektif yönünü geliştirirken, kazandırdığı bakış açısı, muhakeme ve problem çözme yeteneğiyle yaşam kalitesinin subjektif yönünü oluşturmaktadır. Yani eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermaye, beraberinde sembolik ve ekonomik sermaye (yaşam kalitesi objektif kıstası) kazanımı sağlarken, dış dünyayı algılama, muhakeme ve kurgulayabilme özelliği ile yaşam kalitesinin subjektif yönünün katkı sunmaktadır.

Birçok bilim insanı, eğitimin hayatın dönüm noktalarındaki önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle iyi eğitim almanın ve yüksek bir eğitim seviyesinde bulunmanın yaşlılığa katkısının ne olacağı merak edilmiştir. Yüksek eğitim düzeyinin yaşlıya sağlayacağı katkı, okul yoluyla elde edilen ve modernleşmeyle beraber önemi artan mesleklere sahip olmak ve bu bağlamda belirli bir iktisadi kaynağa sahip olmak mıdır? Yaşlanmayla beraber insan biyolojisinde ve sosyal ortamında meydana gelen değişmelere, eğitim düzeyi yüksek birey daha etkin bir şekilde uyum sağlar mı? ve değişimlerin oluşturduğu gerilimi daha esnek bir şekilde karşılayarak, bu değişmelere karşı daha uygun tepkiler verir mi? Sorulara verilen cevap: kültürel sermayenin, ekonomik bir kaynak olarak yaşlılıkta önemli bir yerinin olduğu ve yaşlılıkta uyumu artırdığı yönünde gerçekleşmektedir. Bu iki sorunun cevabı eğitim, yoluyla elde edilmiş olan kültürel sermayenin hem ekonomik yönden, hem de sosyal yönden yaşlılıkta bireyin yaşam kalitesini artıracak düzeyde uyumu kolaylaştıran bir değişken olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyinin yüksek olması, bireysel olarak baş edilecek yaşlılığın, toplumsal bir sorun

olarak görülmesindeki olumsuzlukları da en aza indirgeyecektir. Bu yüzden eğitim düzeyinin yüksek olması sadece toplumun genel görüntüsünü düzenlemekle kalmayacak, geleceğin yaşlısının yaşam kalitesini de olumlu bir düzeyde etkileyecektir (Tufan, 2003:91-92).

Eğitim, insanların konumlarının belirlenmesinde önemli bir araçtır. Bu bakımdan siyasal ve sosyal olarak davranışların şekillenmesinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu bakımdan eğitim gerekli beceri, yetenek ve bilginin kazandırılması suretiyle, bireylere toplum içerisinde sosyal ve ekonomik bağımsızlık kazandırmaktadır. Bilgi ekonomisi perspektifinden yaklaşıldığında, sosyal eşitsizliğin önemli bir değişkeni ve sosyal katılımın merkezinde bulunan eğitim düzeyi, toplumsal yaşam için hayati öneme sahiptir. Akademik güç, eğitim notları ve okul kariyerleri gibi kazanılmış edinimler, sosyal olarak işgal edilen mevkilerin temel belirleyicileridir. Günümüz toplumlarında, okul yoluyla elde edilen mesleki kariyer ve istihdama yönelik sistemler meritokratik eğilimle gerçekleşmektedir. Feodal toplumlarda refah ve statünün belirleyicisi olan sosyal köken ve mülke göre saygınlık algısı günümüzde meritokratik ilkelerle sağlanmaktadır (Kolland, 2017:94). Bourdieu kültürel sermayeyi, sınıfsal eşitsizliğin merkezinde bulunduğunu ve kültürel yeniden üretim için bir araç olduğunu ifade etmektedir. Ülkemizde eğitime ulaşmada sınıfsal bir ayrıcalık bulunmasa da, Allmendinger ve Leibfried (2003) ifade ettiği “eğitim sisteminden geride bırakılan” kişileri tanımlamak için kullandığı “eğitimin yoksunluğu” yaşayan bireylerin var olduğunu bilinmektedir. Bu nedenle okul yoluyla eğitim alamamış kişiler için “yaşam boyu öğrenme modelleri” oluşturulmalıdır. Öğrenmenin hayatın her alanına yayılması ve devam etmesi anlamına gelen yaşam boyu öğrenme ile aktif yaşlanma arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Fakat aktif yaşlanma için, öncelikli olarak yaşam boyu öğrenmenin gerçekleşebileceğine olan inancın olduğu bilincin oluşturulması gerekmektedir (Aydın ve Aydın Sayılan, 2014:77). Yaşam boyu öğrenme tüm yaş gruplarını içine alan bir süreci ifade ederken özellikle yaşlılıkta, aktif yaşlanma için geliştirilen stratejilerin önemli bir ögesi durumundadır. Yaşam boyu öğrenme; zihinsel jimnastiğe, daha iyi bir öz bakıma, bakım maliyetlerinin düşüşüne ve yaşam kalitesini arttırmaya fayda sağlamaktadır (Kaya, 2010:213). Yaşlılıkta kültürel sermayenin yaşam kalitesi açısından önemli olduğu görülmektedir. Bu bakımdan eğitim alamamış ya da eğitilmiş olmakla birlikte sosyal değişime uyumu kolaylaştırmak ve sosyal etkileşimi arttırmak için yaşlılıkta yaşam boyu öğrenme modelinin yaygınlaşması yaşlılıkta yaşam kalitesi açısından önem arz etmektedir.

Özetle kültürel sermayenin, yaşam kalitesinin önemli ölçütlerinden ve dolayısıyla başarılı yaşlanmanın temel değişkenlerinden biri olduğu söylenebilir.

Yaşlılıkta kültürel sermayenin yaşam kalitesi üzerindeki bu etkisi nedeniyle şu öneriler geliştirilebilir:

1. Eğitim bireyin, ailesinden başlayarak meslek edinme sürecine kadar sosyalleştiği önemli bir alandır. Kültürel sermaye, yaşlılık öncesi mesleki tercihi ve toplumsal statü için önemli bir değişkendir. Aynı zamanda kültürel sermaye bireye davranış tarzı kazandırarak, ekonomik ve sosyal sermaye de sağlamaktadır. Kültürel sermaye yaşlılıkta da yaşlıyı sosyal ekonomik ve kültürel bağımlılıktan kurtaracak avantajlar sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumda, eğitimin tüm yaşam evresi için gerekli olan bir ihtiyaç olduğu ve tüm yaşamın yaşlılık için bir hazırlık evresi olduğu bilinci oluşturulmalıdır.

2. Hayatı boyunca eğitim alma olanağı olmayan veya kültürel açıdan sermaye düzeyi düşük olan bireylerin yararlanması için yaşam boyu öğrenme modelinin geliştirilerek yaygınlaştırılması, yaşlılıkta sosyal ve kültürel etkileşimi artırarak yaşam kalitesine olumlu etki sağlayacaktır. Bu olanaklarının geliştirilmesi; yaşlıya istihdam imkânını sunmakta ve bu sayede güncel bilgi donanımına sahip yaşlı bireylerin sosyal hayata olan uyumunu arttırmaktadır. Yaşam boyu öğrenme modeli, yaşlının hem sosyalleşmesini sağlamakta hem de istihdam için gerekli beceriyi kazanmasını sağlamaktadır. Yaşam boyu öğrenme modeli, yaşlının gelişen ve farklılaşan sosyal, ekonomik ve siyasi yapıya uyum sağlamasını arttırmakta ve dolayısıyla aktif yaşlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşlının sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan bağımsız olmasına katkı sağlayacak bu modelin, emeklilik sonrası yaşlılar için düzenlenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması son derece önem arz etmektedir. Bu model, yaşlı bireyin emeklilik sonrası çalışabileceği alanların belirlenmesini kolaylaştırırken, yaşlı istihdamı için önemli bir farkındalık oluşturacaktır. Bu model yaşlı bireyin sadece ekonomik sermayesine değil, aynı zamanda aktif yaşlanmasına, bağımsız ve sosyal ilişkiler geliştirmesinde de önemli bir katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla yaşam boyu öğrenme, kültürel sermaye sağlarken, bireyin ekonomik, sosyal/kültürel katılım gerçekleştirerek de aktif yaşlanmasını ve sonuç olarak da yaşlılıkta yaşam kalitesine olumlu etki sağlamaktadır.

3. Her yaş için yoksulluğun engellenmesi, devletlerin önemli sosyal politikaları arasında bulunmaktadır. Her yaş dönemi için yoksulluk ciddi bir sosyal problemdir. Yoksulluğun arttığı ve gelire daha fazla ihtiyaç hissedilen dönemlerden biri, yaşlılık

dönemidir. Yaşlı yalnızlaşmasının arttığı bir dönemde güvenlik, barınma, sağlık ve gıda ihtiyaçlarının karşılanamaması, yaşlı yoksulluğunu ciddi bir sosyal problem haline dönüştürmektedir. Bu bağlamda aktif yaşlanmanın önemli bir göstergesi olan ve yaşlı istihdamını sağlayan, gümüş ekonomi çalışmalarına hız verilmelidir. Gümüş ekonomisine katkı sağlayabilecek yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemelerden biri de kurum ve kuruluşların, engelli istihdamı zorunluluğunun yanında yaşlı istihdam zorunluluğunun da gündeme alınmasıdır. Buna ek olarak gümüş ekonomisinin geliştirilmesi amacıyla çalışma sahalarında yaşlı istihdamının gerçekleştirilebileceği alanların tespitinin sağlanması gerekmektedir. Yaş gruplarının çalışabileceği alanların belirlenmesiyle yaşlı, iş performansını etkin bir şekilde ortaya koyacak ve aynı zamanda örgütsel verimi arttıracak bir sonuç ortaya çıkacaktır.

4. Kadınlardaki eğitim oranının artması, kadınların sosyal ve mesleki hayatta var olabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Kadının toplumda önemli rolleri bulunmaktadır. Toplumsal gelişim açısından son derece önemli olan bu roller, kadının toplumsal yaşamın içerisinde olmasıyla işlevsel olabilmektedir. Bu bakımdan, kadınların okullaşma oranı ile ilgili yapılan sosyal politikalar hız kazanmıştır. Daha önce de vurgulandığı gibi eğitim, sadece mesleki ve sosyal hayat için değil, yaşlılık döneminde de kazandırdığı yaşam biçimiyle yaşam kalitesi üzerinde etkilidir. Yaşlılığın kadınlaştığı toplumda, kadınların okullaşma oranı sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bağımsız bir yaşlılık için son derece önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadın okullaşma oranları, kadının istihdam oranlarını arttırmakta ve eğitimin kazandırdığı kültürel sermayenin katacağı avantajlarla yaşlılıkta yaşam kalitelerini önemli düzeyde yükseltmektedir. Bu bakımdan kadın okullaşma oranları için çalışmalara devam edilmeli, istihdam ve yaşam boyu öğrenme modeli, kadınlar için ayrıca şekillendirilmelidir.

5. Yaşlılığın resmi bildirgesi olan emeklilik ile birlikte gelirden yaşanan düşüş, bireyleri olumsuz etkilemektedir. Belirli bir düzeyde kazanılan ve emeklilik ile düşen gelire uyum sağlamak, yaşlılıkla artan ihtiyaçları karşılamayı zorlaştırmakta ve hatta bazen yoksulluğa sürükleyebilmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta artan ihtiyaçlar ve karşılığında düşen gelirin neden olduğu ters orantılı ilişki, yaşam kalitesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda, emeklilik ile birlikte gelirden yaşanan düşüşün mümkün olan en az düzeyde tutulması ve emeklilikle beraber aktif yaşlanmayı sağlayan faaliyetler içerisinde bulunan bireylerin maaşlarına ek ödemeler sağlanmalıdır. Bu şekilde hem aktif yaşlanma hem de

gelir seviyesi korunmuş olacaktır. Buna ek olarak, emeklinin gelir seviyesine katkı sağlamak için vergi ödemeleri başta olmak üzere, birçok kalemde sosyal güvenlik düzenlemeleri güncellenmeli, yaşlının ekonomik olarak daha rahat bir durumda olması sağlanmalıdır.

6. 21. yüzyılda demografik dönüşümün en önemli sosyal olgularından biri toplumsal yaşlanma, bir değeri eğitim düzeyindeki yükselmedir. Yakın bir gelecekte kültürel sermaye düzeyi yüksek yaşlı sayısının artacağı bilinmektedir. Bu bakımdan yaşlı bireylerin sosyal ve kültürel katılım gerçekleştirebilecekleri “toplumsal dünyayı algılandığı zihinsel yapılarına” yani kültürel potansiyellerine uygun “toplumsal dünyanın tasviri sosyal alanların” (kültürel potansiyele uygun sosyal alanların) zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yakın bir gelecek için büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Active Aging Index: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>, (Erişim Tarihi: 16.10.2020)
- Ak, M., “Yaşlı Yoksulluğu”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED) 2017, 3(2), ss.197-208.
- Akbaş, O., Özdemir, S., M., “Avrupa Birliğinde Yaşam Boyu Öğrenme”, Milli Eğitim Dergisi, 2002; Sayı 155-156. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/155-156/akbas.htm
- Akdemir, N., Çınar, F., İ., Görgülü, Ü., “Yaşlılığın Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı”, Turkish Journal of Geriatrics,2007; 10 (4), ss.215-222
- Akın, G., (2003). İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları, (İç.), (Ed:V. Kalinkara), Yaşlılık Disiplinleri Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler, Odak Yayınları, Ankara, ss.1-33.
- Akın B., Emiroğlu O., N., “Evde Yaşayan Yaşlılarda Mobilitede Yeti Yitimi Ve İlişkili Faktörlerin İncelenmesi”, Türk Geriatri Dergisi.2003; 6(2), ss.59-67
- Aktaş, G., “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2013, 30:1, ss.53-72.
- Akther, J., “Influence of UNESCO in the Development of Lifelong Learning”, Open Journal of Social Sciences, 2020, 8,ss. 103-112.
- Allmendinger, J., ve Leibfried, S., “Education and the welfare state: the four worlds of competence production”, Journal of European Social Policy, 2003, 1,ss. 63-81.
- Altay B., Çavuşoğlu F., Çal A., “Yaşlıların Sağlık Algısı, Yaşam Kalitesi Ve Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler”, TAF Preventive Medicine Bulletin 2016,15, ss.181-189.
- Altın, Z., “Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar”, Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Dergisi 2020, 30(Ek sayı), ss.49-57.
- Altuğ, F., vd., “Evde Yaşayan Yaşlılarda Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, (1), 2009, ss.48-60.
- Arpacı, F., (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara.
- Arpacı F., “Ankara Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kalitesinin İncelenmesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, (1), ss.2008; 1–13.
- Arpacı F., “Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesi Açısından Günlük Yaşam Aktivitelerini Yapabilme Durumunun İncelenmesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2015, (8) ss.46-53.

- Arpacı F., Tokyürek Ş., Bilgili, N., “Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerde Yaşam Kalitesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi 2015,1, ss.1-11.
- Arslantaş, D., Metintaş, S., Ünsal, A., vd., “Eskişehir Mahmudiye İlçesi Yaşlılarında Yaşam Kalitesi”, Osman Gazi Tıp Dergisi 2006; 28(2), ss.81-89.
- Arslan, Ş., Gökçe-Kutsal Y., “Geriatride Yaşam Kalitesinin Değerlendirimi”, Turkish Journal of Geriatrics, Geriatri, 1999, 2(4), ss.173-178.
- Arun, Ö., “Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009 8(1), s..77-100.
- Arun, Ö., “Pierre Bourdieu” (İç) (Ed: Ş. Öztürk) İnce Zevkler - Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye’de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları, Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi 2014, 76, ss:167-191.
- Avcı, Y., E., Yaşar, M., “Kültürel Sermaye Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, International Journal of Social Science Research,2014, Cilt:3, Sayı:1, ss. 65-77.
- Aydın H., T., vd., (2016), Yaşlılık ve Günlük Yaşam Aktiviteleri, (İç.) (Ed: V. Kalıncara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.235-262.
- Aydın S., (2009). Gaziantep ili Şehit Kamil ve Şahinbey Merkez İlçelerinde Yaşayan 65 Yaş Üstü Popülasyonda Yaşam Kalitesi Düzeyi Ve Etkileyen Faktörler, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Aydın, A., Aydın S., A., “Aktif Yaşlanma ile Yaşam Boyu Öğrenme Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış”, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2014, 4 (2), ss.76-81.
- Aydın S., Karaoğlu, L., “Gaziantep İl Merkezinde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kalitesi Düzeyi Ve Etkileyen Faktörler. Türk Geriatri Dergisi 2012; 15(4): 424-433.
- Aysan, M., F., (2017). Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Refah, (Ed: İ.Tufan ve M.Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.387-406.
- Azman, A. B., vd.,“Quality of Life of the Malaysian General Population: Results from a Postal Survey Using the SF-36”, Medical Journal of Malaysia, 58(5), 2003., ss.694-711.
- Backes G., M., Clemens, W., (2017). Yaşlanma ve Yaşlılık Sosyolojisi, Çev: İsmail Tufan, (İç.), (Ed: İ.Tufan ve M.Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.107-126.
- Bağdadioğlu, E., “Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar”, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Antalya, 9–11 Ekim.

- Bakoğlu, R., vd., (2013) Kültürel Sermaye Ekseninde Kamu Kurum Kültürü Tipolojileri İle İş Yaşam Kalitesi ve Etik İklim Arasındaki İlişki, 2013, Proje No: 110K379, İstanbul.
- Baran, A., G., (2003). Yaşlılık Sosyolojisi, (İç.), (Ed: V.Kalınkara) Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlılık- Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar ve Çözümleri, Odak Yayınevi, Ankara ss. 35-57.
- Baran, A., G., vd., (2005). Yaşlı ve Aile İlişkileri-Ankara Örneği, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlü Yayınları, Ankara.
- Baran, A., G., vd., “Farklı Sosyo Ekonomik Düzeydeki Yaşlıların Gündelik Yaşamdan Tatmin Olma Düzeyleri: Ankara Kentsel Kesim Örneği”, Türk Geriatri Dergisi, 2007, Cilt:10, ss.10-18.
- Baran, A., G., “Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2008, 2, ss.86-97.
- Baran, A., G., (2016a). Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Boyutu, (İç.), (Ed: V. Kalınkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademik Yayınevi, Ankara, ss.105-125.
- Baran, A., G., (2016b). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık, (İç.), (Ed: H.Ceylan), Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.77-97.
- Baş, Ş., A., (2019). Evde Yaşayan Yaşlıların Aktif Yaşlanma Ve Yaşam Kalitesi Yönünden Değerlendirilmesi: Nazilli Örneği, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Baum S., vd., “Education Pays 2013: The Benefits of Higher Education for Individuals and Society, , Washington, DC: The College Board, 2013, ss.1-48.
- Beğer T., Yavuzer, H., “Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi”, (İç.), (Ed: Tanju Beğer) Geriatri, Klinik Gelişim, 2012, (25) ss.1-3.
- Beard, J., A. Kalache, vd., “Ageing and Urbanization”, (İç.), (Ed: J. Beard vd.), Global population ageing: peril or promise?, Program on The Global Demography of Aging, Pgda working paper no.89, 2012, ss.93-96.
- Bilir, N., vd., Van İlinde 15 Yaş Üzeri Erkeklerde SF-36 ile Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi”, Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 25, 2005, ss.663-668.
- Bigg S., L. Carstensen, vd., “Social Capital, Lifelong Learning and Social Innovation”, (İç.), (Ed: J. Beard vd.), Global population ageing: peril or promise?, Program on The Global Demography of Aging, Pgda working paper no.89, 2012, ss.39-42.
- Boylu, A., A., (2007). “Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektifve Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

- Boylu A., A., Paçacıoğlu B., “Yaşam Kalitesi ve Göstergeleri”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2016 (8) 15, ss.137-150.
- Bozkurt, V., (2006). Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Bourdieu, P., (1994). Pratik Nedenler, (çev. Hülya Tufan), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Bourdieu, P., Wacquant L., (2014). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, (çev. Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, 7.Baskı, İstanbul.
- Bourdieu, P., Passeron J., C., (2014) Vârisler Öğrenciler ve Kültür, (çev: Levent Ünsaldı - Aslı Sümer), Heretik Yayınları, ankara
- Bourdieu P., (2015). Ayrım - Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi, (çev. Derya Fırat), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Bourdieu, P., (2016), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, (Der. G. Çeğin, E. Göker, A.Arlı, Ü.Tatlıcan), “Vive La Crise: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin”, (çev. Ümit Tatlıcan), 4. Baskı, İletişim Yayınları. İstanbul, ss. 33-49.
- Bourdieu, P. (2017). Karşı Ateşler, (çev. Sertaç Canbolat), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Buz, S., “Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2015 14(53), ss.268-278.
- Calhoun, C., (2016), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, (Der. G. Çeğin, E. Göker, A.Arlı, Ü.Tatlıcan), Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları , (çev: Güney Çeğin), 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 77-129.
- Canatan, A., (2008). Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Palme Yayınları, Ankara.
- Cerev, G., Yıldırım, S., “Çalışanların Kişisel Özelliklerinin İş Kazası Ve Meslek Hastalıklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme, Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 2018 Cilt:2, Sayı:1, ss.53-72
- Ceylan, H., (2015a). Sosyal Değerlerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı, (İç.) (Ed: H. Ceylan), Modern Hayat ve Yaşlılık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 25-53.
- Ceylan, H., (2015b). Yaşlılık ve Refah Devleti Bakım hizmeti Alan Yaşlılar Üzerine Nicel Bir Çalışma- İsveç Örneği-, Açılım Kitap, İstanbul.
- Ceylan, H, vd., (2015c). Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Durumları, (İç.), (Ed: M. Şentürk, H.Ceylan), İstanbul’da Yaşlanmak- İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 35-60,
- Ceylan, H., (2015d). Küresel ve Yerel Perspektiften Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar, (İç.), (Ed: M. Şentürk, H.Ceylan), İstanbul’da Yaşlanmak- İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 61-106.

- Çelik, A., “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı–Yeniden Dağılım”, Çalışma ve Toplum, 2004/3, ss. 53–91.
- Çileli, M., (2007). Ölüm, (İç.), (Ed: B. Onur) Gelişim Psikolojisi/Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm, İmge Kitabevi, Ankara, ss.367-398.
- Çingil D., Bodur S., “Karaman İl Merkezinde Yaşayan Yaşlıların Bağımlılık Düzeyleri, Demografik Ve Medikal Özelliklerinin İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2008, 11, ss.33-9.
- Creswell J., W., Clark V., L., P., (2015). Karma Yöntem Araştırmaları, (çev.Yüksel Dede ve Selçuk Beşir Demir), Anı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Çalıştır B., vd., “Muğla İl Merkezinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi”, Türk Geriatri Dergisi, 2006;9, ss.3–30.
- Çetin, S., Y., vd., “Evde Yaşayan Yaşlılarda Sosyal Katılımı Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”, Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 2(1) 2014, ss.11–20
- Çırıkçı A. Ö. (1997), Kentsel Tasarım Açısından çevresel Standartların Yükseltilmesinde Teknoparkların Rolü İzmir-Alaçatı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çilingiroğlu, N., Demirel S., “Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı”, Türk Geriatri Dergisi 2004; 7 (4) ss.225-230
- Çivi S., Tanrikulu M.,Z., “Yaşlılarda Bağımlılık Ve Fiziksel Yetersizlik Düzeyleri İle Kronik Hastalıkların Prevalansını Saptamaya Yönelik Epidemiyolojik Çalışma”, Geriatri 3, 2000, ss.85-90.
- Dağlı, G., (2019). Kırsal Alanda Yaşayan Yaşlılarda Yaşam Kalitesi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Danış, M., Z., “Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar”, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 20, Sayı 1, Nisan 2009, s.67-84.
- Danış, M., Z., Efe, F., (2016). Aktif Yaşlanma, (İç.), (Ed: V. Kalıncara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademik Yayınevi, Ankara, ss.263-292.
- De Graaf, N. D., De Graaf, P. M., Kraaykamp, G. (2000). Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital
- De Vaus, A., D., (2002). “Surveys in Social Research”, Fifth Edition, National Library of Australia , Allen & Unwin, Australia.
- Diener, E., Suh, E., M., Lucas, R., E., vd., “Subjective Well-Being: Three Decades of Progress”, Psychological Bulletin, University of Illinois at Urbana-Champaign, 1999, Vol.125, No.2, ss. 276-302

- Doğan, H., (2011). Samsun İli Tekkeköy İlçesinde Yaşayan 65 Yaş Üzeri Kişilerin Yaşam Kalitelerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Samsun.
- Dökmeci, V., Bardo, J., Aktaş, F., “İstanbul’da Modern ve Tarihi Mahallelerde Kullanıcı Memnuniyeti”, Yapı Dergisi, Cilt 134, 1993, ss. 53-58
- Okka, B., Şafak, Ş., Karaoğlu, N., Durduran, Y., vd., “Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi Değerlendirilmesi: Kamu Hastanesine Başvuranlar Örneği”, Genel Tıp Dergisi, 28(3), 2018), s.113-120
- Durkheim, É., (2014). Sosyolojik Yöntemin Kuralları, (çev. Özcan Doğan), Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Duru, S., “Yaşlılarda Covid-19” “Corona Hastalığı 2019 (Covid19) ve Akciğer: Göğüs Hastalıkları Uzmanlarının Bilmesi Gerekenler” Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği (İç.), Eurasian Journal of Pulmonology, 2020, ss.128-137.
- Duyar, İ., “İnsanda Yaşlılığın Evrimi”, Turkish Journal of Geriatrics, Ankara 2005; 8 (4): ss.209-214
- Duyar, İ., (2008), Yaşlanma, Yaşlılık, Antropoloji, (İç.) (Ed: M.R. Mas, T. Işık, M. A. Karan, T. Beğner, Ş. Akman, T. Ünal) Geriatri-, Editör: vd. 1. Basım. Cilt 1, Ankara, ss.9-20.
- Ekici, S., K., Gümüş, Ö., “Yaşlılıkta Teknoloji Kullanımı”, Ege Tıp Dergisi, 2016; 55, ss.26-30.
- Ekşi, O., Ekşi N., K., “Life Satisfaction And Keeping Up With Other Countries”, Central Bank of the Republic of Turkey, 2016, ss.1-30
- Eliuz, Ü., “Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak”, Turkish Studies, 2011, 6:3, ss.211-232
- Emiroğlu, V., (1995). Yaşlılık ve Yaşlının Toplumsal Uyumu, Şafak Matba, Ankara.
- Er, D., “Psikososyal Açıdan Yaşlılık”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2009, 4(11), ss.131-144.
- Er, T., (2000), Eğitimin Sosyal Temelleri, Öğretmenlik Mesleğine Giriş İçinde, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara .
- Erdemir, F., (2002), “Sağlıklı Yaşlı ve Yaşlılıkta Yaşam Kalitesinin Önemi”, I. Ulusal Geriatri Kongresi Kongre Kitabı, Türk Geriatri Vakfı, Ankara.
- Erdoğan, Z., vd., (2016). Yaşlılıkta Üretmek, , (İç.) (Ed: V. Kalınkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.325-344.
- Erol, P., Ö., “Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği”, Sosyoloji Dergisi 2011(25), s. 141-147

- Eryılmaz, A., “Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar”, Current Approaches in Psychiatry Life, Span Developmental Approach, 2011, 3 (1), ss.49-66.
- Eser, S., G., Saatlı, E., Eser, vd... “Yaşlılar İçin Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Modülü (WHOQOL-OLD): Türkiye Alan Çalışması Türkçe Sürüm Geçerlilik ve Güvenilirlik Sonuçları”, Türk Psikiyatri Dergisi 2010 (21) (1) s.37-48.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2003). Quality of Life in Europe: an Illustrative Report, Dublin.
- Fehrenbacher, A., E., (2016), Perceived Job Insecurity and Quality of Life: Testing the Effect of Stress Proliferation from Work to Family Life, Doctor of Philosophy in Public Health University of California, Los Angeles.
- Fichter, J., (2001). Sosyoloji Nedir?, (çev. Nilgün Çelebi), Atila Kitapevi (5. Basım), Ankara.
- Frerichs, F., (2017). Yaşlı İşçiler, (çev. Mithat Durak), (İç.) (Ed: İ. Tufan ve M.Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.467-490.
- Gerek, N., (2006). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Gelişli, Y., “Türkiye’de Kadın Eğitimin Bugünkü Durumu”, Akademik Bakış Dergisi, 2014, 40, ss:1-20
- Gill T.,M, Allore H.,G, Hardy S.,E, vd., “The Dynamic Nature Of Mobility Disability In Older Persons”, JAGS 2006; 54 (2): ss.54-248
- Gorski, P., S., (2015). Bourdieu Ve Tarihsel Analiz, Heretik Yayıncılık, İstanbul.
- Gönülateş, S., (2016). Farklı Ülkelerde Rekreatif Katılımın Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Günay, G., vd., (2016). Yoksulluk ve Yaşlılık, (İç.) (Ed: V. Kalınkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.165-196.
- Gündüz G., Fıskın K., (2017). Biyolojik Yaşlanma, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.145-164.
- Gürbüz S., Şahin, F., (2018) Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri-Felsefe, Yöntem, Analiz, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gürbüz, S., (2019) AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Güven, S., Şener, A., “Yaşlılıkta Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Faktörler” ,Turkish Journal of Geriatrics, 14(2), 2010, ss.179-186.

- Hablemitoğlu, Ő., (2016) Yaşlılığın Kadınlaşması, (İç.), (Ed:H. Ceylan), Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Yayınları, Ankara.
- Helman, C.,G., (2005). Cultural Aspects Of Time And Ageing, Science & Society EMBO Reports, London, UK.
- Hancock, T., “Healty City from Concept to Application” Edit: Davies, J., K., vd., Healty City, Routledge, London, 1993, ss.14-24.
- Heinze, R., G., (2017). Almanya’da Yaşlılar için Konut ve Yaşam Alanları. Çev: Mithat Durak, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İŞbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.315-333.
- Heinze, R., G., vd., (2017). Gümüş Ekonomi, Çev:Mithat Durak, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M.Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İŞbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.411-439.
- Hmel B., A., Pincus A.,L. “The Meaning Of Autonomy: On And Beyond The İnterpersonal Circumplex”, J Pers, 2002 (70), ss. 277-310.
- https://www.researchgate.net/publication/342834008_Koronavirus_Covid-19_Pandemisi_Surecin_de_Yasli_lara_Yonelik_Uygulamalar_ve_Yasli_larin_Psiko-Sosyal_Durumu_Uzerine_Bir_Degerlendirme, 2020 ss. 35-46, (05,03.2021).
- https://www.trthaber.com/haber/dunya/bm-2050de-yasli_lar-dunya-nufusunun-yuzde-22sini-olusturacak-612942.html (31.12.2021)
- İçli, G., “Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2008 (1) ss.29-38
- İçli, G., “Yaşlılar ve Yaşlılığın Değerlendirilmesi: Denizli İli Üzerine Niteliksel Bir Araştırma” Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2010(1) ss.1-13.
- İçli G., (2016). Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık, (İç.), (Ed: H.Ceylan), Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- İnceoğlu, M., Aytuğ, A., “Kentsel Mekânda Kalite Kavramı” Megaron 2009;4(3), ss.131-146.
- Jourdain A., ve Naullin S., (2016). Pierre Bourdieu’nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları, Çev: Öykü Elitez, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kadel, R., S., (1998). Cultural Capital Advantage? New Conclusions About Cultural Participation And High School Academic Performance, A dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of Emory University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Department of Sociology, USA.
- Kalaycıoğlu, S., vd., (2003) Yaşlılar Ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri, Türkiye Bilimler Akademisi Raporu, Türkiye bilimler Akademisi 5, Ankara.

- Kalınkara, V., (2000). Antropoloji ve Yaşlılık- Yaşlılıkta Sosyal Katılım ve Kent Hizmetleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- Kalınkara, V., (2016). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi, Nobel Akademik Yayıncılık 3. Basım, Ankara.
- Kalınkara, V., (2016a). Nüfusun Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları, (İç.), (Ed: H. Ceylan), Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Yayınları, Ankara, ss.21-40.
- Kalınkara, V., vd., (2016b). Gere(n)teknoloji, , (İç.) (Ed: V. Kalınkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.509-540.
- Kane, D., (2004). Network Approach To The Puzzle Of Women's Cultural Participation. Elsevier Poetics.32 s.105-127.
- Karademir, C., Ö., Kaya, M “Sınıf Eşitsizliğinin Bourdieu'nun Sermaye ve Habitus Kavramları Üzerinden Değerlendirilmesi: Parazit Filminin Betimsel Analizi”, Kültürel Çalışmalar TRT Akademi, 5:10020, ss.644-667.
- Karaca, F., (2000). Ölüm Psikolojisi, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Kapıkıran, Ş., Kapıkıran N., A., (2016). Yaşlılık ve Yalnızlık, (İç.) (Ed: V. Kalınkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.79-104.
- Karadakovan A., (2014). Yaşlı Sağlığı ve Bakım, Akademisyen Tıp Yayınevi, Ankara.
- Karadeniz, O., Öztepe, D., N., “ Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu”, Çalışma ve Toplum Çalışma ve Hukuk Dergisi, 2013/3 ss.77-102.
- Karagöz, Y., Kınır, S., Güvendi F., “Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Hasta Memnuniyeti Ölçeğinin Geliştirilmesi”, Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2016, Cilt 7, ss. 140-158.
- Katz, E., (1999). Hasat Zamanıdır Yaşlılık-İhtiyar Delikanlılar İçin Akıl ve Bilgelik Sözleri, Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Kaya, H., E., (2010), Avrupa Birliği Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Politikaları, Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi
- Kaya M., Aslan, D., Vaizoğlu, S., A., vd., “Ankara’da Keçiören ilçesine Bağlı Bir Mahallede Yaşayan 65 Yaş Ve Üzeri Bireylerin Yaşam Kalitesi Özellikleri Ve Etkileyen Faktörler”, Türk Geriatri Dergisi 2008; 11(1), ss.12-17.
- Kirchengast S., Haslinger B.. “Gender differences in health related quality of life among healthy aged and Old Aged Austrians: Cross Sectional Analysis”, Gender Medicine 2008; 5(3), ss.270-278.

- Kolland, F., (2017). Eğitimsel Gerontoloji Yaşlanan Toplumda Yaşam Boyu Öğrenme, Çev: Mithat Durak, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.89-106.
- Koşar, G., N., (1996). Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı, Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Kösemihal N., Ş., (1971) Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Kurnaz, Z., (2016). Yaşlılıkta Çalışma Yaşamı ve Sosyal Dışlanma, (İç.), (Ed: V. Kalinkara), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Yayınevi, Ankara, ss.387-398.
- Kline, R., B., (2011). Principles an Practice of Structural Equation Modeling (3rd Edition), The Guilford Press, London.
- Knesebeck Olaf, Von, Dem, vd., “Socio-Economic Position And Quality Of Life Among Older People in 10 European Countries : Results Of The Share Study. Ageing & Society 2007; 27, ss.269–284.
- Ma, J., Pender, M., Welch, M., “Education Pays 2019: The Benefits Of Higher Education For Individuals And Society, Washington, DC: The College Board.
- Marvasti, A., B., (2004). Qualitative Research in Sociology: An Introduction, Sage Publications Inc, Thousand Oaks, California.
- Medyan H., C., Şeşen H., (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Miller, L., N., (2003). The Interrelationship Of Sociodemographics, Quality Of Life, And Preference-Based Measures, by Submitted in partial fulfillment of the requirements For the degree of Doctor of Philosophy Dissertation, Case Western Reserve University, USA.
- Muldoon, M., F., Barger S., D., vd., “What are Quality of Life Measurement Measuring?” BMJ, 1998, (316) ss.542.
- Müftüler, H., G., “İstanbul’da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi”, Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, Cilt02(1), ss.58-80.
- Nicolson N., P., (1977). The relationship between teachers' contract Provisions and individual teachers' Needs ranked according to Maslow's hierarchy Of needs, A Field Study Report Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for The Education Specialist Degree, Northern Michigan University, USA.
- Onor, M., Trevisiol, M., Spano, M., vd., “Alexithymia And Aging”, The Journal of Nervous and Mental Disease, 2010; 198 (12), ss.891-895
- Oskay, Ü., (1990), Sosyolojik Düşünceler Tarihi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Yayını, İzmir.

- Ölüç, F., (2007).Edirne kentsel Kesimde Yaşlılarda Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi, Trakya Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Edirne.
- Özen, F., (2014). Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ve Yaşlılık Algısı: Başkent Üniversitesi Ankara Hastanesi Örneği, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları İşletmeciliği Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özdamar, K., (2013). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi Cilt 2, Nisan Kitapevi, 9. Baskı, Ankara.
- Özgür, Ö., Yüksel, B., Çelik, M., vd.,“ Yaşlılarda Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler”, Turk J Public Health 2018;16(2), ss.90-105.
- Özmete, E., (1997), Değerlerin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Rolü (Tokat Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özsöz, C., (2009), Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet, , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Öztop, H., Akkurt S., S., (2016). Yaşlılıkta Uyum Sorunları, (İç.) (Ed: V. Kalıncı), Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.43-77.
- Özyurt, B., C., Eser E., Çoban G., vd., “Manisa Muradiye Bölgesindeki Yaşlıların Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi”, Turkish Journal Of Geriatrics. 2007; 10(3), ss. 117–123.
- Patton, M., Q., (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), Pegem Akademi Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Perrig-Chiello, Pasqualina, vd., “Impact of Physical And Psychological Resources on Functional Autonomy in old age. Psychology, Health & Medicine. 2006;11(4),ss.82470.
- Polite, R., (2010) A Critical Analysis Of The Theoretical And Empirical Literature Comparing The Effects Of Traditional Versus Community Policing On Quality Of Life And Associated Quality Of Life, Issues Doctor of Philosophy By Rodney Polite, Lynn University, USA.
- Portes, A. (1998) Social Capital: Its Origins And Applications In Modern Sociology.
- Powell, L., J., “Aging and Family Policy: A Sociological Excursion, Journal of Sociology and Sociowelfare”, University of Liverpool, Vol. 32 : Iss. 2 , Article 5, 2005, ss.63-74.
- Riley, M., White, J., Marilyn, F., A., “Elements in a model of age stratification”, Aging and society, 1972 (3), ss. 3-26.

- Robbing, S., P., Judge, T., A., (2013). Örgütsel Davranış, Çev: İnci Erdem, (14. Baskı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Rudinger, G., (2017). Hareketlilik ve Yaşlanma Olgular ve Görüngeler, (çev. Mithat Durak), (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.245-268.
- Sabbah, I., vd., Drouby, N., Sabbah, S., vd., “Quality of Life in Rural and Urban Populations in Lebanon Using SF-36 Health Survey”, Health Quality Life, 1, 2003, ss.1-14.
- Salminen J., K., Saarijärvi S., Äärelä E., vd., “Prevalence of alexithymia And Its Association With Sociodemographic Variables In The General Population Of Finland”, Journal of Psychosomatic Research 1999, 46, ss. 75-82.
- Savage L., E., (2011). Pierre Bourdieu’s Model of Cultural Reproduction: The Role of Teachers in Sustaining Traditional Power Systems, A dissertation submitted to the faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill in for the degree of Doctor of Education in the School of Education (Educational Leadership).
- Seven M., A., Engin A., O., “Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, 9:1, ss 177 – 188.
- Soyuer, F., Soyuer, A., “Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite”, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2008, 15(3), ss.219-224.
- Söylemez, F., (2020). Bitlis İl Merkezinde Yaşayan 65 Yaş Ve Üstü Bireylerde Yaşam Kalitesi, Depresyon Sıklığı, Günlük Yaşam Aktivitelerinde Bağımsızlık Ve İlişkili Faktörler, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Sözen, F., Çolak, M., Y., Ersoy, K., “Yaşlılarda yaşam Kalitesi Ve Yaşlılık Algısı: Başkent Üniversitesi Örneği, Jour Turk Fam Phy 2020; 11 (4): 191-199.
- Sucaklı M., H., “Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kaliteleri Ve Etkileyen Faktörler”, Türk Aile Hekimliği Dergisi, 2013, 17(3) ss.96-100.
- Sunar, L., (2010), Sosyal Tabakalaşma (Ders Kitabı), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Sporket, M., (2017), Ufuktaki Örgütsel Sorunlar- Değişen Demografi ve Yaşlanma, (çev. Mithat Durak), (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.491-509.
- Stenzelius K, vd. “Patterns Of Health Complaints Among People 75+ İn Relation To Quality Of Life And Need Of Help”, Archives Gerontology and Geriatrics, 2005;40, ss.85–102.
- Stuart C., E., (2010) Successful Aging In A Cultural Context: Ethnic Influences In The Golden Years, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment Of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Capella University.

- Swartz, D., (2011) *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, (çev. Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şahin, B., Yıldırım, A., “ Yaşlı Bireylerde İnternet Kullanımı İle Yaşam Doymu, Algılanan Sosyal Destek Ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 12(2), 97-106.
- Şahin, N., E., Emiroğlu E., N., “ Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler”, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2014, ss.57-66.
- Şahin, İ., "Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu'nun Sembolik Gücün Politik Ekonomisi," *Karadeniz* , no.17, , 2013, ss.182-195.
- Şentürk, Ü., (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi -Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri-*, Dora Yayınevi, Bursa.
- Şentürk, Ü., “Yaşlı Yalnızlığının Kültürel Arka Planı (Malatya Uygulaması)”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 2019, ss.505-517.
- Tabachnick B., G., Fidell, L., S., (2013) *Using Multivariate Statistics (sixth ed.)* Pearson, Boston.
- Taşdelen, B., “COVID-19 Salgını Sürecinde Yaşlılığa Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor?”, *Electronic Turkish Studies*, <http://web.aebsohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=3aaad886-cd27-4169-be68-4166c4bcd1b9%40sessionmgr4008>, 2020, ss.877-892, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).
- Tavşanlı N.,G., Özçelik H., Karadakovan A., “Ağrısı Olan Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi”, *Ağrı (Pain)* 2013, 25, ss.93-100.
- Telci, E., A., Büker, N., (2016) *Yaşlılarda Fiziksel Aktivite ve Egzersiz*, (İç.) (Ed: V. Kalınkara), *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar, Çözümler 2*, Nobel Akademi Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss.213-234..
- Tekeli, İ., (2010), *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Terakye, G., Güner, P., “Kriz Potansiyeli Taşıyan Bir Dönem: Yaşlılık”, *Kriz Dergisi*, 1997, 5(2), ss. 95-101.
- Terkeş, N., Bektaş H., “Yaşlı Sağlığı ve Teknoloji Kullanımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2016, 9(4), ss.153-159. <http://www.deuhyoedergi.org/index.php/DEUHYOED/article/view/213>, (26.02.2020).
- Tufan., İ., “Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2001, 12 (3), ss.27-49.

- Tufan, İ., (2003). Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık Ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi. Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Tufan, İ. (2006), Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü, Gero Yayınları, Antalya.
- Tufan, İ., (2016). Antik Çağdan Günümüze Yaşlanma ve Yaşlılık, Geliştirilmiş 2. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Tufan, İ., vd., (2017). Sosyal Gerontoloji, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.73-88.
- Tufan., İ., (2017). Yaşlanmanın Siyaseti Bugün Yarın ve Gelecekte Yaşlılık Politikaları, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.545-555.
- Tuna, S., “Öğrenen Toplumlara Doğru Avrupa Birliği Eğitim Politikalarında Yaşam Boyu Öğrenme”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2005, Cilt:5 (1), ss.87-98.
- Tuna M., Tenlik Ö., (2017). Türkiye’de ve Dünyada Yaşlanma, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.4-26.
- Tunç A., İ., “Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri Van İli Örneği”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2009, 6(1) ss. 237-269.
- Tunçay M., (1994). Kentsel Haklar, Karşılaştırmalı Bir Çerçeve de Türkiye, WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınevi, İstanbul.
- Türkoğlu, N., Adıbelli D., “Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeğinin (CASP-19) Türk Toplumuna Adaptasyonu” Akad Geriatri, 6, 2014, ss.98-105.
- Türkoğlu, H., Bölen F., Baran, P., K., vd., “İstanbul’da Konut alanlarında Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi”, Mimarlık, 2007, Mayıs-Haziran,(335) ss. 32-36.
- Tümtaş, M., S., Ergun C., “Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 5 Sayı:2, 2014, ss.1-23.
- Türk, A., “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Yaşlılara Yönelik Uygulamalar Ve Yaşlıların Psiko-Sosyal Durumu Üzerine Bir Değerlendirme”, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını 2020, ss.35-46.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (20212) Türkiye’de Kadının Durumu Raporu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2013). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2018). Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), (2019). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), (2020). “Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi (2020), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, (2014). Onuncu Kalkınma Planı 2014- 2018 “Yaşlanma” T C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, (2018). Onbirinci Kalkınma Planı 2019- 2023 “Yaşlanma” T C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji Ve Tanı, Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, (2020b). COVID-19 Haftalık Durum Raporu 12/10/2020 – 18/10/2020 Türkiye, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (WHO), <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, (Erişim Tarihi:28.02.2020).
- Türnüklü, D. “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 2000, 24 (24) , 543-559.
- Tracy, S., (2021) A Quantitative Study Examining Perceived Stress Among Late Adolescents During The Covid-19 Pandemic, Presented to the School of Social Work California State University, Long Beach.
- Trigler, J., S., (1998). Quality Of Life For Persons Experiencing Developmental Disabilities: Quality Of Life Survey At The International People First Conference
- Uçar, M., (2017). Yaşlılarda Yaşam Kalitesi İle Spiritüalite (Maneviyat) Arasındaki İlişki, Hemşirelik Anabilim Dalı Halk Sağlığı Hemşireliği Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Uçankuş P., (2018), Evde Sağlık Hizmeti Alan 65 Yaş Ve Üzeri Bireylerin Yaşam Kalitesi Ve Evde Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulusel B., 2004. İzmir Balçova 2 no’lu Sağlık Ocağı Bölgesinde Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Etkinlikleri, Bağımlılık Düzeyi Ve Etkileyen Risk Faktörlerinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Doktora Tezi, İzmir.

- Ural, A., Kılıç, İ., (2011) Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uyanık, Y., “Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika”, İş ve Hayat Dergisi, 2017, 3 (5), ss.67-100.
- Varışlı, B., (2017). Türkiye’de Yaşlanma ve Demografi, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.27-35.
- Vatandaş, C., “Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, 2007, 35, ss.29-56.
- Yanıklar, C., “Kültürel Sermaye, Eğitim Ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış”, Sosyoloji Dergisi 2010 (22), ss. 121-138.
- Yaşar, Ö., Avcı, N., “Değişen Yaşlılık Algısı: COVID-19 ile Damgalanan Yaşlılar”, Electronic Turkish Studies, <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=189a5242-07dc-438a-8d44-d798be237ea3%40sdc-v-sessmgr03>, 2020 ss. 1251-1274, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).
- Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı. <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf> (Erişim tarihi 15.11.2019).
- Yaylagül, N., K., (2017). Sosyal Antropoloji ve Yaşlılık, (İç.), (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), Gerontoloji Disiplinler Arası İşbirliği I. Cilt, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, ss.165-180.
- Yeğin A., vd., (1985) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedi Büyük Lügat, Türdav-Flaş Matbaacılık, İstanbul.
- Yıldız, R., Ömeroğlu, G., Terim N., “Yaşlı Penceresinden Yaşlı Ayrımcılığı: Bursa ve Yalova Örneği”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, Cilt 3, Sayı:2, ss.313-329.
- Yiğitbaş Ç., Deveci, S., E., “Yaşlılarda yeti Yitimi Ve Aleksitimi”, Turk J Public Health 2018;16(1), ss. 1-14.
- Yonk, P., M., (2011). The Political Impact Of Quality Of Life, A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy In the College of Arts and Sciences Georgia State University, USA.
- Yonker J., A., (2017). The Driving Mechanisms Of Aging Exploring The Reproductive Cell Cycle Theory Of Aging In Social Data, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (Sociology), University Of Wisconsin-Madison, USA.

- Yuan, L., "Quality Of Life Case Studies For University Teaching In Sustainable Development", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 2001, Vol. 2 No.2, ss.127-138.
- Woodill, G., vd., (1994), "Being, Belonging, Becoming: An Approach to the Quality of Life of Persons with Developmental Disabilities." *Quality of Life for Persons with Disabilities*, edited by David Goode. Cambridge, MA: Brookline.
- WHO, (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*, World Health Organization, Geneva.
- WHO, (2002b). *Keep fit for life, Meeting the Nutritional Needs Of Older Persons*, World Health Organization Library Cataloguing-in-Publication Data, Malta
- WHO, (2015), *World Report on Ageing and Health*, World Health Organization Library Cataloguing-in-Publication Data, Luxembourg
- WHO, (2018). *Global Health and Aging*, National Institute on Aging, National Institutes of Health U.S. Department of Health and Human Services
- Welle, P., "Public policy and the quality of life: How relevant is economics? *Atlantic Economic Journal*", 1999, 27(1), ss.91-113.
- Wacquant, L., (2014), "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", (çev. Ümit Tatlıcan), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der. Güney Çeğin vd.), 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 53-76.
- Wallance, R., Wolf, A., (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul.
- Walker, R., (1976). *An Exploratory Examination Of International Variation In Quality Of Life*, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, Purdue University, USA.
- Zabihi, R., Pordel, M. (2011). *Design, Application, and Factor Structure of a Cultural Capital Questionnaire: Predicting Foreign Language Attributions and Achievement*. *English Language and Literature Studies*. Vol. 1, No. 1.
- Zhou F, Yu T, Du R, vd. "Clinical Course And Risk Factors For Mortality Of Adult Inpatients With COVID-19 in Wuhan, China: a Retrospective Cohort Study". *Lancet*. 2020;395(10229), ss.1054-1062.

EKLER

Kültürel Sermaye Ölçeği

Soru No	Kesinlikle Katılıyorum (1), Katılıyorum (2), Fikrim yok (3) Katılmıyorum (4), Kesinlikle Katılmıyorum (5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1	Kültürel değer taşıyan bilim dallarında bilgi sahibiyim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2	Kültürel konularla ilgili objektif araştırmalar yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3	Tarihsel bilgiye dayanarak günümüzdeki kültürel değerleri ve olayları değerlendirip, öngörülebilir bulabilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4	Kültürel olay ve olguları farklı açılardan değerlendirebilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5	Ulusal ve evrensel kültürel değerlerin farkındayım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6	Kültürel olarak sürekli kendimi yenilerim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7	Bilimsel dergi ve makaleleri okurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8	Edebiyatla ilgilenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9	Kültürel çeşitliliğin toplumsal açıdan zenginlik olduğuna inanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10	Kültürel içerikli kitaplar okurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11	Okuduklarımdan yararlı gördüklerimi hayata aktarırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12	Kitap alma (ödünç veya satın alma) alışkanlığım vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13	Her ay düzenli olarak kitap okurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14	Kültürel amaçlı faaliyet ve kurslara katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15	Toplumsal faaliyetlere gönüllü olarak katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16	Kültürel faaliyetlere katılımı mümkün kılacak çevreye sahibim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17	Kültürel gezilere katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18	Kültürel değer taşıyan sanat çalışmalarına katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19	Boş vakitlerimde kültürel çalışmalarla meşgul olurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20	Kurum içi etkinliklere düzenli olarak katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21	Yaşadığım şehirdeki kültürel faaliyet potansiyelinin farkındayım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22	Kültürel değer taşıyan tiyatro veya sinemaya giderim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23	Yaşadığım şehirdeki kültürel değer taşıyan yerleri bilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24	Müze ve/veya tarihi yerleri ziyaret ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25	Kültürel hayatı etkileyen bilişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
26	Açık ve anlaşılır konuşurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
27	Çevremdekilerle sosyal ve medeni ilişkilerim üst düzeydedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
28	Toplumunu yönlendirebilecek derecede çevremde söz sahibi biriyim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
29	Akıcı konuşurum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
30	Çevremde kendini yetiştirmiş, kültürlü bir insan olarak tanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Yaşam Kalitesi Ölçeği

Soru No	Hiç (1), Çok Az (2), Orta Derece (3), Çokça (4), Aşırı Derece (5)					
1	Duyularınızdaki bozulma günlük yaşamınızı ne ölçüde etkilemektedir?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2	Duyularınızla ilgili işlevleriniz sizce nasıldır?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3	İşitme, görme, tat alma, koklama ve dokunma duyularınızdaki kayıplar sizin günlük faaliyetlere katılabilmenizi ne ölçüde etkilemektedir?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4	Duyularınızdaki sorunlar sizin başkalarıyla ilişki kurmanızı ne kadar etkilemektedir?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5	Kendi kararlarınızı kendinizin vermesi konusunda ne kadar özgürsünüz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6	Geleceğinizi ne ölçüde kontrol ettiğiniz inancındasınız?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7	Yapmak istediklerinizi ne ölçüde yapabildiğiniz inancındasınız?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8	Çevrenizdeki kişilerin sizin özgürlüğünüze saygı gösterdiği kanısında mısınız?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9	Hayatınızda bir şeyler bekleyebilmekten, bir şeylerden umutlu olabilmekten ne kadar hoşnutsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10	Başarılı bir hayat sürdürebilme imkanlarınızdan ne kadar memnunsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11	Hayatta layık olduğunuz saygınlığı ne kadar elde ettiğinizi düşünüyorsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12	Hayatınızda başardığınız şeylerden ne kadar hoşnutsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13	Zamanınızı kullanma biçiminizden ne kadar hoşnutsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14	Yaptığınız faaliyetlerin miktarından ne kadar hoşnutsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15	Ne ölçüde, her gün yeterince yapacak işinizin olduğunu düşünüyorsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16	Toplumsal faaliyetlere katılma imkanlarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17	Nasıl öleceğiniz konusunda ne kadar kaygılısınız?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18	Ölümünüzü kontrol etme şansınızın bulunmaması sizi ne kadar korkutuyor?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19	Ölmekten ne kadar korkuyorsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20	Ölmeden önce acı çekmekten ne kadar korkarsınız?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21	Yaşamınızdaki dostluk ve arkadaşlık duygusunu ne kadar yaşıyorsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22	Hayatınızda sevgiyi ne derece yaşıyor ve hissedebiliyorsunuz?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23	İnsanları sevebilme imkanınız ne kadar oluyor?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24	İnsanlar tarafından sevilme imkanınız ne kadar oluyor?	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Evrak Tarih ve Sayısı: 11/12/2020-E.82093

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etik Kurulu

Oturum Tarihi:
10.12.2020

Oturum Sayısı: 22

Karar Sayısı: 2020/22-8

Etik Açısından Uygun

Çalışma Adı

Yaşlılarda Kültürel Sermaye ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki:
Malatya Örneği

Araştırmacılar

Doktora Öğrencisi Nurullah SELÇUK (Yürütücü)
Prof. Dr. Ünal Şentürk (Danışman)

E-İmzalıdır.
Etik Kurul Başkanı
Hüseyin Suphi ERDEM

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır. Evrak sorgulaması https://ebys.inonu.edu.tr/enVision/Validate_Doc.aspx?V=BENDK58CC adresinden yapılabilir. (PIN:22891)